

วารสารไทยศึกษา
Journal of Thai Studies

ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา

ผู้เขียน

สุกัญญา สัจฉายา

ชวิน พงษ์ผจญ

SHI LEI

สุภัค มหาวรากร

พกาศรี เข็มบุตร

ณัฐกาญจน์ นาคนวล

ธีรพัฒน์ พูลทอง

สุทธินันท์ ศรีอ่อน

สารภี ขาวดี

วารสารไทยศึกษา

Journal of Thai Studies

ISSN 1686 - 7459

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารประชาธิปไตย - ราโพพรรณี ชั้น ๙

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทร. ๐ ๒๒๑๘ ๗๔๙๓-๕ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๕๑๖๐

<http://www.thaistudies.chula.ac.th>

E-mail: thstudies@chula.ac.th

ท่านที่สนใจวารสารไทยศึกษา

ติดต่อสั่งซื้อได้ที่

ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

ศาลาพระเกษีย โทร. ๐ ๒๒๑๘ ๗๐๐๐ - ๓ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๔๔๔๑

สยามสแควร์ โทร. ๐ ๒๒๑๘ ๔๘๘๘ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๔๔๔๕

มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก โทร. ๐ ๕๕๒๖ ๐๑๖๒ - ๕ โทรสาร ๐ ๕๕๒๖ ๐๑๖๕

มทส (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี) นครราชสีมา โทร. ๐ ๔๕๒๑ ๖๑๓๐

ลิขสิทธิ์ของสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้ามคัดลอกหรือผลิตซ้ำส่วนใด
ส่วนหนึ่งของสิ่งพิมพ์นี้ในรูปแบบใดก็ตาม โดยมีได้รับอนุญาตที่เป็นลายลักษณ์อักษรจาก
สถาบันไทยศึกษา

ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

วารสารไทยศึกษา

Journal of Thai Studies

ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐

ISSN 1686 - 7459

เจ้าของ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการ :

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ปราณี กุลละวณิชย์

คณะกรรมการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ประคอง นิรมานเหมินทร์

ราชบัณฑิต สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน ราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ปิยนาด บุญนาค

ภาควิชาอักษรศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ ราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

เมธีวิจัยอาวุโส สกว.

รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา

ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เชี่ยวชาญประจำฉบับ:

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ประคอง นิรมานเหมินทร์

สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

เมธีวิจัยอาวุโส สกว.

รองศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ

ผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประธานหลักสูตรบัณฑิตศึกษา (ปริญญาโทและปริญญาเอก)

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวกานนท์

รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาศิลปะและการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จัตตะศรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรางคนา ศรีกำเนิด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภัค มหาวราภรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ทองทักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เปรม สอนสมุทร

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกแบบปกและรูปเล่ม :

รองศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวกานนท์

ฝ่ายจัดการวารสาร :

ดร. รัชนิกร รัชตกรตระกูล

ดร.ศุภฤกษ์ รัชชาติ

วาสนา ชันชนะ

การเงิน:

งามทิพย์ จำปาทิพย์งาม

กำหนดออก :

ปีละ ๒ ฉบับ

ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม

ค่าอภิกรับสมาชิก

สมาชิกปีละ ๑๖๐ บาท

ขายปลีกฉบับละ ๑๐๐ บาท

ผู้ตรวจสอบภาษา (อังกฤษ) :

Dr.Frederick B. Goss

พิมพ์ที่ :

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ ดร. เชิดชาติ หิรัญโร

อาจารย์สาขาวิชาภาษาและวัฒนธรรมไทย สำนักศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

อาจารย์ ดร. วัชรภรณ์ ดิษฐปาน

อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร. วิมลรัตน์ วคินนิตวงศ์

อาจารย์ประจำสาขาภาษาจีน ภาควิชาภาษาปัจจุบันตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วารสารไทยศึกษา เป็นวารสารวิจัยราย ๖ เดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยเกี่ยวกับไทย - ไทยศึกษา ในลักษณะสหวิทยาการเพื่อสร้างพลังและความเข้มแข็งแห่งองค์ความรู้ไทย - ไทยศึกษา และเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการด้านไทย - ไทยศึกษา ทุกบทความที่ตีพิมพ์ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเนื้อหาและข้อคิดเห็นในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนไม่ถือเป็นความรับผิดชอบของคณะบรรณาธิการ

ติดต่อสมัครสมาชิกวารสารหรือส่งบทความวิจัยลงตีพิมพ์ได้ที่ :

สถาบันไทยศึกษา อาคารประชาธิปไตย - ราชมรรณี ชั้น ๕ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐ โทร. ๐๒ - ๒๑๘ - ๗๔๙๓ - ๕

ศูนย์ข้อมูลไทยศึกษา โทร. ๐๒ - ๒๑๘ - ๗๔๑๐ โทรสาร. ๐๒ - ๒๕๕ - ๕๑๖๐

E - mail : chula.itsjournal@gmail.com

เว็บไซต์ : <http://www.thaistudies.chula.ac.th>

Journal of Thai Studies
Vol. 13 No.2 July – Decemetr 2017
ISSN 1686-7459

Published by : Institute of Thai Studies Chulalongkorn University

Editors :

Prof. Dr. Pranee Kullavanich
Prof. Dr. Prakong Nimmanahaeminda
Prof. Dr. Piyanart Bunnag
Prof. Dr. Siraporn Nathalang
Assoc. Prof. Dr. Suchitra Chongstitvatana

Cover designed and Art work :

Assoc. Prof. Ritirong Jiwakanon

Journal Administrator :

Dr. Ratchaneekorn Ratchatakorntakoon
Dr. Supparerk Rukchart
Wassana Khunchana

Profession Advisory Committee :

Prof. Dr. Prakong Nimmanahaeminda
Prof. Dr. Siraporn Nathalang
Assoc. Prof. Dr. Pathom Hongsuwan
Assoc.Prof. Ritirong Jiwakanon
Assist. Prof. Dr. Supak Mahavarakorn
Assist. Prof. Dr. Warangkana Srikammerd
Assist. Prof. Dr. Thaneerat Jatuthasri
Assist.Prof.Dr. Arthit Thongtak
Assist.Prof.Dr. Pram Sounsamut
Dr. Cherdchart Hirunro
Dr. Watcharaporn Distapan
Dr. Wimonrat Wasinnitwong

Finance :

Chantip Champatipngam

Issue Date :

Two issues per year
issue 1 January – June
issue 2 July – December

Subscription Rate:

Member : 160 Baht a Year
Retail : 100 Baht per issue

Language Expert :

Dr. Frederick B. Goss

Publisher :

Chulalongkorn University Printing House, Bangkok, Thailand

The Journal of Thai Studies is a biannual publication with the objective of disseminating research regarding Thai-Tai studies. Working within an interdisciplinary environment in order to foster dynamism and excellence in the field of Thai-Tai studies, the Journal of Thai Studies serves as a platform to exchange ideas among Thai-Tai studies scholars. Every article that is printed in the journal is given peer review by expert scholars. The subject matter and opinions expressed in the articles are those of the authors and do not necessarily represent the views or policies of the Institute of Thai Studies.

To subscribe to the Journal of Thai Studies or to request a copy of any of the journals, please contact: Institute of Thai Studies, 9th Floor, Prajadhipok – Rambhai Barni Building, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok, 10330, 02 - 218- 7493 - 5:

Thai Studies Information Center 02-218-7410; Fax: 02-255-5160

E - mail : chula.its.journal@gmail.com

website : <http://www.thaistudies.chula.ac.th>

สารบัญ

หน้า

- ★ บทบรรณาธิการ
สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา
- ★ โคลงเล่นซ่อนหาที่เกาะสีชัง : การเล่นกับภาษาในวันว่าง ๑
Klong Len Son Ha at See Chang Island: Language Play in Free Day
สุกัญญา สุจฉายา
Sukanya Sujachaya
- ★ เกมกลอน: กิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองที่มากกว่าความสนุก..... ๑๕
Poetic Games: The Learning Activity for Writing Poetry
ชวิน พงษ์ผจญ
Chawin Pongpajon
- ★ หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง “สังข์ทอง” ๕๑
สำหรับนักศึกษาชาวจีน
Supplementary Reading Book of Lakhon Nok “Sang Thong”
for Chinese Stuentis
SHI LEI
สุภัค มหาวรรการ
Supak Mahavarakorn
ผกาศรี เย็นบุตร
Phakasri Yenbutra
- ★ พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”: การสืบทอดและการสร้างสรรค์ ๗๓
วรรณคดีชาดกในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
The Story of Mahajanaka by His Majesty King Bhumibol Adulyadej:
The Transmission and Creativity of Jataka Literature in
Contemporary Thai Society
ณัฐกาญจน์ นาคนวน
Natthakarn Naknuan

- ★ ราชธรรมในจามเทวีวงศ์: ความสัมพันธ์ ๙๙
 กับการสร้างบารมีเพื่อเป็นพระอินทร์
 Virtues of the King in Jamadevivongsa:
 Their Relationship to the paramias Indra
ธีรพัฒน์ พูลทอง
Tirapat Poolthong
- ★ ครุภัณฑ์: สหสวัตตฤคค์ดีลิตีกับบทบาทหน้าที่ในวัฒนธรรมอีสาน ๑๒๓
 Garuphan: 1000 Holy Objects and Functions in Isan Culture
สุทธินันท์ ศรีอ่อน
Suddhinan Sri-on
- ★ ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ: ๑๕๓
 บทบาทประเพณีที่มีต่อชาวสุรินทร์ในปัจจุบัน
 Sandonta Ancestor Worship Tradition of Changwat Surin:
 Its Roles on Surin People
สารภี ขาวดี
Sarapee Khowdee

บทบรรณาธิการ

ในปีที่ ๑๓ ที่วารสารไทยศึกษาได้ดำเนินบทบาทในการเป็นพื้นที่เผยแพร่องค์ความรู้และงานวิจัยเกี่ยวกับไท-ไทยศึกษา วารสารได้รับเกียรติจากศาสตราจารย์สุกัญญา สุจนายาให้ตีพิมพ์บทความเรื่อง “โคลงเล่นซ่อนหาที่เกาะสีชัง : การเล่นกับภาษาในวันว่าง” ซึ่งนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง “วิถีไทยกับการใช้เวลารว่าง” ที่สถาบันไทยศึกษาจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๐ เพื่อเผยแพร่ความรู้จากการประชุมวิชาการออกสู่วงกว้าง

นอกเหนือจากบทความพิเศษแล้ว วารสารไทยศึกษานี้ประกอบด้วยบทความวิจัยทั้งสิ้น ๖ บทความ เริ่มด้วยบทความเกี่ยวกับการศึกษาคือบทความเรื่อง “เกมกลอน: กิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองที่มากกว่าความสนุก” ของอาจารย์ชินวิพงศ์ผจญและบทความเรื่อง “หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง “สังข์ทอง” สำหรับนักเรียนชาวจีน” ของ SHI LEI ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภัค มหาวรากร และรองศาสตราจารย์ผกาศรี เข็นบุตร โดยบทความทั้งสองเรื่องต่างนำเสนอผลวิจัยเกี่ยวกับการสอนภาษาไทยและวรรณคดีไทยได้อย่างน่าสนใจ

บันทึกทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีพุทธศาสนายังคงมีแง่มุมให้ศึกษาอย่างลึกซึ้งและหลากหลาย ดังเช่น บทความเรื่อง “ราชธรรมในจามเทวีวงศ์: ความสัมพันธ์กับการสร้างบารมีเพื่อเป็นพระอินทร์” ของอาจารย์ธีรวัฒน์ พูลทองและบทความเรื่อง “พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” : การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย” ของอาจารย์ ดร.ณัฐกาญจน์ นาคนวน บทความทั้งสองเรื่องต่างแสดงให้เห็นความสำคัญของพุทธศาสนาที่เป็นแกนกลางของสังคมไทย

บทความสองเรื่องสุดท้าย เป็นบทความที่เกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ บทความเรื่อง “ครุพนธ์: สหสวัตตฤคค์ดีสิทธิกับบทบาทหน้าที่ในวัฒนธรรมอีสาน” ของอาจารย์ ดร.สุทธินันท์ ศรีอ่อน และบทความเรื่อง ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ: บทบาทประเพณีที่มีต่อชาวสุรินทร์ในปัจจุบัน” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สารภี ขาวดี บทความทั้งสองเรื่องแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมอีสานได้อย่างเด่นชัด ทั้งยังแสดงให้เห็นความสำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมที่มีต่อกลุ่มคนเจ้าของวัฒนธรรม

วารสารไทยศึกษาขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ร่วมกันชี้แนะและให้
ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ ที่ทำให้ผู้เขียนทุกท่านได้นำมาปรับปรุงจนบทความมีความ
สมบูรณ์มากขึ้น รวมทั้งขอขอบพระคุณผู้อ่านทุกท่านที่สนใจติดตามวารสารมาอย่าง
ต่อเนื่อง หวังว่าจะได้รับความกรุณาจากทุกฝ่ายต่อไปในอนาคต

รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา
ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โคลงเล่นช่อนหาที่เกาะสีชัง : การเล่นกับภาษาในวันว่าง

สุกัญญา สุจฉายา*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอการใช้เวลาว่างของคนไทยในอดีตกาล ซึ่งสะท้อนผ่านการเล่นกับสำนวนภาษาที่นับเป็นศิลปะโดดเด่นของคนไทย เป็นกิจกรรมยามว่างที่เป็นประโยชน์และสร้างสรรค์ ไม่จำกัดเพศและชนชั้น สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้กับบริบทการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ ผู้เขียนจึงใคร่แนะนำเสนอ “โคลงเล่นช่อนหา” สมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งคนส่วนใหญ่ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง เป็นการเล่นร่วมกันในหมู่เจ้านายที่ได้เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักเกาะสีชัง การเล่นช่อนหาในคราวนั้นเป็นการเล่นช่อนหาเชิงกวีนิพนธ์มิใช่การเล่นช่อนหากันจริงๆ เพียงแต่โคลงบทนั้นๆ จะบอกให้รู้ว่าผู้เล่นกำลังจะพาโคลงไปช่อนที่สถานที่ใด ดังนั้นผู้เล่นต้องรู้จักภูมิประเทศและสถานที่ต่างๆ อย่างดี ในการเล่นโคลงช่อนหาซึ่งมีความยาว ๒๑ บท จะมีผู้เล่น ๖ พระองค์คือ ๑) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒) พระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี พระราชเทวี ๓) พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ (กรมพระนครสวรรค์วรพินิต) ๔) พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงค์โรทัย (กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์) หรือที่เรียกว่าทูลกระหม่อมน้อย ๕) พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าหญิงนาพรประภา หรือต่อมาคือ เสด็จอภิตี ๖) พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ (กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) หรือทูลกระหม่อมเล็ก

คำสำคัญ: โคลงเล่นช่อนหา; พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว; เกาะสีชัง

---

* ศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Klong Len Son Ha at See Chang Island: Language Play in Free Day

Sukanya Sujachaya*

Abstract

This article aims to present the leisure activity of Thais in the past represented by playing with the language, an outstanding art of Thais. Language play is a creative and useful activity for everyone, regardless of class and gender; furthermore it can be adapted to use with the creative traveler. Klong Len Son Ha, a language play from the period of King Rama V that the royal family played when they traveled to Si Chang Island, is not well known. Klong Len Son Ha is not a real hide and seek game, it is poems that portray locations on Si Chang Island so the players must know the sites and landscape of the island. Klong Len Son Ha contains 21 poems and there were six players: 1) King Rama V; 2) Her Royal Highness Phra Nang Chao Phra Raj Dhevi; 3) Prince Paribatra Sukhumbhand; 4) Prince Samativong Varodai; 5) Her Royal Highness Nabhabaraprabha and 6) Prince Chakarabongse Bhuvanarda.

Keywords: Klong Len Son Ha; Si Chang Island; King Rama V

---

* A professor in master degree curriculum for Thai language, Faculty of Hamanities Srinakarinwirot University

หากจะพูดถึงสังคมเกษตรกรรมในภาพรวม เวลาว่างของคนในสังคมเกษตรกรรมย่อมขึ้นอยู่กับฤดูกาลหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตหรือขายผลผลิตได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะตรงกับช่วงฤดูร้อน อากาศร้อนจัด พื้นดินต้องการเวลาพักฟื้นบำรุงเพื่อคืนชีพใหม่เมื่อถึงฤดูกาลที่ฝนจะตกลงมาเพื่อเริ่มต้นฤดูกาลผลิตรอบใหม่

ช่วงเวลานั้น คือ ช่วงเวลาว่างพักผ่อนที่แท้จริงของชีวิตเกษตรกร คนไทย-ไทจะมีช่วงที่หยุดพักที่เรียกว่า “ตรุษสงกรานต์” “ปอยสังขาน” “บุญเดือนห้า” สุดแต่แต่ละเรียกในแต่ละกลุ่มชน นอกจากพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อแล้ว การหยุดพักผ่อนจากการทำงานหนักในไร่นา การละเล่นต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็คือ การแสวงหาความบันเทิง การผ่อนคลายจากภาระต่างๆ ในชีวิตประจำวัน สำหรับหนุ่มสาว ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเวลาของการแสวงหาคู่รัก สำหรับแม่บ้านพ่อบ้าน เป็นช่วงเวลาที่จะได้ว่างภารกิจในครอบครัว สำหรับพ่อเฒ่าแม่เฒ่า เป็นช่วงเวลาของความอบอุ่นที่มีลูกหลานอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา และได้ระลึกถึงบรรพบุรุษ ส่วนเด็กๆ เป็นช่วงเวลาแห่งความสนุกสนานที่จะได้เล่น เสียนแบบ จดจำ พฤติกรรมของผู้ใหญ่ เหตุนี้จึงปรากฏว่า ช่วงเวลาดังกล่าวในชนชาติไททุกกลุ่มจะมีการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านอยู่มากมาย ส่วนในเวลาปกติอื่นๆ เวลาว่างของชาวบ้านทั่วไปจะหาได้ยาก และอาจต้องใช้เกณฑ์การแบ่งใหม่เป็น เวลาว่างของชายกับเวลาว่างของหญิง เวลาว่างของชาวบ้านกับเวลาว่างชนชั้นเจ้านายซึ่งแตกต่างกันมาก

หากใช้เกณฑ์ความแตกต่างของเพศเป็นหลัก หญิงสาวชนชาติไททั่วไปแทบจะไม่มีเวลาว่าง หญิงชาวบ้านนั้นนอกจากหน้าที่แม่บ้านและทำงานในไร่นาแล้ว เวลาว่างของเธอก็คือ การทอผ้า ส่วนหญิงชนเจ้านาย แม้จะมีบ่าวไพร่ทำงานในบ้านแทนตน แต่หน้าที่การปรุงอาหารก็ยังเป็นหน้าที่หลักของภรรยา ตามคติที่ว่า “เสน่ห่ปลายจวัก ผัวรักจนตาย” ดังนั้น วันว่างของศรีภรรยาขุนนางและเจ้านายจึงใช้ไปกับการประดิษฐ์ประดอยอาหารเพื่อเอาใจสามีและบริวาร รวมทั้งปรุงแต่งความงามของรูปโฉม

ลักษณะกิจกรรมยามว่างของผู้หญิงต่างจากผู้ชายไทย-ไท ผู้ชายมีเวลาว่างมากกว่าผู้หญิง จึงมีเวลาไปแสวงหาและบ่มเพาะความสามารถเฉพาะตัว ดังพบว่าผู้ชายไทย-ไท นิยมเล่นชนไก่ กัดปลา กัดจิ้งหรีด กัดแมลงทับยามว่าง

นอกจากนี้ คนไทยยังมีการเล่นอีกชนิดซึ่งเป็นความสนุกขึ้นมาอีกระดับหนึ่งของ มนุษย์ผู้ใช้ภาษา คือ การเล่นกับสำนวนภาษา (pun) เพราะเป็นการใช้ปัญญา (wit) สังเกตสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เช่น **คำทายของเด็ก** แรกๆ ก็ตั้งคำถามทายกัน ตรงไปตรงมา เช่น **อะไรเอ๋ยต้นเท่าขา ใบวาเดียว** คำตอบคือ ต้นกล้วย **อะไรเอ๋ย เข้าไผ่** **เย็นผลุบ** บางทีก็ใช้คำพวนอย่าง **ม้าสีขาว หางยาวด้วยกัน** **แม่นหยั่ง** เป็นต้น

จากการทายเล่นๆ เป็นการดวลโต้ตอบแข่งขันดูเชิงปัญญากันและนำไปสู่การ แสดงมหรสพที่แทรกการถามตอบอยู่ในการแสดง ดังพบในเพลงพื้นบ้านและการแสดง พื้นบ้านของชนชาติไททุกกลุ่มล้วนมีการขบการล้าทายปัญหาโต้ตอบกัน ปัญหาที่นำมา ทายมักจะเป็นปัญหาในชีวิตประจำวันที่แสนง่าย เช่น

ในเพลงพื้นบ้านภาคกลาง แม่เพลงจะร้องถามให้ฝ่ายชายตอบว่า

พ่อช่าวข้าวที่หน

พ่อชนไฟกี้ที

ข้าวพ่อจึงสุกดี

เข็ดได้

หรือขยับขึ้นมาลองเชิงให้คิดอีกระดับหนึ่ง ดังในเพลงเรือที่ว่า

เรือฉันทัดต๋ายตัด

อยู่ตามหลังวัดหลังวา

ฉันท่อน้ำขม้นล้างเท้า

เอาน้ำมะพร้าวล้างหน้า

แม่นพี่ไปกับฉันท

จะไม่มีวันกลับมา

เชิญพี่ล่องนาวาลงเอย

เขี่ยบ เขี่ยบ

จนถึงขั้นทดสอบความรู้ด้วยกลวิธี “ปูลุงจาวีสนา ปรีศนาธรรม” แบบ พระภิกษุในพุทธศาสนา คือ การถามตอบเรื่องธรรมะ ประวัติพระพุทธศาสนา ความรู้เรื่องไตรภูมิ โดยวิธีชักใยไล่เสียง ถามไปจนได้คำตอบที่พอใจ การเล่นเกม ดวลโต้ตอบปรีศนาธรรมแบบนี้ มีในการแสดงพื้นบ้านของทุกภาคเช่นกัน เพียงแต่เป็น ความรู้แกมความขบขัน ขมทับคู่ได้แบบชาวบ้าน ตัวอย่าง เพลงอีแซวของภาคกลาง ร้อง เล่นในงานบวชนาค แม่เพลงร้องว่า

ตัวของน้องเป็นหญิงมิได้บวชมิได้เรียน ครั้นจะขีดจะเขียนก็ไม่ได้

น้องอยากทราบกระหู่อยากรู้อีกสักข้อ ขอพี่ช่วยต่อให้เข้าใจ

ว่าเมื่อบวชเป็นสงฆ์ทรงกาสา

เมื่อพี่บรรพชาครองไตร

เมื่อถือศีลเป็นสงฆ์ทรงกาสา

ถามว่ารักษาผ้าไว้เท่าไร

พ่อเพลงร้องตอบ

เจ้าอยากจจะรู้ตั้งกระทู้ถามพี่

ถามว่าเมื่อเข้าโบสถ์รวมโชติบรรพชา

พี่ได้บวชเป็นสงฆ์ทรงสิกขา

หนึ่งจิวรสองท่อนสบง

สามสังฆาทีเสสผ้ากราบ

ให้หันหน้าข้างโน้นหันกันข้างนี้

ว่าน้องเป็นหญิงไม่รู้อะไร

ถามว่ารักษาผ้าไว้เท่าไร

พี่ก็ได้รักษาผ้าเอาไว้ได้

บอกน้องตามตรงไม่ต้องสงสัย

ท่านได้เอามาหาบเอาไว้

ฟังคำชายชู้แล้วบรรยาย

การเล่นกับสำนวนภาษานับเป็นศิลปะโดดเด่นของคนไทย เป็นกิจกรรมยามว่างที่เป็นประโยชน์และสร้างสรรค์ ไม่จำกัดเพศและชนชั้น สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้กับบริหารการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ ผู้เขียนจึงใคร่แนะนำเสนอ “โคลงเล่นซ่อนหา” สมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งคนส่วนใหญ่ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

การเล่นซ่อนหา (hide and seek) เป็นการเล่นของเด็กเล็ก แบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่าย ฝ่ายซ่อนและฝ่ายตามหา ฝ่ายซ่อนจะมีจำนวนเท่าใดก็ได้ แต่ผู้ที่ซ่อนเก่งก็คือผู้ชำนาญในภูมิสถานที่ สามารถค้นหาสถานที่ที่ผู้หาคาดไม่ถึง และซุ่มคอยมิให้ถูกจับได้ ส่วนฝ่ายผู้หาจะมีเพียงผู้เดียวก็ต้องเป็นนักแกะรอย ช่างสังเกต คาดเดาว่าผู้ซ่อนจะหนีไปซ่อนที่ใดได้บ้าง หากจับได้ผู้ซ่อนจะถูกปรับ

โคลงเล่นซ่อนหาที่จะยกมานี้เกิดขึ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นการเล่นรวมกันในหมู่เจ้านายที่ได้เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักเกาะสีชัง การเล่นซ่อนหาในคราวนั้นเป็นการเล่นซ่อนหาเชิงกวีนิพนธ์มิใช่การเล่นซ่อนหากันจริงๆ เพียงแต่โคลงบทนั้นๆ จะบอกให้รู้ว่าผู้เล่นกำลังจะพาโคลงไปซ่อนที่สถานที่ใด ดังนั้น ผู้เล่นต้องรู้จักภูมิประเทศและสถานที่ต่างๆ อย่างดี

สถานที่เล่นซ่อนหาในโคลง คือ **บริเวณเกาะสีชัง** ซึ่งตั้งอยู่ปากอ่าวไทยด้านตะวันออก ใกล้กับเกาะขาม เหนือเกาะสีชังเป็นกองศิลาอยู่กลางน้ำเรียกว่า **สัมปะย้อย** ซึ่งต่อมาโปรดให้ก่อสร้างเป็น **อัยยวงค์ประภาคาร** ปัจจุบันเกาะสีชังมีสถานะเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดชลบุรี เท้าที่ปรากฏหลักฐานพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่เสด็จฯ

ประพาสเกาะสีชัง ทรงพบกับ**ยายเสม**หญิงชาวเกาะทำไร่ทำทิมที่มีอายุยืนเป็นร้อยปี มีลูก ๗ คน เป็นผู้ใหญ่ที่ผู้คนที่นี้ล้วนเป็นลูกหลานและนับถือมาก จึงได้ทรงแต่งตั้งให้เป็น**ท้าวศรีรักษา** และเนื่องจากมีภูมิประเทศสวยงามร่มรื่น มีอากาศบริสุทธิ์จึงเกิดความเชื่อว่า เหมาะเป็นสถานที่อยู่อาศัยของคนป่วยหรือคนมีร่างกายไม่สมบูรณ์ซึ่งจะช่วยให้ฟื้นฟูสุขภาพให้แข็งแรงได้ ดังใน**โคลงพระนิพนธ์ของกรมหมื่นพิชิตปรีชากร**ที่ว่า

สีชังประเทศน้อย	ในชลา ลัยถุ
แสนสนุกฎา	พืดน้ำ
ประเสริฐสมบัติยา-	กาศเกิด เกษมเอย
ใครสถิตขนม้กะก้า	กึ่งร้อยปีประเมิน

ดังนั้น ในปีพ.ศ. ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างที่พักอาศัยสำหรับผู้ป่วยที่เดินทางมาพักฟื้นรักษาตัวที่เกาะสีชัง เป็นตึก ๓ หลัง ได้แก่ ตึกวัฒนา ตึกพ่องศรี และตึกอภิรมย์ เรียกกันว่า **อาศัยสถาน** ในระยะแรกนั้นก่อสร้างเพื่อเป็นที่ประทับในระหว่างเสด็จมาประทับแรมชั่วคราว เพื่อพาพระราชโอรสองค์โปรด คือ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ มารักษาตัวที่เกาะสีชังตามคำแนะนำของแพทย์หลวง

ในระยะต่อมา ช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๔- ๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ เพิ่มเติมขยายเป็นพระราชฐานขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับแปรพระราชฐานในฤดูร้อน ให้ชื่อว่า **พระจุฑาธุชราชฐาน** โดยตั้งชื่อตามพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก พระราชกุมารที่ประสูติ ณ พระราชฐานแห่งนี้ ณ ที่นี้ได้สร้างพระที่นั่งขึ้น ๔ องค์ ได้แก่ พระที่นั่งโกสียวุธภัณฑ์ พระที่นั่งมนธาตุรนต์โรจน์ พระที่นั่งโชติรสประภาต์ พระที่นั่งเมขลาเมณี และพระตำหนัก ๑๕ หลังตั้งชื่อตามอัญมณี ได้แก่ พระตำหนักवासुกรีกองเก็จ เพชรรัยบ ทับทิมสด มรกตสุทท์ บุศราคัม กำกัณนิ นิลแสงสุก มุกดาพราย เพทายใส ไพฑูรย์กลอด ดอกตะแบกลออ โอปอลล์จรูญ มุลการะเวก เอกพองมุก

นอกจากนี้ยังได้สร้างถาวรวัตถุต่างๆ บนเกาะแห่งนี้ เช่น วัด ศาลเทพารักษ์ โรงเรียน สะพาน ประภาคาร บ่อน้ำจืด ถนนหนทางต่างๆ ฯลฯ ทั้งยังได้ทรงพระกรุณาจัดพิธีการงานรื่นเริงต่างๆ เป็นเครื่องบำรุงใจและให้ความรู้แก่ชาวเกาะสีชังด้วย เช่น

จัดงานนักขัตฤกษ์นมัสการรอยพระพุทธรูปบาทจำลองที่นำมาจากพุทธคยา ประเทศอินเดีย มาประดิษฐาน ณ ไหล่คยาศิริระบทยอดเขาพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๑๖-๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ในงานนอกจากจะมีร้านขายสินค้า ในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ยังมีละครอำแดงปลื้มเป็นการฉลองของหลวง เวลาบ่ายมีเทศน์มหาชาติพระสหายพิธีธรรมวัดราชสิทธาราม พระใบฎีกาบุญวัตรระฆังโฆสิตาราม เทศนาชุกบรพรซื่อนคู่หนึ่ง พระภู่ วัดกัลยาณมิตร เทศนามหาพน ทานกัณฑ์ และมีเทศน์พระพุทโธเฆษากัณฑ์หนึ่ง เวลาเย็นมีเตะตะกร้อวงหนึ่ง (ป.มหาพันธ์, ๒๕๔๐: ๙๙-๑๐๐)

การจัดงานรื่นเริงอีกประเภทหนึ่ง คือ **การจัดการแสดงพิพิธภัณฑสิ่งของที่หาได้บนเกาะสีชัง** ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๓๔ โดยกำหนดประเภทสิ่งของที่จัดนำมาแสดง ได้แก่ ๑. ของธรรมชาติที่หายากและประหลาด เช่น รังนก (เพิ่งพบครั้งแรกคราวนั้น) ๒. ของเป็นเองแต่ประหลาด เช่น พันธุ์ไม้และแร่ต่างๆ เช่น ไม้เท้าต่างๆ ๓. ของประดิษฐ์ขึ้นจากของที่หาได้ในเกาะ เช่น แหวนทำด้วยหอย กรอบรูปกระดาษโรยทราย เป็นต้น

เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสได้นำเรือรบเข้ามาปิดอ่าวไทย พร้อมทั้งส่งทหารฝรั่งเศสขึ้นมายึดเกาะสีชัง เหตุการณ์ที่เรียกว่า **วิกฤตการณ์ ร.ศ.๑๑๒** นอกจากสยามจะเสียพระราชอาณาจักรไปบางส่วนแล้วยังทำให้ทำให้การก่อสร้างพระที่นั่งต่างๆ บนเกาะสีชังหยุดชะงักลง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรอมพระราชหฤทัยมากจนประจวบพระยอดที่พระขงษ์จันทรงพระดำเนินไม่ได้ หลัง พ.ศ. ๒๔๓๗ พระองค์มิได้เสด็จแปรพระราชฐานที่เกาะสีชังอีกเลย หากเสด็จประพาสเกาะสีชังก็ใช้เวลาช่วงสั้นๆ ส่วนใหญ่จะประทับแรมในเรือพระที่นั่งมหาจักรีซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งขนาดใหญ่ต่อใหม่จากประเทศอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้เรือพระที่นั่งมณฑลอุดรรัตนโรจน์ไปสร้างในสวนดุสิต และพระราชทานนามใหม่เป็น พระที่นั่งวิมานเมฆ

โคลงเล่นช่อนหาเป็นผลงานจากวันว่างในคราวเสด็จแปรพระราชฐานครั้งหลังเมื่อการเมืองเริ่มคลี่คลายในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ โคลงเล่นช่อนหาในครั้งนี้ประกอบด้วยผู้เล่น ๖ พระองค์ ได้แก่

๑. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. พระนางเจ้าสุภุมลามารศรี พระราชเทวี

๓. พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ (กรมพระนครสวรรค์วรพินิต)

๔. พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศัวัชรวิทย์ (กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์)

หรือที่เรียกว่าทูลกระหม่อมน้อย

๕. พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าหญิงนภาพรประภา หรือต่อมาคือ
เสด็จอภินิหาร

๖. พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ (กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ)
หรือทูลกระหม่อมเล็ก

โคลงเล่นซ่อนหา

๑.(ออก) จันทไม้ท้าวงาม	ถือกัก กุกแ
ขึ้นกระโตเห็นจัก	ไม่ได้
ที่อยู่ท่านสมศักดิ์	เถอะต่ำ หน้อยนา
แอบป้องบังหลังบอกหับประตุไว้	หีบตั้งริมแกล
	พระราชนิพนธ์ (ร.๕)
๒. (ออก)จักไปเที่ยวเร็นที่	ใดดี ออกเอย
ไปเหมาะใจเลยลี	ลาศเข้า
ขึ้นตำพระที่นั่งมณีนี	นอนมุด
เตรียมชกแตะเพื่อเต้า	แอบเร็นทันที
	สุภุมลามารศรี (ส.ม.)
๓.(ออก) หนีเปิดไปที่ถ้ำ	จักรพงษ์
เข้าอยู่ในนั้นตรง	ปากถ้ำ
ยื่นแอบเนตรมององค์	ทูลหม่อม เล็กนา
ถ้ำโล้ววังหนีซ้ำ	บให้จับตัว
	บริพัตรสุขุมพันธ์ (บ.ส.)
๔.(ออก) ออก ประตุลิต แล้ว	เลยไป
ตะพานอักษฎางค์ เรือนใน	เรียกร้อง
ยืมเรือบทางใบ	รีบแล่น

ถึงเกาะขามจอตจ้อง

๕.(ออก) แกรกรกร้อแตะใต้
เป็นช่องตอกายา
มุดเข้าแอบริมฝา
กระสอบถ่านวางอยู่ใกล้

๖.(ไล่) วาสูกรีเป็นที่เร้น
พอทราบก็ลีลา
เข้าไปก็ตั้งวา
แม้จะวิ่งเร้นเร้า

๗.(ออก) วานท่านสมศักดิ์ให้
อีกสองคนยุร-
ผิวใครแปลกมาสู
ขึ้นมุกดาพรายอ้อม

๘.(ออก) ไปอยู่ในที่เร้น
มรกฏดูท่าที่
ถ้ามาไล่ก็หนี
พอจะเที่ยวอ้อมค้อม

๙.(ออก) ไปแอบอยู่ที่ห้อง
คอยวิ่งไม้แซเชือน
ชื่อเรื่อนไม้พันเพื่อน
คือกำไรมินซ้อง

ไล่แล้วขึ้นหนี
สมมติวงษ์โรทัย (ส.ว.)

ณวา สุกรีแ
ลอดใต้
มีตมิต
ยกตั้งบังทาง
นภาพรประภา (น.ป.)

นภา พรเฮย
ลอดเข้า
มือไล่ จับนา
ออกแล้วจกกัน
จักรพงษ์ภูวนาถ (จ.ภ.)

คอยดู ด้วยรา
ยาตรด้อม
บอกแก่ เรานา
แอบเร้นเอนกาย
พระราชนิพนธ์ (ร.๕)

นามมี
เอกพร้อม
วิ่งออก ประตุแ
หลีกได้ดอกกระมัง
จักรพงษ์ภูวนาถ (จ.ภ.)

ในเรื่อน
เนตรจ้อง
เคยเรียก
แซ่แท้เรียงกัน
บริพัตรสุขุมพันธ์ (บ.ส.)

๑๐.(ออก)ทันใดเร้งวิ่งขึ้น เข้าอยู่ชั้นล่างหา ถ้าคนไล่เข้ามา ก็จะคิดหนีแก้	บุศรา คำเฮย ง่ายแท้ ประตู่หนึ่ง ออกข้างอีกประตู่ สมมตวิงษ์วโรทัย (ส.ว.)
๑๑.(ออก)ชั้นตำพระที่นั่งช้อย ยังบ่เห็นมาจับ เห็นตีที่นี้ลับ เลยช่อนนอนคอยถ้า	เร็นระงับ อยู่หนา เจาะเข้า ตีแน่ เก่าซ้ำทำเฉย สุขมาลมารศรี (ส.ม.)
๑๒.(ไล่) แต่ะโหวรู้แน่แล้ว ลอบย่องเอาหนามชน แล้วเข้าไล่ควงน สตุตเจ็บหากไปได้	มีคน ซุกไว้ วิ่งเหยียบ หนามมา วิ่งซ้ำคงทัน นภาพรประภา (น.ป.)
๑๓.(หนี)แลเห็นคนจับจ้อง ฉีกสไบออกตาม มือค่อยแหวกเรียวนาม กระโดดข้ามทันได้	จักตาม บาทไว้ บุกออก วิ่งเด่นหนีตัว สุขมาลมารศรี (ส.ม.)
๑๔.(ออก)วิ่งเปิดไปช่อนเร็น ผิวคนเข้ามา ไปกลัวรีบเร่งปา คงจะพอหลบลิ	ณ วา สุกรีเฮย ที่นี้ ไปอื่น เทียวแอ บ่อให้จับตัว จักรพงษ์ภูวนาท (จ.ภ.)
๑๕.(ออก) เรือนนิล ดูถ้าชอบ ขึ้นช่อนนอนหยิบหยี อาไศรยพระบารมี	กลดี อยู่นั้น คนแหวด ล้อมนา

เขี่ยโสตสดับขึ้น

๑๖.(ออก)ครั้งนี้จะวังขึ้น

เป็นที่กำบังกาย

ไปนั่งอยู่สบาย

แม้ใสก็อยู่ข้าง

๑๗.(ออก)คราวนี้จะวังขึ้น

ทูลหม่อมใหญ่อยู่พัก

คนโลไม่ยากนัก

ถ้าโล่ออกใจเด่น

๑๘.(ออก)จะหนีไปอีกนั้น

จะนั่งนอนอยู่บน

มุกดาและชอบกล

หญิงอยู่โยงที่สี่

๑๙.(โล) ขวนใครไปเพื่อนด้วย

ขึ้นมุกดาเที่ยวขยล

พบประทับแอบจน

พระวังบได้จ้อง

๒๐.(โล) เสียงโขนเคาะฟากให้

เราแอบแอบขึ้นมา

จนมุมยึดหัดตา

เห็นบจับมือท้อ

๒๑. ไปไหนไม่รอดแล้ว

แม้ว่าจูงมือรับ

จับจับแต่ปากนับ

บุลลิต้องกราบทูล

สุขมวลมารศรี (ส.ม.)

เพทาย ใสนา

อยู่บ้าง

ค่อยวัง

ง่ายแท้กรรมัง

บริพัตรสุขุมพันธ์ (บ.ส.)

ตำหนัก

ซ่อนเร้น

ที่จะ จับแอบ

อยู่บ้างพอหนี

สมมติวงษ์วโรทัย (ส.ว.)

เต็มทน

คฤห์นี้

ห้องมาก

ลับซ่อนซ่อนมา

พระราชนิพนธ์ (ร.๕)

อีกคน

ทุกห้อง

มุ่มอยู่

จับได้ตั้งใจ

นภาพรประภา (น.ป.)

สัญญา

คุณ้อ

เชิญจับ ฉันทเทอญ

จรดไม้ท้าวหนี

ถูกจับ ตัวเหย

ว่าแพ้

เป็นจับ โฉนนา

เดินเตาะแตะย่อแต่

สู่เหย้าท้าวนาง

พระราชนิพนธ์ (ร.๕)

โคลงทั้งหมดมี ๒๑ บท ผู้หา คือ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ในตอนต้น คนอื่นเป็นผู้ชวน ต่อมาเปลี่ยนผู้หาเป็นพระองค์เจ้านภาพรประภาซึ่งก็ตามจับรัชกาลที่ ๕ ได้ในโคลงที่ ๒๐

โคลงบทที่ ๑ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในขณะนั้นทรงพระดำเนินไม่ถนัด เพราะถือไม้เท้าจึงไม่ขึ้นบันได แต่ไปชอนที่ห้องท้าว สมศักดิ์(โหมด)โดยแอบหลังหีบที่ตั้งริมหน้าต่าง

โคลงบทที่ ๒ พระนางสุขุมมาลาฯ หนีไปนอนมุดชอนที่พระที่นั่งเมขลาฉวี ซึ่งเป็นพระที่นั่งสร้างตรงเนินมะขาม

โคลงบทที่ ๓ เจ้าฟ้าบริพัตรหนีไปชอนที่ปากถ้ำจักรพงษ์ซึ่งอยู่ตรงเขายอดสุทธาทิพย์คอยแอบมองอยู่ที่นั่น

โคลงบทที่ ๔ เจ้าฟ้าสมมติฯบอกว่าออกจากประตูดุสิตเทวสภาแล้วไปที่สะพานอัญญาองค์ซึ่งทอดลงไปในทะเลบริเวณแหลมวังด้านหน้าเขตพระราชฐาน ทรงยิ้มเรือบทแล้วรีบแล่นไปที่เกาะขาม

โคลงบทที่ ๕ พระองค์เจ้านภาพรประภาเข้าไปเข้าไปแอบริมฝาที่มีดฯ แล้วเอากระสอบถ่านตั้งบังทางไว้ที่ได้ถนัดตำหนักวาสกรีก่องเก็จซึ่งเป็นพระตำหนักบนเนินมะขามข้างพระที่นั่งเมขลาฉวี

โคลงบทที่ ๖ เป็นโคลงของฝ่ายผู้ไล่ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทรงรู้แล้วว่าพระองค์เจ้านภาพรชอนอยู่ใต้ตำหนัก จึงเอามือเข้าไปแตะ เปลี่ยนเป็นผู้ชอนบ้าง

โคลงบทที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ขึ้นไปชอนที่พระที่นั่งมุกดาพรายซึ่งเป็นพระตำหนักแถวเหนือ ทรงวานท่านสมศักดิ์และสั่งโยนให้ช่วยดู

โคลงบทที่ ๘ เจ้าฟ้าจักรพงษ์หนีไปชอนที่พระตำหนักมรกกฤษฏ์ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือ

โคลงบทที่ ๙ เจ้าฟ้าบริพัตรไปชอนที่พระตำหนักเรือนไม้กำไภมิน

โคลงบทที่ ๑๐ เจ้าฟ้าสมมตวิงษ์โรทัยริบวิ่งไปที่พระตำหนักบุศราคำไปชอน
ที่ชั้นล่าง ทรงบอกว่าถ้าฝ่ายหาเข้ามาทางประตูหนึ่งก็จะหนีไปอีกทางประตูหนึ่ง

โคลงบทที่ ๑๑ พระนางเจ้าสุกุมมาลาฯ ทรงชอนอยู่ที่เดิม

โคลงบทที่ ๑๒ พระองค์เจ้านภาพรประภาตะไหว่ ทรงรู้ว่ามีคนแอบอยู่ที่นี้
จึงเออาหนามาชุกไว้กะว่าหากวิ่งไล่ คนที่แอบอยู่จะหนีมาถูกหนามแล้วทำให้วิ่งช้าลง

โคลงบทที่ ๑๓ พระนางเจ้าสุกุมมาลาฯ ทรงรู้ทันว่ามีผู้ติดตามพระองค์ จึงเออา
ผ้าสไบห่อเท้าไว้กั้นหนามดำ

โคลงบทที่ ๑๔ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ริบหนีไปที่พระตำหนักวาสกรีกองเก็จ

โคลงบทที่ ๑๕ พระนางเจ้าสุกุมมาลาฯ หนีต่อไปชอนที่พระตำหนักนิลแสงสุก

โคลงบทที่ ๑๖ เจ้าฟ้าบริพัตรหนีไปที่พระตำหนักเพทายใส

โคลงบทที่ ๑๗ เจ้าฟ้าสมมตวิงษ์โรทัยวิ่งไปที่ตำหนักทูลหม่อมใหญ่หรือ
เจ้ามหาราชรุณหิต สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

โคลงบทที่ ๑๘ รัชกาลที่ ๕ ว่าท่านไม่หนีอีกแล้ว จะนอนนั้งอยู่บนพระตำหนัก
มุกดาพรายเพราะมีห้องมากและมีผู้หญิงเฝ้าอยู่มาก ไม่น่าจะมาหาได้ง่าย

โคลงบทที่ ๑๙ พระองค์เจ้านภาพรประภาผู้ไล่ ได้พาคนไปเที่ยวค้นที่
พระตำหนักมุกดาพรายทุกห้องจนพบรัชกาลที่ ๕ แอบอยู่ จับได้

โคลงบทที่ ๒๐-๒๑ จบโคลงเล่นชอนหา

บรรณานุกรม

ป.มหาชนธ์. (๒๕๔๐). **พระจุฬาราชราษฎาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

วิชัย อภัยสุวรรณ. (๒๕๐๘). โคลงเล่นชอนหา. ใน **วันว่าง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
โอเดียนสโตร์.

เอนก นาวิกมูล. (๒๕๕๔). **สี่ขั้ว ความหลังครั้งรัชกาลที่ ๕**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.

เกมกลอน: กิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง ที่มากกว่าความสนุก

ชวีน พงษ์ผจญ*

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเกมกลอนที่ยังคงเล่นกันอยู่ในวงการแข่งขันร้อยกรอง และนำเสนอแนวทางในการประยุกต์ใช้เกมกลอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง จากผลการศึกษาพบว่า เกมกลอนที่นักกลอนยังคงนิยมเล่นกันอยู่นั้นมี ๓ ประเภท คือ ๑) ปริศนาพระหมี ๒) กลอนมீด และ ๓) กลอนจอกหงวน โดยเกมกลอนเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองตามแนวทาง ๗ ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาฉันทลักษณ์ รู้จักเกมกลอน เลือกก่อนรังสรรค์ ประพันธ์ผลงาน วิจารณ์ปรับแก้ สนุกแต่เล่นกัน และแบ่งปันประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางข้างต้นนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อผู้สอนและผู้เรียน กล่าวคือ ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อตัวชีวิตและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ทั้งยังตอบสนองต่อการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการภายในกลุ่มสาระ ขณะที่คุณเรียนมีโอกาสแสดงความคิด และมีตัวเลือกที่หลากหลายในการเรียนรู้และการสร้างงาน ตลอดจนได้พัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์และทักษะการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ไปพร้อมกัน

คำสำคัญ: เกมกลอน; พระหมี; กลอนมீด; กลอนจอกหงวน; การแต่งคำประพันธ์; การจัด
การเรียนรู้ภาษาไทย

---

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Poetic Games: The Learning Activity for Writing Poetry

Chawin Pongpajon*

Abstract

This article aims to study poetic games employed in poetry writing contests and to present how to use such games in teaching how to write poetry. The study shows that there are three poetic games played in poetry writing contests: Pha-Mi, Klun Muet, and Klun Cho Nguan. According to the use of these games in teaching, there are seven steps: studying prosody; understanding a poetic game; selecting words or game patterns; writing poetry; critiquing and editing poetry; playing poetic games; and sharing experiences. The benefits of this kind of poetry writing instruction are for both teachers and students. This means that instruction by teachers will respond to both the indicators and desired characteristics of the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551, and to integrated interdisciplinary teaching. Moreover, students will have voices and choices in learning and their creative thinking and cooperative skills will be developed during studying.

Keywords: Poetic game; Pha-Mi; Klun Muet; and Klun Cho Nguan; poetry writing; teaching Thai language

---

* A lecturer at Division of Teaching Thai Language, Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Chulalongkorn University

บทนำ

การแต่งคำประพันธ์เป็นสิ่งที่สะท้อนความเจ้าบทเจ้ากลอนอันเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคนไทยอย่างเด่นชัด กล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของคนไทยนั้นผูกพันกับคำประพันธ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ในด้านการศึกษา การแต่งคำประพันธ์เป็นหนึ่งในบทเรียนสำคัญที่นักเรียนไทยทุกสมัยได้ศึกษาไม่ว่าจะเปลี่ยนหลักสูตรหรือแบบเรียนกี่ครั้งก็ตาม อนึ่ง ปัญหาการจัดการเรียนรู้การแต่งคำประพันธ์ยังคงมีปัญหายังต่อเนื่อง สุจริต เพ็ชชอบ และสายใจ อินทร์มพรรย์ (๒๕๓๖) กล่าวไว้ว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มองว่าการแต่งคำประพันธ์เป็นเรื่องยากและน่าเบื่อ จึงขาดแรงจูงใจในการเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่กล่าวถึงปัญหาความไม่น่าสนใจของบทเรียนและแนวทางการจัดการเรียนรู้การแต่งคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ (นัยนา สุทธิธรรม, ๒๕๑๘; ขวน เพชรแก้ว, ๒๕๑๙; ศศิธร ปรมะ, ๒๕๕๑; อุ๋นเรือน เสือน้อย, ๒๕๕๑; จรินทร์ งามมั่น, ๒๕๕๓; คมสันต์ สนโธสง, ๒๕๕๖; ปัญสุธา ย่องลั่น, ๒๕๕๗; พนมศักดิ์ มนูญปรัชญาภรณ์, ๒๕๕๘; สุวิมล ฝะสม, ๒๕๕๘)

ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้มีงานวิจัยหลายชิ้นที่มุ่งพัฒนานวัตกรรมการสอนแต่งคำประพันธ์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน และมีทัศนคติที่ดีต่อการเขียนและการอ่านบทหรือกรองต่าง ๆ เช่น การนำบทหรือกรองที่ใช้ฉันทลักษณ์ร่วมสมัยมาให้ผู้เรียนอ่านและศึกษาแนวทางในการแต่งคำประพันธ์จากตัวบทนั้น ๆ (นัยนา สุทธิธรรม, ๒๕๑๘; ขวน เพชรแก้ว, ๒๕๑๙) การพัฒนาและใช้เอกสารประกอบการสอนและแบบฝึกการแต่งคำประพันธ์ในการจัดการเรียนรู้ (ยุพา ขนอนคราม, ๒๕๒๐; อุ๋นเรือน เสือน้อย, ๒๕๕๑; จรินทร์ งามมั่น, ๒๕๕๓; คมสันต์ สนโธสง, ๒๕๕๖; ปัญสุธา ย่องลั่น, ๒๕๕๗; พนมศักดิ์ มนูญปรัชญาภรณ์, ๒๕๕๘; สุวิมล ฝะสม, ๒๕๕๘) การพัฒนาและใช้นวัตกรรมสื่อผสม (ศศิธร ปรมะ, ๒๕๕๑) เป็นต้น นอกจากนี้ งานวิจัยข้างต้นและข้อมูลอื่น ๆ ยังแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการเรียนรู้การแต่งคำประพันธ์ส่วนใหญ่ยังเน้นการแต่งคำประพันธ์ตามหัวข้อหรือภาพที่ผู้สอนกำหนดให้ ซึ่งไม่น่าสนใจและไม่ท้าทายแรงจูงใจในการเขียนของผู้เรียน เป็นเหตุให้ผู้เรียนไม่สนใจที่จะแต่งคำประพันธ์ และยังคงมองว่าเป็นเรื่องไกลตัวและน่าเบื่อ

จากปัญหาข้างต้น ประกอบกับประสบการณ์ของผู้เขียนในการแข่งขัน การเป็นกรรมการ และการสอนแต่งคำประพันธ์ ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา พบว่า มีการละเล่นเกี่ยวกับกลอนหรือเกมกลอน ๓ ประเภทที่ยังเล่นและใช้ในการ แข่งขันร้อยกรองกันอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาลักษณะและวิธีการเล่นพบว่า เกมกลอนเหล่านี้สามารถช่วยพัฒนาทักษะการแต่งคำประพันธ์ควบคู่กับทักษะอื่น ๆ เช่น การคิด การทำงานร่วมกัน เป็นต้น ดังนั้นนอกจากความสนุกแล้ว เกมกลอนเหล่านี้ จึงน่าจะสามารถนำมาใช้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้

บทความนี้มุ่งศึกษาเกมกลอนที่ยังคงเล่นกันอยู่ในวงการการแข่งขันร้อยกรอง และนำเสนอแนวทางในการประยุกต์ใช้เกมกลอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกมกลอนแต่ละประเภท อีกทั้งเพื่อเป็นแนวทาง สำหรับครูในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองสำหรับผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้น พื้นฐาน สำหรับรายละเอียดของบทความนี้ประกอบด้วย ๓ หัวข้อ ได้แก่ ประเภทและ ลักษณะของเกมกลอน การประยุกต์ใช้เกมกลอนในกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง และ คุณค่าของเกมกลอนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ร้อยกรอง

ประเภทและลักษณะของเกมกลอน

เกมกลอนหรือการละเล่นเกี่ยวกับกลอนของไทยมีหลายรูปแบบ เช่น กลอนกลบท กลอนปริศนาคำทาย เป็นต้น นับเป็นการเล่นกับภาษาโดยมีจุดประสงค์ สำคัญคือใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือความขบขัน อันเป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของคนไทย (นววรรณ พันธุเมธา, ๒๕๓๙) และ เป็นการเล่นทางภาษาแบบหนึ่ง Sherzer (๒๐๐๒ อ้างถึงใน ศิริพร ภัคดีผาสุก, ๒๕๕๘) อธิบายว่า การเล่นทางภาษาเกิดจากความตั้งใจใช้หรือจัดการองค์ประกอบของภาษา ในลักษณะที่แปลกหรือแตกต่างไปจากการใช้ภาษาปกติเพื่อสร้างความสนุกสนานหรือ เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ

สำหรับเกมกลอนที่จะนำเสนอในบทความนี้ ได้แก่ ปริศนาผะหมี่ กลอนมิด และกลอนจอบหงวน โดยเกมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ยังได้รับความนิยมในสนามแข่งขัน กลอนสดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันกลอนสดมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ สมาคม

นักกลอนแห่งประเทศไทย และสโมสรยุวกรี สมาคมเทศกรวีศิลป์ เป็นอาทิ รายละเอียดของเกมกลอนแต่ละชนิดมีดังต่อไปนี้

๑. ปริศนาพระหมี คือการเล่นปริศนาคำทายที่ไทยรับแบบอย่างมาจากประเทศจีน (กรมศิลปากร, ๒๕๔๙) ในคำนำหนังสือ “ปริศนาคำโคลงและความเรียง” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๕๐๓: ข - ง) ได้ทรงอธิบายความหมายและที่มาของการเล่นพระหมีในไทยไว้ว่า

“...พระเจนนักอักษรจีน อธิบายว่า ‘พะ’ แปลว่า ‘ตี’ ‘หมี’ เป็นภาษาจีนเหมือนกัน แปลว่า ‘คำอำพราง’ รวมความว่าตีปัญหาหรือแก้ปัญหา ตีหรือแก้คำที่อำพรางให้ชัดเจน เป็นการเล่นกันแพร่หลายในหมู่นักปราชญ์ราชบัณฑิตและกวีในประเทศจีน... การเล่นนี้ชั้นเดิมเรียกว่า มีก้อ มีหรือหมี อักษรตัวเดียวกัน แปลเช่นเดียวกัน ก้อ แปลว่า คำที่พูดอำพราง และต่อมาเรียกว่า เต็งหมี...เต็ง แปลว่า สว่าง, โคม หมี มี คำเดียวกัน, เต็งหมี แปลว่า ขวาลาส่องให้เห็นคำที่อำพราง และต่อมาได้เล่นกันแพร่หลายมาถึงพวกนอกวงศัณักปราชญ์ราชบัณฑิตและกวีโดยทั่วไปแล้วจึงเรียกว่า ‘พระหมี’”

จากคำว่า “เต็งหมี” หรือ “โคมไฟที่ส่องให้เห็นทาง” นั้นกรมศิลปากร (๒๕๔๙) กล่าวว่า สัมพันธ์กับการละเล่นปริศนาคำทายในเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชาวจีน ที่เจ้าของบ้านแต่ละบ้านจะเขียนปริศนาไว้บนโคมไฟหน้าบ้าน เพื่อให้แขกที่มาชมพระจันทร์ได้ทายปัญหา นอกจากนี้ พันธลักษณ์ (๒๕๔๘) ได้เสนอเพิ่มเติมว่า คำทายบนโคมไฟยังมีไว้เพื่อทายผู้สัจจรไปมา และหากใครทายถูกต้อง เจ้าของบ้านก็จะเชิญมาร่วมรับประทานอาหารร่วมกันซึ่งแสดงถึงการให้เกียรติในฐานะเป็นผู้ที่มีความรู้ ควรแก่การสรรเสริญ

ในประเทศไทย ผู้คนนิยมเล่นพระหมีกันมากในสมัยรัชกาลที่ ๕ และ ๖ โดยเริ่มจากในราชสำนัก แล้วค่อยพัฒนามาเป็นการเล่นพระหมีในงานออกร้านฤดูหนาวที่วังสราญรมย์ ซึ่งเป็นงานประจำปี (กรมศิลปากร, ๒๕๔๙) ต่อมาได้แพร่หลายไปในจังหวัดต่าง ๆ โดยปัจจุบัน ผู้คนยังนิยมเล่นพระหมีกันที่อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

และที่อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี แต่หันมาเรียกว่า “โจ๊ก” แทน (ผจญ สุวรรณวงษ์, ๒๕๒๒; พันธลักษณ์ ๒๕๔๘)

วิธีการเล่นพะหมี่นั้นมีในแต่ละสมัยและพื้นที่มีลักษณะที่สำคัญร่วมกัน คือ ผู้เล่นจะเลือกหมายเลขของปริศนา จากนั้นผู้ทายจะอ่านปริศนาและให้ทายไปที่ละวรรคหรือทีละบาท จากนั้นผู้ทายก็จะส่งสัญญาณเพื่อบอกว่าผู้เล่นทายถูกต้องหรือไม่ว่างไร หากทายถูกต้องทั้งหมดก็จะได้รับรางวัล อนึ่ง การส่งสัญญาณเพื่อบอกเฉลยของอาจจะแตกต่างกันไป เช่น บางแห่งใช้การกตกริ่งเสียงยาวแทนว่าถูกต้องทั้งหมด และใช้จำนวนครั้งในการตีข้างกลองตามจำนวนข้อที่ผิด (พันธลักษณ์, ๒๕๔๘) ขณะที่บางแห่งอาจใช้การร่ำกลองและจบลงด้วยเสียงตุ้มหนึ่งครั้งใหญ่เป็นสัญญาณว่าตอบถูก และใช้การตีข้างกลองเพื่อบอกว่าตอบผิดแต่จะไม่บอกจำนวนข้อ (กรมศิลปากร, ๒๕๕๙)

จากการศึกษา พบว่ามีผู้อธิบายลักษณะของพะหมี่ไว้ ดังนี้

ผจญ สุวรรณวงษ์ (๒๕๒๒) อธิบายว่า พะหมี่มี ๖ ลักษณะ ได้แก่ พะหมี่ที่เป็นคำปริศนา พะหมี่ที่เป็นภาพปริศนาหรือภาพประกอบคำปริศนา พะหมี่ที่มีคำตอบเป็นคำผันวรรณยุกต์ พะหมี่ที่มีคำตอบเป็นคำพวน พะหมี่ที่มีคำตอบขึ้นต้นเหมือนกัน และพะหมี่ที่มีคำตอบลงท้ายเหมือนกัน

พันธลักษณ์ (๒๕๔๘) กล่าวว่า ลักษณะการทายพะหมี่มี ๑๑ ลักษณะ ได้แก่ ไคลงสี่สุภาพ สักวา ดอกสร้อย กายพยานี กายยั้งบัง จตุพจน์ จุลพจน์ ทศ กระจุ่มกระจิม ปริศนาภาพ และปริศนาอะไรเอ่ย

กรมศิลปากร (๒๕๕๙) ให้ตัวอย่างปริศนาพะหมี่ไว้ ๗ ลักษณะ ได้แก่ ปริศนา กลอนลูกโซ่ ปริศนาฝัน ปริศนาพวน ปริศนาสักวา ปริศนาดอกสร้อย ปริศนาหาคำ ผูกสำนวน และปริศนาสำนวนไทย

ศิริพร ภักดีผาสุก (๒๕๕๘) สรุปลักษณะการทายโจ๊กของชมรมโจ๊กที่อำเภอพนสนิมคมไว้ ๑๐ ลักษณะ ได้แก่ โจ๊กพ้องคำเดียว โจ๊กพ้องคำหน้า โจ๊กพ้องคำหลัง โจ๊กพ้องคำกลาง โจ๊กคำพวน โจ๊กคำผัน โจ๊กสุภาชิตคำพ้องเพย โจ๊กคำพันหลักที่คำตอบเป็นลูกโซ่ โจ๊กคำตัดคำต่อ และโจ๊กภาพ

จากลักษณะข้างต้น เมื่อพิจารณาชื่อของแต่ละลักษณะแล้ว สามารถแบ่งลักษณะของพะหมี่เป็น ๒ กลุ่ม ตามลักษณะคำถามและลักษณะคำตอบ สำหรับคำถามแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ คือ คำถามที่เป็นคำประพันธ์หรือคำคล้องจอง คำถามที่เป็นร้อยแก้ว และคำถามที่เป็นภาพ ส่วนคำตอบมี ๖ ลักษณะ คือ คำตอบที่เป็นสุภาษิต คำพังเพย คำตอบที่เป็นการตัดและการต่อคำตอบ คำตอบที่เป็นลูกโซ่ คำตอบที่เป็นการผันวรรณยุกต์ คำตอบที่เป็นคำผวน และคำตอบที่เป็นคำพ้องเสียง ทั้งพ้องเสียงพยัญชนะต้น คำหน้า คำกลาง และคำหลัง โดยสามารถสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ ๑ ตารางเปรียบเทียบลักษณะเฉพาะที่มีจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ตามลักษณะคำถามและลักษณะคำตอบ

ที่มา	ลักษณะเฉพาะ	ลักษณะคำถาม			ลักษณะคำตอบ													
		คำตอบสั้น		คำตอบยาว	ใช่/ไม่ใช่	ใช่/ไม่ใช่/ไม่รู้	ใช่/ไม่ใช่/ไม่รู้/ไม่แน่ใจ	ใช่/ไม่ใช่/ไม่รู้/ไม่แน่ใจ/ไม่ทราบ	ใช่/ไม่ใช่/ไม่รู้/ไม่แน่ใจ/ไม่ทราบ/ไม่ชัดเจน	ใช่/ไม่ใช่/ไม่รู้/ไม่แน่ใจ/ไม่ทราบ/ไม่ชัดเจน/ไม่แน่ใจ	คำตอบเสียง							
		ใช่/ไม่ใช่	ใช่/ไม่ใช่/ไม่รู้								ใช่/ไม่ใช่	ใช่/ไม่ใช่	ใช่/ไม่ใช่	ใช่/ไม่ใช่				
ผลญ สุวรรณวงษ์	เฉพาะที่มีเป็นคำปริศนา	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	เฉพาะที่มีเป็นภาพปริศนาหรือภาพประกอบคำปริศนา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	เฉพาะที่มีคำตอบเป็นคำผันวรรณยุกต์	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	เฉพาะที่มีคำตอบเป็นคำผวน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	เฉพาะที่มีคำตอบขึ้นต้นเหมือนกัน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	เฉพาะที่มีคำตอบลงท้ายเหมือนกัน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ที่มา	ลักษณะเฉพาะที่มี	ลักษณะคำถ้อย				ลักษณะคำตอบ												
		คำประพันธ์	คณาจารย์	MLA ๗	คำพ้องเสียง	ศคคป.๒๕๖๒	ศคคป.๒๕๖๓	ศคคป.๒๕๖๔	ศคคป.๒๕๖๕	ศคคป.๒๕๖๖	ศคคป.๒๕๖๗	ศคคป.๒๕๖๘	ศคคป.๒๕๖๙	ศคคป.๒๕๗๐	ศคคป.๒๕๗๑			
ที่มา	โคลงสี่สุภาพ	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	สัปดาห์	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ดอกสร้อย	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	กาพย์ยานี	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	กาพย์ฉบัง	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
พันธลักษณะ	จตุพจน์ (กลอนสี่)	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	จตุพจน์	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	การะจุ่มการะจิม	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ทศ	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ปริศนาภาพ	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	อะโรเอ่ย	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ที่มา	ลักษณะเฉพาะที่มี	ลักษณะคำถาม				ลักษณะคำตอบ													
		คำประพันธ์	ค.พ.ก.อ.อ.	ค.พ.ก.ร.		ค.พ.ค.บ.	ค.พ.ค.ค.	ค.พ.ค.ด.	ค.พ.ค.ด.	ค.พ.ค.ด.	ค.พ.ค.ด.	ค.พ.ค.ด.	ค.พ.ค.ด.	ค.พ.ค.ด.					
กรมศิลปากร	ปริศนากลอนลูกโซ่	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	ปริศนาพื้น	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	ปริศนาผวน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	ปริศนาลักว้า	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	ปริศนาดอกสร้อย	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	ปริศนาหาคำผู้กล่าว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	ปริศนาล้านนาไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ที่มา	ลักษณะเฉพาะ	ลักษณะคำถาม				ลักษณะคำตอบ														
		คำประพันธ์	คำถาม	M, L, R, E		ศศสทศปศคศม	ศศสทศป	ศศสทศปศคศม	ศศสทศปศคศม	ศศสทศปศคศม	ศศสทศปศคศม	ศศสทศปศคศม	ศศสทศปศคศม	ศศสทศปศคศม						
ศิริพร ภัคติผลสุก	โจ๊กห้องค่าเดียว					✓														
	โจ๊กห้องค่าหน้า							✓												
	โจ๊กห้องค่าหลัง																			
	โจ๊กห้องค่ากลาง																			
	โจ๊กค่าผัน																			
	โจ๊กค่ารวม																			
	โจ๊กสุภาพและคำพึ่งเพย																			
	โจ๊กค่าผันหลักแบบลูกไข่																			
	โจ๊กค่าตัดคำต่อ																			
	โจ๊กภาพ																			

แม้ว่าชื่อลักษณะของพระหมีข้างต้นจะเป็นการระบุเพียงลักษณะคำถามและคำตอบเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาคำถามและคำตอบของพระหมีจะพบว่าพระหมีที่มีชื่อเป็นลักษณะคำถามอย่างพระหมีสัควา สามารถใช้แต่งปริศนาให้ผู้เล่นตอบได้หลายรูปแบบ เช่นเดียวกับพระหมีที่มีชื่อเป็นลักษณะคำตอบอย่างโจ๊กคำผัน สามารถใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลายในการแต่งปริศนา ดังนั้น พระหมีที่มีชื่อเป็นลักษณะคำถาม น่าจะเป็นไปเพื่อออกให้ผู้เล่นทราบฉันทลักษณ์หรือลักษณะของคำถาม ขณะที่พระหมีที่มีชื่อเป็นลักษณะคำตอบเพื่อเป็นคำใบ้ให้ผู้เล่นทราบแนวทางการตอบปริศนาข้อนั้น ๆ

ลำดับต่อไป ผู้เขียนจะนำเสนอตัวอย่างการเล่นพระหมีแต่ละลักษณะเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าใจยิ่งขึ้น โดยจะนำเสนอเฉพาะรูปแบบคำถามที่เป็นคำประพันธ์เท่านั้น แต่จะไม่ครบทุกฉันทลักษณ์ เนื่องจากต้องการให้เห็นลักษณะคำตอบทุกประเภท รายละเอียดดังนี้

พระหมีโคลงสี่สุภาพ คำตอบแบบสุภาษิตคำพังเพย

อาการนี้ยอมท้อง	คล้ายหิว	(อิม)
สัตว์ป่าใหญ่จุนหิว	โหดร้าย	(หมี)
อ้วนกลมพักรตร์ผ่องผิว	เกินขนาด	(พี)
คำเรียกผู้น้อยคล้าย	ไม่ให้เกียรติกัน	(มัน)

พระหมีจตุพจน์ (กลอนสี่) คำตอบแบบคำตัดคำต่อ

กินเล่นมากมาย	(ขนม)
ยาวสยายคล้ายผม	(ขน)
ดีมีดีเด็กชม	(นม)
ไม่นิยมรสนี้	(ขม)

พระหมีกาพย์ยานี ๑๑ คำตอบแบบลูกโซ่

ศักดิ์นารามคำแหง	(พ่อขุน)
เป็นเจ้าของแห่งความเจ้าชู้	(ขุนแผน)
เดินทางใช้กางดู	(แผนี่)
ยอดพธูคู่ดวงใจ	(ที่รัก)

พระหมีกาพย์ยานี ๑๑ คำตอบแบบผันวรรณยุกต์

ตัวกลมสมบุรณ์ดี	(พี)
ตำแหน่งนี้ต้องมีน้อง	(พี)
เสพกัญชาไม่น่าลอง	(พี)
อย่าขุนข้องลองคิดทำ	

พระหมีโคลงสี่สุภาพ คำตอบแบบคำผวน

ยี่ หนึ่งเป็นกาพย์แฮ้ย	จงท่าย	(ยี่นา-ยานี)
ยี่ หนึ่งก่อเกิดกาย	ท่านข้า	(ยี่โน-โยนี)
ยี่ หนึ่งพบมากมาย	ตามวัด	(ยี่ชา-ยายซี)
ยี่ หนึ่งฉานแก่กล้า	อยู่โพ้นไพรสณฑ์	(ยี่โค-โยคี)

พระหมีกาพย์ฉบัง ๑๖ คำตอบแบบคำเดียวพ้องพยัญชนะต้น

ฐานะยากไร้ไม่รวย	ชาติดีดีหมวย	(จน) (จิ้น)
ภาชนะข้าวปลาอาหาร		(จาน)

พระหมีทศ คำตอบแบบพ้องคำหน้า

หนึ่งหนากัดกัน	(จำกัด)
หนึ่งนั้นข้าซาก	(จำเจ)
หนึ่งยากลบหนี	(จำจง)
หนึ่งนี้ดอกหอม	(จำปา / จำปี)
หนึ่งยอมพ่ายแพ้	(จำนน)
หนึ่งแน่ความหวัง	(จำนง)
หนึ่งฟังดูตลก	(จำอวด)
หนึ่งดกงดงาม	(จำเริญ)
หนึ่งยามแปลงตัว	(จำแลง)
เชิญชั่วคิดทาย	

พระหมีโคลงสี่สุภาพ คำตอบแบบพ้องคำกลาง

นารีเปลี่ยนคู่แล้ว	หลายครา	(หญิงสามพัว)
หนุ่มบวชแล้วสีกลา	หลากครั้ง	(ชายสามโบสถ์)
ชื่อขนิดอสรพิชพา	ชีพดับ ดิ้นนอ	(งูสามเหลี่ยม)
ภูใหญ่วิมสมุทที่ตั้ง	เขตด้าวขลุบรี	(เขาสามมุข)

พระหมีดอกสร้อย คำตอบแบบพ้องคำหลัง

ถามเอ๋ยถามหน่อย

หวานเย็นรสอ้อยนี้มีหลายอย่าง	(รวมมิตร)
เป็นเพื่อนฝูงร่วมใจไม่จิตจาง	(น้ำมิตร)
เงินทองช่างล่อใจชวนให้ทำ	(อามิส)
ใบมะม่วง ใบทอง ใบตะขบ	(ใบสมิต)
มีอจกลบเรื่องใหญ่หนอเป็นข้อขำ	(ข้างตายทั้งตัวเอาใบบัวปิดไม้มิด)
อารามใหญ่ครอบครองพระทองคำ	(ไตรมิตร)
หนังสือพิมพ์แต่ก่อนย้าคำตอบเอย	(ตุลิตสมิต)

จากตัวอย่างทั้งหมด จะเห็นได้ว่า พระหมีสามารถนำไปใช้ได้กับคำประพันธ์ทุกประเภท และมีลูกเล่นสำหรับการทายที่หลากหลาย แม้บางครั้งคำตอบที่ตั้งไว้อาจไม่สอดคล้องกับจำนวนวรรคหรือบาทของคำประพันธ์ ผู้คิดปริศนาก็สามารถใช้วรรคหรือบาทที่เหลือเขียนอธิบายลักษณะคำตอบหรือชวนผู้เล่นหาคำตอบแทน

ด้วยลักษณะของคำถามและคำตอบที่หลากหลายอันเป็นมูลเหตุของความสนุกสนานในการทายปริศนา ทำให้พระหมีได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในประเทศไทย และช่วยส่งเสริมความสามารถทางภาษา สังคม และปฏิภาณไหวพริบแก่ผู้เล่นในฐานะที่เป็นการละเล่นทางปัญญาอย่างแท้จริง

๒. กลอนมิต คือการละเล่นกลอนสวดประเภทหนึ่งที่ได้รับคามนิยมมาอย่างยาวนาน ศาสตราจารย์สุนนชาติ สวัสดิกุล อธิบายเกี่ยวกับกลอนมิตไว้ว่า เป็นการผลัดกันต่อกลอนคนละวรรค แต่การที่เรียกว่ามิต ก็เพราะไม่บอกว่าจะแต่งเป็นเรื่องอะไร ผู้เล่นแต่ละคนจะต้องไม่บอกข้อความที่ตนแต่ง เพียงแต่บอกคำสุดท้าย

เพื่อให้มือต่อไปรับสัมผัสถูกเท่านั้น มือที่อยู่รองลงมา รู้ค่าสุดท้ายค่าเดียว ก็ต้องพยายามนึกเดาใจเอาว่า มือต้นจะเขียนทำนองใด แล้วจึงคิดเขียนต่อ (ข้อประยงค์, ๒๕๑๓) สมพงษ์ โหละสุต (๒๕๕๘) เรียกการเล่นกลอนมิตเช่นนี้ว่า กลอนมิตแบบมิตสนิท เนื่องจากผู้แต่งจะทราบค่าลงท้ายของวรรคก่อนหน้าเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การเล่นกลอนมิตในปัจจุบันมีการปรับเพื่อให้เข้ากับการแข่งขันกลอนสดที่จำกัดเวลาในการเขียนกลอนแต่ละสำนวนประมาณ ๘-๑๐ นาที โดยใช้ในการกำหนดค่าท้ายวรรคมาให้พร้อมกัน ผู้แต่งแต่ละคนจึงสามารถเห็นค่าลงท้ายของทุกวรรคและเดาทิศทางในการแต่งวรรคของตนได้สะดวกยิ่งขึ้น สำหรับค่าลงท้ายของกลอนมิต นิยมนำมาจากบทประพันธ์ที่มีอยู่แล้วเพื่อที่จะเฉลยสำนวนต้นฉบับให้ทราบในตอนท้าย

นอกจากการเล่นกลอนมิตตามลักษณะข้างต้นแล้ว จากประสบการณ์ของผู้เขียนพบว่า มีการใช้ลักษณะของกลอนมิตไปใช้ในการแข่งขัน แต่ไม่ได้บังคับให้ผู้แต่งแต่งต่อกันคนละวรรค หากแต่ช่วยกันแต่งเพื่อให้ผลงานออกมาเป็นเนื้อเรื่องเดียวกัน การเล่นกลอนมิตเช่นนี้จึงเป็นการแต่งกลอนมิตเพื่อแข่งกันว่าใครจะสร้างสรรค์เนื้อหาได้สมบูรณ์กว่ากันภายใต้กรอบของคำที่กำหนดให้

การเล่นกลอนมิตอาจจะใช้ผู้เล่น ๘ คน ตามจำนวนวรรคของกลอนสุภาพ หรือจะใช้เพียง ๔ คน จากนั้นแต่งตามลำดับต่อกันจนครบ ๒ รอบก็ได้ หรือหากเป็นการเล่นกลอนมิตเพื่อสร้างสรรค์แนวคิดก็อาจใช้แข่งขันหรือเล่นกันเป็นรายบุคคลก็ได้ตามจุดประสงค์ของการเล่น สำหรับตัวอย่างของการเล่นกลอนมิตนั้น มีดังนี้

โจทย์

.....แสน	.....ขัน
.....สุวรรณ	.....วิชา
.....ทรัพย์	.....ปรารถนา
.....นครา	.....มารดร

สำนวนที่ ๑ ผู้เล่น ๘ คนพลัดกันต่อคนละวรรค

ร้อยกรองคำล้ำเลิศประเสริฐแสน

คนหน้าแป้นพินเขยิบเดินเตาะซัน

กระผมข่อยอดชายนายสุวรรณ

ทองทั้งนั้นก็มิสู้รู้วิชา

ทำงานอาชีพหลักเที่ยวลักทรัพย์

จนหน้ายับสุดสวาทไม่ปรารถนา

มิได้กลับแดนรักนครา

จึงต้องมาอยู่พยาบาลเฝ้ามารดร

สำนวนที่ ๒ ผู้เล่นคนเดียวแต่งทั้งหมด

ทางชีวิตจะท้อทุกข์หรือสุขแสน

จงหนักแน่นตั้งรับแม้คับขัน

ตั้งสติจำเพาะเคราะห์สุวรรณ

สู้ฝ่าฟันเพราะความรู้วิชา

แม้ลำบากยากไร้ไม่มีทรัพย์

พันตกอับเพราะฉลาดสมปรารถนา

ดูก่อนอิฐเป็นฐานหลักแก่นครา

ใช้ปัญญาเป็นพื้นฐานคำมารดร

สำนวนต้นฉบับ

“ซึ่งตนตริตีค่าไว้ถึงแสน

เพราะหวงแหนกำขับไว้ขับขัน

ใช้ประสงค์ตรงทรัพย์สิ่งสุวรรณ

จะป้องกันมิให้ไพร่ได้วิชา

กษัตริย์เศรษฐีที่มีทรัพย์

มาค่านับจึงได้ตั้งปรารถนา

จงคืนเข้าบุรีรักษนครา

ให้ชื่นจิตพระบิดาแลมารดา”

(สุนทรภู่, ๒๕๕๓: ๕)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า กลอนทุกสำนวนมีเนื้อหาอันเป็นเสน่ห์ เฉพาะตัวที่สร้างความขบขันหรือให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการเล่นแต่ละครั้ง ด้วยเสน่ห์นี้เองทำให้กลอนมีดีเป็นการละเล่นเกี่ยวกับกลอนที่ได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓. กลอนจอหงวน คือ กลอนอย่างหนึ่งที่นิยมเล่นกันในแวดวงนักกลอนเล่าต่อกันมาว่าเป็นการเล่นปฏิภาณกลอนที่ประยุกต์มาจากการทดสอบความรู้ของขุนนางจีนหรือจอหงวน (ศิวากานท์ ปุทุมสุติ, ๒๕๕๒) กล่าวคือ การสอบคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการของประเทศจีนในอดีตหรือการสอบจอหงวนนั้น ผู้เข้าสอบจะต้องแต่งโคลงกลอนตามคำที่กำหนด (สมบุญณ์ แก่นตะเคียน, ๒๕๕๑) เมื่อนักกลอนไทยได้ยินได้ฟังวิธีการดังกล่าว จึงนำมาพัฒนาเป็นการละเล่นกลอนและเรียกกันว่า กลอนจอหงวน

สำหรับวิธีการเล่นกลอนจอหงวน เริ่มต้นโดยการให้ผู้ชมหรือผู้ร่วมเล่นช่วยกันกำหนดคำที่จะใช้ในการแต่งจำนวน ๘ คำ โดยทุกคำต้องไม่เกี่ยวข้องกัน จากนั้นให้ผู้เล่นนำคำไปแต่งคำประพันธ์ตามฉันทลักษณ์และความยาวที่กำหนดไว้ เช่น แต่งเป็นกลอนสุภาพ ๒ บท ภายในเวลา ๘ นาที มากไปกว่านั้น บางครั้งอาจมีการตั้งกติกาเพิ่มด้วยการกำหนดให้ใช้ ๑ คำต่อ ๑ วรรคเท่านั้น

สำหรับตัวอย่างกลอนจอหงวน มีดังนี้

โจทย์ : ๑) อิเหนา ๒) อเมริกา ๓) หมาวัด ๔) พัดวี ๕) ช้างไทย ๖) ดอกมะลิ ๗) สติสะตัง ๘) ศีรษะ

สำนวนที่ ๑

อเมริกาตีเบตกันศึกมันหยด
ไม้แหกกฎเป็นอิเหนาเผาเมืองหลวง
สองผู้นำสติสะตังเต็มทั้งปวง

เลยหมดห่วงปวดศีรษะประจำไว
อย่าปล่อยให้รากหญ้าเป็นหมาวัด
แล้วนั่งพักริไม่สนคนหัวโหย
ดอกมะลิบริสุทธิ์เริ่มหลุดโรย
เพราะขโมยครองบัลลังก์สั่งข้างไทย

สำนวนที่ ๒

อเมริกาประธานาธิบดีมีเลือกตั้ง
ต้องใช้สติระตังสร้างฐานเสียง
โอบามาริไต้หวันศิระชะเอียง
อิเหนาเพียงมานั่งฟังยังงุนงง
ปฏิวัติดอกมะลิผลิบานแล้ว
คงไม่แคล้วต้องพักริสีฝุ่นผง
ขึ้นข้างไทยแล้วต้องนั่งทำหลังตรง
ระวังหลงพลาดทำเหยียบหมาวัด

เมื่อพิจารณาสำนวนข้างต้น จะพบว่าการแต่งกลอนจอหงวน ต้องใช้ความสามารถในการคิดอย่างยิ่ง หากจะร้อยเรียงให้ทุกคำอยู่ภายใต้เรื่องเดียวกัน ยิ่งเมื่อต้องการนำเสนอเนื้อหาที่ให้ออกคิดแก่งสังคมแล้วก็ต้องคิดเชื่อมโยงคำต่าง ๆ ให้ราบรื่นที่สุด ตลอดจนต้องรู้จักใช้สัญลักษณ์ ความเปรียบ หรือความหมายโดยนัยของถ้อยคำ เพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างสรรค์เนื้อหาที่มีขอบเขตกว้างกว่าการใช้ความหมายตรงของคำที่กำหนดให้ เช่น สำนวนที่ ๑ ใช้คำว่า “ข้างไทย” ที่เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงประเทศไทย สำนวนที่ ๒ ใช้คำว่า “ดอกมะลิ” สร้างความเปรียบเทียบการปฏิวัติดอกมะลิซึ่งหมายถึงการปฏิวัติที่ไม่มีความรุนแรง เป็นต้น

นอกจากการเล่นกลอนจอหงวนตามรูปแบบข้างต้น ยังมีกลอนจอหงวนอีกประเภทที่ได้รับการพัฒนาให้ท้าทายความสามารถทางการคิดของผู้เล่นยิ่งขึ้น เรียกว่า “จอหงวนซ่อนคำ” สร้างสรรค์โดย *ประสิทธิ์ โรหิตเสถียร* นักกลอนอาวุโสและอดีตนายกสมาคมนักกลอน ผู้มีผลงานการเขียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองจำนวนมาก (ชมพร เพชรอนันต์กุล, ๒๕๖๐)

ชมพร เพชรอนันต์กุล (๒๕๖๐) อธิบายวิธีการเล่นจอบหงวนซ่อนคำไว้ว่า ผู้ชมหรือผู้กำหนดคำจะกำหนดคำสั้น ๆ ไว้ ๕-๘ คำ เป็นคำตั้งต้นในการแต่ง แต่ผู้เล่นไม่สามารถนำคำที่กำหนดให้ไปใช้ได้เลยทันที เพราะต้องนำคำเหล่านี้ไปซ่อนในคำที่คิดขึ้นเองอีกครั้งหนึ่งก่อนนำไปแต่ง ดังเช่น เมื่อกำหนดคำว่า “ตก” ให้ ผู้เล่นจะต้องนำคำว่า “ตก” ไปซ่อนไว้ในคำอื่นอย่างคำว่า “แต่ก่อน” “ได้ก่ง” “ตีกัน” จากนั้นจึงนำไปแต่งคำประพันธ์ตามเวลาที่กำหนด เพราะคำที่กำหนดจะต้องซ่อนอยู่ในคำอื่นจึงจะสามารถนำไปใช้ได้ เราจึงเรียกว่า จอบหงวนซ่อนคำ สำหรับตัวอย่างมีดังนี้

โจทย์ : ๑) งก ๒) เลข ๓) ละเมอ ๔) นอน ๕) วนขวา ๖) แหน

ซ่อนคำ	งก	ซ่อนในคำว่า	วงกต
	เลข	ซ่อนในคำว่า	ทะเลยามสงบ
	ละเมอ	ซ่อนในคำว่า	ลดละเมื่อสาย
	นอน	ซ่อนในคำว่า	ขนอนาถ
	วนขวา	ซ่อนในคำว่า	ป่วนขวานไทย
	แหน	ซ่อนในคำว่า	หน่ายแหนง

สำนวน

เหมือนทะเลยามสงบไม่พบคลื่น

แต่สร้างความแตกตื่นยามตื่นดี

ชาติอเนจขนอนาถขาดสำนึก

ยังซึ่มลึกจนหน่ายแหนงเลิกแคลงใจ

ปัญหาเขาวงกตหมดทางออก

หลายระลอกเวียนทวนหาจบไม่

วอนพี่น้องหยุดก่อกรวนป่วนขวานไทย

ก่อนลดละเมื่อสายไปแก้ไม่ทัน

จากตัวอย่างข้างต้น จอบหงวนซ่อนคำจึงเป็นเกมกลอนที่ผู้เล่นต้องใช้การคิดสองชั้น คือ การคิดเพื่อซ่อนคำ และการคิดแต่งคำประพันธ์จากคำที่กำหนด ซึ่งทำให้เล่นได้ยากยิ่งขึ้น แต่ความยากนี้เองที่ทำทนายให้ผู้เล่นได้ขบคิดและสร้างสรรค์ผลงานร้อยกรองตามแบบฉบับของตน

หลังจากที่ได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเกมกลอนทั้ง ๓ ประเภทแล้ว หัวข้อถัดไปจะนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้เกมกลอนเหล่านี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง ที่เกิดจากประสบการณ์ของผู้เขียนที่ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่นนี้กับผู้เรียนทั้งในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นแง่มุมหนึ่งของการนำเกมกลอนไปใช้ในรายวิชาภาษาไทย

การประยุกต์ใช้เกมกลอนในกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง

สืบเนื่องจากปัญหาของการจัดการเรียนรู้ร้อยกรองและกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่ได้กล่าวไปแล้ว ประกอบกับรายละเอียดเกี่ยวกับเกมกลอนทั้ง ๓ ประเภท ได้แก่ ปริศนาหะหมี่ กลอนมீด และกลอนจอกหงวน ผู้เขียนได้สังเกตเห็นแนวทางในการนำเกมกลอนมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ร้อยกรองในฐานะกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถใช้เป็นหนึ่งทางเลือกสำหรับผู้สอนการแต่งคำประพันธ์ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สอดคล้องกับที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (๒๕๒๙) ตรัสเกี่ยวกับแนวทางการสอนภาษาไทยไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทางและมีความหลากหลายจะทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเรียน และต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติม รักการอ่าน และเห็นคุณค่าของการเรียนภาษาไทย

สำหรับตัวอย่างการนำเกมกลอนไปใช้ จะนำเสนอในส่วนที่เป็นกิจกรรมการเรียนรู้หลังจากการให้ข้อมูลเกี่ยวกับฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะผู้สอนแต่ละคนอาจจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับฉันทลักษณ์แตกต่างกัน ความถนัดและปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างกัน บ้างอาจใช้การบรรยายเป็นหลัก บ้างเน้นการสร้างมโนทัศน์ตามทฤษฎีสร้างความรู้ (Constructivism) หรืออาจใช้เอกสารประกอบการสอนและแบบฝึกที่พัฒนาขึ้นให้นักเรียนศึกษาก็ได้ รายละเอียดของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เกมกลอนต่าง ๆ นั้น มีดังนี้

๑. การประยุกต์ใช้ปริศนาหะหมี่ จากการศึกษาพบว่า มีผู้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้หะหมี่ในการจัดการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้คำศัพท์ ได้พัฒนาความคิด ตลอดจนได้ซึมซับฉันทลักษณ์ของบทร้อยกรองเพื่อประโยชน์

ในการอ่านและการเขียนต่อไป (ผจญ สุวรรณวงศ์, ๒๕๒๒; ศิริพร ภัคติผาสุก, ๒๕๕๘) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า เราสามารถใช้พะหมี่เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองเพื่อฝึกทักษะการเขียนร้อยกรองให้ดียิ่งขึ้นได้ โดยขั้นแรกผู้สอนจะต้องให้ผู้เรียนรู้จักเกมกลอนประเภทนี้ผ่านการเล่นพะหมี่ที่มีลักษณะการตอบคำถามหลายรูปแบบ จากนั้นลองให้ผู้เรียนจับกลุ่มและช่วยกันแต่งพะหมี่ตามฉันทลักษณ์ที่ได้ศึกษาไปกลุ่มละ ๑-๒ สำนวน เมื่อผู้เรียนแต่ละกลุ่มแต่งเสร็จ ผู้สอนอาจจะให้แต่ละกลุ่มผลัดกันออกมาทายพะหมี่แล้วส่งให้ครูไปตรวจให้คะแนนการเขียนร้อยกรอง หรืออาจจะให้แต่ละกลุ่มนำพะหมี่ของตนไปแลกกับกลุ่มอื่นเพื่อช่วยกันตรวจฉันทลักษณ์และส่งคืนเพื่อแก้ไขให้ถูกต้องในลักษณะของการประเมินผลระหว่างเรียน (Formative Assessment) แล้วจึงให้แต่ละกลุ่มออกมาทำกิจกรรมการเล่นพะหมี่เพื่อเก็บคะแนนหากกลุ่มผู้ชนะ นอกจากนี้ผู้เรียนยังสามารถนำผลงานไปจัดนิทรรศการในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันสุนทรภู่ วันภาษาไทยแห่งชาติ

กิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองที่ใช้พะหมี่ที่อิงอยู่กับสาระหลักการใช้ภาษา (ฉันทลักษณ์) อาจจะบูรณาการกับสาระอื่น ๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยได้ เช่น สาระวรรณคดีวรรณกรรม โดยผู้สอนอาจจะให้ผู้เรียนสรุปความรู้และตั้งปริศนาทายตัวละครในวรรณคดีในรูปแบบของพะหมี่ เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนสามารถจดจำเข้าใจลักษณะเฉพาะและพฤติกรรมสำคัญของตัวละครในเรื่องได้หรือไม่ รวมถึงการนำคำศัพท์ในวรรณคดีที่ศึกษามาเขียนเป็นพะหมี่และทายเล่นกัน เพื่อใช้ในลักษณะการทบทวนความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ ในบทเรียน

๒. การประยุกต์ใช้กลอนมิต การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองโดยใช้กลอนมิตนั้น เริ่มต้นเหมือนกับการใช้พะหมี่ คือผู้เรียนจะต้องรู้จักการเล่นกลอนมิตก่อน จากนั้นจึงจะลงมือแต่งกลอนมิตจากคำใบ้ที่ครูกำหนดให้หรือนำมาให้ผู้เรียนช่วยกันเลือก หากเป็นสำนวนที่ได้เรียนจากวรรณคดีมาแล้วก็จะช่วยให้การเฉลยสร้างความสนุกสนานยิ่งขึ้น สำหรับการแต่งกลอนมิตนั้น อาจจะแบ่งกลุ่มละ ๔-๘ คน เพื่อเล่นกันตามรูปแบบที่นิยมกันมา หรือในกรณีที่ผู้สอนต้องการประเมินการเขียนในส่วนของการคิดสร้างสรรค์สังคม อาจจะกำหนดให้ผู้เรียนเขียนคนเดียวแล้วนำแต่ละวรรคของแต่ละคนมาร้อยเรียงต่อกันเพื่อสร้างสีสันในชั้นเรียน เช่นเดียวกับการใช้พะหมี่ ผู้สอนสามารถให้ผู้เรียนแลกกันอ่านและช่วยกันวิจารณ์เพื่อให้เจ้าของสำนวน

นำกลับไปปรับแก้ไขก่อนนำเสนอและส่งผู้สอน

ลักษณะเด่นของการใช้กลอนมัตในการฝึกเขียนร้อยกรอง คือ มุ่งไปที่การเรียบเรียงและถ่ายทอดความคิดเพราะมีการกำหนดคำทำวรรคซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่ต้องกังวลกับการหาคำมารับ-ส่งสัมผัส ยกเว้นการรับสัมผัสจากวรรคที่ ๑ และวรรคที่ ๔ ของแต่ละบทในกรณีที่เป็นกลอนสุภาพ ดังนั้น ผู้สอนจึงสามารถใช้กลอนมัตเป็นกิจกรรมเบื้องต้นก่อนที่พัฒนาไปสู่กิจกรรมอื่น มากกว่าไปนั้น หากผู้สอนต้องการสอนผู้เรียนให้รู้จักการใช้โวหารภาพพจน์หรือกลวิธีทางวรรณศิลป์ต่าง ๆ ในการเขียนร้อยกรอง การเขียนกลอนมัตจะช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้วรรณศิลป์อย่างเต็มที่เพราะไม่ต้องคอยกังวลกับสัมผัสหรือข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ และเมื่อผู้เรียนได้ฝึกฝนจนเข้าใจแล้วก็สามารถไปแต่งคำประพันธ์ทั้งสำนวน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเขียนบทร้อยกรองได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ มีคุณค่าข้อคิด และมีความงามทางวรรณศิลป์

๓. การประยุกต์ใช้กลอนจอกหววน เมื่อวิเคราะห์ถึงลักษณะการเล่นกลอนจอกหววน พบว่าคล้ายกับการนำคำที่กำหนดให้มาแต่งร้อยกรอง แต่ความท้าทายของกลอนจอกหววนคือแต่ละคำจะไม่เกี่ยวข้องกันเพราะมาจากการเสนอคำของผู้ชมหรือผู้ร่วมเล่น ทำให้ผู้เขียนต้องเรียบเรียงเนื้อหาและเรื่องราวให้ราบรื่นเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อกล่าวเช่นนี้ ผู้สอนหลายท่านอาจจะเคยจัดกิจกรรมลักษณะนี้บ้างโดยไม่ทราบว่าเป็นการเล่นกลอนจอกหววน แต่หากผู้สอนต้องการนำเกมกลอนนี้มาใช้ก็จะต้องอธิบายให้ผู้เรียนทราบวิธีการเล่นและสอดแทรกประวัติความเป็นมาเล็กน้อย จากนั้นจึงให้ผู้เรียนช่วยกันเสนอคำ โดยจะใช้วิธีการขานคำหรือการจับสลากก็ได้ เมื่อได้คำครบเรียบร้อยแล้วผู้เรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มจึงเริ่มเขียนร้อยกรองตามฉันทลักษณ์ที่กำหนด ก่อนที่จะผลัดกันตรวจทาน แก้ไข นำเสนอ และส่งผู้สอน

การจัดกิจกรรมกลอนจอกหววนนั้น ผู้สอนจะต้องเข้าใจว่า คำที่นำมาใช้แต่งอาจจะมีความหมายหรือคำศัพท์วัยรุ่นปะปนมาบ้าง และผลงานของผู้เรียนอาจจะออกมาในลักษณะตลกขบขันมากกว่าเป็นเรื่องที่ให้แง่คิดสอนใจ ผู้สอนจึงควรประเมินผลงานด้วยการดูความถูกต้องของฉันทลักษณ์ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และการใช้คำตามที่กำหนดซึ่งเป็นกติกาในการเล่นกลอนจอกหววนเป็นหลัก แต่สำหรับผู้เรียนคนใดที่มีพรสวรรค์ก็อาจให้ฝึกฝน

เพิ่มจนสามารถร้อยเรียงคำที่กำหนดให้สละสลวยตามกรอบของฉันทลักษณ์ และมีข้อคิดและวรรณศิลป์

จากตัวอย่างการจัดกิจกรรมร้อยกรองโดยใช้เกมกลอนทั้ง ๓ ประเภทข้างต้น สามารถสรุปเป็นขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษฉันทลักษณ์ ผู้สอนจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจภาพรวมของฉันทลักษณ์ในบทเรียน โดยใช้วิธีการสอนที่ถนัดและเหมาะสมกับสภาพบริบทของผู้เรียน

๒. รู้จักเกมกลอน ผู้สอนนำเสนอความเป็นมาของเกมกลอนที่เลือกใช้อธิบายวิธีเล่น และให้ผู้เรียนได้ลองเล่นหรือดูตัวอย่างการเล่นเพื่อให้เกิดประสบการณ์ร่วมกับเกมนั้น ๆ

๓. เลือกก่อนรังสรรค์ ผู้เรียนช่วยกันเลือกคำที่จะใช้เขียนปริศนาพหุมี ช่วยกันเสนอคำที่จะใช้เขียนกลอนจอกหววน หรือผู้สอนขึ้นสำนวนกลอนมีดต่าง ๆ ให้นักเรียนเลือกใช้

๔. ประพันธ์ผลงาน ผู้เรียนแต่งคำประพันธ์ตามฉันทลักษณ์ที่กำหนดภายใต้รูปแบบเกมกลอนที่ผู้สอนใช้

๕. วิจารณ์ปรับแก้ ผู้เรียนแต่ละคนแลกเปลี่ยนผลงานของตนกับเพื่อน และช่วยกันตรวจสอบความถูกต้องของฉันทลักษณ์ ก่อนจะส่งคืนให้เจ้าของผลงานปรับแก้ไขให้ถูกต้องหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

๖. สนุกแท้เล่นกัน ผู้เรียนผลัดกันออกมาแนะนำเสนอผลงาน ได้แก่ การนำพหุมีที่แต่งมาทนายครูและเพื่อน การนำแต่ละวรรคจากกลอนมีดของแต่ละสำนวนมาร้อยเรียงกันเป็นสำนวนใหม่ และการนำเสนอกลอนจอกหววน

๗. แบ่งปันประสบการณ์ เมื่อผู้เรียนได้รู้จักฉันทลักษณ์ เกมกลอน และได้ฝึกฝนการแต่งคำประพันธ์ผ่านการเล่นเกมกลอนแล้ว ผู้สอนอาจจะให้ผู้เรียนช่วยกันนำสำนวนกลอนเหล่านั้นมาจัดป้ายนิเทศ หรือนิทรรศการ เพื่อการแบ่งปันความรู้ และเชิญชวนให้ผู้สนใจมาร่วมเล่นเกมกลอน

จากขั้นตอน ๗ ขันข้างต้น สามารถสรุปเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๒ ตารางแสดงการจัดการเรียนรู้รายกรองโดยใช้เกมกลอน ตามแนวทาง ๗ ขั้นตอน

ขั้นที่	ชื่อขั้น	การใช้ปริศนาพหุพยางค์	การใช้กลอนมีด	การใช้กลอนจอหงวน
๑.	ศึกษาฉันทลักษณ์	- ผู้สอนจัดการเรียนรู้เรื่องฉันทลักษณ์ตามบทเรียน		
๒.	รู้จักเกมกลอน	- ผู้สอนทนายปริศนาพหุพยางค์ และให้ความรู้ในเรื่องนี้	- ผู้สอนนำเสนอตัวอย่างการเล่นกลอนมีด และให้ความรู้ในเรื่องนี้	- ผู้สอนนำเสนอตัวอย่างการเล่นกลอนจอหงวนและให้ความรู้ในเรื่องนี้
๓.	เลือกก่อนรังสรรค์	- ผู้เรียนเลือกคำที่จะนำมาใช้แต่งปริศนาพหุพยางค์	- ผู้สอนเสนอชุดคำไปของกลอนมีดให้ผู้เรียนเลือก	- ผู้เรียนช่วยกันเสนอคำและเลือกคำที่จะใช้เล่น
๔.	ประพันธ์เพลง	- ผู้เรียนแต่งปริศนาพหุพยางค์จากคำปริศนาที่เลือกไว้	- ผู้เรียนจับกลุ่ม ๔/๕ คน แต่ละคนเลือกวรรคและลงมือแต่งแล้วมารวมกัน - ผู้เรียนเดี่ยว/กลุ่มแต่งกลอนมีดให้เรียบร้อย	- ผู้เรียนแต่งกลอนจอหงวนจากคำที่ช่วยกันกำหนดไว้

ขั้นที่	ชื่อชั้น	การใช้ปริศนาเฉพาะหมู่	การใช้กลอนมีติด	การใช้กลอนจอหงวน
๕.	วิจารณ์ปรับแก้		- ผู้เรียนนำผลงานของตนเองไปแลกกับเพื่อน จากนั้นช่วยกันตรวจจรรยาวิสัยแล้วส่งคืนเพื่อปรับแก้ไข	
๖.	สนุกแต่เล่นกัน	- ผู้เรียนผลัดกันออกมำนำทายปริศนาเฉพาะหมู่ของตน	- ผู้เรียนผลัดกันออกมำเสนอกกลอนมีติดของตนเองจากนั้นช่วยกันสุ่มแต่ละวรรคมากร้อยเรียงกันใหม่	- ผู้เรียนผลัดกันออกมำเสนอกกลอนจอหงวน
๗.	แบ่งปันประสบการณ์		- ผู้เรียนนำผลงานที่ผ่านการประเมินจากผู้สอนไปจัดป้ายนิเทศห้อง หรือ นิทรรศการตามเหมาะสม	

ขั้นตอนการประยุกต์ใช้เกมกลอนในการจัดการเรียนรู้ร้อยกรองข้างต้นสามารถใช้สำหรับผู้เรียนรายบุคคลและรายกลุ่มทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนได้แต่งคำประพันธ์ผ่านกิจกรรมใหม่ ๆ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนทั่วไปที่ครูนิยมนำหลักเกณฑ์แล้วกำหนดหัวข้อหรือรูปภาพเพื่อเป็นโจทย์ในการแต่ง มากไปกว่านั้น หัวข้อส่วนใหญ่ยังเป็นหัวข้อที่ใช้เป็นประจำ เช่น หัวข้อตามเทศกาลสำคัญ หัวข้อที่กำหนดไว้ในหนังสือเรียน เป็นต้น (ยุพา ขนนคราม, ๒๕๒๐) การกำหนดโจทย์เช่นนี้ทำให้ผู้เรียนไม่สนใจที่จะแต่งคำประพันธ์เพราะไม่อยู่ในความสนใจของตน ทำให้ไปคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาส่งแทน เหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ยากหากผู้สอนใช้เกมกลอน เพราะข้อบังคับด้านคำที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละเกม ผู้เรียนจึงไม่สามารถหากลองสำเร็จรูปจากอินเทอร์เน็ตหรือสื่ออื่น ๆ ตลอดจนความสนุกสนานจะกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจที่จะแต่งบทร้อยกรองด้วยตนเอง เพื่อนำมาเล่นหรือแลกเปลี่ยนกัน

การจัดการเรียนรู้ร้อยกรองตามแนวทาง ๗ ขั้นตอนข้างต้น นอกจากผู้เรียนจะได้ฝึกทักษะการแต่งบทร้อยกรองแล้ว ยังรู้สึกสนุกสนาน ซึ่งส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ดังเห็นได้จากตัวอย่างความคิดเห็นของผู้เรียน ดังนี้

“ชอบที่อาจารย์สอนด้วยกิจกรรมรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีเกมกลอนให้ฝึกแต่งในห้อง”

“ชอบกิจกรรมที่อาจารย์นำมาใช้ในการสอน ตั้งแต่หนูเรียนร้อยกรองตั้งแต่เด็ก หนูเห็นอาจารย์วาดผังฉันทลักษณ์ให้จำและเขียนร้อยกรองตามฉันทลักษณ์ที่จำ หนูก็คิดหาคำที่ลงฉันทลักษณ์โดยไม่คำนึงถึงเนื้อหา เพราะอยากให้งานเสร็จเท่านั้น แต่กิจกรรมเช่น พระหมี่ กลอนมืด กลอนจ้อหงวน ทำให้รู้สึกว่าร้อยกรองเพียงแค่วรรคเดียวก็สามารถสื่อความได้ จึงสนุกกับการเรียนบทร้อยกรองมากขึ้น”

คุณค่าของเกมกลอนต่อการจัดการเรียนรู้ร้อยกรอง

เมื่อพูดถึงเกม โดยทั่วไปย่อมนึกถึงความสนุกที่ได้รับจากการเล่นเป็นลำดับแรก แต่ในบทความนี้ผู้เขียนจะนำเสนอคุณค่าทางด้านการศึกษของเกมกลอนในฐานะ

กิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง ทั้งที่มีต่อผู้สอนและผู้เรียน โดยแบ่งเป็น ๔ ประการ ดังนี้

๑. ตอบสนองหลักสูตรแกนกลาง เนื่องด้วยหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน ดังนั้น ผู้สอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงจำเป็นต้องใช้อย่างยิ่งที่จะต้องใช้เนื้อหาและรายละเอียดในหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ เมื่อพิจารณาการใช้เกมกลอนในฐานะกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง พบว่าตอบสนองต่อหลักสูตรแกนกลางฯ ใน ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑.๑ ตัวชี้วัด กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๒: ๙) ได้นิยามคำว่า “ตัวชี้วัด” ไว้ว่า “ตัวชี้วัดระบุสิ่งที่นักเรียนพึงรู้และปฏิบัติได้ รวมทั้งคุณลักษณะของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้นซึ่งสะท้อนถึงมาตรฐานการเรียนรู้ มีความเฉพาะเจาะจงและมีความเป็นรูปธรรม นำไปใช้ในการกำหนดเนื้อหา จัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดการเรียนการสอน และเป็นเกณฑ์สำคัญสำหรับการวัดประเมินผลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียน” ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องสอนเนื้อหาใดใดให้บรรลุตามตัวชี้วัด เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดของสาระการเรียนรู้ภาษาไทย พบว่าตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีตัวชี้วัดเกี่ยวกับการแต่งบทร้อยกรองทั้งสิ้น โดยเริ่มต้นจาก “มาตรฐาน ท ๔.๑ ป.๑/๔ ต่อคำคล้องจองง่าย ๆ” เรื่อยไปจนถึง “มาตรฐาน ท ๔.๑ ม.๔-๖/๔ แต่งบทร้อยกรอง” (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒ :๔๖) ซึ่งบทร้อยกรองนั้นหมายรวมถึงฉันทลักษณ์โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

จากตัวชี้วัดดังกล่าว เกมกลอนทั้ง ๓ ประเภท สามารถนำมาใช้จัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ร้อยกรองเนื่องจากสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกฉันทลักษณ์ แม้จะเป็นการเริ่มต้นแต่งคำคล้องจองก็ตาม ทั้งนี้เพราะฉะหมินั้นมีหลายรูปแบบ และฉะหมิประเภทจุลพจน์ ทศ และกระจุ่มกระจิมล้วนเอื้อต่อการนำความรู้เกี่ยวกับการแต่งคำคล้องจองมาใช้ ขณะที่ยกอนจอหงวนและกลอนมีดก็สามารถปรับให้เข้ากับการแต่งคำคล้องจองที่มีความยาว ๔ - ๕ พยางค์กล่าวได้ว่า ผู้สอนสามารถนำเกมกลอนไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองได้ทุกระดับชั้น เนื่องจากมีลักษณะของกิจกรรมที่สามารถปรับให้เข้ากับทุกตัวชี้วัดเกี่ยวกับการแต่งบทร้อยกรอง

๑.๒ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หลักสูตรแกนกลางฯ กำหนดให้ผู้เรียน มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้งหมด ๘ ประการ (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒) โดยคุณลักษณะอันพึงประสงค์หนึ่งที่คุณเรียนสามารถได้รับการปลูกฝังผ่านการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองผ่านเกมกลอนต่าง ๆ คือ ข้อที่ ๗ รักความเป็นไทย กล่าวคือ เกมกลอนเป็นการละเล่นทางภาษาอย่างหนึ่งของไทย โดยการละเล่นเหล่านี้ จะสะท้อนวิถีคิดและวิถีชีวิตของผู้เล่นผ่านการเล่น ดังที่ ศิริพร ภักดีผาสุก (๒๕๕๘) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเล่นทางภาษาคือแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น ผู้สอนสามารถอธิบายความเป็นมาของเกม กลอน ตลอดจนชี้ให้ผู้เรียนเห็นภูมิปัญญาทางภาษาของคนไทยที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน ทั้งยังสามารถนำร้อยกรองมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันได้อย่างมีชั้นเชิงทาง ภาษา ยิ่งกว่านั้น หากผู้เรียนได้ร่วมเล่นและแบ่งปันประสบการณ์การเล่นกับผู้อื่น ในโอกาสต่าง ๆ ขณะที่ได้สัมผัสความสนุกสนานก็จะเป็นการสืบทอดการเล่นเกมกลอน อันเป็นวัฒนธรรมทางภาษาของไทยไปด้วย ซึ่งน่าจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าจนเกิด ความรักความเป็นไทยในที่สุด

๒. สนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการภายในกลุ่มสาระ ดังที่ได้ ยกตัวอย่างไปแล้วว่า ผู้สอนสามารถบูรณาการการแต่งบทร้อยกรองกับวรรณคดีผ่าน การเล่นปริศนาพหุหมี ในหัวข้อนี้จึงจะอธิบายคุณค่าของเกมกลอนทั้ง ๓ ประเภทใน ฐานะที่สนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ กล่าวคือ ครูภาษาไทยสามารถนำ เกมกลอนไปเป็นจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการภายในกลุ่มสาระ (Intradisciplinary Integration) ที่เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในกลุ่มสาระหนึ่ง ๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่เกี่ยวข้องกับ กลุ่มสาระอื่น (พรทิพย์ แข็งขัน และชยพร กระต่ายทอง, ๒๕๕๓)

เนื่องจากลักษณะของเกมกลอนคือการผสมผสานระหว่างการแต่ง บทร้อยกรองและวัฒนธรรมทางภาษาซึ่งต้องใช้กระบวนการการอ่าน การเขียน การฟัง การดู และการพูด รวมถึงความเข้าใจหลักการใช้ภาษาไทย รวมถึงบางแง่มุมของ วรรณคดีวรรณกรรมในการเรียนรู้ และการสร้างสรรค์ ผู้สอนอาจจะใช้เกมกลอน เป็นแนวคิดหลักในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการลักษณะการจัดการเรียนรู้ ที่ใช้แนวคิดเป็นฐาน (Theme-Based Approach) โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน

ได้ใช้ทักษะทางภาษาต่าง ๆ จากการเรียนรู้เกมกลอน ตัวอย่างเช่น การอ่านผลงานที่ได้จากการเล่นเกมกลอนเพื่อสรุปแนวคิดหรือตีความ การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับเกมกลอนจากแหล่งต่าง ๆ และนำมาเรียบเรียงเป็นงานเขียนในรูปแบบที่หลากหลาย การศึกษาวัฒนธรรมการใช้ภาษาของไทยผ่านการละเล่นเกี่ยวกับกลอน การนำความรู้จากเรื่องต่าง ๆ ที่เรียนอย่างวรรณคดีวรรณกรรมหรือสำนวนไทยไปใช้ในการแต่งปริศนาผะหมี่ เป็นต้น

นอกจากการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงของเนื้อหาที่เรียนแล้ว ยังเป็นการตอบสนองต่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต” รวมถึงให้ผู้สอน “จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕)

๓. สนับสนุนการรับฟังความคิดและการให้ตัวเลือกผู้เรียน (Voice and Choice) การรับฟังความคิดและการให้ตัวเลือกแก่ผู้เรียนเป็นแนวคิดหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจภายใต้แนวคิด Personalised Learning โดยผู้สอนจะเน้นการสร้าง ความสนใจในการเรียนของผู้เรียนทุกคน (Student Engagement) ด้วยการรับฟังความคิดเห็น และการเสนอตัวเลือกในการเรียนรู้ตามความสนใจและระดับความสามารถของผู้เรียน สำหรับการรับฟังความคิดเห็น (Voice) นั้นทำหลายวิธี เช่น การให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นของตนเอง การส่งเสริมให้ผู้เรียนออกแบบแนวทางการเรียนรู้และการทำงานในรายวิชา ส่วนการให้ตัวเลือก (Choice) ก็มีหลายรูปแบบ เช่น การเสนอตัวเลือกเกี่ยวกับกิจกรรมในชั้นเรียน การเสนอหัวข้อหรือประเด็นในเลือกในการทำงาน (Mirsky, ๒๐๑๔; Gerstein, ๒๐๑๕; Bray & McClaskey; ๒๐๑๕)

หากพิจารณาการนำเกมกลอนไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองกับแนวคิดข้างต้น จะพบว่า การใช้เกมกลอน โดยเฉพาะในขั้นที่ ๓ เลือกก่อนรังสรรค์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นและเลือกถ้อยคำที่จะนำไปใช้สร้างสรรค์ผลงาน การทำเช่นนี้จึงช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งกิจกรรม เนื่องจากได้เป็นผู้ออกแบบคำถามหรือเนื้อเรื่องด้วยตนเอง ผิดจากโดยทั่วไปที่ผู้สอนมักกำหนด

หัวข้อมาให้ ทำให้ผู้เรียนไม่มีอิสระในการคิด เพราะแม้จะคิดเนื้อเรื่องได้เอง แต่ก็ต้องติดอยู่กับหัวข้อที่ไกลตัวหรือไม่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของผู้เรียน จึงไม่ใช่การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างที่ควรจะเป็น

๔. ส่งเสริมทักษะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ ทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ หมายถึง ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่นักการศึกษาเชื่อว่าผู้เรียนทุกคนควรมีเพื่อที่จะดำรงชีวิตและทำงานได้อย่างประสบความสำเร็จ ในศตวรรษที่ ๒๑ (P๒๑, ๒๐๐๗) สำหรับทักษะที่ผู้เรียนที่ผ่านการเรียนรู้โดยใช้เกมกลอนน่าจะได้รับ คือ ทักษะความคิดสร้างสรรค์จากกลุ่มทักษะความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และทักษะการทำงานร่วมกันจากกลุ่มทักษะการสื่อสารและทำงานร่วมกัน ซึ่งล้วนเป็นทักษะย่อยภายใต้ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation) สามารถอธิบายรายละเอียดได้ ดังนี้

๔.๑ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ Partnership For ๒๑st Century Learning (๒๐๐๗) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยความคิดอย่างสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ โดยความคิดอย่างสร้างสรรค์ คือ การใช้วิธีการคิดที่หลากหลาย การสร้างความคิดใหม่ที่มีประโยชน์ และการคิดวิเคราะห์ ปรับปรุง และประเมินความคิดของตนเองเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ของตน ขณะที่การทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์คือการพัฒนา ปรับใช้ และสื่อสารแนวคิดของตนกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะจากมุมมองที่แตกต่างแล้วนำมาปรับใช้ในการทำงาน การเสนอความคิดริเริ่มในการทำงานโดยเข้าใจข้อจำกัดในการนำไปใช้ และการมองข้อผิดพลาดเป็นโอกาสในการเรียนรู้ อีกทั้งเข้าใจว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากความสำเร็จเล็ก ๆ น้อย ๆ ระหว่างทาง และข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น

จากนิยามข้างต้น เห็นได้ว่าการใช้เกมกลอนในฐานะกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรอง สามารถส่งเสริมผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ อนึ่ง เมื่อกล่าวถึงคำว่า “ความคิดสร้างสรรค์” คนส่วนใหญ่มักจะตีความในความหมายเชิงลบหรือการเป็นคนช่างเพ้อฝัน (Runco, ๒๐๐๗) แต่แท้จริงนั้น ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้เมื่อประกอบจากความคิดแบบเอกชนัย

(Convergent Thinking) และความคิดแบบอเนกนัย (Divergent Thinking) อธิบายได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์จะต้องประกอบด้วยข้อมูลความรู้ที่ใช้เป็นพื้นฐานในการคิด กับความสามารถในการคิดสิ่งใหม่โดยเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Cropley, ๒๐๐๖) เพื่อให้ความคิดที่เกิดขึ้นผสมผสานระหว่างประโยชน์และความแปลกใหม่ ดังนั้น การเขียนบทร้อยกรองจะเป็นความคิดสร้างสรรค์ได้ก็ต่อเมื่อผลงานที่เขียนถูกต้องตามฉันทลักษณ์บังคับ และสามารถใช้ถ้อยคำต่าง ๆ มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวได้ลงตัว และไม่เหมือนใคร ซึ่งเกิดจากการผสานระหว่างความคิดแบบเอกนัยและอเนกนัยตามลำดับ

จากนิยามของ P๒๑ และองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองโดยใช้เกมกลอนช่วยสร้างทักษะความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากผู้เรียนจะต้องใช้ความรู้ด้านฉันทลักษณ์ร่วมกับการออกแบบเรื่องราวจากคำที่กำหนดให้ออกมาเป็นเรื่องราว ส่งให้ผลงานของผู้เรียนมีคุณค่าในฐานะผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากกระบวนการสร้างงานที่กล่าวมานอกจากนี้ ผู้เรียนยังได้ฝึกใช้ความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับผู้อื่น จากการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลงานกันเพื่อการวิจารณ์และการปรับแก้ไข

๔.๒ ทักษะการทำงานร่วมกัน Partnership For ๒๑st Century Learning (๒๐๐๗) ได้ให้นิยามไว้ว่า การทำงานร่วมกัน คือ การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ประกอบด้วย การแสดงความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพและเคารพต่อความหลากหลาย การเรียนรู้ที่จะยืดหยุ่นและประนีประนอมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการทำงาน และการมีความรับผิดชอบต่อกลุ่มและเห็นคุณค่าในการทำประโยชน์ของผู้ร่วมงานทุกคน

เมื่อพิจารณาขั้นตอนในการนำเกมกลอนไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ อาจกล่าวว่า ทุกขั้นตอนส่งเสริมการทำงานร่วมกัน เพราะผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ร่วมกัน แต่งกลอนร่วมกัน วิจารณ์งานและปรับแก้ร่วมกัน ตลอดจนนำเสนอและแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน ลักษณะการจัดการเรียนรู้เช่นนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการทำงานในชีวิตจริงที่จำเป็นต้องทำงานร่วมกับผู้อื่นอยู่เสมอ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มชั้นเรียนจึงต้องเป็นไปอย่างประนีประนอมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้

มากกว่าแข่งขันกัน มากไปกว่านั้น ครูยังสามารถช่วยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ถ้าหากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเกิดปัญหาระหว่างทำงาน ดังนั้น การใช้เกมกลอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองจึงส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

คุณค่าทั้ง ๔ ประการข้างต้น อาจจำแนกเป็นคุณค่าต่อผู้สอนที่สามารถจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมใหม่ ๆ ซึ่งตอบสนองต่อหลักสูตรแกนกลางฯ และแนวคิดสำคัญตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และต่อผู้เรียนที่ได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่นอกจากจะสร้างความสนุกสนานแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางความคิดตามศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ ทั้งยังได้พัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ และทักษะการทำงานร่วมกันไปพร้อมกันด้วย

บทสรุป

การแต่งคำประพันธ์เป็นหนึ่งใน “ยาขมหม้อใหญ่” สำหรับผู้เรียนมาทุกยุคสมัย ด้วยฉันทลักษณ์และกฎเกณฑ์จำนวนมากที่เข้าใจยาก ประกอบกับการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนส่วนใหญ่ที่ไม่น่าสนใจ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าการแต่งคำประพันธ์เป็นเรื่องที่ยากและน่าเบื่อหน่าย ขณะเดียวกันเกมกลอนที่เป็นวัฒนธรรมการเล่นทางภาษาอย่างหนึ่งของคนไทยก็กำลังสูญหายไปจากการรับรู้ของคนส่วนใหญ่ การนำเกมกลอน ได้แก่ ปริศนาพระหมี กลอนมืด และกลอนจ้อหงวน มาใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจ

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองโดยใช้เกมกลอน แบ่งเป็น ๗ ขั้นตอน เริ่มต้นจากการเรียนรู้ฉันทลักษณ์คำประพันธ์ แล้วทำความเข้าใจกับเกมกลอนและวิธีการเล่น ก่อนที่จะเสนอคำหรือชุดกลอนมืดเพื่อนำไปสร้างสรรค์งานเขียนเมื่อแต่งเสร็จแล้วผู้เรียนจะนำผลงานมาแลกเปลี่ยนอ่านเพื่อช่วยกันวิจารณ์ความถูกต้องและปรับแก้ ก่อนจะนำเสนอหรือเล่นเกมกลอนร่วมกันในชั้นเรียน แล้วนำผลงานไปจัดกิจกรรม เช่น ป้ายนิเทศ นิทรรศการ เป็นต้น เพื่อแบ่งปันความรู้และประสบการณ์การเล่นเกมกลอนแก่ผู้อื่นต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับจากการนำเกมกลอนไปใช้มี ๔ ประการที่เห็นได้ชัด คือ การตอบสนองต่อตัวชี้วัดและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางฯ การตอบสนองต่อการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย การส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นและการให้ตัวเลือกแก่ผู้เรียน และการส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์และทักษะการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของผู้เรียนใน ศตวรรษที่ ๒๑

สำหรับข้อจำกัดในการศึกษาครั้งนี้ คือ ข้อมูลเกมกลอนประเภทกลอนมீด และกลอนจอกหวนมีจำกัด ทำให้ต้องอาศัยการสัมภาษณ์และประสบการณ์ของผู้เขียนเป็นหลักในการอธิบาย ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลที่ได้มีความเป็นอัตวิสัยและอาจแตกต่างกันไป จากประสบการณ์ของผู้อ่านบางท่านอยู่บ้าง ข้อจำกัดอีกประการคือ แนวทางการนำ เกมกลอนไปใช้ทั้ง ๗ ขั้นตอนเป็นเพียงแนวทางเสนอแนะที่เกิดจากประสบการณ์ การจัดการเรียนรู้ของผู้เขียนเท่านั้น จึงขอเสนอแนะให้ผู้ที่สนใจนำไปศึกษาพัฒนา เพิ่มเติมผ่านการวิจัยเชิงทดลองต่อไป เพื่อผลที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

การนำเกมกลอนมาใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ร้อยกรองเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วย พัฒนาความรู้ความสามารถด้านการประพันธ์ของนักเรียน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ การละเล่นเกี่ยวกับกลอน มากไปกว่านั้น ผู้เรียนยังได้รับความสนุกสนานผ่านกิจกรรม ที่ต่างจากรูปแบบเดิม ๆ ทำให้สนใจทเรียนยิ่งขึ้น การเรียนรู้เช่นนี้จึงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจ ร้อยกรอง เข้าถึงวัฒนธรรม และเห็นการนำไปใช้ในชีวิตจริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายและมีความสุขอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๒). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
คมสันต์ สนโธสง. (๒๕๕๖). *วิจัยในชั้นเรียน เรื่อง การแก้ปัญหาการแต่งกาพย์ยานี ๑๑ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔/๖ โรงเรียนอัสสัมชัญธนบุรี โดยการแต่งกาพย์ยานี ๑๑ ประกอบรูปภาพดอกไม้*. สืบค้น ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐ จาก http://swis.act.ac.th/html_edu/act/temp_emp_research/๑๙๐๙.คมสันต์

- จรินทร์ งามแก่น. (๒๕๕๓). การพัฒนาแบบฝึกการเขียนคำประพันธ์กลอนสุภาพและ
กาพย์ยานี ๑๑ สำหรับนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ ๑ (วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ชวน เพชรแก้ว. (๒๕๑๙). การวิเคราะห์และเลือกผลงานของนักเขียนบทร้อยกรอง
ร่วมสมัยมาใช้ในการสอนแต่งคำประพันธ์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
(วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ช่อประยงค์. (๒๕๔๘). กลอนและวิธีการเขียนกลอน (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพฯ:
อมรการพิมพ์.
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (๒๕๒๙). การพัฒนานวัตกรรม
เสริมทักษะการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย (ปริญญาโทปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ)
- นวรรธน์ พันธุ์เมธา. (๒๕๓๙). พินิจภาษา. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ.
- นัยนา สุทธิธรรม. (๒๕๑๘). ฉันทลักษณ์ไทยร่วมสมัยในการสอนแต่งคำประพันธ์ในระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ปัญสุธา ย่องลั่น. (๒๕๕๓). ผลของการใช้แบบฝึกทักษะการเขียนกลอนสุภาพในวิชา
ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวัดโพธาราม อำเภอหนองม่อม
จังหวัดสงขลา (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่).
- ผจญ สุวรรณวงษ์. (๒๕๒๒). ะหมี่. เพชรบุรี: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- พนมศักดิ์ มนูญปรัชญาภรณ์. (๒๕๕๘). การพัฒนาแบบฝึกการแต่งโคลงสี่สุภาพ
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔. *Veridian E-Journal, Silpakorn
University*, ๘(๑), ๙๓๙-๙๕๗.
- พันธ์ลักษณ์. (๒๕๔๘). การละเล่นพื้นบ้าน ๔ ภาค ภาคกลาง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
บ้านหนังสือ ๑๙.
- พรทิพย์ แข็งขัน และชยพร กระต่ายทอง. (๒๕๕๓). โมดูล ๒ โมดูลการจัดการเรียนรู้
ภาษาไทยแบบบูรณาการ. ใน *คู่มือฝึกอบรมภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา
ตอนปลาย* (น. ๕๑-๑๐๘). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร มหาชิราชูรพระ. (๒๕๐๓).

พระราชชนิพนธ์ปริศนาและคำโคลง. พระนคร: พระมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ยุพา ขนอนคราม. (๒๕๒๐). การสร้างแบบฝึกการเขียนแบบสร้างสรรค์ด้านร้อยกรอง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

ศศิธร ปรมะ. (๒๕๕๑). การพัฒนาและใช้วัตกรรมการสื่อประสม เรื่อง บทร้อยกรอง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓. สืบค้น ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖ จาก <http://www.swkp.ac.th/innovation /thai/mam/page๒๑.html>

ศิวกันท์ ปทุมสูติ. (๒๕๕๒). กลอน “จอบหววน”. สืบค้น ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐ จาก <https://www.gotoknow.org/posts/๒๕๓๐๘๐>

ศิริพร ภักดีผาสุก. (๒๕๕๘). การเล่นทางภาษาในภาษาไทย. สืบค้น ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐ จาก http://www.dlfschool.in.th/wp-content/uploads/๒๐๑๕/๑๐/๐๔_Thaitraining-handout.pdf

ศิลปการ, กรม. (๒๕๔๙). หมื่นร้อยพันผลงานสิ่งดี เล่ม ๔ บันทึกสิ่งดีวัฒนธรรม ประเพณีวิถีไทย. กรุงเทพฯ: เอติสัน เพลส โปรดักส์.

สุจรีต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรชัย. (๒๕๓๖). วิธีสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนทรภู่. (๒๕๕๓). พระอภัยมณี กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.

สมบุญรณ์ แก่นตะเคียน. (๒๕๕๑). การสอบจอบหววน. สืบค้น ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐, จาก <http://www.limtaishi.com/default.asp?content=contentdetail&id=๒๑๓๐๖>

สมพงษ์ โหละสุต. (๒๕๕๘). การเล่นกลอนมืดแบบมีตสนิท. สืบค้น ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐, จาก <http://www.kawethai.com/board/index.php?topic=๖๓๐๕๐>

สุวิมล ณะสม. (๒๕๕๘). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาภาษาไทย เรื่อง การแต่งคำประพันธ์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒/๗ โดยใช้แบบฝึกการแต่งคำประพันธ์. สืบค้น ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐ จาก <https://academic.prc.ac.th/TeacherResearch/ResearchDetail.php?ID=๑๖๘๔>

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๕). *พระราชบัญญัติ การศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕*. กรุงเทพฯ:
พริกหวานกราฟฟิค.

สัมภาษณ์

ชมพร เพชรอนันต์กุล. (๒๕๖๐, ๑๕ พฤษภาคม). รองผู้อำนวยการสถาบันสุนทรภู่.
สัมภาษณ์.

ภาษาอังกฤษ

Bray, B, and McClaskey, K. (๒๐๑๕). *Learner Voice and Choice Leads to
Engagement*. Retrieved from [http://www.centerdigitaled.com/
blog/learner-voice-and-choice-leads-to-engagement](http://www.centerdigitaled.com/blog/learner-voice-and-choice-leads-to-engagement). Html

Cropley, A. (๒๐๐๖). In Praise of Convergent Thinking. *Creativity Research
Journal*, ๑๘(๓), ๓๙๑-๔๐๕.

Gerstein, F. (๒๐๑๕). *Today's Education Should Be About Giving Learners
Voice and Choice*. Retrieved from [https://usergeneratededucation.
wordpress.com/๒๐๑๕/๐๘/๐๙/todays-education-should-be-about-
giving-learners-voice-and-choice/](https://usergeneratededucation.wordpress.com/๒๐๑๕/๐๘/๐๙/todays-education-should-be-about-giving-learners-voice-and-choice/)

Mirsky, L. (๒๐๑๔). *Voice and choice in learning*. Retrieved from [http://www.
iirp.edu/news/๒๕๒๔-voice-and-choice-in-learning](http://www.iirp.edu/news/๒๕๒๔-voice-and-choice-in-learning).

Munro, J. (๒๐๐๖). *Part ๑: Initial Thinking about Creativity*. Retrieved from
<https://students.edfac.unimelb.edu.au/selage/pub/insights.htm>.

P๒๑. (๒๐๐๓). *Framework for ๒๑st Century Learning*. Retrieved from [http://
www.p๒๑.org/our-work/p๒๑-framework](http://www.p๒๑.org/our-work/p๒๑-framework).

Runco, M, A. (๒๐๐๓). *Creativity: theories and themes: research, development,
and practice*. Boston, USA: Elsevier Academic Press.

หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง “สังข์ทอง” สำหรับนักศึกษาชาวจีน*

SHI LEI**

สุภัค มหาวรากร***

ผกาศรี เย็นบุตร****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงทดลอง มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสำหรับนักศึกษาชาวจีน วิธีการดำเนินการทดลองคือนำหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่านตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา รูปแบบ และภาษา แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขหลังจากนั้นนำเครื่องมือไปทดลองกับนักศึกษาชาวจีน ๒ ครั้งเพื่อหาคุณภาพของหนังสืออ่านประกอบ แล้วนำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาชาวจีนจำนวน ๑๕ คนเพื่อประเมินประสิทธิภาพของหนังสืออ่านประกอบ

ผลการวิจัยพบว่าหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสำหรับนักศึกษาชาวจีน ๘ บท ได้แก่ บทที่ ๑ เรื่องย่อสังข์ทอง บทที่ ๒ กลอนบทละคร บทที่ ๓ คำราชาศัพท์ บทที่ ๔ คำไวพจน์ บทที่ ๕ ภาพพจน์ บทที่ ๖ ส่วนวนไทย บทที่ ๗ ความเชื่อของ

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาณิพนธ์เรื่อง หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง “สังข์ทอง” สำหรับนักศึกษาชาวจีน. ปริญญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ปริญญาณิพนธ์นี้ได้รับทุนสนับสนุนจากบัณฑิตวิทยาลัย ประจำปี 2559

** นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ Email: sl19900526@Outlook.com

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

**** รองศาสตราจารย์ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คนไทย และบทที่ ๘ เกร็ดความรู้ มีประสิทธิภาพ ๘๘.๔๐/๘๖.๑๐ ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด และมีค่าดัชนีประสิทธิผล ๐.๗๕ แสดงให้เห็นว่าหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** มีประสิทธิภาพและได้เสริมความรู้ ความเข้าใจ สติปัญญา ขยายประสบการณ์ ด้วยเนื้อหาที่เข้าใจง่าย นักศึกษาชาวจีนสามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ส่วนแบบประเมินความพึงพอใจสำหรับนักศึกษาในการใช้หนังสืออ่านประกอบมีคะแนนเฉลี่ย ๔.๓๘ แสดงว่านักศึกษาพอใจหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** สำหรับนักศึกษาชาวจีน

หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** สำหรับนักศึกษาชาวจีนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สามารถเสริมความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม คติสอนใจ วิถีชีวิต ความเชื่อของคนไทย อีกทั้งฝึกนิสัยรักการอ่านและการค้นคว้าด้วยตนเองรวมทั้งเป็นแนวทางให้ครูชาวจีนสามารถนำไปใช้ในการสอนวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** ในครั้งนี้นับเป็นการเผยแพร่วรรณคดีไทยให้ชาวจีนได้รู้จักมากขึ้นอีกด้วย

คำสำคัญ: สังข์ทอง, หนังสืออ่านประกอบ, นักศึกษาจีน

Supplementary Reading Book of Lakhon Nok “*Sang Thong*” for Chinese Students

SHI LEI**

Supak Mahavarakorn***

Phakasri Yenbutra****

Abstract

This study is an experimental research project with the aim of creating a supplementary reading book of the *lakhon nok*, “*Sang Thong*”, for Chinese students. The researcher studied the material and the research on Thai drama and literature with the aim of creating a supplementary reading book. Subsequently, the researcher wrote a supplementary reading book on “*Sang Thong*” for Chinese students. The researcher sent the supplementary reading book to three experts to verify the accuracy of the content, form and language. Then, two experiments with Chinese students were conducted to verify the quality of the supplementary reading book. Upon completion of the book, an experiment with fifteen Chinese students was conducted in order to establish its effectiveness. The supplementary reading book of “*Sang Thong*” for Chinese students consists of eight chapters: Chapter 1: Synopsis of “*Sang Thong*”; Chapter 2: Drama in

---

** A master degree student in Thai Language, Faculty of Humanities, Srinakarinwirot University

*** Assistant Professor, Dr., Department of Eastern Languages and Literature, Faculty of Humanities, Srinakarinwirot University

**** Associate Professor, Department of Eastern Languages and Literature, Faculty of Humanities, Srinakarinwirot University

verse; Chapter 3: Royal words; Chapter 4: Synonyms; Chapter 5: Figures of speech; Chapter 6: Thai idioms; Chapter 7: The beliefs of Thai people; and Chapter 8: Tips about Thai literature. This book was found to be effective at the level of 88.40/86.10 and the progress of the students after using the supplementary reading book was at a level of 0.75. This result demonstrates that the supplementary reading book can help Chinese students develop their knowledge, understanding, wisdom and experience with the basic content. The assessment of the satisfaction levels of the students with the supplementary reading book had an average of 4.38 points, indicating that the students were satisfied with the supplementary reading book of “*Sang Thong*”.

This supplementary reading book of “*Sang Thong*” for Chinese students can enhance the knowledge of these students about Thai culture, traditions, beliefs, the Thai way of life, and also can cultivate the interest of the students in terms of their level of interest with regard to their reading and self-study abilities. The Chinese teachers also found this way of teaching Thai literature was more effective.

Keywords: Sang Thong; supplementary reading book; Chinese students

บทนำ

การเรียนการสอนภาษาไทยในประเทศจีนมีความเป็นมาที่ยาวนาน ตั้งแต่ มหาวิทยาลัยปักกิ่งเริ่มเปิดวิชาภาษาไทยในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา และในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของความร่วมมือระหว่างอาเซียน (สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากการจัดตั้งกรอบความร่วมมืออาเซียน +๓ ซึ่งมีประเทศสมาชิก ได้แก่ บรูไนดารุสซาลาม ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐสิงคโปร์ ราชอาณาจักรไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และอีก ๓ ประเทศ ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศญี่ปุ่น และสาธารณรัฐเกาหลี ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับประเทศจีนก็มีการพัฒนาหลายด้าน ส่วนในด้านการศึกษา ประเทศจีนได้จัดตั้งศูนย์อาชีวศึกษาและฝึกอบรมจำนวน ๑๐ แห่ง ใน ๖ มณฑล ได้แก่ กวางซี (广西) ยูนนาน (云南) ฝูเจี้ยน (福建) เสฉวน (四川) กุ้ยโจว (贵州) และเฮยหลงเจียง (黑龙江) และจะเพิ่มจำนวนทุนการศึกษาให้แก่ประเทศสมาชิกอาเซียน รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนนักเรียน นักศึกษาให้ได้ ๑๐๐,๐๐๐ คน ภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและเสริมสร้างมิตรภาพในภาคประชาชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๖) เนื่องจากประเทศไทยเป็น ๑ ใน ๕ ประเทศสมาชิกผู้ก่อตั้งอาเซียน ฉะนั้นการเรียนภาษาไทยและทำความเข้าใจวัฒนธรรมไทยจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น ในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนและประเทศไทย

การเรียนภาษาไทยในประเทศจีนนอกจากจะมุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถด้านทักษะภาษาไทยแล้วยังมีการเรียนการสอนวรรณคดีไทยด้วย สิ่งนี้ส่งผลให้นักศึกษาชาวจีนได้เรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตของคนไทยจากการอ่านวรรณคดีไทย ดังที่ฟู เจิงไห่ยว (傅增有) (๒๕๔๔: ๕๕) อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยปักกิ่งได้กล่าวไว้ว่า “นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาต้องมีความรู้ทางภาษาและวรรณคดีไทยพื้นฐานและมีทักษะการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน และการแปลที่จะประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยในด้านสังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเทศจีนและโลก” เพราะฉะนั้นการเรียนวรรณคดีไทยจึงเป็น

สิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชาวจีนที่เรียนภาษาไทย

สังข์ทอง เป็นวรรณคดีไทยที่ได้รับความนิยมมากในสังคมไทย นักศึกษาชาวจีนก็รู้จักวรรณคดีเรื่องนี้เป็นอย่างดี เพราะมีเนื้อเรื่องสนุกสนานและสะท้อนวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ค่านิยม และความเชื่อของคนไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่น นาฏกรรม จิตรกรรม วรรณกรรม เป็นต้น บทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง**ไม่เพียงแต่ถูกคัดเลือกให้เด็กไทยเรียน หนังสือเรียนภาษาไทยในประเทศจีนก็นำไปเป็นเนื้อหาการสอน เช่น หนังสือ **ภาษาไทยชั้นสูง (高级泰语)** ซึ่งเป็นหนังสือเรียนของมหาวิทยาลัยภาษาและการค้าต่างประเทศกวางตุ้ง (广东外语外贸大学) เลือกตอน ตีคดีเป็นเนื้อหาการสอน หลินซิวเหมย (林秀梅) และหวงจิ้นเหยียน (黄进炎) (๒๐๑๓: คำนำ) กล่าวว่า “หนังสือ**ภาษาไทยชั้นสูง**จะนำวรรณกรรมหรือวรรณคดีที่ได้รับรางวัล และเนื้อหาที่คัดเลือกมาสามารถสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นจริงของทุกคนชั้น ทุกภูมิภาค วรรณกรรมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม จะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจสังคมไทย ความคิด และพฤติกรรมของคนไทย และยังเรียนรู้รูปแบบ กลวิธีการเขียนและเจตนาของผู้เขียนด้วย”

นอกจากนี้ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือในประเทศจีนมีนิทานพื้นบ้านที่มีโครงเรื่องคล้ายกับ**สังข์ทอง**ของไทยได้แก่นิทานเรื่อง**คนหน้าจักจั่น (蝉面人)** ของคนไทลื้อในเขตสิบสองพันนา มณฑลยูนนาน และนิทานเรื่อง**อะลองหอยขาว (白蚌壳阿盞)** ของคนไทไตคง ในเขตเต๋อหง มณฑลยูนนาน ชื่อเหมยเจียว (施美娇) (๒๕๕๖:๕๒-๕๓) ได้เปรียบเทียบ เนื้อเรื่อง โครงเรื่อง และแก่นเรื่องของนิทานเรื่อง**คนหน้าจักจั่น**กับ**สังข์ทอง**พบว่านิทานสองเรื่องนี้มาจาก**ปัญญาสชาดก**เหมือนกัน แพร่กระจายในกลุ่มตระกูลไทที่มีวัฒนธรรมพุทธเถรวาทเช่นเดียวกัน มีโครงเรื่องคล้ายกันตรงที่พระเอกเกิดมาต้องซ่อนตัว ได้เจอคู่ครองในอีกเมืองหนึ่งและถูกพ่อตาทดสอบและสุดท้ายพระเอกชนะและถอดรูป ต่างกันตรงที่พระเอกในเรื่อง**สังข์ทอง** ต้องออก

“高级泰语教材收录了泰国获奖文学作品，内容包括反映泰国各阶层、各地区人民生活的小说节选及短篇小说。作品具有一定的文化影响力和思想深度，有助于帮助学生从不同的角度深入了解泰国的社会现实和当代泰国人的思想行为等，学会分析作者的写作风格、写作意图及写作手法。” แปลเป็นภาษาไทยโดยผู้วิจัย

ไปผจญภัยและได้ของวิเศษ ส่วน**คนหน้าจักจั่น**ของจีนมีวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ แทรกอยู่ เช่น การจัดตลาดนัดเรียกว่าไป (摆) และการทำบุญตักบาตรในเขตสิบสอง พันทนา ในขณะที่เดียวกับนิทานสองเรื่องนี้สะท้อนคติความเชื่อทางศาสนาพุทธด้วย^๒

ส่วนโครงเรื่อง**อะลองหอยขาว**คล้ายกับเรื่อง**สังข์ทอง**ของไทยแทบทุก ประการตั้งแต่ประคอง นิมนต์เหมินท์ และดาว เขิงหวา (刀承华) (๒๕๔๒:๙๓) ได้กล่าว ไว้ว่า “นิทานไทได้คงหลายเรื่องคล้ายคลึงกับนิทานที่เล่าในกลุ่มคนไทยกลุ่มอื่นที่มาจาก **ปัญญาชาดก** เช่น นิทานไทได้คงเรื่อง**อะลองหอยขาว**ซึ่งมีเนื้อเรื่องคล้ายกับเรื่อง **สังข์ทอง**พบเล่าแพร่หลายในกลุ่มไทใหญ่ด้วย น่าจะเป็นเพราะได้รับอิทธิพลจากการ แพร่กระจายของนิทานใน**ปัญญาชาดก**”

จะเห็นได้ว่านิทานเรื่อง**สังข์ทอง**แพร่หลายทั้งในประเทศไทยและในดินแดน ชนชาติไทนอกประเทศไทยด้วย เป็นศิลปะวัฒนธรรมทางวรรณกรรมของกลุ่มชนชาติไท มีความรู้ทั้งเป็นสากลและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศ ดังนั้นการเรียนเรื่อง **สังข์ทอง**จะได้ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยมากขึ้นทั้งยังเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงในการ ทำความเข้าใจกลุ่มคนไทด้วย สามารถกระตุ้นความสนใจของนักศึกษาชาวจีนในการ เรียนภาษาไทยได้

ผู้วิจัยจึงสนใจสร้างหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง**เนื่องจาก เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ และเสริมความรู้ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม คติสอนใจ วิถีชีวิต และความเชื่อของคนไทยตลอดทั้งเรื่อง อีกทั้งยังมีโครงเรื่องเหมือน วรรณกรรมจีน เมื่อเป็นเช่นนี้การสร้างหนังสืออ่านประกอบหรือหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง**สังข์ทอง**จะเป็นแนวทางที่ทำให้นักศึกษาชาวจีนสามารถอ่านบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง**ทั้งเรื่องด้วยตนเองได้ และยังส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ สติปัญญา ขยาย ประสบการณ์ด้วยเนื้อหาที่เข้าใจง่าย ฝึกนิสัยรักการอ่าน การค้นคว้าและเรียนรู้ เรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง อีกทั้งยังเป็นแนวทางให้ครูชาวจีนสามารถนำไปใช้ในการ สอนวรรณคดีไทยเรื่อง**สังข์ทอง**ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

---

^๒ สรุปลงความจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “泰国清迈泰族《金海螺》与西双版纳傣族《蝉面人》故事对比研究” แปลเป็นภาษาไทยโดยผู้วิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสร้างหนังสืออ่านประกอบเสริมความรู้และความเข้าใจบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการทดลอง ดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องสังข์ทองฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒. สร้างหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่องสังข์ทองสำหรับนักศึกษาชาวจีนจำนวน ๘ บท

๓. นำหนังสืออ่านประกอบที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่านตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหาภาษาและรูปแบบ และแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญโดยผ่านอาจารย์ที่ปรึกษา

๔. นำหนังสืออ่านประกอบไปทดลองใช้กับนักศึกษาชาวจีน ๑ คน และ ๓ คน เพื่อประเมินคุณภาพและแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องโดยผ่านอาจารย์ที่ปรึกษา และนำหนังสืออ่านประกอบไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาชาวจีนจำนวน ๑๕ คน นักศึกษาชาวจีน ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ ๓ คณะอาชีวศึกษามหาวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์และการเงินยูนนาน (Yunnan University of Finance and Economics) แลกเปลี่ยนเรียนที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ จำนวน ๑๕ คน โดยเลือกแบบเจาะจงซึ่งมีพื้นฐานความรู้ภาษาไทยในระดับกลางและยินดีเข้าร่วมกิจกรรม

๕. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำแบบทดสอบเพื่อหาประสิทธิภาพและค่าดัชนีประสิทธิผลตามเกณฑ์ที่กำหนด

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณคดี บทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** และกระบวนการสร้างหนังสืออ่านประกอบ หลังจากนั้นดำเนินการสร้าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** สำหรับ นักศึกษาชาวจีนจำนวน ๘ บท แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนแบบปรนัยชนิด ๔ ตัวเลือก จำนวน ๘๐ ข้อ แบบทดสอบระหว่างเรียนแบบปรนัยชนิด ๔ ตัวเลือก จำนวน ๘๐ ข้อ และแบบประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาชาวจีนในการใช้หนังสือ อ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** ต่อจากนั้นนำเครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา รูปแบบ และภาษา และรวบรวมข้อบกพร่อง มาปรับปรุงแก้ไข เช่น เขียนคำอธิบายให้ชัดเจนขึ้น แก้ภาษาให้ถูกต้อง และจัดรูปแบบ ให้สวยงาม เป็นต้น เมื่อปรับปรุงแก้ไขแล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจแก้ความถูกต้อง อีกครั้ง แล้วจึงนำไปทดลอง ๒ ครั้งซึ่งเป็นนักศึกษาชาวจีน ๑ คน และ ๓ คนเพื่อให้ หนังสืออ่านประกอบมีคุณภาพดีขึ้น หลังจากนั้นผู้วิจัยนำเครื่องมือไปทดลองกับกลุ่ม ตัวอย่างซึ่งเป็นนักศึกษาชาวจีน ๑๕ คน เพื่อหาประสิทธิภาพของหนังสืออ่านประกอบ

การทดลองครั้งที่ ๑ ผู้ทดลองเป็นนักศึกษาชาวจีน ๑ คน ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ ๓ คณะภาษาและวัฒนธรรมตะวันออก มหาวิทยาลัยภาษา และการค้าต่างประเทศกวางตุ้ง (Guangdong University of Foreign Studies) ซึ่งมาศึกษาแลกเปลี่ยนที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผลการทดลอง พบว่า ผู้ทดลองได้คะแนนแบบทดสอบก่อนเรียนร้อยละ ๔๒.๕ แบบทดสอบหลังเรียน ได้ร้อยละ ๙๕ แบบทดสอบระหว่างเรียนได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๙๖.๓ ผู้ทดลอง ได้คะแนนแบบทดสอบระหว่างเรียนสูงเนื่องจากทำแบบทดสอบทันทีหลังจากการอ่าน บท ยังจำเนื้อหาได้และตั้งใจทำแบบทดสอบจึงได้คะแนนสูง จากการวิเคราะห์ข้อมูล และสัมภาษณ์ผู้ทดลองพบว่าผู้ทดลองมีพื้นฐานภาษาไทยค่อนข้างดี ชอบอ่านหนังสือ และวารสารภาษาไทย เมื่อผู้วิจัยไปปรึกษากับผู้ทดลองว่าขอความร่วมมือในการ ทดลองครั้งนี้ ผู้ทดลองรู้สึกสนใจเมื่อทราบว่าเป็นการอ่านหนังสืออ่านประกอบเกี่ยวกับ วรรณคดีไทย และในกระบวนการทดลองผู้ทดลองตั้งใจอ่านบททุกครั้งและชอบถาม เมื่อมีเนื้อหาที่ไม่เข้าใจ จึงได้คะแนนค่อนข้างสูง ในการทำแบบทดสอบ ผู้ทดลองมี คำแนะนำว่าควรเพิ่มการอธิบายคำศัพท์ยากเป็นภาษาไทยและภาษาจีน คำศัพท์ยาก บางคำแปลเป็นภาษาจีนแล้วผู้ทดลองจะเข้าใจความหมายทันที เช่น คำว่า “**พระโศภิตสัตว์**” อธิบายเป็นภาษาไทยหมายถึงท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าซึ่ง ผู้ทดลองอ่านแล้วไม่ค่อยเข้าใจความหมาย แต่แปลเป็นภาษาจีนคำว่า “**พระโศภิตสัตว์**”

หมายถึง “菩薩” ผู้ทดลองจะเข้าใจความหมาย ผู้วิจัยจึงแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาตาม คำแนะนำของผู้ทดลอง โดยปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา

การทดลองครั้งที่ ๒ ผู้ทดลองเป็นนักศึกษาชาวจีน ๓ คน ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ ๓ คณะวัฒนธรรมและการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัย ครูกวางซี (Guangxi Teachers Education University) ซึ่งมาศึกษาแลกเปลี่ยนที่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ผลการทดลองพบว่า ผู้ทดลองได้คะแนนเฉลี่ยแบบทดสอบก่อนเรียนร้อยละ ๓๖.๗ แบบทดสอบหลังเรียน ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๙๐.๘ แบบทดสอบระหว่างเรียนได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๙๓.๘ ผู้วิจัยพบว่าคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบหลังเรียนไม่สูงเท่าการทดลองครั้งที่ ๑ เนื่องจากการทดลองครั้งที่ ๒ ผู้ทดลอง ๓ คนมีความสามารถด้านการเรียนรู้ต่างกัน คนที่ ๑ เป็นนักศึกษาที่ไม่สนใจตอบคำถามได้คะแนนแบบทดสอบหลังเรียนร้อยละ ๙๐ คนที่ ๒ เป็นนักศึกษาที่ใช้เวลานานกว่าในการอ่านบท และเข้าใจเนื้อหาช้ากว่า ได้คะแนน แบบทดสอบหลังเรียนร้อยละ ๘๒.๕ และคนที่ ๓ สนใจอ่านวรรณคดีเรื่อง **สังข์ทอง** ตั้งใจทำแบบทดสอบและทบทวนเนื้อหาอีกครั้งก่อนทำแบบทดสอบหลังเรียนด้วย จึงได้คะแนนเต็มในการทำแบบทดสอบหลังเรียน ฉะนั้นคะแนนเฉลี่ยทั้ง ๓ คน จึงต่ำ จากการวิเคราะห์ข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้ทดลองพบว่า ผู้ทดลองรู้สึกว่ารูปภาพประกอบ ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น และมีคำแนะนำว่าควรเพิ่มวิธีการออกเสียงคำศัพท์ ที่อ่านยากซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำราชาศัพท์ คำไวพจน์ และคำที่เกี่ยวกับความเชื่อ เช่น คำว่า “พระราชชนก” “พระราชโอรส” “ภูวนาย” “บริกรรม” เป็นต้น ผู้วิจัยแก้ไขปรับปรุง เนื้อหาตามคำแนะนำของผู้ทดลองโดยปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา

การทดลองครั้งที่ ๓ ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อ หาประสิทธิภาพของหนังสืออ่านประกอบ และศึกษาค่าดัชนีประสิทธิผลซึ่งเป็นความ ก้าวหน้าของนักศึกษาที่ใช้หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่นักศึกษาชาวจีนจำนวน ๑๕ คน ระดับปริญญาตรี สาขา วิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ ๓ คณะอาเซียน มหาวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์และการเงินยูนนาน (Yunnan University of Finance and Economics) ซึ่งมาศึกษาแลกเปลี่ยนที่คณะ ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ โดยยินดีเข้าร่วมกิจกรรมและ มีความรู้ภาษาไทยในระดับกลาง ผลการทดลองพบว่าคะแนนแบบทดสอบก่อนเรียน

มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๔๔.๘ แบบทดสอบระหว่างเรียนและแบบทดสอบหลังเรียนของหนังสืออ่านประกอบซึ่งเป็นประสิทธิภาพตัวแรกและตัวหลังมีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๘.๔/๘๖.๑ ผ่านเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้ $E_1/E_2 = 80/80$ หนังสืออ่านประกอบทั้งหมด ๘ บท มีค่าประสิทธิภาพ ดังนี้

บทที่ ๑ เรื่องย่อสังข์ทอง	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๘๗.๓
บทที่ ๒ กลอนบทละคร	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๘๒.๖
บทที่ ๓ คำราชาศัพท์	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๘๘.๗
บทที่ ๔ คำโวหาร	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๙๒.๗
บทที่ ๕ ภาพพจน์	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๘๔.๖
บทที่ ๖ สำนวนไทย	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๙๒.๗
บทที่ ๗ ความเชื่อของคนไทย	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๘๔
บทที่ ๘ เกร็ดความรู้	ประสิทธิภาพ	ร้อยละ ๙๔.๗

ผู้วิจัยพบว่าคะแนนในการทำแบบทดสอบก่อนเรียนค่อนข้างต่ำ ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๔๔.๘ เนื่องจากการศึกษาเรียนรู้วรรณคดีไทยเป็นเรื่องยากสำหรับชาวต่างชาติ และกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีไทยน้อย เพราะวิชาวรรณคดีไทยส่วนใหญ่เป็นวิชาเลือกในหลักสูตรการเรียนภาษาไทยในประเทศจีน นักศึกษารู้จักวรรณคดีไทยเรื่องสังข์ทองหลังจากมาแลกเปลี่ยนเรียนภาษาไทยที่ประเทศไทย แต่เคยได้ยินว่าเป็นวรรณคดีที่น่าสนใจ รู้จักเจ้าเงาะตัวดำในเรื่องสังข์ทอง แต่ไม่รู้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลังจากอ่านหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง นักศึกษามีความรู้เพิ่มเกี่ยวกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง และเข้าใจวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนไทยมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบริบทไทย สังข์พันธุ์ (๒๕๕๙: ๖๓) กล่าวว่า “วรรณคดีแทบทั้งหมดเป็นเรื่องราวของชีวิตมนุษย์ตามอารมณ์ และตามสายตาของผู้แต่ง การอ่านวรรณคดีจึงทำให้มีประสบการณ์ชีวิตที่กว้างขวาง และหลากหลายกว่าชีวิตของเราเอง ทำให้เราเข้าใจความคิดและการกระทำของมนุษย์ ซึ่งตกอยู่ในสถานการณ์บางอย่าง ผู้แต่งทำให้เรามองเห็นสถานการณ์ภายนอกที่บีบรัดตัวละคร ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อ และอื่น ๆ”

จากการวิเคราะห์คะแนนแบบทดสอบระหว่างเรียนซึ่งเป็นประสิทธิภาพตัวแรก มีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๘.๔ ผู้วิจัยสังเกตว่าผู้ทดลองได้คะแนนค่อนข้างสูงในการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนเนื่องจากผู้ทดลองทำแบบทดสอบระหว่างเรียนหลังจากการอ่านบทที่จึงยังจำเนื้อหาได้ คะแนนเฉลี่ยแบบทดสอบระหว่างเรียนของแต่ละบทมีความแตกต่างกัน บทอ่านที่มีค่าประสิทธิภาพสูงสุด $E_1 = ๙๔.๗$ คือบทที่ ๘ เกร็ดความรู้ เนื่องจากเป็นบทที่แนะนำตัวละคร ที่ปรากฏในเรื่อง **สังข์ทอง** พร้อมรูปภาพและการอธิบายลักษณะต่าง ๆ ด้วยภาษาจีน เช่น พญานาค ยักษ์ พระอินทร์ เป็นต้น นักศึกษารู้จักตัวละครเหล่านี้เนื่องจากได้เห็นสร้างสรรค์เป็นจิตรกรรม ประติมากรรมในประเทศไทย การใช้รูปภาพประกอบช่วยกระตุ้นความสนใจของนักศึกษาในการอ่านบทและการอธิบายตัวละครเป็นภาษาจีนช่วยให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาง่ายขึ้น เช่น ตัวละคร “ครุฑ” ในประเทศไทยเหมือนกับ “(迦楼罗) 大鹏金翅鸟” ในประเทศจีน นักศึกษาจึงสนใจอ่านเนื้อหาและได้คะแนนสูงในการทำแบบทดสอบ บทที่ ๔ คำไวพจน์ กับ บทที่ ๖ สำนวนไทย ก็เป็นบทอ่านที่มีค่าประสิทธิภาพสูงซึ่งมี $E_1 = ๙๒.๗$ เท่ากัน สองบทนี้มีเนื้อหาที่เข้าใจง่ายกว่าบทอื่นเนื่องจากเป็นบทที่เกี่ยวกับคำและสำนวน นักศึกษาตั้งใจอ่านบทและจำคำศัพท์ที่หลากหลายและสำนวนต่าง ๆ ได้จึงได้คะแนนสูง ส่วนบทเรียนที่มีค่าประสิทธิภาพต่ำสุด $E_1 = ๘๒.๖$ คือบทที่ ๒ กลอนบทละคร เนื่องจากบทนี้กล่าวถึงลักษณะกลอนบทละครซึ่งเป็นเรื่องยากสำหรับชาวต่างชาติ เพราะนักศึกษาไม่เคยเรียนความรู้เกี่ยวกับฉันทลักษณ์ของร้อยกรองมาก่อน วิธีการแก้ไขคือเพิ่มภาษาจีน และยกตัวอย่างคำประพันธ์ในการอธิบาย สามารถช่วยให้นักศึกษาเข้าใจง่ายขึ้นและบทที่ ๗ ความเชื่อของคนไทย ก็เป็นบทที่มีค่าประสิทธิภาพต่ำ ซึ่งมี $E_1 = ๘๔$ เนื่องจากบทที่นำเสนอความเชื่อของคนไทยเป็นเนื้อหาค่อนข้างนามธรรม นักศึกษาจึงได้คะแนนต่ำในการทำแบบทดสอบ

จากการวิเคราะห์คะแนนแบบทดสอบหลังเรียนซึ่งเป็นประสิทธิภาพตัวหลังมีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๖.๑ สังเกตได้ว่าคะแนนเฉลี่ยแบบทดสอบหลังเรียนต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยแบบทดสอบระหว่างเรียน เนื่องจากนักศึกษาทำแบบทดสอบระหว่างเรียนหลังจากการอ่านบทและยังจำเนื้อหาได้ แต่ในการทำแบบทดสอบหลังเรียนบางคนตั้งใจทำและทบทวนเนื้อหาก่อนทำแบบทดสอบ บางคนไม่ได้ทบทวนจึงจำเนื้อหาไม่ได้ คะแนนแบบทดสอบหลังเรียนสูงสุดถึงร้อยละ ๙๒.๕ และต่ำสุดถึงร้อยละ ๗๕

จึงได้คะแนนเฉลี่ยต่ำ

จากการวิเคราะห์ผลความก้าวหน้าจากคะแนนแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน มีค่าดัชนีประสิทธิผลเป็น ๐.๗๕ แสดงว่านักศึกษาได้เพิ่มความรู้เกี่ยวกับบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง**หลังจากการใช้หนังสืออ่านประกอบชุดนี้ ผู้วิจัยสังเกตเห็นคะแนนเฉลี่ยแบบทดสอบก่อนเรียนค่อนข้างต่ำซึ่งได้คะแนนร้อยละ ๔๔.๘ แสดงว่านักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีไทยน้อย คะแนนเฉลี่ยแบบทดสอบหลังเรียนได้ร้อยละ ๘๖.๑ แสดงว่านักศึกษามีความก้าวหน้าหลังจากการใช้หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง** จากการวิเคราะห์ความก้าวหน้าของนักศึกษาพบว่ามีหลายกรณี เช่น ผู้ทดลองบางคนได้คะแนนสูงในการทำแบบทดสอบก่อนเรียนแต่ได้คะแนนแบบทดสอบหลังเรียนเท่ากับคนที่ได้คะแนนค่อนข้างต่ำในการทำแบบทดสอบก่อนเรียน เช่น นักศึกษาคนที่ ๑ ได้คะแนนแบบทดสอบก่อนเรียนร้อยละ ๕๕ และได้คะแนนแบบทดสอบหลังเรียนร้อยละ ๘๗.๕ ส่วนคนที่ ๒ ได้คะแนนแบบทดสอบก่อนเรียนร้อยละ ๗๗.๕ และได้คะแนนแบบทดสอบหลังเรียนร้อยละ ๘๗.๕ เท่ากัน เพราะคนที่มีพื้นฐานดีกว่าอาจจะไม่ได้ทบทวนเนื้อหาอย่างเต็มที่ก่อนการทำแบบทดสอบหลังเรียน หรือไม่ได้ตั้งใจทำแบบทดสอบหลังเรียน ส่วนคนที่มีพื้นฐานอ่อนกว่าและพัฒนามากกว่าเนื่องจากตั้งใจอ่านหนังสืออ่านประกอบและตั้งใจทำแบบทดสอบ

จากการพิจารณาคะแนนแบบประเมินความพึงพอใจสำหรับนักศึกษาในการใช้หนังสืออ่านประกอบพบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในการใช้หนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง** เพราะได้เพิ่มความรู้ด้านวรรณคดีไทยและเรียนรู้เข้าใจวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนไทยมากขึ้น และผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของอำไพ ลำดวน (๒๕๕๕: ๒๕) ซึ่งศึกษาและวิเคราะห์การประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาต่อหนังสือส่งเสริมการอ่านในด้านการพัฒนาทักษะการอ่านสำหรับนักศึกษาระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปีที่ ๑ จำนวน ๒๑ คน ในสาขาเครื่องกล สาขางานเทคนิคยานยนต์ วิทยาลัยเทคโนโลยียานยนต์ ผลการวิจัยพบว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านสามารถช่วยพัฒนาการอ่านและช่วยเสริมสร้างทักษะและนิสัยรักการอ่าน นักเรียนได้รับประโยชน์ สนุกสนานเพลิดเพลิน อ่านจับใจความได้ และเล่าเรื่องที่อ่านได้อย่างมั่นใจ รวมทั้งนำความรู้ที่ได้จากการอ่านไปประยุกต์ใช้กับตัวนักศึกษา

ในการศึกษาความพึงพอใจสำหรับกลุ่มตัวอย่างในการใช้หนังสืออ่านประกอบครั้งนี้ มีคะแนนเฉลี่ย ๔.๓๘ คะแนน แสดงว่านักศึกษาพอใจหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง**สำหรับนักศึกษาชาวจีน ผู้วิจัยสังเกตว่านักศึกษาพอใจมากสำหรับรายการประเมินที่ ๒ คือเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๔.๖๐ คะแนน แสดงว่าหนังสืออ่านประกอบชุดนี้ และจัดสร้างเนื้อหาจากง่ายไปสู่ยาก ทำให้นักศึกษาสนใจอ่านและพัฒนาความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ส่วนนักศึกษาพอใจรายการประเมินที่ ๕ คือความยากง่ายของภาษาเหมาะสมกับผู้เรียนซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ๔.๐๐ คะแนน แสดงว่าเนื้อหาบทอ่านยากสำหรับนักศึกษาเนื่องจากมีคำศัพท์ยากที่เกี่ยวกับวรรณคดีกลอนบทละคร ความเชื่อ เป็นต้น จึงทำให้นักศึกษาเข้าใจยาก

ตัวอย่างบทที่ ๑ ใช้แผนที่อธิบายความแพร่หลายเรื่อง**สังข์ทอง**

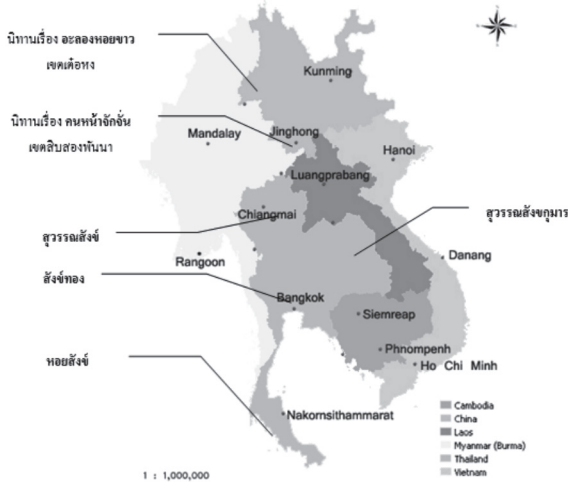
ความแพร่หลายเรื่อง**สังข์ทอง**

เรื่อง**สังข์ทอง**เป็นนิทานที่แพร่หลายมากในสังคมไทย ใน**ปัญญาสชาดก**จะเรียกว่า **สุวรรณสังข์ชาดก** ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ใหม่ซึ่งเป็นฉบับที่ได้รับความนิยมมากในสังคมไทย เรื่อง**สังข์ทอง**มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไปในแต่ละท้องถิ่น ภาคกลางเรียกว่า **สังข์ทอง** ภาคเหนือเรียกว่า **สุวรรณสังข์** ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) เรียกว่า **สุวรรณสังข์กุมาร** ภาคใต้เรียกว่า **หอยสังข์**

นิทานที่มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับ**สังข์ทอง**นี้ยังแพร่กระจายอยู่ในประเทศจีน เมียนมา และอินเดีย แสดงว่านิทาน**สังข์ทอง**เป็นเรื่องที่ได้รับการนิยมนมากในกลุ่มชนชาติไทเนื่องจากมีวัฒนธรรมพุทธ**เถรวาท**^๑ เช่นเดียวกันในมณฑลยูนนานของ

^๑ เถรวาท [เถ-ระ-วาด] น. ชื่อนิกายพระพุทธศาสนาฝ่ายใต้ที่ถือกันในลังกา พม่า และไทยเป็นต้น, หินยาน หินยาน หรือทักษิณนิกาย ก็ว่า (小乘佛教)

ประเทศจีน มีนิทานสองเรื่องที่มีโครงเรื่องคล้ายกับ**สังข์ทอง**ของไทย คือ นิทานเรื่อง **อะหลงหอยขาว (白蚌壳阿銿)** ของคนไทไตคองในเขตเต๋อหอง (德宏傣族景颇族自治州) และนิทานเรื่อง **คนหน้าจ๊กจัน (蝉面人)** ของคนไทลื้อในเขตสิบสองพันนา (西双版纳傣族自治州)

ตัวอย่างบทที่ ๒ ใช้แผนผังอธิบายสัมผัสของกลอน

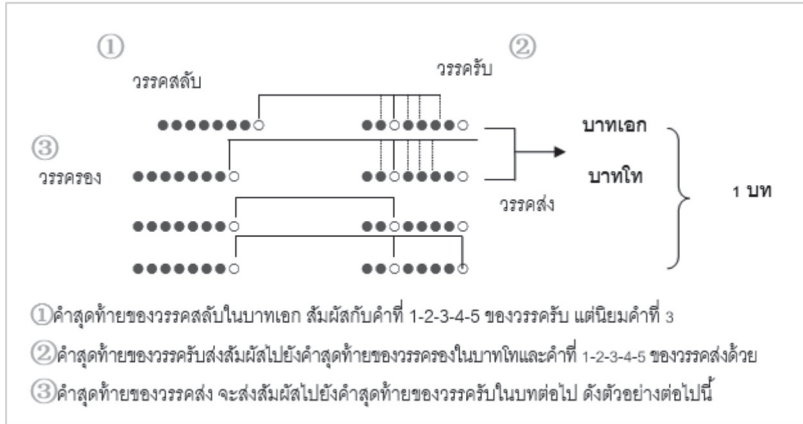
กลอนบทละคร (戏曲诗)

สังข์ทอง แต่งเป็นร้อยกรองประเภทกลอนสุภาพที่ชื่อว่า **กลอนบทละคร (戏曲诗)** คือแต่งเพื่อเป็นบทร้องในการเล่นละคร **กลอน** คือ คำประพันธ์ชนิดหนึ่ง มีถ้อยคำเรียงกันเป็นวรรคๆ วรรคหนึ่งๆ มีตั้งแต่ ๖ คำขึ้นไปถึง ๙ คำหรือ ๑๐ คำก็มี **กลอนบทหนึ่ง**มี ๒ บาท บาทแรกเรียกว่า**บาทเอก** บาทหลังเรียกว่า **บาทโท** แต่ละบาทมี ๒ **วรรค** **กลอน ๒ วรรค**เรียกว่า ๑ คำกลอน **กลอนบทหนึ่ง**จึงมี ๒ คำกลอน หรือ ๔ วรรค มีผู้เรียกชื่อกลอนทั้ง ๔ วรรค ตามลำดับว่า **วรรคสลับ วรรครับ วรรครอง และวรรคส่ง**

แผนผังบังคับสัมพันธ์ของกลอนสุภาพ

หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่ากลอนแปด

ตัวอย่างบทที่ ๘ ใช้รูปภาพอธิบายลักษณะตัวละคร

๘. นาค

ชื่อไทย	นาค
นามต่าง ๆ	ภุขงค์ นาคี นาคา
ชื่ออังกฤษ	Naga
ชื่อจีน	那伽 (泰国神话中的龙)
ประเภท	สัตว์ในเทพนิยาย
ลักษณะ	มีลักษณะเป็นงูตัวใหญ่มีหงอนสีทอง และตาสีแดง เกล็ดเหมือนปลา มีหลายสีแตกต่างกันไปตามบาร์มี ^๔ บ้างก็มีสีเขียว บ้างก็มีสีดำ บ้างก็มีเจ็ดสี พวกนาครตระกูลธรรมดาจะมีเศียร ^๕ เดียว แต่หากเป็นนาครตระกูลสูงอาจมีสามเศียร ห้าเศียร เจ็ดเศียรและเก้าเศียร
ที่อยู่อาศัย	บาดาล (พื้นที่ใต้ระดับผิวดินลงไป)
ความสามารถพิเศษ	มีอิทธิฤทธิ์ ^๖ สามารถแปลงกายได้ตั้งใจปรารถนา

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวรรณคดีไทยเป็นเรื่องยากสำหรับชาวต่างชาติในการเรียนภาษาไทย เนื่องจากวรรณคดีไทยส่วนใหญ่แต่งด้วยร้อยกรอง ใช้ภาษายากและลึกซึ้ง อีกทั้งยังมีวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนไทยแฝงอยู่ การสร้างเครื่องมือชุดนี้ ผู้วิจัยต้องอ่านบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง**ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นการอ่านที่ยากมากสำหรับผู้วิจัย จึงต้องอ่านหลายครั้ง เพราะฉบับนี้แต่งเป็นกลอนบทละคร ผู้อ่านต้องมีความรู้เกี่ยวกับฉันทลักษณ์ของร้อยกรอง ก่อนที่จะอ่านบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง** ผู้วิจัยอ่านเรื่องย่อที่แต่งเป็นร้อยแก้วก่อน เพื่อศึกษาที่มาของเรื่อง**สังข์ทอง** และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดี

^๔ บาร์มี [บา-ระ-มี]น. คุณความดีที่ได้บำเพ็ญมา (恩德, 恩泽, 德行, 仁德)

^๕ เศียร คำราชาศัพท์ หมายถึง “หัว” (头)

^๖ อิทธิฤทธิ์ [อิต-ทิ-ริต]น. อำนาจศักดิ์สิทธิ์ (神通, 法力, 魔力)

และกลอนบทละคร ในกระบวนการอ่านรอบแรกผู้วิจัยอ่านเรื่องราวแต่ละตอนเพื่อทำความเข้าใจ ในการอ่านรอบที่สองผู้วิจัยใช้พจนานุกรมช่วยในการอ่านเพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องมากขึ้น เช่น การใช้คำราชาศัพท์ คำไวพจน์ ภาพพจน์ และได้สัมผัสวรรณศิลป์ในการแต่งเรื่อง เพื่อให้เข้าใจฉันทลักษณ์ของร้อยกรอง ในการอ่านรอบที่สามผู้วิจัยได้สอบถามเพื่อนคนไทยและอาจารย์ที่ปรึกษาที่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในเรื่อง **สังข์ทอง** เช่นวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยก่อน ทัศนคติของคนไทยในเรื่องการเลือกคู่ครอง ความเชื่อทางพุทธศาสนา เป็นต้น หลังจากนั้นผู้วิจัยไปค้นคว้าอ่านหนังสือที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมและอ่านตัวบทเพิ่มขึ้นอีกหลายครั้ง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ามโนทัศน์พื้นบ้าน ๒ เรื่องในมณฑลยูนนานมีโครงเรื่องคล้ายกับ **สังข์ทอง** ของประเทศไทย แสดงว่า **สังข์ทอง** เป็นเรื่องที่ได้รับนิยามมากในกลุ่มชนชาติไท ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรภรณ์ ดิษฐปาน (๒๕๔๕: ๒๑๘) ดังนี้ “การแพร่หลายของแบบเรื่องนิทานสังข์ทองในกลุ่มคนไทย-ไท แสดงให้เห็นรสนิยมทางวรรณกรรมที่คล้ายคลึงกันของคนไทย-ไทว่า ต่างก็รู้จักและชื่นชอบเรื่องแบบสังข์ทองเหมือน ๆ กัน จึงทำให้มีการสร้างสรรค์นิทานที่มีโครงเรื่องแบบเดียวกันนี้อีกหลายเรื่อง และยังแสดงให้เห็นลักษณะร่วมทางวรรณกรรมของกลุ่มคนไทย-ไทที่ปรากฏตรงกัน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยในประเทศไทยหรือกลุ่มชนชาติไทนอกประเทศ” นิทานพื้นบ้านในประเทศจีนที่มีโครงเรื่องคล้ายกับ **สังข์ทอง** ของประเทศไทย ได้แก่ เรื่อง **อะลองฮอยขาว** ของคนไทไตคง ในเขตเต๋อหง และเรื่อง **คนหน้าจักจัน** ของคนไทลื้อ ในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องนี้รับอิทธิพลมาจาก **ปัญญาชาดก** เนื่องจากมีวัฒนธรรมพุทธเถรวาทเช่นเดียวกัน สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นส่วนร่วมและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของประเทศไทยและประเทศจีน ความรู้ที่เชื่อมโยงในการทำความเข้าใจกลุ่มคนไทสามารถกระตุ้นความสนใจของนักศึกษาชาวจีนในการอ่านหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** ทำให้นักศึกษาชาวจีนเข้าใจเรื่อง **สังข์ทอง** ลึกซึ้งขึ้น และเป็นความรู้เพิ่มเติมที่ต่างจากการเรียนในห้องเรียน สามารถพัฒนาความเข้าใจด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนไทยมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** ที่มีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมจีน และเป็นการกระตุ้นความสนใจในการเรียน

ภาษาไทย ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักศึกษาชาวจีน เช่น ในบทที่ ๗ ความเชื่อของ คนไทย บทนี้ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งมีหลักธรรมที่ถือว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว (善有善报, 恶有恶报) เป็นหลักธรรมในศาสนาพุทธที่ชาวจีนก็นับถือ เหมือนกัน ความเชื่อเรื่องนี้สอดแทรกในเรื่อง **สังข์ทอง** ตลอดทั้งเรื่อง ความเชื่อที่ คล้ายคลึงกันจึงทำให้นักศึกษาชาวจีนเข้าใจเนื้อเรื่องมากขึ้น ส่วนวัฒนธรรมที่ต่างกัน ทำให้นักศึกษาชาวจีนเห็นถึงเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศเช่น ในบทที่ ๘ เกิดความรู้ ได้แนะนำพญานาค ซึ่งเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในเรื่อง **สังข์ทอง** และวรรณคดีอีก หลายเรื่อง คนไทยเชื่อว่าพญานาคเป็นเทพเจ้าที่สร้างแม่น้ำ และสามารถให้ลมให้ฝน กับมนุษย์ได้ ลักษณะเช่นนี้ทำให้นักศึกษาชาวจีนนึกถึงความเชื่อเรื่องมังกรในประเทศจีน ความเชื่อเรื่องพญานาคของคนไทยกับความเชื่อเรื่องมังกรของคนจีนทำให้เกิดประเพณี ต่าง ๆ ในทั้งสองชาติ เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ งานวิจัยของ Wang Lijiao (๒๕๕๕: ๑๔๔) ได้ศึกษาตำนานการกำเนิดและประเพณีความเชื่อที่ เกี่ยวข้องกับพญานาคของไทยและมังกรของจีนและกล่าวว่า “พญานาคกับมังกรอยู่คู่ วัฒนธรรมไทยและจีนมาช้านาน สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเป็นเอกลักษณ์ของทั้งสองชาติที่สื่อให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านความเชื่อและ ความคิด” ฉะนั้นความคล้ายคลึงและความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทย และประเทศจีนเป็นแรงจูงใจที่ทำให้นักศึกษาสนใจอ่านหนังสืออ่านประกอบบทละคร นอกเรื่อง **สังข์ทอง** มากขึ้น

ในกระบวนการสร้างเครื่องมือ นอกจากศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับ วรรณคดี ลักษณะกลอนบทละคร บทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** และกระบวนการสร้าง หนังสืออ่านประกอบ ผู้วิจัยยังได้ไปชมการแสดงเรื่อง **สังข์ทอง** ในวันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตอนเลือกคู่-หาปลา และในวันศุกร์ที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตอนทิ้งพวงมาลัย ตีกลี และถอดรูป ที่โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร และวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ตอนทิ้งพวงมาลัย-ถอดรูปที่หอประชุม มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ กรุงเทพมหานคร ตอนที่จัดแสดงเป็นตอนที่ได้รับความนิยมมากในสังคมไทย การไปชมการแสดงได้เพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยให้ผู้วิจัยเข้าใจละคร นอกมากขึ้น ทั้งลักษณะคำประพันธ์และลีลาการแสดง การร้องบทของผู้แสดงทำให้ เข้าใจการสัมผัสของกลอนบทละครมากขึ้น ได้เห็นความงามของภาษา ช่วยให้ผู้วิจัย

สร้างบทที่ ๒ กลอนบทละคร ของหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง** ได้ง่ายขึ้น และทำให้เห็นภาพรวมของการแสดงละครนอกทั้งท่าทางของตัวละคร การเล่นตลกขบขัน ลักษณะบทเพลงที่บรรเลง ทำให้เข้าใจลักษณะของละครนอกมากขึ้น ซึ่งต่างจากการอ่านบทพระราชนิพนธ์เพียงอย่างเดียว

การสร้างเครื่องมือและนำไปทดลองกับนักศึกษาชาวจีน ๓ ครั้ง ผู้วิจัยพบว่า บทที่ ๒ กลอนบทละครเป็นบทที่มีปัญหามากที่สุดในการทดลอง การทดลองครั้งที่ ๑ ผู้ทดลองได้คะแนนเต็มในการทำแบบทดสอบระหว่างเรียน เนื่องจากผู้วิจัยอธิบายข้อสงสัยเมื่อผู้ทดลองอ่านบทที่ ๒ และเมื่อผู้ทดลองอ่านเสร็จก็ทำแบบทดสอบทันที จึงได้คะแนนเต็มในการทำแบบทดสอบระหว่างเรียน การทดลองครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ พบว่าบทที่ ๒ กลอนบทละครเป็นบทที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดในบทอ่านทั้งหมด การทดลองครั้งที่ ๒ ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๓.๓ การทดลองครั้งที่ ๓ ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ ๘๒.๖ แสดงว่าบทที่ ๒ เป็นบทที่ยากที่สุด นักศึกษาไม่เคยเรียนความรู้ด้านนี้มาก่อน ในบทนี้การนำเสนอคณะกับสัมผัสของร้อยกรองเป็นเนื้อหาที่ต้องอาศัยความจำมาก ส่วนลักษณะกลอนบทละครที่กล่าวถึงชื่อเพลงที่ใช้ร้อง เช่น เพลง “รื้อ” และ “ร่าย” เพลงหน้าพาทย์ เช่น เพลง “เชิด” และ “เสมอ” เป็นต้น นักศึกษาชาวจีนจะนึกภาพไม่ออกกว่าการแสดงละครนอกเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงพยายามเล่าประสบการณ์การไปดูการแสดงและอธิบายลักษณะการแสดงละครนอก ผู้ทดลองจึงเข้าใจมากขึ้น สำหรับผู้วิจัยเองก็ไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีไทย และใช้เวลาในการสร้างบทที่ ๒ กลอนบทละครนานที่สุด ผู้วิจัยต้องศึกษาความรู้พื้นฐานความรู้วรรณคดีไทย และศึกษาลักษณะคำประพันธ์ของบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง** โดยใช้หนังสือพจนานุกรม วารสาร งานวิจัยต่าง ๆ ประกอบ หลังจากนั้นต้องสังเคราะห์เนื้อหาและนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างบทอ่านสำหรับนักศึกษาชาวจีน การเรียบเรียงประเด็นและจัดสร้างเนื้อหาโดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในการอธิบาย ก็เป็นเรื่องยากมากสำหรับผู้วิจัย ผู้วิจัยสามารถสร้างบทที่ ๒ กลอนบทละครได้เนื่องจากมีหนังสือหลากหลายชนิดสามารถเปิดอ่านได้เมื่อสร้างบทนี้ มีอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งเชี่ยวชาญในด้านวรรณคดีไทย ให้คำแนะนำตลอดช่วงระยะเวลาการทำวิจัย ประสบการณ์ในการชมการแสดงเรื่อง**สังข์ทอง** และไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่อง**สังข์ทอง**ในที่ต่างๆ ก็ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจเรื่องนี้อย่างมากขึ้น และทำงานวิจัยได้ง่ายขึ้น

หลังจากการทดลองงานวิจัยครั้งนี้เสร็จสิ้นลง ผู้วิจัยมีโอกาสนำหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง**ไปทดลองสอนกับนักศึกษาเวียดนาม ๑ คน และนักศึกษาเมียนมา ๑ คนที่กำลังเรียนภาษาไทย ระดับปริญญาโท คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เนื้อหาการสอนคือบทที่ ๑ เรื่องยอสังข์ทอง บทที่ ๒ กลอนบทละคร และบทที่ ๓ คำราชาศัพท์ การสอนครั้งนี้เป็นประสบการณ์พิเศษที่นำเครื่องมือไปทดลองกับนักศึกษาต่างชาติซึ่งไม่ใช่ นักศึกษาชาวจีน ผู้วิจัยตัดภาษาจีนที่แทรกอยู่ในเนื้อหาออก อธิบายเนื้อหาด้วยภาษาไทย เปิดวิดีโอการแสดงเรื่อง**สังข์ทอง**ให้นักศึกษาดู พบว่านักศึกษาเวียดนามและนักศึกษาเมียนมามีความเข้าใจเนื้อหา ผู้วิจัยยังแลกเปลี่ยนความคิดกับนักศึกษา เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างด้านวัฒนธรรม ความเชื่อของแต่ละประเทศซึ่งเป็นเนื้อหาที่แฝงอยู่ในเรื่อง**สังข์ทอง** เช่น วัฒนธรรมการแต่งงาน ความศรัทธาในพุทธศาสนา และความเชื่อด้านไสยศาสตร์ เป็นต้น สังเกตว่าหนังสืออ่านประกอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถนำไปใช้กับชาวต่างชาติที่ไม่ใช่ นักศึกษาจีน โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้

การวิจัยครั้งนี้นอกจากการสร้างหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง**สังข์ทอง**สำหรับนักศึกษาชาวจีนแล้ว ผู้วิจัยยังได้ฝึกวิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้วัฒนธรรมไทยและวิธีการนำไปประยุกต์ใช้ในงานวิจัย ส่วนหนังสืออ่านประกอบที่สร้างขึ้นก็สามารถเพิ่มความรู้อรรถคดีไทยเรื่อง**สังข์ทอง**ให้แก่ นักศึกษาชาวจีน และพัฒนาความเข้าใจด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนไทย ทำให้นักศึกษาชาวจีนเข้าใจคนไทย และสังคมไทยมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. (๒๕๕๖). **ความสัมพันธ์อาเซียน-จีน**. สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๘, จาก <http://www.mfa.go.th/asean/th/partnership/2432>.
- ประคอง นิมมานเหมินท์ และดาว เฉิงหวา. (๒๕๔๒). **อาป้อมไท่ไคคง นิทานกับสังคม**. กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง.
- ฟู เจิงไห่หวู่. (๒๕๔๔). **“การเรียนการสอนภาษาไทยในมุมมองจากมหาวิทยาลัยปักกิ่ง” (การสัมมนาระดับภูมิภาคว่าด้วยการเรียนการสอนภาษาไทยในบริบทไทยศึกษาของวิเทศสัมพันธ์ สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๔). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รีนฤทัย ลัจจพันธ์. (๒๕๔๙). **สุนทรียภาพแห่งชีวิต**. กรุงเทพฯ: ณ เพชร.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (๒๕๕๕). **แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง: ความแพร่หลายและการแต่งเรื่อง**. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อำไพ ลำดวน. (๒๕๕๕). **ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อหนังสือส่งเสริมการอ่านเพื่อช่วยพัฒนาทักษะการอ่าน**. วิทยาลัยเทคโนโลยียานยนต์ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ.
- 林秀梅, 黄进炎. หลินซิวเหม่ย และหวงจิ้นเหยียน. (๒๐๑๓). **高级泰语 (ภาษาไทยขั้นสูง)**. 世界图书出版广东有限公司.
- 施美娇. (๒๕๕๖). **泰国清迈泰族《金海螺》与西双版纳傣族《蝉面人》故事对比研究 (การวิเคราะห์เปรียบเทียบนิทานเรื่อง สังข์ทอง ของคนไทยในเชียงใหม่และนิทานคนหน้าจ๊กจัน ของคนไทลื้อในสิบสองพันนา)**. 东南亚语言文化学院云南民族大学 (ปริญญาโทนิพนธ์มหาวิทยาลัย ขนชาติยูนนาน).

พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” :
การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาตก
ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย*

ณัฐกาญจน์ นาคนวน**

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาพระมหาชนกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะเรื่องเล่าทศชาติชาตกในสังคมไทยร่วมสมัย โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาการสืบทอดและการสร้างสรรค์ ทั้งด้านเนื้อหา แนวคิด กลวิธีการเล่าเรื่อง และรูปแบบการนำเสนอ ผลการศึกษาพบว่าพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**แสดงให้เห็นการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดทั้งจากวรรณคดีชาตก วรรณคดีพระพุทธศาสนา และวรรณคดีคำสอน โดยนำขนบวรรณคดีมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมและผู้เสพ มีการสร้างสรรค์กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบ โดยใช้รูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องในการนำเสนอ กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**แสดงให้เห็นกระบวนการการสืบทอดและสร้างสรรค์ในวัฒนธรรมทศชาติชาตก เป็นชาตกประจำรัชสมัยในรัชกาลที่ ๙ และเป็นวรรณคดีชาตกสมัยใหม่อันยืนยันการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาตกได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: พระมหาชนก; วรรณคดีชาตก; วรรณคดีชาตกสมัยใหม่

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตเรื่อง **“เรื่องเล่าทศชาติชาตก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย”** โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และอาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุลเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณสำหรับคำแนะนำอันมีค่าอย่างยิ่ง ณ โอกาสนี้

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

The Story of Mahajanaka by His Majesty King Bhumibol Adulyadej: The Transmission and Creativity of Jataka Literature in Contemporary Thai Society*

Natthakarn Naknuan**

Abstract

The Story of Mahajanaka is a literary work composed in 1996 by His Majesty King Bhumibol Adulyadej, King Rama IX of Thailand. This paper aims at studying this text as a narrative of Thotsachat Jatakas in contemporary Thai society in terms of transmission and creativity of content, concept, storytelling technique, and presentation format. The study reveals that not only was *The Story of Mahajanaka* transmitted in both content and concept from Jataka, Buddhist and didactic literature, but also some literary conventions were adapted to suit Thai readers in contemporary Thai society. Moreover, the creative aspects that can be found in this text are presented through various storytelling techniques: the adaptation and changing of the ending and the presentation in illustrated book format. According to its significance in many aspects, the text can firmly establish itself as the Jataka of King Rama IX's reign and also as a narrative of Thotsachat Jatakas in contemporary Thai Society which illustrates the existence of

---

* This article is part of dissertation for the degree of Doctor of Philosophy and part of the research project entitled "The Narratives of Thotsachat Jatakas: Transmission in Contemporary Thai Society". I would like to express my gratitude to my advisor, Assoc.Dr. Suchitra Chongstivatana and Dr. Namphueng Padamalangkula for suggestions and support

** A lecture at Faculty of Liberal Arts, Mahidol University.

the process of transmission and creativity of Jataka literature in Thai Thotsachat Jatakas culture up to the present day.

Keywords: Mahajanaka Jataka; Jataka literature; Modern Jataka Literature

บทนำ

ทศชาติชาดกมีความสำคัญในสังคมไทยมาช้านานด้วยนัยยะทางความหมายของการเป็นสิบลัทธิพระชาติสุดท้ายก่อนเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เนื้อหาของทศชาติชาดกกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ อันเป็นกระบวนการหนึ่งของการสอนธรรมะ เพื่อสืบทอดหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยสอนให้เข้าใจวิถีแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ นำสู่การปฏิบัติตามตามสมควรได้ แต่เดิมคนไทยรู้จักและคุ้นเคยกับทศชาติชาดกผ่านศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ ความสำคัญของทศชาติชาดกในสังคมไทยปรากฏเป็นหลักฐานผ่านงานศิลปะ คติความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิตไทย กล่าวได้ว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกดำรงอยู่ในกระบวนการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ทั้งการสืบทอดในวัฒนธรรมวรรณศิลป์และในสังคมไทย

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา มีการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งเรื่องเล่าที่เป็นร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว ละครโทรทัศน์ การ์ตูน และการ์ตูนอนิเมชัน และจากการศึกษาพบว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหากษัตริย์**พระชาติที่สองของพระโพธิสัตว์ในเรื่องเล่าทศชาติชาดก ตีพิมพ์เผยแพร่และจำหน่ายใน พ.ศ. ๒๕๓๙ ความนิยมสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในงานประเภทร้อยแก้วและการนำเรื่อง “พระมหากษัตริย์” มาสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ ปรากฏอย่างเด่นชัด ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นต้นมา มีการใช้เนื้อหาจากชาดกเรื่องต่าง ๆ สร้างสรรค์เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนและการ์ตูนอนิเมชันเป็นจำนวนมาก

พระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**เป็นการนำเสนอวรรณคดีชาดกในรูปแบบใหม่ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนนำเนื้อหาและคำสอนจากพระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**ไปเผยแพร่และปรับใช้กับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เกิดเป็นความนิยมในวงกว้าง เช่น ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนและการสร้างสรรค์กิจกรรมในชั้นเรียน รวมถึงการศึกษาพระราชนิพนธ์

พระมหาชก โดยใช้ความรู้จากศาสตร์สาขาต่าง ๆ เป็นต้นตั้งปรากฏบทความและงานวิจัยที่ศึกษา**พระมหาชก**พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อาทิ

การศึกษาด้านอักษรศาสตร์และนิเทศศาสตร์ศึกษาเนื้อหาพระราชนิพนธ์**พระมหาชก** แสดงให้เห็นว่าพระราชนิพนธ์**พระมหาชก** เป็นวรรณคดีพุทธศาสนา รวมสมัยที่มีเนื้อหาและแนวคิดเหมาะสมกับยุคสมัย ทั้งมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรม คำสอน มีการนำไปดัดแปลงเป็นสื่อการแสดง รวมถึงการศึกษาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับเนื้อหาเช่น บทความเรื่อง “พระมหาชก: โมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย” ของ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (๒๕๕๒) บทความเรื่อง “พระมหาชก: คำสอนจากพ่อ” ของ รินฤทัย สัจจพันธุ์ (๒๕๕๒) งานวิจัยเรื่อง “การอภิปรายความบทพระราชนิพนธ์: พระมหาชก” ของ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (๒๕๕๔) บทความเรื่อง “นาฏยลีลา พระมหาชก: การสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอชาดกในสังคมไทย” ของ สุภัค มหารากร (๒๕๕๖) บทความเรื่อง “พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ของขวัญพระราชทานสำหรับปวงชนชาวไทย” ของ กุสุมา รัชมนณี (๒๕๕๙)

การศึกษาด้านรัฐศาสตร์แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบทพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชก** กับบทบาทและสถานภาพพระมหากษัตริย์ เช่น วิทยานิพนธ์ของ สุจิตรา ศรีมูล ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำแบบ “ตะวันออก”: ศึกษาผ่าน**พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชก** (๒๕๕๘) วิทยานิพนธ์ของ ปริญญาวัฒน์ วัชรอาภากร ศึกษาเรื่อง**พระมหาชก: การพัฒนาประเทศในกระบวนการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ** (๒๕๕๙) วิทยานิพนธ์ของ วิชิตา เกตมณี ศึกษาเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเรื่อง**พระมหาชก** (๒๕๕๐)

งานวิจัยด้านครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ส่วนใหญ่ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บทพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชก** เป็นสื่อในการเรียนการสอน เช่น วิทยานิพนธ์ของ สุดารัตน์ พลแพงพา ศึกษาเรื่องผลของการสอนนิทานชาดกเรื่อง**พระมหาชก** โดยใช้การสอนแบบโครงการที่มีต่อความเพียรของเด็กวัยอนุบาล (๒๕๕๔) วิทยานิพนธ์ของ กอปรพร คำศรีสุข ศึกษาเรื่องการพัฒนาชุดการสอนเรื่อง**พระมหาชก** ตอน

ปริศนาระหว่างสองต้น สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ (๒๕๕๖) วิทยานิพนธ์ของ
ณัฐฉิณีจันทร์ ศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์และเจตคติต่อ
การเรียนการสอน วิชาภาษาอังกฤษ โดยใช้พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก”
ฉบับการ์ตูนภาษาอังกฤษ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนผาง
ขนูปถัมภ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต ๓ (๒๕๕๑) เป็นต้น

การทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่า การศึกษาพระมหาชนกพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมุ่งศึกษาด้านการตัดแปลงเนื้อหา
คุณค่าจากเนื้อหาแนวคิด และการนำพระราชนิพนธ์ไปใช้ประกอบการเรียนการสอน
ซึ่งในบทความวิจัยนี้จะอภิปรายในประเด็นที่ต่างไป โดยจะกล่าวถึงการสืบทอดเนื้อหา
และแนวคิดจากวรรณคดีชาดก การสร้างสรรค์เป็นหนังสือภาพประกอบ รวมถึง
กระบวนการสร้างเรื่องเล่าทศชาติในวัฒนธรรมทศชาติชาดกของไทย

พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”กับการสืบทอดขนบวรรณคดีชาดก

พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้จัดทำพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่องลายเส้นจิตรกรรม
ไทยพิมพ์สีสี่ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเป็นฉบับปกแข็งในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ “พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างเหรียญพระมหาชนก
ควบคู่กับพระราชนิพนธ์ เรื่อง “**พระมหาชนก**” ฉบับปกแข็ง” ส่วนฉบับปกอ่อนจัดทำ
เฉพาะหนังสือ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๒
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเป็นหนังสือการ์ตูนแบบนิยายภาพมีทั้งที่เป็นภาพ
สีสี่และภาพขาวดำ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกระดับอายุและระดับสติปัญญา ในบท
พระราชปรารภ ทรงกล่าวถึงการพระราชนิพนธ์โดยตัดแปลงเนื้อเรื่องตอนท้ายให้
เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันรูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย เพื่อถ่ายทอด
ความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์
เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตแก่สาธุชนทั้งหลาย ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาชนกชาดก เสรีจสมบูรณเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย.

ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:(๘))

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล” เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ นั้น ถือเป็นวาระพิเศษอันเป็นมงคลที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานบทพระราชนิพนธ์เป็น “ของขวัญ” อันล้ำค่าแก่ปวงชนชาวไทย โดยในบริบทการสร้างสรรคืทศชาติชาดก พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้อุปถัมภ์การสร้างสรรคืทศชาติชาดกมาแต่โบราณ ในมิตินี้แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างวรรณคดีชาดกในสังคมไทย ทั้งยังแสดงให้เห็นการใช้ทศชาติชาดกเฉลิมฉลองในวาระมงคลของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ การสร้างเหรียญพระมหาชนกควบคู่กับพระราชนิพนธ์ โดยด้านหน้าเป็นภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กำลังทรงงาน ภาพด้านหลังเป็นภาพพระมหาชนกว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทรและกำลังสนทนากับนางมณีเมขลาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิริยะบารมีอันเป็นแนวคิดสำคัญของพระราชนิพนธ์พระมหาชนก เหรียญพระมหาชนกจึงเป็นทั้งเครื่องบูชาและเครื่องเตือนใจให้ตระหนักถึงความสำคัญของความเพียร โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นแบบอย่าง เป็นกลวิธีการสื่อแนวคิดและสอนผ่านเหรียญพระมหาชนก ซึ่งการสร้างเหรียญประกอบกับการสร้างสรรคืบทพระราชนิพนธ์ไม่เคยปรากฏในกระบวนการสร้างสรรคืทศชาติชาดก

ภาพที่ ๑: ภาพเหรียญพระมหาชนก

นอกจากนั้น บทพระราชปรารภที่ว่า “ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย”. สอดคล้องกับเนื้อหาพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ ความว่า “เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุขไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ” การเน้นย้ำคำว่า “สาธุชน” สื่อถึงประชาชนและกลุ่มผู้อ่าน แสดงความตั้งใจของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ในการสร้างสรรค์วรรณคดีพระพุทธานุศาสนาน่ามีพันธกิจในฐานะวรรณคดีคำสอน ช่วยขัดเกลาจิตใจประชาชน นอกจากนี้ยังมีนัยยะสื่อถึงการแสดงบทบาทหน้าที่ของ “พระมหาชนก” ในฐานะ “พระมหากษัตริย์” ผู้ทรงทศพิธราชธรรมกับ “พระโพธิสัตว์” ผู้ชี้ทางปัญญา นำพามวลมนุษย์ก้าวข้ามวิถีสงสาร

การสืบทอดขนบวรรณคดีชาตก

พระมหาชนกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีการดัดแปลงเนื้อหา ทั้งในส่วนคาถาและส่วนเนื้อความ เป็นการนำเรื่องทศชาติชาตกมา “เล่าใหม่” โดยนำคำสอนจากเนื้อหาและแนวคิดมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการรับสารของคนในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งนี้ การแต่งเรื่องเดิมเป็นสำนวนใหม่เป็นขนบการสร้างสรรค์วรรณคดีชาตก เช่น การแต่งมหาชาติหลากหลายสำนวนในแต่ละยุคสมัย

การดัดแปลงเนื้อหาอันถือเป็นลักษณะใหม่และไม่เคยปรากฏในกระบวนการดัดแปลงวรรณคดีชาตก ได้แก่ การเปลี่ยนเนื้อหานิทานชาตกในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องจากการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินเรื่อง การเปลี่ยนเนื้อหาในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ทำให้การจบเรื่องต่างไปจาก**อรรถกถาชาตก** และส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิด รวมถึงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่เปลี่ยนไป ลักษณะดังกล่าวเป็นกลวิธีสำคัญอันแสดงให้เห็นการสร้างสรรควรรณคดีชาตกสมัยใหม่เป็นการเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์และเพื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้อ่านในสังคมไทยร่วมสมัย นอกจากนี้ในบริบทของการเล่าใหม่ ผู้แต่งในฐานะพระมหากษัตริย์ทรงใช้ชาตกเป็นเครื่องมือสื่อสารกับประชาชน ใช้สอนประชาชนโดยที่มีติของเนื้อหาการสอนมิได้สอนเพียงหลักธรรมะ แต่ทรงแสดงให้เห็นการนำหลักธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต การนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อสื่อสารกับประชาชนหลายระดับ สัมพันธ์กับธรรมชาติของชาตกที่ทำให้เกิดการตีความหลายระดับได้ ทั้งยังสร้างสรรค์ในรูปแบบหลากหลาย ทำให้พระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**เป็นชาตกประจำรัชสมัย

การเปลี่ยนเนื้อหานิทานชาตกในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นการเปลี่ยนเพื่อนำเสนอแนวคิดให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคม โดยเฉพาะบริบทที่ประชาชนในสังคมไทยต้องเผชิญภาวะปัญหา จากเดิมที่จบเรื่องด้วยพระโพธิสัตว์ออกบวชเปลี่ยนเป็นพระโพธิสัตว์เป็นผู้ให้ “ปัญญา” แก่ประชาชน การเปลี่ยนเนื้อหาช่วงท้ายจนจบเรื่องเปลี่ยนจุดเน้นจากเนกขัมมบารมีเป็นปัญญาบารมี ซึ่งในทศชาติชาตกพระโพธิสัตว์ที่แสดงปัญญาบารมีเด่นชัด ได้แก่ มโหสถกับวิธูรบัณฑิต การนำเสนอวิริยะบารมีควบคู่กับปัญญาบารมีรวมถึงความเสียสละของพระมหาชนก ในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**นำเสนอบารมีของพระโพธิสัตว์ผ่านตัวละครให้เป็นตัวอย่างแบบรูปธรรม โดยเฉพาะความวิริยะและการใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาของพระโพธิสัตว์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน การดำเนินเรื่องได้สร้างเอกภาพของเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ โดยยังคงนำเสนอแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมีภายใต้ขนบเนื้อหาของชาตก ในมิตินี้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**สืบทอดพันธุกิจวรรณคดีชาตกด้วยการนำชาตกมาใช้เป็นเครื่องมือในการสอน การปลูกฝังอุดมคติและ

อุดมการณ์ในสังคมไทย ดังนั้นแล้ว การเปลี่ยนเนื้อหาหนานชาดกในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**จึงมีความสำคัญทั้งในแง่กระบวนการสร้างสรรค์และการนำวรรณคดี ชาดกมาใช้ในบริบทสังคม

พระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก**แบ่งเนื้อหาเป็น ๓๗ บท แต่ละบทนำเสนอ เนื้อหาเป็นตอนสั้น ๆ ใช้ภาษากระชับเพื่อผู้อ่านจะเข้าใจได้ง่าย การดำเนินเรื่องตอน ต้นตั้งแต่ตอนที่ ๑ - ตอนที่ ๒๖ ดำเนินความเช่นเดียวกับ**อรรถกถาชาดก** ส่วนการ ตัดแปลงด้วยการเพิ่มเติมและตัดทอนเนื้อหา ได้แก่ การเพิ่มเติมเนื้อหาด้วยการแทรก อติเรกคาถาในตอนที่ ๒๗ การสรุปความเนื้อหาในตอนที่ ๒๙ โดยตัดทอนเนื้อหาส่วนที่ **อรรถกถาชาดก**บรรยายถึงการทดสอบบุคคลที่จะรับราชสมบัติ วิธีการแก้ปริศนาของ พระมหาชนกและการปล่อยผู้สละสลึงเสียงหาย

การเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายเรื่องอยู่ในตอนที่ ๓๔-๓๗ เป็นเนื้อหาส่วนที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ โดยนำเสนอ บทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนไปของตัวละครพระมหาชนก ส่งผลต่อแนวคิดอันเป็นสาระสำคัญของ เรื่องเปลี่ยนจากใน**อรรถกถาชาดก**ที่เมื่อพระมหาชนกทรงเห็นว่าราชสมบัติ เป็นภัยก็ตัดสินพระทัยออกบวช ส่วนพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก**หลังจาก พระมหาชนกทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลถูกทำลาย ก็ทรงเห็นว่าการทำลาย ต้นมะม่วงแสดงถึง “ความไม่รู้” หรือ “อวิชชา” ของประชาชน พระมหาชนกจึง ยังคงทำหน้าที่ในฐานะพระมหากษัตริย์ยังไม่ออกบวช ด้วยทรงห่วงใยทุกข์สุข และความเป็นไปของประชาชน การจบเรื่องที่พระมหาชนกตั้งปุเทะเลยีอวิชชาลัษ เกิดจากทรงนึกย้อนถึงเหตุการณ์ที่ทรงสนทนากับนางมณีเมขลา ประกอบกับพิจารณา เห็นว่าประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต จึงต้องตั้งสถาบัน การศึกษาให้ความรู้แก่ประชาชน

พระมหาชนกทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงถูกทำลายแล้วเกิดความสังเวชใจ และเกิดปัญญาตระหนักรู้ว่าการมีผลของต้นไม้เทียบได้กับการครองราชย์และการ ครองครองราชสมบัติ ในมิตินี้จึงมิได้หมายถึงเฉพาะราชสมบัติของกษัตริย์ แต่หมายถึง ทรัพย์สมบัติหรือสิ่งมีค่าที่เป็นสมบัติและอยู่ในความครอบครองของแต่ละคน เมื่อ ประชาชนไม่รู้จักรั้วจักวิธีใช้หรือถนอมรักษาก็จะทำลายทรัพย์สมบัตินั้น สอดคล้องกับการ

ปุณฺเฑทตอณกกลางเรืองทีนางมณเฑเมฆลากล่าวกัพระมหาชนกเรืองการตั้งปุทะเลัยมหาวิชชาลัย ตอณอัมพระองค้ขึ้นจากมหาสมุทระเหาะไปสงยังเมืองมถิลลา

พร้อมกันนั้น เทวดาก็ได้กล่าวอติเรกคาถาว่า :

ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์มีบังควรหายไปในอากาศ.
ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน. ถึงกาล
อันสมควร ท่านจงตั้งสถาบันการศึกษาให้ชื่อว่า โพธิยาลัยมหา
วิชาลัย. ในกาลนั้นท่านจึงจะสำเร็จกิจแท้.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:๙๖)

เนื้อหา**พระมหาชนก**ฉบับพระราชนิพนธ์ ได้แทรกการกล่าว “อติเรกคาถา” อันหมายถึง คาถาพิเศษ เป็นคาถาที่เพิ่มขึ้นมาโดยเฉพาะและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเรื่อง นั่นคือ “วาจาอันมีปาฏิหาริย์มีบังควรหายไปในอากาศ. ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน” และพระมหาชนกจะยัง “ไม่สำเร็จกิจที่แท้” จนกว่าจะตั้งสถาบันการศึกษาโพธิยาลัยมหาวิชาลัย การให้ความรู้แก่ประชาชนจึงเป็นหน้าที่หนึ่งของพระมหาชนกที่ได้รับมอบหมายจากเทวดา “กิจที่แท้” จึงเป็นการสร้างบารมีทั้งปัญญาบารมีและทานบารมีอันนอกเหนือไปจากวิริยบารมีที่พระองค์ได้กระทำไปแล้วในการว่ายน้ำข้ามมองไม่เห็นฝั่ง นอกจากนี้ การที่นางมณเฑเมฆลาเรียกพระมหาชนกว่า “บัณฑิต” ก็แสดงถึงความยกย่องและชื่นชม “ปัญญา” ของพระมหาชนก รวมถึงการใช้คำว่า “วาจาอันมีปาฏิหาริย์” และ “พรแห่งโพธิญาณ” ก็ล้วนแสดงให้เห็นว่าความเพียรและประโยชน์ของความเพียรที่พระมหาชนกกล่าวแก่นางมณเฑเมฆลาเป็นเรื่องสำคัญ เป็นสมบัติทางปัญญาที่ควรถ่ายทอดต่อเพื่อสร้างปัญญาให้แก่ประชาชนต่อไป ในมิตินี้ความตระหนักรู้อันเกิดจากปัญญาของพระโพธิสัตว์จึงเป็นปัญญาที่สามารถนำไปสู่การสร้างบารมีอื่น ๆ และสามารถสร้างประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ต่อไปได้ ความตอนนี้นำย้ำอีกครั้งในเนื้อหาส่วนท้าย กล่าวคือ

...เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุข
ไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ. นางมณเฑเมฆลาให้พระองค์
ตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า ปุทะเลัยมหาวิชาลัย. แม้ในกาลนั้น
ก็จะสำเร็จกิจและได้มรรคาแห่งบรมสุข.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:๑๒๙)

การ “กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ” เป็นภารกิจสำคัญของพระโพธิสัตว์ เป็นการบำเพ็ญสังขารมีที่ได้ให้ไว้กับนางมณีเมขลา และทำให้ “สำเร็จกิจและได้มรรคาแห่งบรมสุข” ในลักษณะนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระโพธิสัตว์จะต้องสั่งสมบุญบารมีด้วยการสร้างปัญญาบารมีและทานบารมี แนวคิดการสั่งสมบารมีด้วยความเพียรและการออกบวชจึงมุ่งเน้นไปที่บารมีอันเกิดจากความเพียรและการเผยแผ่ปัญญาของพระมหาชนก ในแง่นี้การตั้ง “ปุทธะเลียมหาวิชชาลัย” จึงเป็นการจบเรื่องที่เปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ จากการออกบวชเพื่อสั่งสมบุญบารมีแบบพระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ในมิติของผู้นำพามวลมนุษย์ให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสาร ตัวละครพระมหาชนกที่สร้างสรรคในพระราชนิพนธ์แสดงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่ต่างไปจาก **อรรถกถาชาดก** แต่ยังคงอยู่ในมิติความหมายของคำว่า “พระโพธิสัตว์” ที่ว่า “ผู้เป็นพระโพธิสัตว์ไม่เพียงแต่จะมีญาณความรู้ เข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติแห่งสรรพสิ่ง แต่ยังต้องมีพระกรุณากว้างขวาง ไม่สิ้นสุดจางงจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ เป็นบาทแห่งปณิธานอันจะทำให้เป็นพระโพธิสัตว์ ผู้เต็มบริบูรณ์ด้วยความคิดที่จะช่วยผู้อื่น” (ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ, ๒๕๕๖: ๔-๕)

การเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบชาดกในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก** แสดงให้เห็นกลวิธีการเล่าเรื่องที่แยบยล โดยใช้ทั้งการเพิ่มเติมและตัดทอนเนื้อหาในการดำเนินเรื่องเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของเหตุการณ์อย่างสมเหตุสมผล ส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิดอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้ชัดเจน นอกจากนี้ เนื้อหาที่เปลี่ยนตอนท้ายเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะผู้ทรงพระราชนิพนธ์แล้ว จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนเนื้อหาท้ายเรื่องพระมหาชนกเป็นพระประสงค์ของพระองค์ท่านอย่างชัดเจน กล่าวคือ

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยหลายส่วนประกอบด้วยส่วนที่เป็นภาษาไทย ที่มาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเอามาตรงจากพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทย คำพูดหรือคำที่มีอยู่ในนั้นเอามาตรงส่วนที่สองเอามาดัดแปลง เพื่อให้ตัวหนังสือบางอย่างหรือคำบางคำที่ไม่ตรงกับความคิดในสมัยนี้ ก็ได้ดัดแปลงบ้าง ในที่สุดก็มีความคิดบางอย่างที่อาจจะไม่เป็นประโยชน์กับบุคคลในปัจจุบันนี้ก็ได้เว้น และได้มีการตกแต่งส่วนใหม่ที่เข้าใจว่าไม่ได้เรียนใน

โรงเรียน เป็นภาษาที่อาจจะดูแปลกไปหน่อย บางส่วน เพราะว่า จะต้องให้เข้าใจว่าเรื่องเป็นเรื่องเก่าโบราณ นับเวลาไม่ได้ ภาษาก็จะต้องให้โบราณหรืออาจจะเป็นปริศนาบ้าง...นอกจากนี้ก็ได้เขียนเป็นตัวอักษรโบราณ คืออักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นสิ่งที่ลำบากมาก เพราะว่าผู้ที่รู้ภาษาโบราณก็มีน้อยคน ทั้งหมดนั้นจะต้องอาศัยความละเอียดในการจัดให้ถูกต้อง และพอเป็นที่พอใจ

การแสดงออกมาซึ่งเป็นความคิดหลักของชาตกรนี้ คือให้เห็นว่าความเพียรต้องมี และสำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมี ความเพียร แม้จะไม่เห็นอย่างในเรื่องนี้ คือแม้จะไม่เห็นฝั่งต้องว่ายน้ำต่อไป และมีคำตอบอยู่ว่าทำไมต้องว่ายน้ำ ไม่เห็นฝั่งมีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ เพราะหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลา เจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะได้พบเทวดา

...

ฉะนั้นในที่นี้จะต้องขบใจท่านทั้งหลายทุกคนที่มาชุมนุมกัน ในที่นี้เพื่อที่จะรับรู้หนังสือนี้มีขึ้นแล้ว **ที่ต้องขบใจเพราะว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้าเอง เป็นสิ่งที่เห็นว่ามี ความสำคัญ และโดยที่ เป็นผู้ที่ได้ก่อกำเนิดมา เป็นตัวการ รู้ว่าตัวเองเป็น ผู้ที่ทำขึ้นมาถ้าไม่มีตัวเราเองมีแต่ชาตกร แล้วก็ไม่มีชาตกรภาษาไทยที่แปลมาจากภาษาบาลี มีแต่ชาตกรอาจจะเป็นภาษาอังกฤษที่เขาแปลมาจากภาษาบาลี ใครไปอ่านก็ไม่รู้เรื่องและไม่มี ความหมายอะไรมากนัก**

...และเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์กับทุกคน และเป็นประโยชน์กับประชาชนทั้งไทยและเทศ

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๓๙: ๗-๙)

พระราชดำรัสที่ยกมาข้างต้นเน้นข้อความโดยผู้วิจัย แสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรคชาตกร ทั้งการคงเนื้อหาจากพระไตรปิฎก การคงภาษาโบราณและการดัดแปลง การเปลี่ยนเนื้อหาในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อ

ประโยชน์กับคนในสังคมปัจจุบัน ดังที่ว่า “ความคิดบางอย่างที่อาจจะไม่เป็นประโยชน์กับบุคคลในปัจจุบันนี้ ก็ได้เว้น และได้มีการตกแต่งส่วนใหม่ที่เข้าใจว่าไม่ได้เรียนในโรงเรียน” โดยเฉพาะการตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อให้ความรู้และปัญญา เป็นการย้ำเน้นว่าความรู้และปัญญาเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้การเปลี่ยนเนื้อหาขาดกึ่งคงการนำเสนอแนวคิด คือ “สำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไร ต้องมีความเพียร” และประโยชน์ของความเพียรที่จะต้องเพียรพยายามแม้มองไม่เห็นฝั่งซึ่งเป็น “ความเพียรอันบริสุทธิ์” ทั้งนี้ “เพราะหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลาเจ็ดวัน เจ็ดคืน ก็จะไม่ได้อัปเตชา” การเลือกเน้นย้ำผลของความเพียรผนวกกับความเชื่อเรื่องเทพดา เป็นอีกมิติหนึ่งในการนำเสนอแนวคิดว่าเทพดาจะให้คุณแก่คนที่ช่วยเหลือตนเอง เทพดาอยู่ในฐานะผู้ช่วยเหลือและเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จสมดังปรารถนา อันเกิดจากการกระทำความเพียรมิได้เกิดจากเทพดาบันดาล แนวคิดสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะผู้ทรงพระราชนิพนธ์ต้องการสื่อสารกับผู้อ่าน คือ “ความเพียรอันบริสุทธิ์” อันเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับ “วิริยบารมี” แนวคิดสำคัญของชาดกเรื่องนี้

กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบเนื้อหาด้วยการนำเนื้อหาจากวรรณคดีชาดกมาดัดแปลงและเปลี่ยนตอนจบเพื่อสืบทอดแนวคิดวิริยบารมี โดยการดัดแปลงเนื้อหาทำให้บารมีข้อนี้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้การเปลี่ยนตอนจบเนื้อหาได้เพิ่มแนวคิดเรื่องปัญญา อันเป็นปัญญาบารมีของตัวละครพระมหาชนก ที่แสดงให้เห็นจากบทสนทนาโต้ตอบกับนางมณีเมขลา การใคร่ครวญและความตระหนักรู้จากเหตุการณ์ต้นมะม่วงถูกทำลาย รวมถึงการตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างปัญญาให้กับประชาชน กลวิธีดังกล่าวนี้เป็นการดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อนำเสนอแนวคิดอันสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในสังคมไทย พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**จึงแสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาดกในฐานวรรณคดีชาดกสมัยใหม่ การสืบทอดแนวคิดทศบารมีอันเป็นหลักธรรมสำคัญในวรรณคดีพระพุทธศาสนา ทั้งยังแสดงพันธกิจในฐานะวรรณคดีคำสอนเช่นเดียวกับการที่พระพุทธเจ้าเลือกเล่าอดีตชาติของพระองค์เพื่อการสอนพระภิกษุสาวกในบริบทต่าง ๆ

นอกจากนี้ ส่วนที่กล่าวว่า “ต้องอาศัยความละเอียดในการจัดให้ถูกต้อง” และ “หนังสือเรื่องนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้าเอง เป็นสิ่งที่เห็นว่ามีคุณค่าสำคัญ ...ถ้า

ไม่มีตัวเราเองมีแต่ชาติใด ใครไปอ่านก็ไม่รู้เรื่องและไม่มีความหมายอะไรมากนัก” เป็นการย้ำถึงคุณค่าความสำคัญของการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาติตก ทั้งยังแสดงถึงพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “...เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์กับทุกคน และเป็นประโยชน์กับประชาชนทั้งไทยและเทศ” พระราชดำรัสที่กล่าวถึงประโยชน์ของชาติตก และกล่าวถึงในฐานะ “หนังสือเรื่องนี้ เป็นที่รัก” นำไปสู่การตีความเชื่อมโยงตัวบทพระราชนิพนธ์กับพระราชกรณียกิจ ในมิติที่หลากหลาย นอกจากนั้น การผลิตซ้ำวาทกรรม ดังเช่น การนำเสนอ พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในรูปแบบหนังสือภาพประกอบ ๒ ขนาดกับรูปแบบการ์ตูน การคัดเอาข้อความบางส่วนจากเนื้อหาและภาพประกอบไปใช้ใน ส.ค.ส. พระราชทาน ปีต่าง ๆ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของวริยบารมีก็เป็นมิติการสอนลักษณะหนึ่ง เช่น

ภาพที่ ๒: ภาพ ส.ค.ส. พระราชทาน

<http://kanchanapisek.or.th/kp๔/book๓๔๔/card-๑๓.html> [๒๐๑๖, Dec ๗]

<http://www.tlcthai.com/newyear/wp-content/uploads/๒๐๑๑/๑๒.jpg>

[๒๐๑๖, Dec ๗]

กลวิธีดังกล่าวทำให้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เผยแพร่ไปในวงกว้าง มีพลัง ในการสื่อสาร และเป็นที่ยึดจำ ประกอบกับชื่อเรื่อง “พระมหาชนก” มีนัยยะความหมาย สัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ประชาชนยกย่องเทิดทูน พระองค์ไว้ในฐานะ “พ่อของแผ่นดิน” ในมิตินี้เมื่อผนวกรวมกับความคิดที่ว่า

พระมหากษัตริย์คือพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี การนำเสนอภาพเชื่อมโยงระหว่างพระโพธิสัตว์กับพระมหากษัตริย์ ตัวละคร และชื่อ “พระมหากษัตริย์” กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์** จึงเป็นทศชาติชาติดกประจำรัชกาลที่ก่อให้เกิดกระแสความนิยมและใช้เป็นตัวบทที่นำไปสร้างสรรค์ ผลิตซ้ำ หรือประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่าง ๆ

กล่าวได้ว่า การดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายไปจนจบเรื่องในพระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์** แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างสรรคัวรรณคดีชาติดก และเป็นการสืบทอดพันธุกิจในด้านการสอน โดยเฉพาะมิติที่พระมหากษัตริย์ใช้เรื่องชาติดกสอนประชาชน การผลิตซ้ำวาทกรรมเป็นการสอนซ้ำเพื่อให้เกิดความเข้าใจ กระจำงัดและปฏิบัติตามได้ ส่วนการนำเสนอในหลายรูปแบบเป็นการสอนให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับความรู้และทักวักโดยใช้สื่อในกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือ พระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**จึงเป็นชาติดกประจำรัชสมัยในรัชกาลที่ ๙ และเป็นวรรณคดีชาติดกสมัยใหม่อันยืนยันการดำรงอยู่ของทศชาติชาติดกที่สืบทอดผ่านมิติเวลา ทั้งยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้สร้าง ผู้เสพ และบริบทสังคมในวัฒนธรรมการสร้างสรรคัทศชาติชาติดก

การนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง

พระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สร้างสรรคัและนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องหรือ Picture-Story Book ภาพประกอบที่ใช้เป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยวาดใหม่โดยศิลปินไทย “รูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย ซึ่งได้ทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังความคิดอย่างเต็มที่ เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:๘) จากบทพระราชปรารภที่กล่าวว่า “เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์” นั้น ในมิติวรรณคดี การรังสรรคั “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” แสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชนิพนธ์**พระมหากษัตริย์**ในฐานะงานพระราชนิพนธ์ที่มีความเป็นเลิศและใช้เป็นต้นแบบในการสร้างงานต่อไปได้

ความประณีตในการสร้างงานและกระบวนการสร้างสรรค์ตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์เพื่อให้เกิด “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” นั้น หัวหน้าโครงการจัดทำหนังสือพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** กล่าวไว้ดังนี้

ใช้ศิลปิน ๘ ท่าน เลือกคนที่มีฝีมือจริง ๆ มีพื้นฐานทั้งที่เป็น ศิลปะไทยและพื้นฐานร่วมสมัยด้วย พระเจ้าอยู่หัวพูดว่า อยากจะได้ ศิลปะที่เป็นสมัยรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านเคยเอาบทพระราชนิพนธ์ ให้ศิลปินทำมาแล้ว แต่ทำออกมาเหมือนจิตรกรรมฝาผนัง ท่านไม่ โปรด ผมเตรียมผลงานและประวัติทุกคนให้ท่านทอดพระเนตร ก่อนเข้าเฝ้าฯ ท่านรับให้ทั้ง ๘ ท่านมาช่วยงานนี้ ตอนเข้าเฝ้าฯ ครั้งแรก ให้คณะทำงานเข้าเฝ้าฯ เป็นกลุ่มสุดท้ายของวัน นั่นคือ พระองค์ท่านให้เวลากับกลุ่มนี้มาก และเมื่อไปถึงห้องพระโรง ในหลวงประทับอยู่ก่อนแล้ว มานั่งรอ แสดงว่าพระองค์ท่าน เอาพระทัยใส่มาก ๆ

...

ทรงแนะนำศิลปินทั้ง ๘ ท่านในการปรับแก้งาน ทุกคนยอม แก่เพราะท่านมีเหตุผล อย่าลืมว่าในหลวงท่านผ่านการเป็นศิลปิน มาแล้ว ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เพราะฉะนั้นทรงเข้าใจศิลปิน

...

ศิลปินทุกคนสัญญากันตั้งแต่ต้นว่า ทำงานถวายพระเจ้าอยู่หัว จะไม่มีข้อ ไม่มีการถกเถียงกลางคัน ทำงานกันด้วยความเพียร

(พิษณุ สุภานมิตร, ราชการต่างคนต่างคิด)

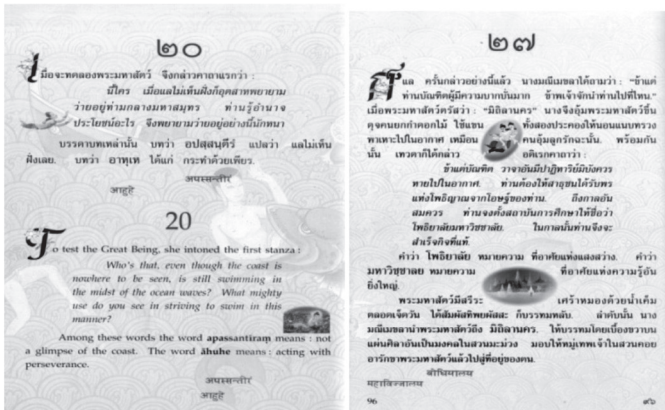
นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทาน เหริยญพระมหาชนกทองคำแท้ และสลักพิเศษว่า “พระราชทาน” ให้คณะทำงาน และ ทรงเสด็จไปเททองสร้างเหรียญพระมหาชนกที่วัดบวรนิเวศด้วยพระองค์เอง

ดังนั้นแล้ว การสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในรูปแบบหนังสือ ภาพประกอบเรื่อง เป็นการสืบทอดขนบการสร้างศิลปะและวรรณคดีให้เป็นสมบัติของ แผ่นดิน ทั้งนี้ การใช้กลุ่มศิลปินวาดภาพประกอบเรื่องร่วมกันเป็นคณะ สืบทอด

ขนบการสร้างงานด้วยการระดมปัญญาเพื่อสร้างงานตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์วรรณคดีและพระพุทธศาสนา ทั้งยังแสดงให้เห็นความคิดเรื่องกุศลบกับศรัทธาในการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนา การสร้างงานถวายพระมหากษัตริย์ รวมถึงการใช้วรรณคดีขดกเพื่อเฉลิมพระเกียรติ

หนังสือภาพประกอบเรื่องกับการสร้างสรรค์ภาพประกอบ

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ใช้วิธีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อยและจัดวางเนื้อหาเป็นสัดส่วน โดยใช้หนึ่งคาถากับหนึ่งตอน ใช้ภาพประกอบขนาดเล็ก ๆ แทรกในเนื้อหา และใช้สีสันทสวยงาม การใช้ตัวอักษรมีทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและอักษรเทวนาครีทำคำแปลคาถา ลักษณะเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าสนใจในการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิด ทั้งยังสามารถใช้สื่อสารกับบุคคลหลายระดับได้ การใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษาอังกฤษแสดงความเป็นไทยและเป็นสากล การใช้คาถาแสดงให้เห็นความสำคัญของการ “บันทึก” เรื่องพระมหาชนกในฐานะเรื่องเล่าสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดการใช้ภาษาบาลีบันทึกพระไตรปิฎก รวมถึงการใช้ตัวอักษรเทวนาครีมีที่มาจากอินเดียอันเป็นแหล่งกำเนิดเรื่องชาดก ดังนั้นแล้ว การสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่องจึงมีนัยยะทางความหมาย ทั้งยังแสดง “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” อันเกิดจากการความประณีตในการสร้างสรรค์ ดังตัวอย่าง

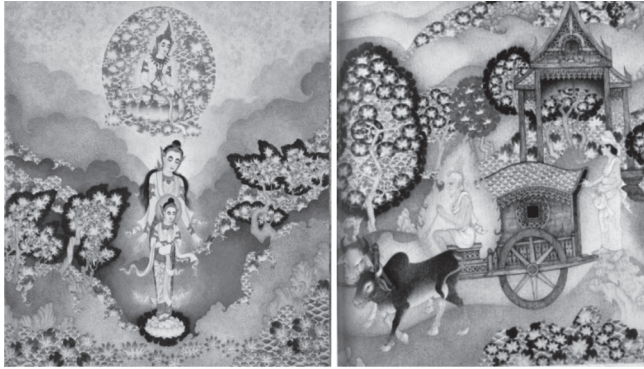
ภาพที่ ๓: ภาพรูปแบบการนำเสนอและการจัดวางเนื้อหา

การนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องโดยแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อยสั้น ๆ เป็นกลวิธีที่ส่งผลดีต่อการย้ำเน้นเนื้อหาในแต่ละตอนให้ชัดเจนมากขึ้น สำหรับผู้อ่านทำให้ง่ายต่อการอ่าน ติดตามและทำความเข้าใจ นอกจากนี้ การใช้เทคนิคของสื่อสิ่งพิมพ์ในการสร้างสรรค์ภาพประกอบ ทำเป็นหนังสือเล่มขนาดกะทัดรัด ก็ทำให้น่าสนใจและสามารถเข้าถึงผู้อ่านทุกกลุ่มทุกวัย รวมทั้งการจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่และจำหน่ายทำให้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ไปในวงกว้าง

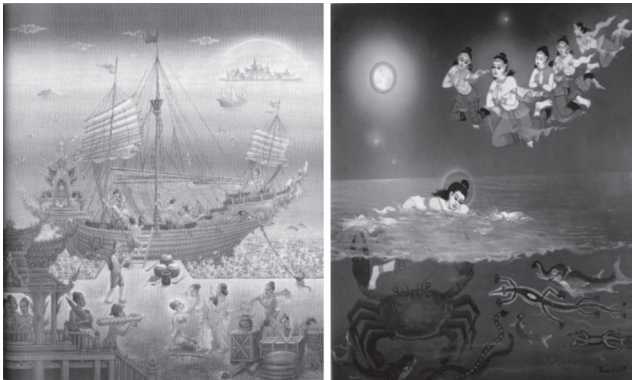
พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ใช้ภาพประกอบเรื่องเป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยที่วาดใหม่โดยศิลปินไทย มีการระบุชื่อศิลปินกับภาพที่วาดไว้ท้ายเล่ม การรวบรวมศิลปินที่มีชื่อเสียง ที่สร้างงานในสมัยรัชกาลที่ ๙ มาสร้างสรรค์ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** เป็นการรวบรวมลีลาการวาดภาพแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของศิลปินแต่ละคน บันทึกไว้เป็นสมบัติแผ่นดิน เช่นตัวอย่างความวิจิตรงดงามของภาพเหล่านี้

ภาพที่ ๕: ภาพพระโปลงนทหนิ

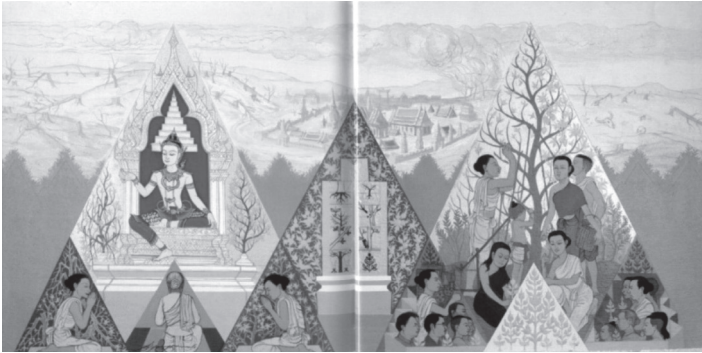
ภาพที่ ๕: ภาพพระโพธิสัตว์บังเกิดในครรภ์ ภาพพระเทวีขึ้นเกวียน

ภาพที่ ๖: ภาพพระมหากษัตริย์บังคมลาพระมารดา ภาพพระมหากษัตริย์กับเทวดา

ภาพที่ ๗: ภาพพระมหากษัตริย์ถึงนางมณีเมขลา

ภาพที่ ๘: ภาพการฟื้นฟูต้นมะม่วง

การสร้างสรรคภาพในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**และนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมกับทศชาติชาดก ดังเช่นการใช้ภาพเล่าเรื่องแบบจิตรกรรมฝาผนัง และการเล่าทศชาติชาดกด้วยภาพกับเนื้อหาในสมุดไทย ในบริบทหนึ่งสมุดไทยได้เก็บรักษาและบันทึกเรื่องเล่าทศชาติชาดกสืบทอดไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน การสร้างสรรคหนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นรูปแบบการนำเสนอในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่มีปัจจัยเรื่อง การพิมพ์เข้ามาแทนที่การจารจารึกลงบนวัสดุจากธรรมชาติแบบสมุดไทย นอกจากนี้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับการสืบทอดศาสนา การถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาในงานศิลปะ การสร้างสรรคงานศิลปะเป็นพุทธบูชา เหล่านี้เป็นกระบวนการสร้างเสพที่มีมายาวนานในการสืบทอดและสร้างสรรคทศชาติชาดก

บทสรุป

การศึกษา**พระมหาชนก**พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบวรรณคดีชาดก ได้แก่ การสืบทอดขนบเนื้อหาด้วยการนำเรื่องทศชาติชาดกมาสร้างสรรคใหม่ การสืบทอดขนบแนวคิดทศบารมีผ่านตัวละครพระมหาชนก การสืบทอดขนบเนื้อหาและแนวคิดดังกล่าวใช้กลวิธีการดัดแปลงและการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นแนวคิดวิริยบารมีและปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์อย่างเด่นชัด กล่าวคือ การย้ำเน้นปัญญาของพระมหาชนก

ปรากฏในการดำเนินเรื่องแต่ละลำดับเหตุการณ์ทั้งตอนเรือแตก ตอนสนทนาโต้ตอบกับนางมณีเมขลา ตอนต้นมะม่วงถูกทำลาย และตอนสร้างสถาบันการศึกษาโพธิยาลัย เนื้อหาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวิริยะนำสู่ปัญญา และปัญญานำสู่ความหลุดพ้น นั่นคือปัญญาตระหนักรู้ของพระมหาชนกเกิดในขณะกระทำความเพียร และประสบการณ์ทางปัญญานั้นนำมาใช้สร้างปัญญาให้แก่มวลมนุษย์ พระมหาชนกจึงเป็นพระโพธิสัตว์ที่สั่งสมบารมีเพื่อบรรลุพุทธะด้วยวิริยะและปัญญา ในมิตินี้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** สืบทอดพันธุกิจสำคัญคือ การสืบทอดแนวคิดเรื่องทศบารมีอันนำไปสู่ปัญญาซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้นแล้ว การตัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายไปจนจบเรื่องในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดก และเป็นการสืบทอดพันธุกิจในด้านการสอน โดยเฉพาะมิติที่พระมหากษัตริย์ใช้เรื่องชาดกสอนประชาชน การผลิตซ้ำวาทกรรมเป็นการสอนซ้ำเพื่อให้เกิดความเข้าใจกระจ่างชัดและปฏิบัติตามได้

การใช้รูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง และการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา สืบทอดขนบเรื่องภาพจิตรกรรมกับการนำเสนอแนวคิดและการบันทึกเรื่อง นอกจากนี้ การนำเสนอทั้งในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง และหนังสือการ์ตูนเป็นการสอนให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับความรู้และทุกวัย โดยใช้สื่อในกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือ การนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายทำให้เกิดการตีความหลายระดับและเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา ดังปรากฏในพระราชปรารภพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน)** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า “แต่หนังสือพระราชนิพนธ์นี้ ก็ยังอ่านค่อนข้างยากด้วยความซับซ้อนของข้อความและภาพ ทำให้มีการวิจารณ์และตีความกันในทางต่าง ๆ นานา.” และ “ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ (พ.ศ. ๒๕๕๒) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ พระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก** ฉบับการ์ตูน โดยโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินผู้ชำนาญการที่สุดเป็นผู้วาดรูป และโปรดฯ ให้พิมพ์ด้วยกระดาษทอง เพื่อความประหยัดให้ทุกคนมีโอกาสได้อ่าน.” พระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน)** นำเนื้อหามาจากหนังสือภาพประกอบเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์ในลักษณะนี้แสดงความสำคัญของตัวบทพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ทั้งในฐานะการสืบทอดขนบจากทศชาติชาดกและการเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ต่อ

ความสำคัญของตัวบทพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ในฐานะต้นแบบของการสร้างงานอาทิเช่น ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน ๔ สี) ใช้เป็นสื่อในการสอนของโครงการโทรทัศน์เนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พ.ศ.๒๕๕๒) ต่อมานำมาออกอากาศในรายการโทรทัศน์ “เพื่อนแก้ว” ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท. และละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร เผยแพร่ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี (พ.ศ.๒๕๕๖) ละครแอนิเมชันเรื่องนี้นำเสนอในลักษณะการผสมผสานระหว่างเทคนิคแอนิเมชันกับละครโทรทัศน์ โดยนำพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**มาสร้างสรรค์เป็นบทโทรทัศน์ เป็นโครงการของกรุงเทพมหานครที่จัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๖ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๖ การใช้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์นอกจากจะแสดงการผสมผสานรูปแบบและกลวิธีการนำเสนอแล้วยังแสดงให้เห็นการผลิตซ้ำผ่านสื่อสมัยใหม่อันแสดงความสำคัญของพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในฐานะทศชาติชาติกษัตริย์กาลที่ ๙

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** สร้างสรรค์และตีพิมพ์เผยแพร่ในวโรกาสพิเศษของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทั้งยังผลิตซ้ำเป็นฉบับการ์ตูนในวารสารพิเศษแห่งการเฉลิมฉลอง เป็นวโรกาสที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบ “ปัญญา” ให้แก่ประชาชน อีกประเด็นหนึ่ง เมื่อมีการใช้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ และสร้างสรรค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา อันเป็นความคิดที่มีรากฐานมายาวนานในสังคมไทย กล่าวคือ การสร้างงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติแสดงถึงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ขนบการสร้างงานถวายกษัตริย์ด้วยความประณีต ประกอบกับความคิดเรื่องกษัตริย์คือสมมุติเทพราชา พุทธราชา และธรรมราชา นอกจากนี้ยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีพระพุทธศาสนากับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ดังปรากฏการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ทั้งในฐานะธรรมราชาและพุทธราชาในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติหลาย ๆ เรื่อง การใช้แหล่มหชาติหรือเทศน์มหาชาติเพื่อการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์

ก็เป็นชนบทที่นิยมนำมาใช้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สะท้อนศรัทธาและความคิดเรื่อง อานิสงส์ของการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดบุญกุศลสูงสุด จึงสร้างสรรค์ งานเพื่อแสดงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์

กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**แสดงให้เห็นความสำคัญของเรื่อง เล่าทศชาติชาติตกในสังคมไทยสมัยใหม่ บทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณคดีพุทธศาสนา ของไทย รวมถึงแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ การปรับเปลี่ยนวิธีการสืบทอด และการเผยแพร่ทศชาติชาติตกให้ดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้ แสดงให้เห็นพันธกิจของวรรณคดีชาติตกในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งใน กระบวนการทำให้ความรู้ การอบรมสั่งสอน รวมถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ความคิด ทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการผลิตซ้ำของสื่อและสถาบันทางสังคม อันจะนำไปสู่ อุดมคติสูงสุดของสังคม ทั้งยังจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคม วรรณคดีกับจิตรกรรม รวมถึงคุณูปการในแง่ของการเก็บรักษาและส่งต่อองค์ความรู้ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ ของไทย แสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำรงอยู่ของชนบัต้นเนื้อหาที่มีการสืบทอดต่อกัน มาจากรุ่นหนึ่งมาสู่อีกหนึ่ง เป็นการเก็บรักษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและ วรรณคดีให้เป็นสมบัติสำคัญของชาติสืบไป

บรรณานุกรม

- กฤษณา รักษ์มณี. (๒๕๕๙). **กฤษณาวรรณนา ๖: วิจิตรประพันธ์**. กรุงเทพฯ: ภาควิชา ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประจักษ์ อัครวิรุฬหการ. (๒๕๕๖). **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๓๙). **กระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับ พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๓๙). **พระมหาชนก**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๔๐). **พระมหาชนก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๕๗). **พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พิษณุ ศุภนิมิตร. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๔. **ต่างคนต่างคิด** [รายการโทรทัศน์ออกอากาศทางช่องอมรินทร์ทีวีช่อง ๓๔]
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (๒๕๒๔). **ทศบารมีในพุทธศาสนา เถรวาท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหามงกุฎราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่ม ๔ ภาค ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มหามงกุฎราชวิทยาลัย.
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (๒๕๕๒). **จากเก้าอี้ใหม่ วรรณศิลป์ไทยไม่สิ้นสูญ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (๒๕๕๒). พระมหาชนก: โมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย** ๒๐, ธันวาคม : ๑๘๕-๒๐๑.
- อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล. (๒๕๕๘, กันยายน). ““ทศชาติ” กับทศบารมี: การศึกษาเปรียบเทียบ”. **ทอแพรดดอกไม้ในสายธารา** จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส ๖๐ ปี รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา: ๒๔๒-๒๖๔.

ราชธรรมในจามเทวีวงศ์: ความสัมพันธ์กับการสร้างบารมีเพื่อเป็นพระอินทร์

ธีรพัฒน์ พูลทอง*

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชยในสองประเด็นสำคัญคือ หลักราชธรรม และคติการสร้างบารมีธรรมเพื่อเป็นพระอินทร์ ผลการศึกษาพบว่า ราชธรรมที่เป็นสาระสำคัญในพงศาวดารฉบับนี้มีสามประการ ได้แก่ การบำรุงเลี้ยงดูบิดา-มารดา การใช้ธรรมะในการปกครองบ้านเมือง และการเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก นอกจากนี้ยังพบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องโดยมากมีความสอดคล้องกับวัตรบทธิดประการ อันเป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะได้ไปจุติเป็นพระอินทร์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งทำให้เห็นความสัมพันธ์ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับคติการปกครองแห่งราชวงศ์จามเทวี

คำสำคัญ: ราชธรรม; จามเทวีวงศ์; พระอินทร์

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก.

Virtues of the King in Jamadevivongsa: Their Relationship to the paramias Indra

Tirapat Poolthong*

Abstract

This article aims to study *Chamathewiwong*, or the *Chronicle of Hariphunchai Kingdom*, in two important aspects: Virtues of the king and the pursuit of *barami* for reincarnating as a guardian deity or the king of heaven – Phra In (Indra). The results of the study show three main features of the virtues of the king: 1) nurturing parents; 2) using *dhamma* for governance; and 3) being an upholder of the religion. In addition, most virtues found in the chronicle are in accordance with the seven *wattabot* principles contributing to being reincarnated as Phra In. In all, the findings help illustrate the relationship between Buddhism and the governance of the Chamathewi dynasty.

Keyword: Virtues of the King; *Chamathewiwong*; Indra

---

* Lecturer, Program in Thai Language, Faculty of Humanities and Social Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok,

บทนำ

จามเทวีวงศ์หรือพงศาวดารเมืองหริภุญไชยเป็นงานบาสิรจนาของพระโพธิรังสี ภิกษุชาวเชียงใหม่ ครั้นถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) กับพระญาณวิจิตร (สิทธิ โสจณานนท์) ได้ร่วมกันแปลและเรียบเรียงเป็นฉบับภาษาไทย มีเนื้อหาแบ่งไว้ ๑๕ ปริเฉท ตามฉบับเดิมที่แต่งเป็นภาษาบาลี โดยในปริเฉทที่ ๔ - ๖ ได้นำข้อความจากหนังสือ**ชินกาลมาลินี**หรือ**ชินกาลมาลีปกรณ์**มาแทรกให้เต็ม เพราะข้อความในช่วงปริเฉทดังกล่าวขาดหายไป เนื้อหาของหนังสือเป็นพงศาวดารที่ประกอบด้วยประวัติของทั้งอาณาจักรและศาสนจักรผสมเข้าไว้ด้วยกัน เช่นเดียวกับพงศาวดารเมืองพ่าย้อย่าง**ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา และพงศาวดารโยนก**

ชื่อหนังสือ**จามเทวีวงศ์**แปลว่า “วงศ์กษัตริย์ซึ่งสืบมาแต่พระนางจามเทวี” โดยปรากฏชื่อตามตำนานลายลักษณ์ภาษาบาลีฉบับดั้งเดิมว่า **หริภุญชัยนิเทศ** (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, ๒๕๕๙: ๑๘๐-๑๙๘) เริ่มต้นด้วยคานานมัสการ แล้วกล่าวถึงพุทธทำนายของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรารถนาถึงการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จากนั้นจึงกล่าวถึงกำเนิดของพระฤาษี ๔ ตน คือ ฤาษีवासเทพ ฤาษีพรหมสิ ฤาษีสัชชนาไลย และฤาษีสุกกทันต์ แล้วฤาษีवासเทพก็สร้างเมืองมิลสังฆนครปุริมนคร อวิหุรนคร และรัมมนคร ต่อมาฤาษีवासเทพและฤาษีสุกกทันต์จึงสร้างเมืองหริภุญไชยขึ้น แล้วขอเชิญพระนางจามเทวี ธิดาพระเจ้าละโว้มาปกครอง พระนางจามเทวีจึงเดินทางมายังหริภุญไชยซึ่งขณะนั้นตั้งครครได้ ๓ เดือน ขณะเดินทางอาศัยเวลา ๗ เดือนล่วงมาพระครครได้กำหนดคลอด พระนางจามเทวีจึงให้กำเนิดราชบุตรแฝด คือ พระเจ้ามหันตยส และพระเจ้านันตยส เป็นพี่น้องกันตามลำดับ ถัดมาจึงว่าด้วยเรื่องสงครามระหว่างพระเจ้ามหันตยสกับพระเจ้ามิลกษราช แล้วอภิเษกพระเจ้ามหันตยสขึ้นครองราชย์ ส่วนพระเจ้านันตยสก็ไปปกครองเมืองเขลาคนคร และได้สร้างเมืองอาลัมปางคนคร จนกระทั่งพระนางจามเทวีสิ้นพระชนม์ ต่อมาได้กล่าวถึงกษัตริย์ ๒๘ พระองค์ตามลำดับ จากนั้นเล่าว่ามีกษัตริย์นามท้าวอาทิตยราชกระทำสงครามกับพระเจ้าละโว้ และพระเจ้าอาทิตยราชจึงได้ค้นพบพระบรมธาตุ ซึ่งสัมพันธ์กับพุทธทำนายในตอนต้นเรื่องจุดเด่นประการหนึ่งของหนังสือนี้ คือการสอดแทรกคติธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในเหตุการณ์ต่างๆ โดยตลอด เพื่อให้ผู้ที่ได้อ่านได้พึงเกิดความ

ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังที่ ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๑๗: ๔๕) กล่าวถึงหนังสือ**จามเทวีวงศ์**ว่า

“จามเทวีวงศ์ เป็นเรื่องทำนองพงศาวดาร แต่เขียนให้มีอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อให้คนที่ไม่ได้อ่านได้ฟังเกิดความเลื่อมใส นับว่าผู้แต่ง คือ พระโพธิธรรมาจารย์ มีความสามารถในการนำเอาเรื่องประวัติศาสตร์มาสัมพันธ์กับพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีแม้จะเป็นประวัติศาสตร์ โดยเหตุที่ผู้แต่งเป็นพระ ก็ถือโอกาสสั่งสอนให้คนทำดีไปด้วย โดยยกเอาเรื่องในพงศาวดารเป็นตัวอย่าง เช่น กล่าวถึงพระนางจามเทวีผู้มีความดี สิ้นพระชนม์แล้วก็เสด็จสู่เทวโลก กษัตริย์ทั้งหลายที่ครองต่อจากพระเจ้ามหันตยศก็เช่นกัน องค์ไหนประพฤติพระองค์ดีอยู่ในศีลธรรม มีความเลื่อมใสในศาสนา มีพระทัยโอบอ้อมอารี ก็ครองราชย์สมบัตินาน องค์ไหนครองราชย์ไม่ได้นาน ก็อธิบายว่าเป็นเพราะไม่ศรัทธาเชื่อมั่นต่อกุศลกรรม ประพฤติตนเป็นโจรปล้นชาวพระนคร เป็นต้น เป็นตัวอย่างของหลักในพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จึงนับได้ว่าหนังสือเรื่องจามเทวีวงศ์ เป็นหนังสือที่ให้คติในทางศาสนาดีเล่มหนึ่ง”

บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์**จามเทวีวงศ์**ในฐานะเครื่องมือถ่ายทอดแนวคิดธรรมราชาหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันสมควรแก่พระมหากษัตริย์โดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ที่กษัตริย์เมืองหริภุญไชยได้ทรงกระทำไว้ อันเป็นส่วนประกอบด้านคุณสมบัติของบุคคลที่ปรารถนาจะส่งสมภารมีธรรมของตนเพื่อให้ได้ไปจุติเป็นพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ราชธรรมในจามเทวีวงศ์

ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๕๔) เขียนบทความเรื่อง “พระนางจามเทวี: จากเจ้าหญิงสู่แม่เมืองเพื่อภารกิจทางศาสนา” กล่าวว่า “พระนางจามเทวีเป็นวีรสตรีที่มีความกล้าหาญ มีจริยวัตรและกรณียกิจที่โดดเด่นในทางการปกครอง คือ เป็น

ผู้ปกครองที่มีคุณธรรม เป็นผู้ยึดมั่นในพระรัตนตรัยและถือศีล ไม่เบียดเบียน ประชากรชาวยุทธ์ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง”

ชินนทร์ ผ่องสวัสดิ์ (๒๕๕๘) เขียนบทความเรื่อง “จามเทวีวงศ์: ความผสมผสานระหว่างเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าเชิงพุทธศาสนา” กล่าวว่า “**จามเทวีวงศ์** เป็นเรื่องเล่าเชิงพุทธศาสนาเพราะประกอบด้วยเหตุการณ์การเสด็จและการพยากรณ์ของพระพุทธเจ้า มีการแสดงพุทธธรรมที่สำคัญไว้ ๕ ประการ ได้แก่ สัพปุริสคติ ศีล กรรมฐาน กัลยาณมิตร และวิฬารสังขาลิก ถือเป็นหลักธรรมคำสอนเพื่อการเป็นคนดีของสังคมเพื่อมิให้สังคมเดือดร้อนและรู้จักที่จะเลือกคบหาคนดี”

ภัทรพล แสงเงิน (๒๕๕๘) เขียนบทความเรื่อง “จากพระเจ้าอโศกมหาราช ถึงพระเจ้าอทิตยราช: คติจักรพรรดิราชกับความสำคัญของพระธาตุในจามเทวีวงศ์” บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบ **อโศกาวทาน** กับ **พงศาวดารเมืองหริภุญไชย** เพื่อชี้ให้เห็นคติจักรพรรดิราชของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งเป็นต้นแบบของธรรมราชา โดยถือปฏิบัติตามหลักจักรพรรดิวัตร ๑๒ นอกจากนี้ การกำเนิดขึ้นของพระบรมสารีริกธาตุตามคำทำนายของพระพุทธเจ้าเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ปรากฏตรงกันทั้งใน **อโศกาวทาน** และ **จามเทวีวงศ์** โดยมีสิ่งที่แตกต่างกันคือปาฏิหาริย์ของพระธาตุซึ่งฉายรัศมีเปล่งสว่างขึ้นด้วยแสงแห่งแก้วทั้ง ๗ นั้น มีปรากฏใน **จามเทวีวงศ์** แต่ไม่ปรากฏใน **อโศกาวทาน** ซึ่งน่าจะเกิดจากความตั้งใจของพระคณาจารย์ที่จะแสดงให้เห็นถึงคุณวิเศษของพระธาตุเจ้าและส่งเสริมบุญญาธิการของพระเจ้าอทิตยราช

งานวิจัยด้านวรรณกรรมบาลีล้านนาของ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (๒๕๕๙) เรื่อง “ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์: ตำนานบ้านเมืองล้านนา ตำนานพระศาสนาห้าพัน” ซึ่งพิจารณา ๓ ประเด็นหลัก คือ ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่าของวรรณกรรมล้านนา ข้อที่น่าสนใจในงานวิจัยนี้ คือ การสืบสร้างที่มา โดยผู้วิจัยได้ใช้ความรู้ด้านอักษรโบราณ ภาษาโบราณ และภาษาบาลี ในการอ่านเอกสารปฐมภูมิ คือ ไບลานเรื่อง **ชินกาลมาลินี** จำนวน ๑๑ ฉบับ และไບลานเรื่อง **จามเทวีวงศ์** จำนวน ๑๔ ฉบับ รวบรวมจากกรุงเทพฯ แพร่ น่าน เชียงใหม่ และลำพูน ผลการศึกษาพบว่า “ต้นฉบับวรรณคดีภาษาบาลีเรื่องสำคัญของอาณาจักรล้านนาทั้ง ๒ เรื่อง คือ **ชินกาลมาลินี** และ **จามเทวีวงศ์** แม้จะแต่งขึ้นในอาณาจักรล้านนา แต่ได้สูญหายไปจากดินแดน

แห่งนี้หมดสิ้นช้านานแล้ว ไบลานสำคัญที่พบว่าเก่าแก่ที่สุด ได้แก่ ไบลานฉบับครุฑเดิมสร้างขึ้นเมื่อสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก่อนสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เพียง ๑ ปี คือ พ.ศ. ๒๓๒๔ รองมาคือ ไบลานฉบับทองใหญ่ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่หอพระมณฑิยธรรมในพระบรมมหาราชวัง ส่วนไบลานที่พบในล้านนา ได้แก่ แพร่ น่าน เชียงใหม่ และลำพูน ล้วนเป็นไบลานที่บันทึกในสมัยหลังกว่าไบลานทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าว ทั้งยังพบว่าเอกสารปฐมภูมิในล้านนาทั้งหมดมีปริเฉทที่ขาดหาย มีการคัดลอกผิดพลาด คือ การบันทึกสลับกันระหว่างไบลานผูก ๓ กับ ผูก ๒ หรือการนำเอาเรื่อง**สิงหคันทาน**และ**พระอภิธรรม**มาจารแทรกในผูก ๓ และผูก ๔ และยังพบอักษรที่คลาดเคลื่อนตกเติมอยู่หลายแห่ง ดังนั้นราชสำนักอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์จึงเป็นผู้รักษาต้นฉบับไบลานของวรรณคดีล้านนา ๒ เรื่องนี้ไว้มิให้สูญหาย”

กล่าวเฉพาะในส่วนของหนังสือ**จามเทวีวงศ์** ข้อสรุปที่น่าสนใจและเกี่ยวกับประเด็นศึกษาในบทความนี้คือ ประเด็นศึกษาในหัวข้อ แนวคิด ภาษิต และคติธรรม สำหรับผู้ปกครอง เรื่อง ธรรมิกราช ซึ่งจำแนกได้ ๔ ประการ คือ เมื่อผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรมประชาชนย่อมมีความสุข กุศลกรรมเป็นที่มาแห่งพระราชอำนาจของผู้ปกครอง เทพยดาช่วยคุ้มครองธรรมิกราชาให้มีพระชนม์ยืนยาว และกษัตริย์ผู้ดีดัดดีโดยอยู่ดีธรรมย่อมนำบ้านเมืองไปสู่ความพินาศล่มจม ซึ่งข้อความตอนหนึ่งในส่วนที่อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (๒๕๕๙: ๔๐๖) อภิปรายนี้ ได้เผยแพร่ตอบคำถามที่น่าสนใจไว้ว่า

“ในเอเชียตะวันออกมีความคิดเรื่องกษัตริย์ได้อาณัติมาจากสวรรค์ (mandate of heaven) ความคิดนี้เกิดขึ้นทั้งในจีน เกาหลี ญี่ปุ่น ในเวลาเดียวกันนั้นแม้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจะแผ่ไปทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ทั้งอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรกัมพูชาต่างก็สถาปนาลัทธิเทวราช อ้างว่ากษัตริย์เป็นอวตารของพระเจ้าในศาสนาฮินดูซึ่งโดยมากเป็นพระวิษณุเจ้า ไม่มีหลักฐานชัดแจ้งว่าพระราชผู้ครองหรือกษัตริย์และเขลาคนครในเวลานั้นอ้างลัทธิเทวลีหรือเทวราชด้วยหรือไม่”

บทความนี้จึงขอนำคำถามในงานศึกษาของอนันต์ มาต่อยอดเพื่อค้นหาข้อสันนิษฐานว่า กษัตริย์ในพงศาวดารเมืองหริภุญไชยอ้างสิทธิ์เทวราชหรือไม่ และเป็นอวตารของพระเป็นเจ้าองค์ใด

เมื่อได้ศึกษาบทความและงานวิจัยข้างต้น จะเห็นว่า ลักษณะเด่นของหนังสือ **จามเทวีวงศ์** คือการเชื่อมผสมความเป็นมาของอาณาจักรกับศาสนจักร โดยชี้ให้เห็นถึงความเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่พระพุทธองค์เสด็จมาแสดงพุทธทำนายว่า จะมีพระบรมสารีริกธาตุ การกำเนิดและความเป็นมาของบุคคลผู้เป็นวีรสตรีในตำนานท้องถิ่น และผู้ประสาธน์คำสั่งสอนแห่งพระพุทธศาสนาเพื่อดำรงความปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของผู้ปกครองเมือง ซึ่งจะเห็นได้จากข้อความที่ปรากฏในเรื่องตั้งแต่ปริเฉทแรกเปิดเรื่องที่พระพุทธเจ้ามีพุทธทำนายว่าเมื่อพระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว จะมีพระบรมสารีริกธาตุ ณ เมืองหริภุญไชยอันเป็นเมืองใหม่ที่จะก่อเกิดขึ้นในอนาคต เรื่องราวจึงดำเนินต่อไปถึงการสร้างเมืองหริภุญไชยและมีเมืองเขลาคนคร อาลัยพวงคนคร เกิดขึ้นตามมา เมื่อสร้างเมืองหริภุญไชยแล้ว จึงกล่าวถึงการทูลเชิญพระนางจามเทวีมาปกครองและให้กำเนิดบุตรฝาแฝดนามว่าพระมหันตยสและพระอนันตยส จากนั้นกล่าวถึงชัยชนะของพระมหันตยสในการทำสงครามกับเจ้ามิลักขราช ลำดับต่อมากล่าวถึงกษัตริย์แคว้นหริภุญไชย ๒๘ พระองค์ จนกระทั่งเมืองหริภุญไชยมีกษัตริย์นามว่าท้าวอาทิตย์ราชปกครอง และค้นพบพระบรมสารีริกธาตุตามพุทธทำนายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในตอนต้นเรื่อง โดยที่พุทธทำนายนี้ จะปรากฏในปริเฉทต่างๆ อยู่เป็นระยะๆ เช่น ในปริเฉทที่ ๓ (พระโพธิ์รังสี, ๒๕๕๕: ๒๖) กล่าวถึงศิลาอันเป็นที่ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเคยตั้งบาตร มีผู้ไปกระทำบูชา และฤๅษีวาสุเทพก็ย่ำว่าชนะที่พระพุทธเจ้ามีพุทธทำนายไว้ว่า สถานที่แห่งนี้จะเป็นมหานครใหญ่ในอนาคต เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่งก็จะได้มาบังเกิดขึ้น หรือในปริเฉทที่ ๔ (พระโพธิ์รังสี, ๒๕๕๕: ๓๖) กล่าวว่า พระสุกกทันต์ฤๅษีเล่าพุทธทำนายของพระพุทธองค์ให้แก่พระเจ้าละโว้ได้ทราบ อันมีปฐมเหตุถึงความตั้งใจที่ได้เดินทางมาทูลเชิญพระนางจามเทวีผู้เป็นธิดาไปปกครอง และได้กล่าวย้ำในปริเฉทที่ ๘ (พระโพธิ์รังสี, ๒๕๕๕: ๕๙) ในตอนที่ราชาภิเษกพระเจ้ามหันตยสอีกครั้งว่า การที่ได้สร้างเมืองหริภุญไชยนี้ก็เพื่อประโยชน์แก่พระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งปวง เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้แต่งพงศาวดารยังอาศัยเหตุการณ์ในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เพื่อแทรกคำอธิบายเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักธรรมะของพระราชา ทำให้ประวัติราชวงศ์ปรากฏภาพลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงธรรม เปี่ยมด้วยจักรวรรดิธรรมและทศพิธราชธรรม ทั้งยังเป็นผู้นำทางศาสนาในการอุปถัมภ์ เผยแผ่ และบำรุงให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป อันหมายถึงความรุ่งเรืองของบ้านเมืองด้วย เพราะตัวชี้วัดความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรที่สำคัญ ก็คือความเจริญของศาสนจักรนั่นเอง

การสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน**จามเทวีวงศ์** มีสาระสำคัญจำแนกได้ ๓ ประการ คือ การบำรุงเลี้ยงบิดา-มารดา การใช้ธรรมะในการปกครองบ้านเมือง และสุดท้ายคือทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก

๑. การบำรุงเลี้ยงบิดา-มารดา

ความกตัญญูต่เวทิต่อบุพการีนับเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ ถือเป็นพื้นฐานของความเจริญในตอนที่ปัจเจกชนพึงปฏิบัติ เมื่อพินิจเรื่องราวใน**จามเทวีวงศ์**จะพบว่า ได้มีการกล่าวถึงความกตัญญูไว้ตั้งแต่ปริเฉทที่ ๒ คือกล่าวถึง ชายผู้หนึ่ง ประชวรร้ายด่าตีแม่ของตน จนกระทั่งผู้เป็นแม่ไม่อาจทนต่อพฤติกรรมของลูกได้ เมื่อผู้เป็นแม่มาฟ้องร้องกับพระเจ้ากุนริกนาสราช แห่งเมืองโรมมนคร นางกลับได้รับคำบริภาษตัดสินว่า

“... แนะหญิงถ้อย หญิงร้ายขึ้น ชื่อว่าลูกแลตีแม่ของตนควร แล้ว มารดาเสมือนกังสตาลอันบุตรประหารแล้ว เสียงก็ปรากฏมี ถ้าหากว่าบุตรไม่ประหารมารดา ก็มีได้ปรากฏแล้ว จักได้ชื่อว่า เหตุมิแก่ท่านอย่างไรเล่า เพราะเหตุไรท่านจึงร้องให้ จงออกไป เสียจากที่นี่” (พระโพธิ์รังสี, ๒๕๕๕: ๑๖)

นางผู้เป็นแม่นั้นมีความรู้สึกเจ็บเนื้อเจ็บตนต่อคำพูดของพระราชาที่ไม่มีความเป็นธรรมให้แก่ตนผู้เป็นราษฎรตกทุกข์ได้ยาก จึงคุกเข่าลงกับพื้น แล้ววิงวอนต่อพระธรณีและท้าวโลกบาลให้ทราบเหตุอันเกิดขึ้นแก่ตนนี้ด้วย เมื่อเทวดาทราบเหตุ จึงบันดาลโทษให้เมืองโรมมนครจมลงด้วยน้ำ เหตุนี้พระวาสุเทพฤาษีจึงยกข้อพระธรรมคำสอนขึ้นว่า

“เมื่อพระราชชาติธรรมมีอยู่ในประเทศใด อุบาทว์ทั้งหลาย ก็ย่อมมีขึ้นในประเทศนั้นดังนี้ เช่นเกาะนาฟีกแลเมืองอินทปัตถ์ ก็ดี แวนแคว้นอันวิเศษอื่นก็ดี ได้ถึงความพินาศเช่นกัน แต่บุราณ ก็ดี ก็แวนแคว้นของเราในประเทศนี้ จะพึงมีราชาอาธรรมถือผิด อยู่เพียงใด ก็จะทำให้ชาวนครทั้งหลายถึงทุกข์อันใดอันหนึ่งได้ อนึ่ง แวนแคว้นของเรา นี้ จะพึงมีอยู่ตลอดกับไปเพียงใด ถ้าหาก พระราชาจะไม่พึงยังความวิจิตรให้เป็นไปโดยธรรมเสมออยู่ไซ้ร ขอให้แวนแคว้นจงเป็นไปสู่ความพินาศแก่ราชานันฉนั้นนั้นเถิด” (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๑๘)

ความออกตัญญูผนวกกับอธรรมของกษัตริย์จึงเป็นเหตุให้บ้านเมืองพินาศ ล่มจม ในทางกลับกันหากความกตัญญูมีในบุคคลผู้ใดบุคคลผู้หนึ่งก็จะมีแต่ความเจริญ เมื่อกษัตริย์ผู้ปกครองมีความกตัญญูบ้านเมืองก็ย่อมจะมีความเจริญขึ้นตามไปด้วย ดังเหตุการณ์ในปริเฉทที่ ๑๐ ซึ่งกล่าวถึงการพระราชพิธีถวายราชสมบัติเมือง เขลางคนครของพระอนันตยสให้แต่พระนางจามเทวีเพื่อเป็นการสนองคุณมารดา และ พระอนันตยสก็ไปครองราชสมบัติ ณ เมืองอาลัมปางคนครแทน ความกตัญญูนี้ ได้ยังความผาสุกมาสู่ความเจริญของบ้านเมือง ดังจะเห็นได้จากข้อความว่า

ขอถวายพระพรมหाराชเจ้า กรรมเป็นบุญที่พระมหाराชเจ้า กระทำแล้วนั้นเป็นกรรมทำประโยชน์ให้สำเร็จดีแล้ว การกระทำ ตอบแทนสนองพระคุณพระราชมารดา พระลัมมาลัมพุทธเจ้า สรรเสริญแล้ว ลามแลยศของพระองค์ก็จะเจริญยิ่งขึ้นไป ทั้งใน โลกนี้แลโลกเบื้องหน้าเทพเจ้าทั้งหลายก็จะบูชาพระองค์...

เมื่อพระเจ้าอนันตยส ประทับอยู่ในอาลัมปางคนครนั้น ได้ เสด็จเข้าไปยังเขลางคนคร ถวายบังคมพระนางเจ้าจามเทวีพระราชมารดาของพระองค์ แล้วก็กราบทูลถามถึงความไม่มีโรค แล้ว กระทำการอุปัฏฐากพระราชมารดาทุกวันทุกวันบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง หัววันบ้าง

ในกาลนั้นประชุมชนทั้งหลายที่อยู่ใพระนครนั้น มีเพศต่างๆ มิใช่เพศเดียวกัน มีสมณพราหมณ์แลคฤหบดีเป็นต้น โดยที่สุดแม้ มนุษย์ชาวป่าทั้งหลายที่เป็นมีลักขณา ก็มีบริบูรณ์อยู่ในพระนคร นั้น พวกกันเร็นเริงบันเทิงใจจนเกิดพิศواسคุ่นเคยซึ่งกันและกัน... กระทำกองการกุศลมีกฐิทาน วิหารทาน เป็นต้น ...เป็นที่เร็นเริง บันเทิงใจยิ่งนัก (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๘๑-๘๒)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า ความกตัญญูเป็นหลักธรรมสำคัญที่กษัตริย์ พึงปฏิบัติ เป็นธรรมที่เทพเจ้าทั้งหลายสรรเสริญ นำมาซึ่งความสุขความเจริญทั้ง ต่อตนเองและบ้านเมือง

๒. การใช้ธรรมะในการปกครองบ้านเมือง

ราชาแห่งธรรม คือ คติของผู้ปกครองที่ดีของประชาชนผู้นับถือพระพุทธ ศาสนา ราชาผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมราชา มีทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร เป็นต้น ก็จะได้ชื่อว่าเป็นราชาเหนือราชาเพราะเป็นผู้มีธรรมวิชัย คือ ชนะแล้วซึ่งธรรม ด้วยการที่พระองค์ทรงปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ การใช้หลักธรรมในการปกครองบ้านเมืองนี้ มีในจามเทวีวงศ์ปริเฉทที่ ๓ เมื่อพระฤๅษีवासูเทพกับพระฤๅษีสูกกทันต์ปรึกษาจะหา พระราชาผู้ทรงธรรมมาปกครองบ้านเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ พระฤๅษีสูกกทันต์จึงกล่าว แก่พระฤๅษีवासูเทพว่า

“ดูราสหายสมควร” ก็แต่ว่าพระราชาในเมืองเราทั้งหลาย จัดเป็นสามอย่าง คือ อย่างหนึ่งทรงทศพิธราชธรรม อย่างหนึ่ง ประพฤติล่วงบาปธรรม อย่างหนึ่งเป็นมัจฉมไม่มีผล ถ้ากาลใด พระเจ้าอัมมิกราชได้เสวยราชย์ ครั้งนั้นแลพระนครจะเกษม สุกิกขาริธรรมย์สำราญยิ่ง พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมีหมู่มหาชน ล้นหลาม สำเร็จความสุขทุกประการ ถ้ากาลใดพระราชาเป็นอธรรม เสวยราชย์ ครั้งนั้นพระนครจะเกิดทุกข์ภัยได้ทุกร้อนต่าง ๆ ประชุมจนจักร้อนรณคล้ายกับร้อนด้วยแสงเพลิง ถึงแม้ว่ากาลใด พระราชาเป็นมัจฉมเสวยราชย์ในครั้งนั้น ประชาชนก็พากันไร้ผล พระพุทธศาสนาจักเสื่อมสูญ (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๒๖)

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของผู้ปกครองในฐานะผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ หากพระราชใช้พระราชอำนาจที่พระองค์มีไปในทางมิชอบ เป็นต้นว่ามีใจอธรรม หรือ แม้แต่เป็นผู้มีใจวางเฉยอยู่ก็ตาม ความสงบสุขของบ้านเมืองและความเจริญรุ่งเรืองใน ทางพระพุทธศาสนาก็จะไม่บังเกิดขึ้น ดังนั้น กษัตริย์ผู้ทรงดำรงตนตั้งอยู่ในหลักแห่ง ทศพิธราชธรรมเท่านั้น ที่จะเป็นผู้บันดาลความร่มเย็นเป็นสุขดังที่ประชาชนพึงปรารถนา ได้ ทั้งนี้ เพราะเชื่อว่าความเป็นไปในบ้านในเมืองต่าง ๆ ล้วนเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรม และวัตรปฏิบัติของกษัตริย์ว่าทรงยึดมั่นหรืออ้างไว้โดยมีกุศลจิตสุจริตเที่ยงแท้อย่างไร เช่นเดียวกับที่พระลโวราชตรัสประกาศตอบปฏิสันถารของพระสุกกทันต์ฤาษี เมื่อ คราวที่ไปเชิญพระนางจามเทวีมาปกครองเมืองหริปุณ्डุไชย ปรากฏในปริเฉทที่ ๔ ว่า

“ข้าแต่พระฤาษีเจ้า เรานี้ก็มีกุศลจิตสบาย อนึ่ง ภัยอุปัทวัน
ตรายก็มีได้มี ทั้งจักรวรรดิธรรมก็ดำรงคงไม่เสื่อมคลาย เรापกครอง
ราษฎรสบายไม่ย่อหย่อน ชาวชนบทก็พากันสโมสรมุขมสันต์
ทั้งราชอาณาจักรก็มีได้ร้าวรานร่วมสามัคคี” (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕:
๓๕)

เพราะเหตุนี้ ความสุขของประชาชนจึงเกิดจากความดีธรรมของผู้ปกครอง ผู้เป็นกษัตริย์จึงต้องเป็นผู้มีศีลาจารวัตรและจักรวรรดิธรรมเป็นหลักที่จะควบคุม พระราชอำนาจให้อยู่ในขอบเขตอันเหมาะสม ยังประโยชน์ทั้งแก่ผู้อื่น และในตนเอง ที่จะได้รับความสรรเสริญจากประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครอง ดังจะเห็นได้จากปริเฉทที่ ๑๐ เมื่อพระเจ้าอนันตยศได้ครองราชสมบัติ ณ เขลางคนครแล้ว ได้เสด็จกลับไปยัง หริปุณ्डุไชยนครเพื่อถวายบังคมพระมหันตยศกับพระนางจามเทวี พร้อมทั้งได้พบกับ พระवासเทพฤาษี ซึ่งมีปฏิสันถารสั่งสอนทนายแก่กันว่า

“ดูฐานะท่านทั้งหลายซึ่งท่านทั้งปวงเหล่านี้เป็นผู้เกิดใน
วงศ์กษัตริย์อันประเสริฐ อันข้าพเจ้าทั้งหลายได้อภิบาลบำรุงรักษา
แล้ว เป็นผู้เชื่อฟังอัปมาทธรรมตั้งตนไว้ในพุทธศาสนา ปฏิบัติอยู่
ในศีลาจารวัตรประพฤติดำจกัรวัติธรรม อภิบาลบำรุงประชาชน
ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น สมบัติทั้งสิ้นที่ท่านทั้งหลายปรารถนาแล้ว
ก็จักสำเร็จแก่ท่านทั้งหลายทั้งในโลกนี้แลโลกหน้า เบื้องหน้าแต่ัน

ไปสรรพเทพยดาทั้งหลาย ก็จะสรรเสริญและจะช่วยอภิบาลบำรุง
รักษาท่านทั้งหลายอยู่เป็นนิจนิรันดร์” (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๗๓)

นอกจากความสำเร็จในการปกครองแล้ว แม้ในการทำสงครามรบพาท
นักรบของผู้ปกครอง ย่อมต้องอาศัยธรรมะเช่นกัน ดังเช่นพระเจ้ามีลักขราชผู้ปราชัย
แก่พระมหันตยส แม้พระเจ้ามีลักขราชจะมีพลนิกรโยธามากกว่าเพียงใด เมื่อถูกโทสะ
กิติ โมหะกิติ ครอบงำแล้ว ก็ได้พิจารณาในข้อดี และต้องได้ความอายจากความ
พ่ายแพ้ ดังมี ราโชวาทคาถา ในปริเฉท ที่ ๗ ว่า

“พระราชาองค์ใดกิติ ได้รับชนะในแผ่นดินแล้ว เป็นผู้อัน
ความโกรธครอบงำแล้ว ไม่พิจารณาซึ่งกาลกิติ ประเทศกิติ
พลเสนาอันจะสุขแลทุกข์กิติ คนอื่นกิติ ตนเองกิติ อันจะเข้าไปสู่
ความเก้อเขินกิติ ผู้ลู่อำนาจ โลภะกิติ โทสะกิติ ราคะกิติ ความหลง
แล้วด้วยโมหะกิติ ความเพ่งด้วยความกระด้างด้วยมานะกิติ
พระราชาองค์นั้นแท้ พึงปราชัยในหน้าสนามรบ ครั้นเมื่อยศทั้งหลาย
เสื่อมแล้ว พระองค์ก็ได้ถึงความอาย พระราชาองค์ใดกิติ แม้ว่า
ไม่พ่ายแพ้แล้วละความโกรธเสียได้ พิจารณาเป็นอันดีซึ่งกาลด้วย
ประเทศด้วย พลเสนาอันจะสุขแลทุกข์ด้วย ซึ่งผู้อื่นด้วย ซึ่งพระองค์
เองด้วย อันจะเข้าไปสู่ความเก้อได้ ละได้เสียแล้วซึ่งโลภะด้วย โทสะ
ด้วย ซึ่งความหลงเกินแล้วด้วย โมหะด้วย ซึ่งความเพ่งด้วย
ความเป็นคนกระด้างด้วย มานะด้วย พระราชาองค์นั้นแท้ พึงมีชัย
วิเศษ ในหน้าสนามรบ ครั้นเมื่อยศทั้งหลายจำเริญแล้ว พระองค์ก็ได้
ถึงแล้วซึ่งลาภ ไบราณได้กล่าวสืบ ๆ กันมาอย่างไร แม้ว่าเรื่องนี้ ได้
กล่าวอ้างเป็นนั่น มิได้เป็นอย่างอื่นเลย” (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๕๒)

การแสดงให้เห็นลักษณะของกษัตริย์ที่ไร้ความเป็นธรรมนี้ เป็นสิ่งหนึ่ง que แสดง
ให้เห็นว่า ผู้ปกครองนั้นต้องเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งราชธรรม เพราะเป็นหลักสำคัญที่จะทำให้
บ้านเมืองประสบแต่ความสุข ความเจริญ ประชาชนก็จะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

๓. ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก

ความเจริญในธรรมย่อมหมายถึงความเจริญในตน ผู้ปกครองบ้านเมือง นอกจากจะเป็นผู้ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนแล้ว ก็จะต้องส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน เช่นพระนางจามเทวีทรงรำพึงถึงธรรมอันมีความเสื่อมสิ้นไป มีอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดั่งนั้น อันว่าสมบัติบริบูรณ์ทั้งหลายที่พระนางมีอยู่ พระนางได้ตั้งใจสละถวายเป็นกุศลแล้วแก่สมณพราหมณ์ รวมไปถึงแจกจ่ายให้เหล่าวณิกและพวกอื่น ๆ ให้อิ่มหน้าทุกวัน ๆ และได้สร้างมหาวิหาร ๕ ตำบล กับทั้งรักษาศีล

“... แลวันอัฐมีแห่งปักข์ คนทั้งหลาย คือ มารดาแลบุตร ก็พากันเข้าไปสู่ภิกษุสงฆ์ ครั้นเข้าไปแล้วได้อภิวัจนต์แล้ว พากันสมาทานศีล แลในระหว่างนั้นก็ฟังธรรมบำเพ็ญทานมีกระยาหารเป็นต้น คนเหล่านั้น ได้ทำโดยนัยดังนี้ ตลอดกาลทุกเมื่อ ฝ่ายวาเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ทั้งชาวพระนครแลชาวชนบท ก็ได้พากันทำตาม พระราชาทั้ง ๓ พากันยังพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองอยู่”
(พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๖๓)

จะเห็นได้ว่า หากพระมหากษัตริย์ปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะตั้งมั่นต่อพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการกระทำจริยวัตรเพื่อประโยชน์แด่พระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในความประพฤติดีประพฤติดชอบ ใส่พระทัยครองศีลครองธรรม ประชาชนก็จะมีชื่อเสียงใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาตามเยี่ยงอย่างที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติ ซึ่งการทำตนเป็นผู้นำในการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา นับเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงกระทำให้สอดคล้องไปกับการครองธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

“ลำดับนั้นจึงโปรดเกล้าให้แต่งพุทธานุชา และธรรมาราม แลสังฆาราม แล้วจึงให้กระทำกุฎีวิหารแลอาวาสให้พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่อยู่ในที่นั้น ๆ ตามสมควรแล้ว ก็เสด็จเข้าไปใกล้พระภิกษุสงฆ์โดยเคารพ ในการก่อนได้เคยทรงฟังพระธรรมเทศนา แลสมาทานศีลแลประพฤติอยู่ในสุจริตธรรมสามประการ พร้อมทั้ง

กายวาจาใจ รักษาอยู่ซึ่งกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ มิให้
ทศพิธราชธรรมกำเริบได้ด้วยประการใด ถึงในกาลบัดนี้เล่าก็ได้
ครอบครองแล้วซึ่งสิริราชสมบัติทรงกระทำอยู่อย่างนั้น”
(พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๗๗)

และในปริเฉทสุดท้าย อันเป็นหัวใจสำคัญของเรื่อง คือการค้นพบพระธาตุ
ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้แสดงถึงความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
อย่างสูงยิ่งของพระเจ้าอาทิตยราช

“...พระเจ้าอาทิตยราชก็เสด็จลงจากพระราชนิเวศน์...ให้ร้อย
ชนเหยาเรือนในพระนครที่อยู่ของพระองค์ ออกไปเสียให้ไกล
จากที่นั้น แล้วให้กระทำราชวัติประมาณวาหนึ่ง โดยรอบที่นั่นทั้งสี่
ทิศ ให้เต็มไปด้วยทรายเงินทรายทองหนาประมาณศอกหนึ่งแล้ว
ให้ตั้งเรียงเรียงโดยรอบด้วยระเบียบ หม้อทองหม้อเงินอันเต็ม
ไปด้วยดอกพุ่มชาติแลดอกกุบล แลดอกไม้กลิ่นหอมอันบานแล้ว
ในราชวัติ...ให้ตักลงประกาศเที่ยวไปในพระนครทั้งสิ้นว่า ดูกร
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคย์เจ้าได้
อุบัติบังเกิดขึ้นในท่ามกลางสนามของพระราชาของเราทั้งหลาย
ในโอกาสสมัย ท่านทั้งหลายจงไปบูชาพระบรมสารีริกธาตุนั้นด้วย
สักการบูชา มีเทียนธูปและระเบียบดอกไม้ของหอม เป็นต้น แลจง
ไปสรรเสริญพระสารีธาตุนั้นด้วยน้ำหอม... ครั้นเมื่อรำลึกของผอบ
ที่บรรจุพระธาตุอันประเสริฐ มีประมาณเท่าปลีกกล้วยอันใหญ่ อัน
เต็มไปด้วยเครื่องหอม แลเต็มไปด้วยเครื่องอบอันทิพย์ พลุขึ้นมา
แล้ว ผอบพระธาตุอันประเสริฐของพระเจ้าโสกราชก็เปล่งแสง
สว่างด้วยรัตนเจ็ดถึงซึ่งเป็นอเนกกับการ รุ่งเรืองอยู่ด้วยอานุภาพ
พระธาตุ สิ้นกาลนาน ประชุมชนทั้งหลายมีพระเจ้าอาทิตยราชเป็น
ประธาน ก็เกิดความเลื่อมใสมีใจรื่นเริงยิ่งสูงขึ้น ๆ ก็เปลื้อง
วัดถาวรอันประเสริฐกระทำการบูชาพระชินธาตุ ครั้งนั้นเสียง
เอิกเกริกกึกก้องใหญ่ก็ประพุดเป็นไปในสถานที่นั้น ด้วยเสียง

สาธุการแลเสียงสังข์เสียงกลองแลเสียงดุริยางคดนตรี” (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๑๔๓-๑๔๕)

การพบพระบรมสารีริกธาตุในสมัยของพระเจ้าอาทิตยราช จึงเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งต่อพระพุทธศาสนาและต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะพระบรมธาตุซึ่งเกิดขึ้นตามพุทธวัจนะแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้มีใช้สิ่งธรรมดาที่จะเกิดขึ้นทั่วไป และด้วยเหตุนี้การค้นพบพระบรมสารีริกธาตุจึงแสดงถึงบุญญาภิสมภารบารมีขององค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของประชาชน จึงรุ่งเรืองเฟื่องฟูขึ้นได้สืบไปทั้งสองส่วนคือทั้งอาณาจักรและศาสนจักรนั่นเอง

ดังนั้น ความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก จึงยังปรากฏอยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทย เพราะการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการสร้างหรือการบำรุงรักษา ศาสนสถานและศาสนวัตถุ รวมไปถึงคณะสงฆ์นั้น เป็นจริยวัตรที่สอดคล้องกับราชธรรมที่พระมหากษัตริย์ยึดถือปฏิบัติ และจะยิ่งช่วยเกื้อหนุนให้ความเป็นธรรมราชานั้นเข้มแข็งอยู่ในจิตใจของประชาชนอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า แนวคิดธรรมราชาและการเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก อันเป็นหลักสำคัญที่พระมหากษัตริย์ผู้นับถือพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติ เพื่อความมั่นคงและขอบธรรมในการใช้พระราชอำนาจสำหรับปกครองประเทศ ที่สำคัญแนวคิดทั้งสองยังเกี่ยวข้องกับกำหนัดคุณสมบัติของผู้ปกครอง ดังจะพบว่า เมื่อพระवासเทพฤาษีกับพระสุกกทันต์ฤาษีได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดีนั้น มักอ้างอิงอยู่กับหลักธรรมราชา อาทิ ทศพิธราชธรรม จักรวัตติวัตร กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นต้น รวมถึงการกล่าวคุณสมบัติของพระราชาว่าจะต้องเป็นผู้มีศีล ประพฤติสุจริตทั้งกาย วาจา ใจ ให้ทาน ฟังธรรม และเกื้อกูลพระพุทธศาสนา หลักทั้งสองประการนี้จึงเป็นหลักสำคัญที่พระมหากษัตริย์ผู้ควรแก่การสรรเสริญพึงมีไว้เป็นแบบอย่างให้ประชาชนได้กระทำตาม

การสร้างบารมีเพื่อเป็นพระอินทร์

พระอินทร์ คือ เทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และมีอำนาจบังคับบัญชาเหนือเทพชั้นจาตุมหาราชิกา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๑: ๕๕๔)

เป็นเทพเจ้าที่ได้รับการสดุดีในวรรณกรรมพระเวทอย่างมาก เพราะเดิมทีพระอินทร์ เป็นเทพแห่งพายุฝนมีหน้าที่เพื่อยังโลกให้เกิดน้ำและแสงสว่าง ทั้งยังเป็นเทพแห่ง สงครามที่มีส่วนช่วยชนอารยันในการครอบครองแผ่นดินอินเดีย อำนาจศักดิ์ดาของ พระอินทร์นั้นมาถึงขั้นที่เทวดาองค์ใดๆ ก็ไม่สามารถจะต่อกรได้ จึงมีชื่อเรียก พระอินทร์ในลักษณะยกย่องให้พระองค์เป็นจอมจักรวาลอีกชื่อหนึ่งว่า “สักระ” ซึ่ง แปลว่า ผู้ทรงอำนาจ (อุตม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๒๓: ๔๔-๔๕) ส่วนในทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่ว่าจะในคัมภีร์ชาดก พุทธประวัติ และคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาล้วนเชื่อว่าพระอินทร์ คือเทพผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น หน้าที่หลักของพระอินทร์ก็คือ เทพผู้อำนวย พร ประทานความช่วยเหลือแก่คนดีหรือพระโพธิสัตว์ให้สามารถบำเพ็ญบารมีธรรมหรือ ทำความดีต่างๆ ได้สำเร็จสมปรารถนา (ศานติ ภัคดีคำ, ๒๕๕๖: ๓๖)

กล่าวเฉพาะในสังคมไทย คติพระอินทร์ปรากฏอิทธิพลในสังคมไทยมา ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พบหลักฐานทั้งทางโบราณคดีที่เป็นศิลปะขอมไทย และวรรณกรรม อาทิ **เตภูมิกถากับโคลงโอองการแข่งน้ำ**รวมถึงพิธีกรรมในตำรา บรมราชาภิเษกของไทยที่มีชื่อว่าพระราชพิธีอินทราภิเษกอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น พระนามของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาบางพระองค์ เช่น สมเด็จพระอินทรา ธิราช หรือสมเด็จพระนครินทราธิราช ย่อมแสดงให้เห็นถึงคติไทยเราเชื่อว่าพระมหา กษัตริย์เป็นอวตารของเทพพระอินทร์อย่างชัดเจน ควบคู่ไปกับความเชื่อเรื่องคติอวตาร จากพระนารายณ์ (ศานติ ภัคดีคำ, ๒๕๕๖: ๓๒-๓๓)

ใน**พระอัมมบทัญจกถา** (๒๕๕๕: ๑๔๓-๑๔๕) กล่าวถึงเหตุการณ์ที่มหาลิกษัตริย์ แห่งเมืองลิจจวีระองค์หนึ่งทูลถามพระพุทธเจ้าถึงท้าวสักกะหรือพระอินทร์ว่าพระพุทธ องค์เคยเห็นหรือไม่ ซึ่งพระพุทธองค์ก็ตรัสตอบว่าเคยเห็น และจึงเล่าถึงเหตุที่ท้าว สักกะได้พระนามต่างๆ ได้แก่ ชื่อท้าวฆวา เพราะเคยเกิดเป็นมาณพชื่อฆะ ชื่อท้าว ปุรินททะ เพราะเคยเกิดเป็นมนุษย์ผู้ให้ทานแก่ผู้คนมาก่อน ชื่อท้าวสักกะ เพราะเคยเกิด เป็นมนุษย์ผู้ให้ทานโดยเคารพ ชื่อท้าววาสะ เพราะเคยเกิดเป็นมนุษย์ได้ให้ที่พักอาศัย ชื่อท้าวสหัสสักกะ เพราะเป็นผู้ดริช้อความตั้งพันได้โดยครู่เดียว ชื่อท้าวสุขุมบดี เพราะมีนางอสุรกายชื่อนางสุชดา ชื่อท้าวเทวานมินทะ เพราะเสวยราชสมบัติเป็น อิสริยาธิปัตย์แห่งเทพทั้งหลายในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากนั้น พระพุทธเจ้าจึงแสดงธรรม ที่พระอินทร์สมათานเพื่อให้ถึงซึ่งความเป็นท้าวสักกะต่อไป คือธรรมอันมีชื่อว่า

วัตรบท ๗ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๑: ๓๖๑) ได้อรรถาธิบายไว้ ดังนี้

วัตรบท ๗ หลักปฏิบัติหรือข้อที่ถือปฏิบัติประจำ ๗ ข้อ ที่ทำให้หมมณาณพ
ได้เป็นท้าวสักกะหรือพระอินทร์ คือ

๑. มาตาเปตภิโร เลี้ยงมารดาบิดา
๒. กุเลเขฏฐุปจายี เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล
๓. สนฺหฺวาโจ พุดคำสุภาพอ่อนหวาน
๔. อปิสุณฺวาโจ หรือ เปสุณฺยฺยปฺปหาयी ไม่พูดส่อเสียด พูดสมานสามัคคี
๕. ทานสฺวิภาครโต หรือ มจฺเณรวินฺย ชอบเผื่อแผ่ให้ปัน ปราศจากความตระหนี่
๖. สจฺจฺวาโจ มีวาจาสัตย์
๗. อโกธโน หรือ โกธาภิกฺขุ ไมโกรธ ระวังความโกรธได้

จากการศึกษาหลักราชธรรมใน**จามเทวีวงศ์**พบว่า มีข้อความหลายตอนที่
กล่าวถึงพระอินทร์หรือท้าวสักกะเทวราชอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะในปริจเฉทที่ ๑๒
ซึ่งได้แสดงประวัติกษัตริย์หรือปุญฺโยชยแต่ละพระองค์ โดยอธิบายวัตรปฏิบัติเพียงสังเขป
บอกอายุขัย และการสิ้นบุญไปบังเกิดตามยถากรรม ตัวอย่างเช่นในตอนที่กำลังถึง
พระเจ้าสุวรรมณ์ชุสรราช ว่า

พระเจ้าสุวรรมณ์ชุสรราชมีพระราชศรัทธาเชื่อถือใน
พระพุทธศาสนา กระทำบุญกุศลมีทานเป็นต้นบำรุงรักษาชาว
พระนครไม่เบียดเบียนผู้ใด

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมากในหริปุญฺโยชยนครในครั้งนั้น
มีสมบัติสำเร็จพร้อมทุกประการ มีทรัพย์แลข้าวแลทองเงินแลรัตน
เจ็ดประการแลผ้านุ่งห่ม เครื่องประดับตกแต่งกายวิจิตรไปด้วย
ประการต่างๆ มีภิกษาหารก็แสวงหาได้โดยง่าย อนึ่ง พระภิกษุ
มีพระสังฆเถรเป็นต้นทั้งสมณพราหมณ์ คฤหบดีทั้งหลาย
ก็พากันกระทำกุศลสมณธรรมเป็นสุขสบาย ประชุมชนที่อยู่ใน
พระราชอาณาเขตทั้งสิ้น ก็อภิมรย์ร่าเริงบันเทิงใจยิ่งนัก

พระเจ้าสุวรมณัฏฐุสราชเสวยสิริราชสมบัติอยู่ได้สามสิบ
พรรษา ก็เสด็จสวรรคตไปบังเกิดยังดาวดึงส์เทวโลกด้วยบุญกรรม
ที่พระองค์กระทำไว้แล้วนั้น (พระโพธิธิงส์, ๒๕๕๕: ๙๔)

การบำเพ็ญบารมีธรรมของกษัตริย์เพื่อกลับไปเกิดในภูมิสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
นี้ ชวนให้เกิดข้อคำถามที่น่าพินิจต่อไปว่า หลักธรรมและเหตุการณ์ในเรื่อง**จามเทวีวงศ์**
ในแต่ละปริเฉทนั้น จะเป็นรอยต่อให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิดภายในว่า กษัตริย์
หรืบุญไชยพิงสมათานปฏิบัติธรรมในหลักวัตรบท ๗ เพื่อปรารถนาจะกลับไปเกิดเป็น
พระอินทร์ในดาวดึงส์เทวโลกอีกด้วยหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความในปริเฉท
แรก กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนชาวเมงค์ทั้งหลายด้วยการแสดง
พระธรรมเทศนา “อันเป็นสัพปุริสคติ” และประทานศีล ๕ ดังนี้

ลำดับนั้นแล สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กำหนดรู้วาระน้ำจิตแห่งพวกเมงค์
ทั้งหลายว่าเขลาไม่เข้าใจ จึงได้ทรงสำแดงธรรมอันเป็นสัพปุริสคติ เครื่องดำเนินของ
สัพปุรุชโดยสมควรว่า

ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดาเกิด จงเป็นผู้
ประพฤตินอบน้อมต่อผู้เป็นอยู่ในตระกูล จงเป็นผู้มีวาจาไพเราะ
เพราะพร้อม จงอย่าได้ถือเอาซึ่งวัตถุของผู้อื่นด้วยความประมาท
ท่านทั้งหลายจงอุทิศต่อพระพุทธเจ้า แล้วอุทิวาในกาลเช้าแล
เวลาเย็น อนึ่งท่านทั้งหลายจงอุทิวาทพระธรรมพระสงฆ์ด้วย
ขึ้นชื่อว่าคำที่ประกอบด้วยความประมาทแล้ว ท่านทั้งหลาย
อย่าได้ถือเอาเลย ถ้าหากว่าท่านทั้งหลายจักทำตามคำเราไซ้
ท่านทั้งหลายก็จักพากันไปสู่สวรรค์เทวโลก

...

ท่านทั้งหลายจงเว้นจากการฆ่าสัตว์ให้เด็ดขาดด้วย ท่าน
ทั้งหลายจงเว้นให้หมดทุกสิ่ง จากการถือเอาสิ่งของอันชาวโลก
มิได้ให้แล้วด้วย ท่านทั้งหลายอย่าเสพยาภรรยาของผู้อื่นด้วย ท่าน
ทั้งหลายอย่ากล่าวคำเท็จตลอดชีวิตด้วย ท่านทั้งหลายอย่าดื่มสุรา
เมรัยตลอดชีวิตด้วย ท่านทั้งหลายจงสมათานศีลทั้งหลายอันเป็น
บุญไว้เกิด (พระโพธิธิงส์, ๒๕๕๕: ๖-๗)

จากข้อความนี้ จะเห็นว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสสอนชาวเมงคีนัน มีประการ
ใกล้เคียงกับวัตรบท ๗ อยู่ถึง ๕ ประการ คือ การบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดา การเคารพ
ผู้เป็นใหญ่ในตระกูล การใช้วาจาด้วยความสุภาพอ่อนน้อม การไม่พูดส่อเสียด และ
การรักษาวาจาสัตย์ ซึ่งธรรมที่ดูจะเป็นหลักสำคัญที่สุดในเรื่องคือ การเลี้ยงมารดาบิดา
(มาตาเปตภิโร) เพราะถูกย้ำเน้นในหลายปริเฉท ดังมีตัวอย่างปรากฏในปริเฉทที่ ๑๐
ในเหตุการณ์ที่พระเจ้าอนันตยสกราชสมมติเมืองเขलगนครแต่พระนางจามเทวี
มีความตอนหนึ่งที่พระเจ้าอนันตยสกราชทูลพระราชมารดาว่า

สมเด็จพระเจ้าอนันตยส มีพระประสงค์จะใคร่กระทำ
ปัจจุการสนองพระคุณพระราชมารดาของพระองค์... ข้าแต่
พระมารดาเจ้า จำเดิมแต่พระมารดาเจ้าทรงพระครรภ์ข้าพระบาท
มาจนตรบเท่าถึงวันนี้ ถ้าว่าโทษอันหนึ่งอันใดของข้าพระบาท
มีอยู่ ขอพระมารดาเจ้าจงอดโทษทั้งปวงนั้นแก่ข้าพระบาทเถิด
พระมารดาเจ้าเป็นผู้มีอุปการะแก่ข้าพระบาทเป็นอันมาก ถ้าจะ
เปรียบด้วยแผ่นพสุธาอันใหญ่ในห้องแห่งมณฑลจักรวาลทั้งสิ้นไซ้
พระคุณทั้งหลายของพระมารดาเจ้ามีอยู่แก่ข้าพระบาทยิ่งกว่าแผ่น
พสุธาในห้องแห่งจักรวาลทั้งสิ้นนั้น ถ้าข้าพระบาทได้เป็นพระเจ้า
บรมจักรพรรดิราช เป็นใหญ่ขณะตลอดแผ่นปฐพีใหญ่ในจักรวาลทั้ง
สิ้นแล้ว ข้าพระบาทจะยกสมบัตินครจักรพรรดิราชอันเต็มไปแล้ว
ด้วยรัตนเจ็ดประการ ตลอดแผ่นปฐพีใหญ่ทั้งสิ้นทูลเกล้าฯ ถวาย
พระมารดาเจ้า ก็แต่บัดนี้ข้าพระบาทเป็นผู้มีบุญน้อยแลอาภัพขัดสน
ถึงว่าได้ราชสมบัติก็ยังมีโทษสมบัติน้อย เมื่อการเป็นเช่นนี้
ข้าพระบาทขอถวายราชสมบัติของข้าพระบาททั้งสิ้นนี้แก่
พระมารดาเจ้าเป็นการสนองคุณพระมารดาเจ้าตามสมควรแก่กำลัง
ของข้าพระบาท (พระโพธิ์รังสี, ๒๕๕๕: ๗๘)

จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมด้านการบำรุงเลี้ยงมารดาด้วย
กตัญญูตา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน หวังตอบแทนคุณด้วยประโยชน์และความสุข ทั้ง
ยังแสดงความเคารพให้เกียรติต่อมารดาอีกด้วย

หลักธรรมประการต่อมา คือ การเป็นผู้ชอบเพื่อแผ่ให้ปัน ปราศจากความตระหนี่ มีตัวอย่างปรากฏในเหตุการณ์ที่พระนางจามเทวีมีพระประสงค์ให้สร้างวัดสร้างวิหาร และสร้างพระพุทธรูปไว้ในพระพุทธรศาสนา โดยมีจุดประสงค์เพื่อ “ยังพระพุทธรศาสนาให้รุ่งเรือง” ว่า

...แล้วพระนางนั้น (๑) ได้ให้สร้างอรัญญิกัมมการาม...
ถวายให้เป็นที่อยู่แห่งสงฆ์มีพระสังฆเถระเป็นประธาน (๒) ถัดนั้น
ไป ให้สร้างมาลวาราม...ถวายสงฆ์ผู้มาแต่จตุทิศ (๓) ถัดนั้นไปให้
สร้าง อาพัทธาราม...ถวายแก่ภิกษุผู้มาแต่สังการาม (๔) ถัดนั้นไป
ได้สร้างมหาวนาราม ในด้านปัจฉิมทิศแห่งพระบุรีนั้นสร้างพระวิหาร
ด้วย พระพุทธรูปด้วย กุฎีอันบริวารด้วย สำหรับพระสงฆ์จำพรรษา
ในอารามนั้น แล้วเลี้ยงดูด้วยข้าวน้ำ...(พระโพธิ์รังสี, ๒๕๕๕: ๖๒)

นอกจากนี้ พระนางจามเทวีกับพระอนันตยสและพระมหันตยสยังให้ทานด้วยการถวายบิณฑบาตแด่พระสงฆ์และเหล่าพราหมณ์คหบดีด้วย

ครั้งรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง สมเด็จพระราชาमारดา กับสมเด็จพระบรมราชโอรสทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จเข้าไปใกล้พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ถวายนมัสการแล้ว ก็ถวายบิณฑบาตให้ภิกษุสงฆ์อิมหนาสำราญด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตแล้ว จึงยังพราหมณ์คหบดีทั้งหลาย...ให้บริโภคน้ำแล้วจึงให้จัดแจงเรือนที่อยู่แลภัตตาหารแลเบี้ยเลี้ยงทุกวัน พระราชทานแก่พราหมณ์คหบดีเหล่านั้นอีก (พระโพธิ์รังสี, ๒๕๕๕: ๗๖)

ส่วนธรรมประการสุดท้ายคือ ความเป็นผู้ไม่โกรธ หรือระงับความโกรธได้ ปรากฏในราโชวาทคาถา ในตอนท้ายของสังคามวิชัยกัณฑ์ ปริจเฉทที่ ๗ ซึ่งกล่าวถึงคึกมีลักขราช ระหว่างพระเจ้ามิลักขราชผู้เป็นลุง ที่ต้องพ่ายแพ้แก่พระมหันตยสและพระอนันตยสผู้เป็นหลาน ซึ่งขณะนั้นมีพระชนมายุเพียง ๕ พรรษา เท่านั้น ความในราโชวาทคาถา ที่กล่าวถึง ธรรมของผู้ไม่โกรธ สืบเนื่องมาจากศึกสงคราม ดังนี้

ราชาองค์ใดก็ดี ได้รับชนะในแผ่นดินแล้ว เป็นผู้อันความ
ไกรธครอบงำแล้ว ไม่พิจารณาซึ่งกาลก็ดี ประเทศก็ดี พลเสนา
อันจะสุขแลทุกข์ก็ดี คนอื่นก็ดี ตนเองก็ดีอันจะเข้าไปสู่ความเก้อเขิน
ก็ดี ผู้ลู่อานาจ โลภะก็ดี โทสะก็ดี ราคะก็ดี ความหลงแล้วด้วยโมหะ
ก็ดี ความเพ่งด้วยความกระด้างด้วยมานะก็ดี พระราชาองค์นั้นแท้
พึงปราศัยในหน้าสนามรบ ครั้นเมื่อยศทั้งหลายเสื่อมแล้ว พระองค์
ก็ได้ถึงความอาย

พระราชาองค์ใดก็ดี แม้วาไม่พ่ายแพ้แล้วละความไกรธ
เสียได้...ละเสียได้แล้วซึ่งโลภะด้วย โทสะด้วย ซึ่งความหลงเกิน
แล้วด้วย โมหะด้วย ซึ่งความเพ่งด้วย ความเป็นคนกระด้างด้วย
มานะด้วย พระราชาองค์นั้นแท้ พึงมีชัยวิเศษ ในหน้าสนามรบ
ครั้นเมื่อยศทั้งหลายจำเริญแล้ว พระองค์ก็ได้ถึงแล้วซึ่งมหาลาภ
(พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๕๑)

ดังที่ได้แสดงนี้ จะเห็นว่าเหตุการณ์และหลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องต่างก็มีความสัมพันธ์อยู่ในวัตรบท ๗ ประการอันเป็นธรรมซึ่งผู้ประพุดติจะได้สร้างบุญเพื่อไป
จุดเป็นพระอินทราชาในดาวตึงส์เทวโลก อีกทั้งข้อความหลายประโยคในพงศาวดาร
ฉบับนี้ ก็มักจะเปรียบเทียบพระมหันตยสและพระอนันตยสว่าเป็นพระอินทร์อยู่หลาย
ครั้ง เช่น คำกล่าวของพระเจ้ามีลักขราชว่า “โอ พระหลานเราทั้งสอง งามหาที่จะเปรียบ
มิได้ ประหนึ่งว่าพระขันธบุตรอันเสด็จทรงคอประยาเอราวัณ...พระราชาองค์ใดองค์
หนึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้สามารถ เพื่อจะรบด้วยกุมารทั้งสองนี้ไม่มีแล้ว” (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕:
๕๔) หรือในตอนท้ายของเขลาคนครกัณฑ์ ปริจเฉทที่ ๙ ซึ่งกล่าวถึงความเกษมสำราญ
ของเมืองเขลาคนครว่า “เป็นพระราชธานีบริบูรณ์ด้วยรักษาหาร สุขเกษมสำราญแล
กีกก้องไปด้วยสำเนียงดุริยางคดนตรียิ่งนัก...ในนครนั้นย่อมมีบริบูรณ์ทุกประการ
ประดุจดั่งมลักกสารบุรี อันเป็นเทพธานีที่เสด็จประพาสเล่น ของท้าววาสพอมรินทรา
ธิราชจะนั้น” (พระโพธิรังสี, ๒๕๕๕: ๖๘-๖๙) แม้แต่เอกสารโบราณเรื่องจามเทวี
ภาษาบาลี อักษรไทย ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานปลงพระศพของเจ้าทิพเนตร
อินทวโรรสสุริยวงศ์ ขยายของเจ้านครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งอ้างถึงในงานวิจัย
ของอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (๒๕๕๙: ๔๑๒-๔๑๓) ก็ปรากฏข้อความตอนหนึ่ง ดังจะ

ขอคัดคำบาลีและคำแปลมาแสดงไว้ ดังนี้

กัมมัญจราชาปิรัชซ์ กาคเตวา สกปิตุโน สกลวัตต์ตปุเรตุ อล็ก
โกนโต อตตโน พลยถานุรูป กุสลธัมมกโรติ. โสจตุจัตตาพิสวัสสานิ
รัชซ์กตเรตฺวา กาลกัตฺวา ยถาปุญญกัมเมเน ตาวตีสภวเนนัพพตติ.
ตัสสสปุตฺโต รุณธัยโย นาม ราชา รัชซ์กกาลเรสิ

แปลว่า

ฝ่ายพระเจ้ากัมมัญจราชทรงครองราชย์ แล้วไม่อาจบำเพ็ญ
วัตรได้บริบูรณ์เสมอด้วยพระราชบิดาของพระองค์ ทรงบำเพ็ญ
กุศลธรรมตามกำลังยถานุรูปของพระองค์ พระองค์ทรงครองราชย์
ได้ ๔๔ ปี เมื่อสวรรคต ก็ได้ไปบังเกิดในดาวดึงส์ภพตามกรรมอัน
เป็นบุญ

การที่ได้บำเพ็ญกุศลธรรมเพื่อสั่งสมบุญไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หรือ
สวรรค์ชั้นพระอินทร์นี้ ย่อมแสดงถึงดินแดนอันเป็นอาณัติสัญญาเดิมที่กษัตริย์
หริปุญฺไซอย่างลัทธิเทวสิทธิ์ว่า เมื่อสวรรคตแล้วย่อมกลับคืนสู่อุบัติเดิมที่อวตารมาจาก
พระอินทร์ เมื่อพิจารณาจากหลักธรรมและความเปรียบดังกล่าว ย่อมทำให้เห็นอิทธิพล
ของคติพระอินทร์ในพงศาวดารเมืองหริปุญฺไซว่ามีความสัมพันธ์กับศาสนจักรและ
อาณาจักรในสมัยของพระนางจามเทวีอย่างชัดเจน

บทสรุป

จามเทวีวงศ์หรือพงศาวดารเมืองหริปุญฺไซมีลักษณะเนื้อหาเป็นตำนานเมือง
และตำนานพระพุทธศาสนา การศึกษาหลักธรรมราชาในจามเทวีวงศ์บอกถึงการะหน้าที่
ของกษัตริย์ในการครองตนและการปกครองบ้านเมืองอยู่ ๓ ประการคือ การบำรุง
เลี้ยงบิดา-มารดา การใช้ธรรมะในการปกครองบ้านเมือง และการเป็นผู้นำในการ
อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา แนวคิดธรรมราชานี้ถือเป็นหลักสำคัญที่กษัตริย์หริปุญฺไซ
นับตั้งแต่พระนางจามเทวี พระมหันตยส และพระอนันตยสทรงถือปฏิบัติตามคำสอน
ของพระพุทธเจ้าและฤาษีสฤทเท โดยแสดงให้เห็นทั้งด้านที่เป็นผลแห่งกุศลกรรมใน
ทางที่ดีและแสดงถึงโทษแห่งการอกุศลกรรมที่กษัตริย์ไม่ปฏิบัติตนอยู่ในครรลองครอง

ธรรมเพื่อเป็นอุทาหรณ์ไว้ด้วยนอกจากนี้ยังพบว่า หลักธรรมที่แทรกอยู่ในเรื่องนี้ มีความสัมพันธ์กับคติอินทราธิราช เมื่อได้พิจารณาหลักธรรมในหลายปริเฉทพบว่าสอดคล้องกับวัตรบท ๗ ประการ อันเป็นธรรมะที่เชื่อมกันในทางพระพุทธศาสนาว่าเมื่อผู้ใดปฏิบัติแล้วจะเป็นผู้มีบุญญาบารมีไปจัดเป็นพระอินทร์ในภูมิสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และยังนำหลักธรรมมาพินิจร่วมกับความเปรียบที่ปรากฏอยู่ในเรื่องก็ยิ่งพบว่า ผู้แต่งนิยามเปรียบเทียบกษัตริย์หรือกษัตริย์ว่าเป็นเสมือนพระอินทร์อีกด้วย ซึ่งน่าจะเป็นเจตนาของพระโพธิธรรมาจารย์ผู้แต่งเรื่องที่ปรารถนาจะส่งสารถึงกษัตริย์ว่าพระองค์เป็นผู้มีหน้าที่ส่งเสริมผู้กระทำความดี เป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญธรรม และเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญเฉกเช่นเดียวกับหน้าที่ของพระอินทร์นั่นเอง

บรรณานุกรม

- ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (๒๕๕๘) “จามเทวีวงศ์: ความผสมผสานระหว่างเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าเชิงพุทธศาสนา”. **วรรณวิทัศน์**. ๑๕, ๑ (พฤศจิกายน): ๕๒-๘๐.
- บวรบรรณรักษ์ (๒๕๕๔). (นิยาม รักไทย), หลวง. **สังกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (๒๕๑๓). **ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- _____. (๒๕๕๕). **ไขคำแก้คำแพง พินิจวรรณกรรมไทย-ไท**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๕๑). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโพธิธรรมาจารย์. (๒๕๕๕). **คำแปล จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ภัทรพล แสงเงิน. (๒๕๕๘). “จากพระเจ้าอโศกมหาราชถึงพระเจ้าอาทิตย์ราชา: คติจักรพรรดิราชกับความสำคัญของพระธาตุในจามเทวีวงศ์” ใน **รวมบทความหลังการประชุมวิชาการระดับชาติด้านภาษาวรรณคดี คติชนวิทยา**

และการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ. วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘
ณ อาคารไอพาร์โรจน์หิรัญ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. ๗๓-๘๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๕๕). **พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๐.
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย,

ศานติ ภัคดีคำ. (๒๕๕๖). **พระอินทร์.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (๒๕๕๙). **ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์: ตำนานบ้านเมือง
ล้านนา ตำนานพระศาสนาห้าพัน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อุดม รุ่งเรืองศรี. (๒๕๒๓). **เทวดาพระเวท.** เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ครุภัณฑ์: สหสวัสดุกักตุนสิทธิต่อหน้า ในวัฒนธรรมอีสาน

สุทธิพันธ์ ศรีอ่อน*

บทคัดย่อ

ครุภัณฑ์ คือ วัสดุอุปกรณ์ที่วัฒนธรรมพระพุทธรูปอีสานกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์และร้อยเอ็ดเกือบทุกวัดจำเป็นต้องมีวัสดุดังกล่าว เดิมครุภัณฑ์สร้างขึ้นเพื่อบรรจุเครื่องร้อยเครื่องพัน เช่น ดอกบัวต่างๆ หมากพัน พลุพัน ดอกไม้บานาพรรณ บูหรีพุ่มวน เป็นต้น ครุภัณฑ์ถูกสร้างขึ้นใช้ในพิธีและประเพณีบุญเทศน์มหาชาติเดือนสี่ ตามคติของชาวบ้านเพื่อเป็นเครื่องบูชาคาถา ๑๐๐๐ พระคาถา ในเทศกาลเทศน์มหาชาติหรือบุญผะเหวดในอีสานกลางจำเป็นต้องตั้งครุภัณฑ์ไว้ในพิธี ๑ อัน ๑ คู่ หรือ ๒ คู่ เมื่อเสร็จงานบุญแล้วทุกวัดมักนำไปไว้ที่ไ้ตะหมู่บูชา ต่อมาวัสดุดังกล่าวได้ดำรงอยู่และมีหน้าที่สำคัญในฐานะเครื่องป้องกันอุบัติเหตุในพิธีกรรมของชาวอีสาน ทั้งบุญพิธีงานระดับครอบครัว เช่น สวดมนต์เย็นงานเฮือนติ ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น รวมถึงบุญพิธีงานระดับชุมชน เช่น บุญข้าวจี งานบุญคุ้มหรือบุญเบิกบ้าน งานบุญบั้งไฟ เป็นต้น บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของครุภัณฑ์คือ เป็นเครื่องต้านทานและป้องกันอันตรายที่อาจมีขึ้นในพิธี และมีไว้เพื่อป้องกันอัปมงคลอื่นๆ ที่จะบังเกิดขึ้นขณะทำพิธี ประเด็นสำคัญครุภัณฑ์มีหน้าที่แทนเครื่องร้อยเครื่องพันในงานบุญเดือนสี่เทศน์มหาชาติในปีที่ไม่สามารถจะเครื่องบูชาคาถาพันอย่างอื่น เช่น ดอกไม้ หมาก พลุ ดอกบัว ดอกสะแบง หรือเครื่องพันได้ จะต้องตั้งครุภัณฑ์ไว้ในพิธีถือว่าได้ทำการบูชาครบถ้วนแล้ว ประเด็นสำคัญนอกจากครุภัณฑ์จะทำหน้าที่เป็นอาร์กซ์วัตถุในพิธีแล้ว ครุภัณฑ์ยังได้รับความเคารพนับถือไม่ต่างจากพระอุปัชฌาย์หรือพระสงฆ์ทั่วไป เพราะปรากฏว่าตำแหน่งสำหรับตั้งครุภัณฑ์มักจะเป็นไ้ตะหมู่บูชาร่วมกับพระพุทธรูป หากแต่ต่ำกว่าพระพุทธรูป อีกทั้งยังมักได้รับการเก็บรักษาไว้บริเวณอาสน์สงฆ์

---

* อาจารย์ประจำสาขาภาษาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

สำหรับเจ้าอาวาส ดังนั้น ครูพินในวัฒนธรรมอีสานจึงไม่ใช่เพียงวัตถุในพิธีทั่วไป หากแต่เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกับพระอุปัชฌาย์ที่จะต้องได้รับการเชิญมาในพิธี และมีสถานะเช่นเดียวกับพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาเช่นเจ้าอาวาส และมีสถานะเป็นเช่นเดียวกับพระเครื่องหรือของมงคล

คำสำคัญ: วัตถุศักดิ์สิทธิ์; บทบาทหน้าที่; พระอุปัชฌาย์

Garuphan: 1000 Holy Objects and Functions in Isan Culture

Suddhinan Sri-on*

Abstract

The Kharuphan are holy objects of the Buddhism culture in central Isan. Almost all temples in Kalasin and Roi-Et provinces have the Kharuphan. In the past, the Kharuphan was created to hold a variety of items, such as various kinds of lotus, rolled betel nuts and leaves, flowers of different kinds and rolled cigarettes used in the Mahachat Sermon of the fourth month. They were used as offerings for 1,000 khatha.

At the Mahachat Sermon Festival or Bunphawet in central Isan, a monk or an elderly man had to place a Kharuphan, one or two pairs of them. When the ceremony ended, all of the temples would place the Kharuphan on their altar table set. Now the Kharuphan have been used as protective charms in Isan rituals, including family rituals, such as the evening prayer and the house warming ceremony, as well as community rituals, such as pan-fried sticky rice ceremony (Bun Khao Ji), Bun Khum or Bun Boek Ban, and the rocket festival (Bun Bang Fai). The Kharuphan is mainly used as protective charms against inauspicious events that might occur during the ceremony. Another role of the Kharuphan is to represent offerings for the Mahachat Sermon, since offerings items are hard to find in some years, such as flowers, betel nuts and leaves, lotus and Sabang flowers.

---

* A lecturer Curriculum of Thai and Communication, Department of Eastern Languages and Literature, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

In addition to the role as a protective charm in rituals, Isan people respect the Kharuphan like Phra Upagutta or monks. This is so because the Kharuphan is placed on an altar table along with Buddha images, although placed below the Buddha image. In addition, the Kharuphan is usually kept at the seat of a temple's abbot. Hence, the Kharuphan in Isan culture is not only an object for a Buddhist ceremony, it is also a sacred object that has the same role as Phra Upagutta that needs to be enshrined in the ceremonies. It has the same status as a revered monk and as an abbot, as well as the same status as an amulet.

Keywords: Holy objects; role; Phra Upagutta

บทนำ

บรรดาศาตรณกรรมชาดกของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยในประเทศไทยดังเช่นวรรณกรรมชาดกเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องสำคัญที่มีการสวดเทศน์กันมาแต่สมัยสุโขทัย ดังปรากฏความในจารึกหลักที่ ๓ (จารึกนครชุม พ.ศ. ๑๙๐๐) สมัยพญาลิไทย (พระมหาธรรมราชาที่ ๑) ว่า “ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่า มหาชาติ หาคณสวดแลมิได้เลย” (ธนิต อยู่โพธิ์, ๒๕๑๔: ๕-๖) และผู้คนมักเรียกชาดกเรื่องเวสสันดรชาดกเรื่องนี้มักเรียกว่า “มหาชาติ” เหตุที่เรียกเวสสันดรชาดกว่า “มหาชาติ” ก็ด้วยเวสสันดรชาดกเป็นชาดกชาติสุดท้ายที่แสดงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มากกว่าชาติอื่นๆ เป็นชาติสุดท้ายที่ก้าวข้ามผ่านไปสู่ชาติที่จะดำเนินภาวะแห่งพุทธะหรือการตรัสรู้ธรรม อีกทั้งยังเป็นชาดกเรื่องเดียวที่มีจำนวนคาถามากถึง ๑๐๐๐ คาถา (บทร้อยกรองหรือโคลง)

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย คือภาคอีสานปรากฏว่า ประเพณีเทศน์มหาชาติถือเป็นบุญใหญ่ของชาวบ้าน และถือกันว่าเป็นบุญใหญ่ในบุญฮีต ๑๒ กล่าวคือประเพณีบุญตามจารีตใน ๑๒ เดือนตามจันทรคติที่ชาวอีสานเชื่อว่าจะต้องทำ และบุญมหาชาติในอีสานต้องทำทุกปีมิได้ขาด โดยในภาคอีสานนิยมเรียกชื่อบุญนี้ว่า “บุญผะเหวด” (วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, ๒๕๑๖: ๕๑) ออกเสียงว่า “บุญผะเหวด” ในงานบุญผะเหวดนี้เองได้มีการสร้างเครือข่ายของชุมชนพุทธในท้องถิ่นอีสานเด่นชัด กล่าวคือ ประเพณีเทศน์บุญผะเหวดถือเป็นงานบุญที่จะต้องใช้พระสงฆ์ในการเทศน์จำนวนมากถึง ๑๓ กัณฑ์ สำหรับพระสงฆ์ในวัดหนึ่งๆ ในภาคอีสานบางวัดมิได้ถึง และกำลังพระสงฆ์ที่จะเทศน์ให้จบในวันงานทั้ง ๑๓ กัณฑ์จึงเป็นเรื่องยาก ดังนั้น วัดใดจะทำบุญผะเหวด พระสงฆ์จะต้องจัดแบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์กะให้พอดีกับพระเณรในวัด และจำนวนพระที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ ปลุกปะรำไว้สำหรับพระเณร หรือญาติโยมบ้านอื่นที่มากำบุญจะได้นั่ง ประดับตกแต่งศาลาโรงธรรมด้วยดอกไม้และประดับด้วยพวงมาลัยกับธงทิว และจัดหาดอกไม้ เทียน เครื่องวัตถุสิ่งของร้อยและเครื่องพัน รวมถึงธูปไว้บูชาธรรมในงานเทศน์ผะเหวดลักษณะการแจกจ่ายหนังสือผูกใบลานนอกจากจะเป็นการสร้างเครือข่ายชาวพุทธในวิถีชาวบ้านแล้ว ผู้ฟังเทศน์เองก็ต้องเตรียมเครื่องกัณฑ์ไว้ถวายพระสงฆ์ต่างวัดที่ตนจับฉลากได้ กล่าวคือ หลังจากแจกจ่ายหนังสือนิมนต์พระสงฆ์ต่างวัดแล้ว ชาวบ้านก็จะประชุมกันจับฉลากกัณฑ์ที่บรายชื่อ

พระสงฆ์ต่างวัดที่จะต้องถวายเครื่องกัณฑ์ และต้องเตรียมเครื่องฟั่นคือสิ่งที่ต้องใช้ในพิธีหั่ง เทียนคาถาฟั่น ๑๓ กัณฑ์ ข้าวฟั่นก้อน ดอกไม้ หรือดอกโน ๑๐๐๐ ดอก นอกจากนั้นจะต้องตระเตรียมเก็บดอกสะแบงมาร้อยประดับศาลาหรือประรำพิธี ดังนั้น บุญพะเหวดจึงเป็นบุญที่เกี่ยวข้องกับเครื่องฟั่น นอกจากนี้ถือกันว่าสิ่งที่ใช้ในพิธีถ้าจะให้ครบพັນนั้นได้แต่ขาดจำนวนพັນนั้นไม่ดีเมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้ตัวเลข ๑๐๐๐ มีความสำคัญ และสัมพันธ์กับจำนวนคาถา ๑๐๐๐ คาถาในมหาชาติ ดังนั้น บุญพะเหวดในวัฒนธรรมอีสานจึงเป็นงานบุญที่สัมพันธ์กับจำนวนคาถา ๑๐๐๐ คาถาในมหาชาติ และที่สำคัญยังเป็นที่มาของเครื่องของจำนวนสิ่งของจำนวนพັນชื่อวัตถุศักดิ์สิทธิ์คือ “ครุพัน” ในงานเทศน์พะเหวดอีสาน

บุญพะเหวดกับสหัสวัตถุ (๑๐๐๐ สิ่ง)

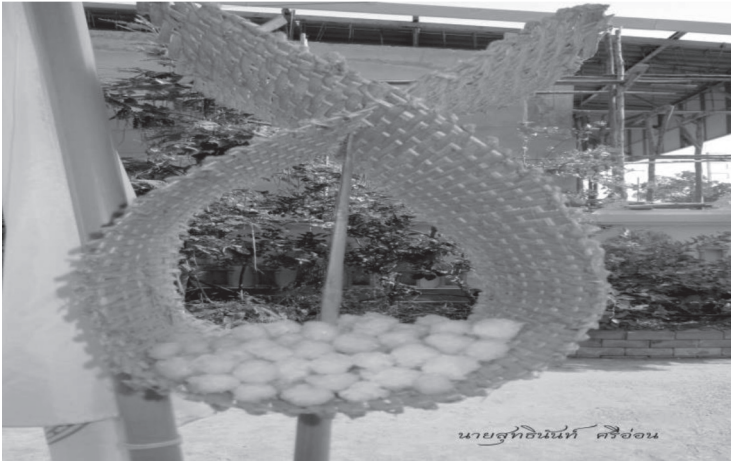
ในบุญพะเหวดสิ่งที่สำคัญและถือกันว่าขาดไม่ได้ในงานบุญพะเหวดคือ “พิธีแห่ข้าวฟั่นก้อน” พิธีดังกล่าวถือเป็นพิธีสำคัญโดยชาวบ้านในชุมชนอีสานเอาข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็กๆ ขนาดใหญ่กว่านิ้วหัวแม่มือทำเป็นไม้เสียบ หรือใส่ถาดเป็นถาด ๑๐ ถาด ถาดละ ๑๐๐ ก้อน นับให้ได้ ๑๐๐๐ ก้อน ขาดก้อนเดียวไม่ได้ จะเกินไปไม่เป็นไร ข้าวฟั่นก้อนนี้ใช้เป็นเครื่องสังเวยหรือบูชาพระคาถา ๑๐๐๐ คาถา เมื่อได้เวลาตี ๓-๔ ก็จัดการแห่ข้าวฟั่นก้อนไปที่วัด (ปริชา พิณฑทอง, ม.ป.ป: ๓๑) คำบูชาข้าวฟั่นก้อน เมื่อจะต้องแห่ข้าวฟั่นก้อนไปที่วัดจะต้องแห่รอบโรงพิธีหรือศาลาโรงธรรมที่เทศน์พะเหวดหรือมหาชาติ มีหัวหน้าชุมชนหรือเฒ่าเจ้าหมอสุนทรหมอบรรพชาประจำชุมชนว่าคาถาบูชา นำ ผู้ที่มาในขบวนก็ว่าตาม ดังนี้ “นะโม นโม จอมไตรปิฎก ยกออกมาเทศนาธรรม ชันหมากเบ็งงามสะพาส ข้าวฟั่นก้อนอาชญ์บูชา ชาเฮา ชาสามดวงยอดแก้ว ข้าไหว้แล้วถวายอาชญ์บูชา สาธุ” ว่าดังนี้ไปเรื่อยๆ จนครบเวียนศาลา ๓ รอบแล้วจึงขึ้นไปศาลาโรงธรรม (ปริชา พิณฑทอง, ม.ป.ป: ๓๑)

การแห่ข้าวฟั่นก้อนในตอนเช้านิยมแห่ก่อนที่จะมีการเทศน์พะเหวดถือกันว่าจะขาดไม่ได้ ถึงแม้ว่าในงานจะมีการจัดเตรียมสิ่งของและพิธีไว้แล้วก็ตาม เช่น ดอกไม้ ๑๐๐๐ ดอก รูป-เทียนอย่างละ ๑๐๐๐ เล่ม ก็ตาม จำเป็นต้องแห่ข้าวฟั่นก้อนด้วย ทั้งนี้ก็ด้วยว่าคนอีสานเชื่อกันว่าข้าวเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตและถือกันว่าทุกคนต้องกินข้าว อีกทั้งข้าวยังสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ การแห่ข้าวฟั่นก้อนของ

ชาวบ้านเองทำกันในงานบุญเพราะเชื่อถือกันว่า เพื่อจะทำนาข้าวได้ ๑๐๐๐ ถึง
ต่อปีและมีขึ้นเพื่อร้องขอน้ำฝนจากเทวดา การแห่ข้าวพันก้อนจึงเป็นพิธีกรรมเพื่อความ
อุดมสมบูรณ์อีกด้วย (พระครูปริยัติธรรมวัตร สัมภาษณ์, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙)
ดังนั้น พิธีแห่ข้าวพันก้อนของชาวอีสานที่ทำก่อนที่จะมีการเทศน์ คาถาพัน
แ่งหนึ่งจึงเป็นการใช้ข้าวพันก้อนสำหรับบูชาคาถาพันหรือทำนองเป็นบูชาธรรม
แต่อีกแ่งหนึ่งสื่อให้เห็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่มุ่งหวังความอุดมสมบูรณ์ และหวัง
จะได้ให้น้ำทำนาข้าวและหวังที่จะให้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นในการทำนาแต่ละปี

ภาพที่ ๑ ข้าวพันก้อนในชั้นกระหย่องหรือพานไม้ไผ่อีสาน

ภาพที่ ๒ ข้าวพันก้อนสำที่แห่มาแล้วนำไปบูชาตามมูมศาลา
(งานบุญผะเหวดบ้านโจดตงลิง อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์)

นอกจากนี้ ครูปริยัติธรรมวัตร (สัมภาษณ์, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙) ยังได้อธิบายคติเรื่องข้าวพันก้อนอีกว่า ช่วงหรือเวลาแห่ข้าวพันก้อนตอนเช้าตรูของวันมักมีการตีฆ้อง ตีกลอง และบางที่ใช้ใบตาลลากไปตามถนนทั่วหมู่บ้าน ลักษณะเช่นนี้พระครูปริยัติธรรมวัตรอธิบายว่า การทำบุญมหาชาติเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่วัดหนึ่งๆ จะทำได้ปีละครั้งและเป็นประเพณีบุญเดียวของชาวอีสานที่มีฎีกานิมนตร์ระบุเนื้อความได้ว่า “ข้างในมีพระภิกษุสงฆ์เป็นเค้า ข้างนอกมีผู้เฒ่าชาวบ้านเป็นประธาน” ซึ่งหมายถึงการทำบุญมหาชาติเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่ ทั้งนี้ยังถือกันว่าบุญผะเหวดเป็นบุญใหญ่ที่ทำขึ้นเพื่อบูชาบารมีของพระพุทธเจ้าที่เสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีเป็นชาติสุดท้าย อีกทั้งยังมีอานิสงส์ส่วนหนึ่งที่กล่าวไว้ในกณฑ์มาลัยหมื่น มาลัยแสนว่า “ถ้าใครได้ฟังคาถาพันให้จบภายใน ๑ วัน ๑ คืน ถ้าไม่ทำอนันตริยกรรม จะได้ขึ้นสวรรค์ และได้พบกับพระศรีอาริย์ในอนาคตกาล” จึงต้องตีฆ้องร้องปาวในตอนเช้าตรูตีสี่ตีห้าร้องเรียกและให้สัญญาณคนในหมู่บ้านเพื่อให้ตื่นขึ้นมาร่วมทำบุญแห่ข้าวพันก้อนและฟังคาถาพันพร้อมเพรียงกัน เช่นเดียวกันนี้ยังเชื่อกันว่าพวกเทวดาทั้งหลาย ตอนหัวค่ำเทวดาจะไม่ลงมายังโลกมนุษย์เพราะจะเหม็นสาบมนุษย์ แต่ตอนตีๆ เทวดาจะสัญจรลงมา ดังนั้น การแห่ข้าวพันก้อนในช่วงตีสี่จึงเป็นพิธีกรรมปาวประกาศเชิญเทวดาให้มาร่วมฟัง

ธรรมด้วย (พระครูปริยัติธรรมวัตร, สัมภาษณ์ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙) ประเด็นที่สำคัญ การทำข้าวพ่นก้อนจะต้องใช้ข้าวเหนียวเท่านั้น เพราะข้าวเหนียวมีลักษณะพิเศษที่สามารถปั้นเป็นก้อนได้ ซึ่งข้าวเจ้าหรือข้าวชนิดอื่นไม่สามารถปั้นได้ วิธีการทำแล้ว แต่พื้นที่ส่วนใหญ่จะปั้นเป็นก้อนเล็กๆ ต้องได้พ่นก้อนขึ้นไป จะขาด ๑๐๐๐ โมได้ แต่เกิน ๑๐๐๐ ได้ ข้าวจำนวน ๑๐๐๐ ก้อน ในความเชื่อของชาวบ้านเป็นวัตถุสัญลักษณ์ สื่อถึงความจริงใจและมั่นคงในการเคารพพระสังฆธรรม (พระครูปริยัติธรรมวัตร สัมภาษณ์ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙) แต่บางพื้นที่ในอีสานอาจทำเป็นขนมพองอย่างดี ทอดให้กรอบและใส่น้ำตาล เมื่อบูชาภัณฑ์เทศน์คือคาถาพ่นเสร็จก็จะแบ่งให้ทุกๆ คน ที่มาร่วมงานนำไปแบ่งกันกิน เพราะถือว่าผ่านพิธีกรรมและเป็นสิริมงคล

นอกจากข้าวพ่นก้อนแล้วในงานบุญพะเหวดอีสานยังต้องมีการประชุม พระสงฆ์และชาวบ้านโดยใช้สัญญาณย่อกลง (ตีกลองแลง) เรียกหนุ่มสาวหรือ อชาวบ้านมาหั้นหรือผ่านลำโน โดยใช้ต้อนหมอนทั้งลำมาพ่นทำดอกไม้เรียกว่า “ดอกโน” หรือผ่านดอกโน พอผ่านเสร็จก็นำไปข้อมส้มสีเหลือง สีแดง สีเขียว เป็นต้น เพื่อนำไปเป็นเครื่องบูชาในงานบุญพะเหวด (พระอริยานุวัตร, ๒๕๐๖: ๑๗) นอกจาก ดอกโนแล้ว ดอกไม้สำคัญที่มักนำมาเป็นเครื่องประกอบพิธีมักใช้ดอกไม้สดอีกด้วย เช่น ดอกสะแบง (ยางกราด) ดอกคูณ ดอกก้านของ (กาสะลองหรือปีป) ดอกมันปลา (กันเกรา) เป็นต้น แต่ดอกไม้ที่นิยมกันมาร้อยแล้วขึงเป็นวงรอบศาลาที่มากที่สุดคือ ดอกสะแบงหรือยางกราด

พระอธิการประมวล อธิปถุญ (สัมภาษณ์, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙) ผู้ชำนาญ เกี่ยวกับการจัดเครื่องบูชาภัณฑ์เทศมหาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการจัด ดอกไม้บูชา ท่านอธิบายให้ฟังว่า ดอกไม้ที่จะนำมาบูชาในบุญพะเหวดนั้นจะใช้ ดอกอะไรก็ได้ที่นิยมใช้สอยกันในการบูชา อาจใช้ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมหรือมีสีต่างๆ ที่มีความงดงาม แต่ที่นิยมนำมาร้อยเป็นเครื่องพ่นบูชาลับเป็นดอกสะแบง สาเหตุ ของการใช้ดอกสะแบงเป็นส่วนมากนั้น เพราะในช่วงเดือน ๓-๔ หรือราวๆ เดือนมีนาคม ดอกสะแบงกำลังออกดอกมากโตเต็มที่และมีสีส้มที่สวยงามและมีจำนวนมาก สามารถที่จะเก็บมาบูชาคาถาพ่นได้จนครบ ๑๐๐๐ ดอกหรือมากกว่านั้น อีกทั้งดอกสะแบง มีสภาพที่ทนทานต่อระบบดินฟ้าอากาศ คือสามารถนำมาร้อยบูชาแล้วเก็บไว้เป็น ข้ามปีคืองานบุญปีถัดไปอาจจะไม่ต้องร้อยก็ได้ อีกประการหนึ่งดอกสะแบงเป็น

ดอกไม้ที่มีความพิเศษ คือเมื่อแก่เต็มที่แล้วหล่นลงมาแล้วรับลมลอยอยู่ได้นานและสามารถหมุนปัดไปได้ไกล กล่าวคือเมื่อหล่นลงมาต้องลมพัดก็สามารถหมุนวนในอากาศตามลมไปตกได้ในที่ไกลๆ เปรียบเหมือนการเทศน์มหาชาติมีคาถา ๑๐๐๐ คาถา เมื่อจะเทศน์ก็มักจะนำฎีกาไปนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จากที่ต่างๆ บางท่านอยู่ไกลข้ามตำบล ข้ามอำเภอ ข้ามจังหวัดก็มี ดอกสะแบงจึงถือเป็นสัญลักษณ์ของความกว้างไกลของพระสัทธรรมและอานิสงส์ของการทำทานที่พระพุทธเจ้าได้เคยบำเพ็ญมา

ตั้งภาพ ๓-๔

ภาพที่ ๓ ดอกโนที่ฝานและข้อมสี่จากรำต้นหมอน

ภาพที่ ๔ ดอกสะแบงบูชาคาถาพัน

วัดสว่างเหล่าอ้อย ต.เหล่าอ้อย อ.ร่องคำ จ.กาฬสินธุ์

นอกจากนี้แล้วเครื่องบูชาที่ใช้ในงานบุญพะหวัดที่สำคัญและเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ “ครุพันธ์” พระอริยานุวัตร (๒๕๐๖: ๑๗) อธิบายเพิ่มเติมว่า เครื่องกิริยาบูชามหาชาติในอีสานนั้นต้องแต่งให้ครบบริบูรณ์ คือหามาให้ครบและสิ่งที่นำมาบูชานี้เองเรียกว่า “เครื่องฮ้อยเครื่องพันธ์” (สิ่งของที่มีจำนวนร้อยและจำนวนพันธ์) และนิยมเรียกว่า “เครื่องครุพันธ์” ผู้เขียนบทความมองว่ารูปคำ “ครุพันธ์” ที่พระอริยานุวัตรได้ให้ไว้ไม่สัมพันธ์กับสิ่งที่หมายถึงเครื่องบูชา ๑๐๐๐ ซึ่งควรใช้รูป “ครุพันธ์” เพราะจากข้อมูลจากพระครูปริยัติธรรมวัตร รองเจ้าคณะอำเภอศรีสมเด็จ จ.ร้อยเอ็ด และ พระเทพสารเมธี เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ (ธรรมยุติ) ออกเสียงตรงกันว่า “ครุพันธ์” (คะ-รุ-พันธ์) ซึ่งหมายถึงของมงคลในพิธีที่สร้างขึ้นจากเครื่อง ๑๐๐๐ อย่าง และประกอบในพิธีสำคัญๆ เช่น งานเทศน์พะหวัดในอีสาน (พระครูปริยัติธรรมวัตร สัมภาษณ์ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙) พระเทพสารเมธี, สัมภาษณ์ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙) ครุพันธ์นี้เองเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สื่อให้เห็นถึงเครื่องพันธ์สัมพันธ์กับคาถา รวมถึงอาจเป็นที่มาของวัตถุประสงค์สัญลักษณ์ในพิธีกรรมสืบต่อมา ดังจะอธิบายถึงต่อไป

ครุพันธ์กับเครื่อง ๑๐๐๐ และพืชพันธ์ ๑๐๐๐ จากมาลัยแสน

ครุพันธ์นี้เป็นวัตถุประสงค์ที่สุดสำหรับงานบุญพะหวัดหรือเทศน์มหาชาติในอีสาน และเชื่อกันว่าเป็นวัตถุที่ต้องมีในพิธีที่ขาดไม่ได้ เช่นเดียวกับห่อพระอุทิศที่ต้องทำไว้และมีการเชิญมารักษามณฑลพิธีทุกปี พระครูปริยัติธรรมวัตร ผู้เคยทำครุพันธ์ขึ้นใช้ในงานเทศน์มหาชาติ และคุณพ่อวิจิตร อาจคำไพโร ซึ่งเป็นทายกประจำวัดอโศกวนาราม ซึ่งมีความรู้ในการทำพิธีต่างๆ อธิบายว่า เครื่องพันธ์เป็นเครื่องกิริยาบูชา หรือเรียกว่าครุพันธ์ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งงานของบุญมหาชาติที่สำคัญและขาดไม่ได้ การเตรียมการนั้น ชาวบ้านจะตักลงโฮม เพื่อให้ชาวบ้านมารวมกันและแบ่งงานกันเพื่อหาเครื่องพันธ์ กล่าวคือมีการจัดแบ่งหน้าที่ชาวบ้านจัดเตรียมเครื่องกิริยาบูชา ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

๑. ฐูป ๑๐๐๐ ดอก
๒. เทียน ๑๐๐๐ เล่ม
๓. ดอกบัวหลวง ๑๐๐๐ ดอก
๔. ดอกบัวอีแบ้ ๑๐๐๐ ดอก

๕. ดอกบัวทอง ๑๐๐๐ ดอก
๖. ดอกผักตบ ๑๐๐๐ ดอก
๗. ดอกกางของ ๑๐๐๐ ดอก
๘. ดอกทองเหลือง ๑๐๐๐ ดอก
๙. เมี่ยง ๑๐๐๐ อัน
๑๐. หมากพลู ๑๐๐๐ อัน
๑๑. มวนยาสูบ ๑๐๐๐ มวน
๑๒. จอกใบสิดา (ใบฝรั่ง) ๑๐๐๐ จอก จอกคือกรวยเล็กๆ
๑๓. ข้าวตอกใส่กระทง ๑๐๐๐ กระทง
๑๔. ข้าวพังก้อน ๑๐๐๐ ก้อน
๑๕. ธูปกระดาศ ๑๐๐๐ อัน
๑๖. เทียนดินกา ๑๐๐๐ อัน

รายชื่อเครื่องพันท้ายต้นนี้ปรากฏในมาลัยแสนสำนวนอีสาน และมาลัยแสนสำนวนหลวงพระบาง ตอนพระมาลัยขึ้นไปทูลถามเหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาและเรื่องการทำบุญและอาณิสย์ของบุญ โดยพระศรีอริยมุตไตรโยโพนิสัตว์ได้กล่าวกับพระมาลัยเถระว่าถ้าปรารถนาพบพระศรีอริยมุตไตรโยให้แต่งเตรียมเครื่องพันท้ายบูชาการเทศน์เวสสันดรชาดกให้จบวันเดียว มีความปรากฏดังนี้

คนทั้งหลายฝูงนั้นจงให้เขานำมายังเครื่องบูชาหลายสำ
 ปทีปพ้ำพอพัน ดอกบัวหลวงพะลันนะขึ้นช้อย บ่มากนัก้อยพอพัน
 ดอกอุปละพ่างมายิ่ง พอพันสิ่งสิ้นเดียวดอกผักตบเขียวงามบานแบ่ง
 พันหนึ่งแต่งบูชา ดอกกันของอย่าให้น้อย พันหนึ่งค้อยขวนขยาย
 ช่อธุงสายสะพาด เข้าพังก้อนอาจบุชชาวนกันมาพั้งยัง
 มหาเวสสันดรชาดก ทุกคนแท้จักได้เงิงอรหันตา ผลอันประเสริฐ
 (มาลัยแสนฉบับพ่อดำ สรรค์สมบัติ หน้าลานที่ ๗ หน้าที่ ๑-๒,
 พระวีระจิตตะมหาเถระ, ๑๙๙๑: ๒๔๕)

จากข้อมูลข้างต้นทำให้น่าสันนิษฐานได้ว่า คติเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย์ ในมัลลยแสนนี้เองเป็นที่มาของการสร้างครุภัณฑ์ขึ้นในงานเทศน์มหาชาติ ความเชื่อเรื่อง ศาสนาพระศรีอริยดังกล่าวนี้น่าจะมีบทบาทสำคัญที่ทำให้ผู้คนในภาคอีสานและลาวล้านช้างนิยมจัดให้มีพิธีบุญเทศน์มหาชาติและถือกันว่าเป็นบุญใหญ่ในฮีต ๑๒ โดยชาวบ้านและพระสงฆ์ต่างแบ่งงานกันทำครุภัณฑ์ขึ้นมาใช้ในงานเทศน์มหาชาติ อาศัยความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชนช่วยกันทำ เช่น ผู้ใดมีหน้าที่จัดหาเทียนพันเล่ม ธูปพันดอก บัวหลวงพันดอก ก็เร่งหาให้ได้ และส่วนมากชาวบ้านจะเก็บรวบรวมไว้ก่อนถึงวันงาน ต่อมาเมื่อครบจำนวนแล้วจะนำมาตากให้แห้ง และใส่ภาชนะที่เหมาะสมไว้ จากนั้นก็จะให้ทายกผู้ชายนำมาถวายพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ได้เครื่องพันครบแล้วก็จำนำไปห่อผ้าขาวที่ละเอียดๆ ละ ๑๐๐๐ กับหลักไม้ยาวราว ๑๐๐ ซม. และมีดข้อและหมุนรอบหลักไม้ที่เป็นแกนกลางแล้วถักด้วยด้ายสายสิญจน์ที่ใช้ในพิธีกรรมมาแล้ว การจัดเตรียมเครื่องกิริยาบูชานี้ถือเป็นเครื่องบูชาอันสูงสุดจะต้องครบตามจำนวนห้ามขาด แต่จะเกินไปไม่ถือว่าผิด (พระครูปริยัติธรรมวัตร และพ่อวิจิตร อาจคำไพร, สัมภาษณ์ ๙ มีนาคม ๒๕๕๙) บางพื้นที่เช่น เขต อำเภอสุวรรณภูมิ และอำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด ชาวบ้านนิยมทำ “ครุภัณฑ์” เป็นรูปไม้คล้ายจอมพระธาตุ และทำให้มีปล่องหรือช่องข้างในไว้ใส่เครื่องพันในอีกแบบหนึ่ง ดังปรากฏในภาพ

ภาพที่ ๕ ภาพครุภัณฑ์กล่องไม้สำหรับ

ภาพที่ ๖ เครื่องปั้นที่ชาวบ้านนำมาเติมในครุภัณฑ์

เครื่องพันธที่จะบรรจุเป็นครุภัณฑ์ตามคำอธิบายของพระครูปริยัติธรรมวัตร กับในงานเขียนเรื่องระเบียบโบราณประเพณีทำบุญมหาชาติภาคอีสานของพระอริยานุวัตร วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม มีความสอดคล้องและจำนวนที่ใกล้เคียงกัน คือ ๑๔ อย่าง แต่ในงานนิพนธ์ของพระอริยานุวัตรไม่ปรากฏชื่อดอกทองหลางกับเทียนตีนกา อย่างไรก็ตามเครื่องพันธที่นำมาบรรจุในครุภัณฑ์ แ่งหนึ่งไม่เพียงจะเป็นดอกได้หรือพืชที่หาได้ตามธรรมชาติเท่านั้น ส่วนหนึ่งเป็นบุหรี่ยาสูบ พลุและหมาก สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงเป็นวัตถุสำคัญบรรจุในครุภัณฑ์ในพิธีบุญเฉพาะเท่านั้น หากแต่ยังนิยมใช้หมากพลูและยามวนในพิธีเลี้ยงผีและใช้เป็นเครื่องสังเวยผีอีกด้วย ดังนั้น เครื่องในครุภัณฑ์ที่ส่วนหนึ่งใช้ในพิธีบูชาผีนี้เอง ส่อให้เห็นว่า ครุภัณฑ์ไม่เพียงเป็นของที่เชื่อมกับคาถาพันธเท่านั้น หากแต่ยังเป็นเครื่องบูชาวิญญาณบรรพบุรุษอีกด้วย เพราะคนอีสานนิยมนำหมากพลูมาเป็นเครื่องบูชาในงานสำคัญๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการบูชาผีบรรพบุรุษ เช่น พิธีบูชาผีปู่ตา หรือในห่อข้าวน้อยบุญสลากภัตที่ทำกันในฤดูสารท (เดือน ๑๐) เป็นต้น

ภาพที่ ๗-๘ ภาพครุภัณฑ์วัดวัดศรีสุริยาป่ายาง บ้านป่ายาง อำเภอเมืองสงขลา
จังหวัดร้อยเอ็ด

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงสังเกตได้ว่า ครุภัณฑ์เป็นทั้งเครื่องบูชาคาถาพันและเครื่องบูชา
ผีบ้านผีเมืองไปในตัวด้วย ตามคติการทำครุภัณฑ์มักทำขึ้น ๔ อัน คือ ทำให้ครบจำนวนทิศ
ทั้ง ๔ เพื่อ ตั้งครุภัณฑ์ตามทิศ และมณฑลศาลาการเปรียญที่มีการเทศน์พระเวทนั้นเอง
เมื่อทำครุภัณฑ์เสร็จแล้วจะไม่มี การสวดคาถาใส่ครุภัณฑ์ เพราะถือกันว่าครุภัณฑ์องค์ดีสิทธิ์
แล้ว ซึ่งเมื่อได้ครุภัณฑ์ครบ ๔ อัน จะให้ทายกผู้ชายนำไปตั้งไว้ก่อนที่จะทำพิธีสวดมนต์
เย็นขันเสนียด กล่าวคือ ก่อนที่จะเทศน์พระเวท ๑ วัน นิยมสวดมนต์เย็น ๗ หรือ ๑๒
ตำนานเพื่อขันเสนียดและผีร้ายที่จะมาทำลายพิธี (พระครูปริยัติธรรมวัตร, สัมภาษณ์
๙ มีนาคม ๒๕๕๙) ในพิธีตอนสวดมนต์เย็นนี้เองมักตั้งบาตรน้ำมนต์และวงสายสิญจน์
รอบศาลาโรงธรรมและนิยมสวดชัยน้อยชัยใหญ่ (พระอริยานุวัตร, ๒๕๐๖: ๒๕)
การวงสายสิญจน์จะต้องวงไปเกี่ยวกับยอดครุภัณฑ์และห่อพระอุปัคตุ เพื่อความ

แล้วลวดลาดปลอดภัยในพิธีดังกล่าว คือ จะวงโดยไม่ผ่านหรือเกี่ยวที่ครุภัณฑ์ ๔ ทิศไม่ได้
ดังนั้น ในแง่หนึ่งครุภัณฑ์จึงมีความสำคัญในฐานะวัตถุศักดิ์สิทธิ์ให้คุณในทางดี และเป็น
วัตถุสำคัญในการปกป้องรักษาคุ้มครองพิธีไม่ต่างจากพระอุปคุต เมื่อเป็นเช่นนี้ในงาน
เทศน์พระเวทหรือบุญมหาชาติจะขาดครุภัณฑ์ไม่ได้ และครุภัณฑ์เองก็เป็นสิ่งที่ทำยากและ
ใช้วัสดุเครื่องจำนวนมากมายถึงหนึ่งพัน ทั้งยังต้องมีการร่วมมือกันทำทั้งพระสงฆ์และ
ฆราวาส ดังนั้น วัดหนึ่งๆ จึงไม่นิยมทำครุภัณฑ์ทุกปี หากแต่จะสร้างไว้แล้วใช้กัน
ในปีต่อๆ มา และบางวัดที่ไม่รู้ตำราทำดังกล่าวคือไม่รู้วิธีทำครุภัณฑ์ก็มักมีการหยิบยืม
ครุภัณฑ์จากวัดใกล้เคียงมาประกอบในพิธี คือมีการยืมวัตถุศักดิ์สิทธิ์นี้กันระหว่าง
ชุมชนชาวพุทธในอีสาน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้ครุภัณฑ์เป็นของสำคัญและหายาก
เพราะไม่ได้มีกันทุกวัดนั่นเอง บางวัดที่มีการร่วมมือกันทั้งพระและฆราวาสอาจทำครบ
ทั้ง ๔ อัน แต่พอนานเข้ามีการหยิบยืมกันต่างวัด และไม่ส่งคืนตามกำหนดหรือลืมส่งคืน
จึงทำให้ครุภัณฑ์เหลือน้อย คือบางวัดเหลือ ๒ อัน หรือเหลือเพียงอันเดียวก็มี เมื่อเป็น
เช่นนี้จึงทำให้ครุภัณฑ์เป็นของทำยากและมีจำนวนน้อยลงตามลำดับ ดังนั้น จึงทำให้
ครุภัณฑ์กลายเป็นวัตถุสำคัญในพิธีมากขึ้น และในปัจจุบันพื้นที่อีสานกลางมีผู้รู้วิธีทำ
ครุภัณฑ์น้อยลง นั่นคือไม่มีการทำครุภัณฑ์ใหม่ขึ้นใช้ ครุภัณฑ์จึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์และหายาก
และนิยมเก็บรักษาไว้อย่างดีเมื่อเสร็จพิธี โดยส่วนมากนิยมเก็บไว้บนอาสน์สงฆ์หรือ
ข้างโต๊ะหมู่บูชา ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ ๙ ครุภัณฑ์แบบดั้งเดิม วัดสว่างเหล่าอ้อย อ.ร่องคำ จ.กาฬสินธุ์

ภาพที่ ๑๐ ครุภัณฑ์แบบกลมมีสายวัดบ้านโพนงาม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์

ครุภัณฑ์กับความศักดิ์สิทธิ์

แม้ว่าครุภัณฑ์จะเป็นเครื่องหรือวัตถุภัณฑ์ที่กำเนิดมาจากคติเครื่องร้อยเครื่องพันธในงานบุญมหาชาติหรือเทศน์ผะเหวด แต่ครุภัณฑ์กลับไม่ได้เป็นเพียงของในพิธีที่เมื่อเสร็จงานเทศน์หรือจบงานบุญแล้วเก็บไว้เช่นของในพิธีอย่างอื่น เช่น ข้าวพันก้อน พวงดอกสะแบง ดอกโน หรือเครื่องบูชาธรรมที่เมื่อใช้แล้ว กล่าวคือเสร็จงานบุญแล้วก็ไม่ต้องนำมาใช้อีก เพราะของเหล่านั้นชาวบ้านและพระสงฆ์เก็บของเหล่านั้นใส่กล่อง หรือห่อเก็บของภายในวัด ซึ่งเมื่อมีงานบุญเทศน์ผะเหวดในปีต่อไปจึงนำมาใช้อีก คือของอื่นๆ จะใช้กันกันปีละครั้งเฉพาะเทศกาลเทศน์มหาชาติเท่านั้น ต่างจากครุภัณฑ์ที่ต้องใช้ตลอดในระดับชุมชนในรอบ ๑๒ เดือน ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวอีสานมีมุมมองว่า “ครุภัณฑ์” เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องใช้กันในพิธีมงคลต่างๆ พิธีที่เป็นงานบุญสำคัญ เช่น สวดมนต์บุญเบิกบ้าน บุญข้าวจี่ สวดมนต์งานบุญบังไฟ หรือสวดมนต์เย็นประจำบ้าน

วิจิตร อาจคำไพร (สัมภาษณ์, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙) ตำแหน่งหัวหน้าทายกหรือหัวหน้าอุบาสกผู้มาถือศีลอุโบสถในเทศกาลพรรษา กล่าวว่า “ครุภัณฑ์เป็นของสูงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องใช้ตั้งในพิธีเจริญพระพุทธรูปมนต์ หรือตั้งมุงคลุมเรือน (สวดมนต์เย็นบ้าน) หรือพิธีมงคลอื่นๆ ที่สำคัญ วัดประจำหมู่บ้านชาวอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดทุกๆ วัดประจำหมู่บ้านต้องมีครุภัณฑ์ทุกวัด” ส่วนนายสัมฤทธิ์ มุขภัทติ (สัมภาษณ์, ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๙) ชาวบ้านเหล่าอ้อย อำเภอร่องคำ อายุ ๗๕ ปี ไวยาวัจกรวัดอธิบายเพิ่มเติมว่า “ครุภัณฑ์ต้องใช้เสมอในพิธีกรรมสำคัญ หรือพิธีกรรมบุญพิธีระดับชุมชนขนาดใหญ่ที่ต้องรวมคนจำนวนมาก เช่น บุญกุ่มข้าว บุญข้าวจี่ บุญสงฆ์หลักบ้าน สวดมนต์หลักบ้าน เป็นต้น”

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ในพื้นที่อีสานกลางร้อยเอ็ดและกาฬสินธุ์เชื่อกันว่า ครุภัณฑ์เป็นสิ่งสำคัญที่มีต้นกำเนิดมาจากบุญเทศน์มหาชาติหรือบุญผะเหวด และจะต้องทำขึ้นมาใช้ในพิธี วัดใดที่ทำแล้วจะไม่ต้องทำครุภัณฑ์ใหม่ก็ได้ โดยใช้ของเก่าไปตลอดระยะอายุการใช้งานครุภัณฑ์จนกว่าจะพัง และครุภัณฑ์เป็นของมีการหยิบยืมกันได้ ในชุมชนระหว่างวัดต่อกัน กล่าวคือ วัดใดที่ไม่มีผู้มีความรู้เครื่องร้อยเครื่องพันธในพิธี และไม่รู้ตำราทำครุภัณฑ์ วัดนั้นจะไม่มีครุภัณฑ์ใช้หรือมีไม่ครบ ๔ อัน หรือ ๒ อัน จึงทำให้ระหว่างวัดต่อกันยืมกันหรือชุมชนต่อชุมชน เช่น หมู่บ้านใกล้เคียงกันมักนิยมยืมกันใช้

จากการสำรวจข้อมูลในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์และร้อยเอ็ดจะพบว่า ครุภัณฑ์เป็นวัสดุสำคัญและมักจะต้องมีกันทุกวัดในเขตอำเภอต่างๆ ในพื้นที่กาฬสินธุ์และร้อยเอ็ดคือ แอบริสสานกลาง ยกเว้นวัดในตัวเมืองคือในตัวจังหวัดบางวัด เช่น วัดประชานิยม อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์จะไม่มีครุภัณฑ์ใช้ แต่กลับพบว่ามีการทำเครื่องร้อยเครื่องพันในงานพิธีบุญพระเวทใช้ตุ๊กครุภัณฑ์ พระเทพสารเมธี เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ (ธรรมยุติ) (สัมภาษณ์, ๒ มีนาคม ๒๕๕๙) อธิบายว่า สาเหตุที่วัดประชานิยมไม่มีครุภัณฑ์ใช้เพราะว่าไม่มีผู้มีความรู้ที่จะสร้างครุภัณฑ์ขึ้นใช้ ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตัวจังหวัดเองส่วนมากมีอาชีพค้าขายและรับราชการ หรือไม่ก็เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน หรือคนนอกพื้นที่ย้ายมาทำมาหากินที่กาฬสินธุ์ จึงเป็นชาวพุทธในอีกมิติหนึ่ง คือด้วยหน้าที่การงานของชาวเมืองที่เป็นพ่อค้าหรือรับราชการจะไม่มีเวลาการทำของดังกล่าวขึ้นใช้ในพิธีกรรม อีกทั้งบางครอบครัวเองก็ไม่ใช่ชาวอีสานโดยตรง จึงทำให้งานเทศน์มหาชาติของวัดในตัวจังหวัดมักไม่มีครุภัณฑ์ แต่ก็เนาเอาบุหรี ๑๐๐๐ มวน หมาก ๑๐๐๐ จีบ กรวยทองเล็ก ๑๐๐๐ เป็นต้นใส่ไซ ช้อง หรือถาดใหญ่ๆ ในพิธีด้วย ประหนึ่งว่ามีครุภัณฑ์ตั้งอยู่นั่นเอง

พระอธิการประมวล อธิปัญญา (สัมภาษณ์, ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙) เจ้าอาวาสวัดโคกกลาง อธิบายว่า เครื่องพันในครุภัณฑ์เป็นของศักดิ์สิทธิ์และทำยากคนที่รู้วิธีการทำครุภัณฑ์และสืบทอดวิธีการทำนั้นมีน้อยมาก บางคนรู้วิธีการทำมีอายุมากต่อมาได้เสียชีวิตไปเป็นส่วนใหญ่นั้น ดังนั้น จึงทำให้ครุภัณฑ์เป็นสิ่งที่ยากขึ้นตามลำดับและมีจำนวนน้อยลงไปทุกวัน ที่สำคัญครุภัณฑ์เองก็ต้องใช้แรงคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันทำและสร้างขึ้นในพิธีมากกว่าพิธีอื่นในงานบุญหลายๆ อย่าง ข้อนี้เองทำให้ครุภัณฑ์มีจำนวนจำกัดหรือมีวัดละหนึ่งอันเท่านั้น

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบได้ว่า ครุภัณฑ์เป็นสิ่งสำคัญ หรือวัตถุที่สร้างขึ้นมาพิเศษในงานบุญพระเวทหรือเทศน์มหาชาติ ต่อมาครุภัณฑ์เป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในงานมงคล หรือแม้แต่เจริญพุทธมนต์เย็นในงานบุญพิธีต่างๆ ในอีสาน ประเด็นสำคัญคือชาวพุทธในอีสานกลาง เช่น พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดและกาฬสินธุ์เชื่อกันว่า ครุภัณฑ์เป็นของสูง เป็นของศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเครื่องประกอบสำคัญในพิธีที่ขาดไม่ได้ ดังนั้นจึงทำให้ครุภัณฑ์เป็นสิ่งของที่มิบทบาทหน้าที่สำคัญในพิธีกรรม ดังจะอธิบายถึงต่อไปนี้

บทบาทหน้าที่ครุภัณฑ์ในคติของชาวอีสาน

นอกจากครุภัณฑ์จะใช้เป็นเครื่องพิธีสำคัญในงานเทศน์มหาชาติแล้ว ยังปรากฏว่าครุภัณฑ์ยังเป็นเครื่องตั้งสำคัญในพิธี หรือเป็นของสำคัญที่จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในหมู่ชาวพุทธอีสานกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์ปรากฏว่า “ครุภัณฑ์” เป็นของที่ต้องมีกันทุกวัดขาดไม่ได้ในงานพิธีทั้งระดับครอบครัวและชุมชน

๑. บทบาทหน้าที่ในฐานะวัตถุศักดิ์สิทธิ์สำหรับพิธี

ชาวอีสานเชื่อถือกันว่า “ครุภัณฑ์” เป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเครื่องประกอบสำคัญในพิธี กล่าวคือ เป็นหนึ่งในองค์ประกอบในงานบุญที่นอกไปจากพระพุทธรูป สายสิญจน์ เทียนและบาตรน้ำมันต์ แต่ในงานบุญพิธีสวดมนต์เย็นหรือเจริญพระพุทธรูปมนต์ในงานบุญพิธีในอีสานจะต้องมี “คายนบุญคุณหรือคายนงคุณ” คายเป็นภาษาอีสานที่หมายถึง คำ หรือเครื่องในพิธี ถือกันว่าเป็นเครื่องบูชาครูในพิธีเจริญพระพุทธรูปมนต์เย็น ซึ่งจะมีทั้งฝ่ายชายที่ยังไม่ได้บั้น เงินเหรียญ ๖ สลึง ดอกไม้ขาวและธูปเทียนที่เรียกว่า ชันธ ๕ ชันธ ๘ และ ครุภัณฑ์ ซึ่งเครื่องและของในพิธีที่เรียกว่า “คายนงคุณ” (เครื่องบูชามงคล) นี้จะขาดไปสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครุภัณฑ์ จากการสอบถามทายกประธานในพิธีทั้งในเขต จ.ร้อยเอ็ด และ จ.กาฬสินธุ์ ต่างให้ข้อมูลตรงกันว่า เป็นธรรมเนียมปฏิบัติและพ่อแม่ปู่ย่าพาท่านมา จนถึงกันว่าเป็นสิ่งที่สำคัญละเลยไม่ได้ ส่วนพระครูสิทธิวิโรภาส (สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๙) อธิบายว่า “ของเหล่านี้เป็นเครื่องบูชาคุณพระรัตนตรัย และครุภัณฑ์ไม่ถือเป็นของบูชา หากแต่เป็นเครื่องประกอบในพิธีที่มีหน้าที่สำคัญ ในงานมงคลทั้งระดับครอบครัวและระดับชุมชนจะขาดครุภัณฑ์ไม่ได้”

ก) บุญพิธีระดับครอบครัว

บุญพิธีในครอบครัวหรือระดับครอบครัวในที่นี้หมายถึง งานบุญมงคลพิธี เช่น ขึ้นบ้านใหม่ หรือทำบุญบ้าน เป็นต้น ทั้งอวมงคลที่ทำกันในระดับครอบครัว เช่น บุญทำบุญอุทิศส่วนกุศล งานศพ เป็นต้น ในบุญพิธีเหล่านี้เจ้าของบ้าน เมื่อนิมนต์พระสงฆ์แล้วและกำหนดวันงานแล้ว จะต้องไปเตรียมเครื่องพิธี มีโต๊ะหมู่บูชา

พระพุทธรูป แจกันดอกไม้ เชิงเทียน และสิ่งที่ขาดไม่ได้คือครุฑนั้ เจ้าภาพจะต้องนำครุฑนั้มาด้วยเสมอ โดยตำแหน่งครุฑนั้จะต้องอยู่ต่อจากพระพุทธรูปที่โต๊ะหมู่บูชา และก่อนพระสงฆ์รูปที่ ๑ ซึ่งเป็นสงฆ์ที่เป็นประธานในพิธี ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๑ ภาพครุฑนั้ในงานเฮือนดี อ.ร่องคำ จ.กาฬสินธุ์

ภาพที่ ๑๒ ภาพตำแหน่งครุฑนั้ในบุญพิธี

จากภาพข้างต้นทำให้ทราบได้ว่า ครุภัณฑ์ไม่ได้มีบทบาทเฉพาะในงานบุญ ผะเหวดหรืองานบุญมหาชาติเท่านั้น จะเห็นว่า ชาวอีสานส่วนหนึ่งนิยมนำครุภัณฑ์มา ประกอบพิธีกรรมในระดับครัวเรือน คือ หากจะต้องมีงานบุญในระดับครอบครัวแล้ว สิ่งที่ขาดไม่ได้ในพิธีคือ ครุภัณฑ์ และครุภัณฑ์เป็นวัตถุศักดิ์ในความคิดของชาวบ้าน นั่นคือ เมื่อนำมาประกอบในพิธีหรือเจ้าภาพนำมาถึงที่บำเพ็ญบุญแล้วไม่นิยมนำไปวางในที่ที่ไม่เหมาะสม นั่นคือชาวบ้านจะปฏิบัติต่อครุภัณฑ์เช่นเดียวกับพระพุทธรูป และมีสถานะสำคัญ เช่นเดียวกับพระอุทิศที่ต้องเชิญมาในพิธีเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล และเมื่อจะต้องจัดวางตำแหน่งของครุภัณฑ์ในพิธีจะต้องวางไว้ตำแหน่งก่อนประธานสงฆ์ ดังนั้น ลักษณะเช่นนี้เองควรเชื่อได้ว่า ครุภัณฑ์เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีสำคัญๆ ในระดับครอบครัว ซึ่งเช่นเดียวกัน วัตถุศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้เองยังนิยมตั้งไว้ในบุญพิธีสำคัญๆ ระดับชุมชนอีกด้วย

ข) บุญพิธีระดับชุมชน

คือ บุญในจารีต ๑๒ เดือนแบบดั้งเดิมของชาวอีสาน เช่น บุญข้าวจี่เดือน ๓ บุญผะเหวด หรือบุญเทศน์มหาชาติเดือน ๔ บุญบั้งไฟเดือน ๖ เป็นต้น ซึ่งบุญเช่นนี้เป็นงานสำคัญที่ทำกันและมีการหารือร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน พระสงฆ์ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆ ในอีสาน บุญต่างๆ เหล่านี้ชาวอีสานถือว่าเป็นบุญใหญ่ที่ต้องมีการตระเตรียมการตลอดถึงมีความยุ่งยากพอสมควร ประการต่อมาบุญเช่นนี้ไม่ใช่งานบุญพิธีระดับครอบครัว จึงมีการกำหนดงานบุญไว้ ๒ วันคือ วันโฮมหรือวันรวมบุญกับวันงาน ความหมายของวันโฮม สื่อถึงวันที่ชาวบ้านต้องมารวมกันตระเตรียมงานพร้อมกันที่วัดหรือสถานที่สำหรับบำเพ็ญบุญพิธี ซึ่งการรวมกันเช่นนี้จะเกิดก่อนวันที่ประกอบพิธีในวันงานจริง คือวันโฮมมักเกิดก่อนวันงานจริงๆ ๑ วันนั่นเอง วันโฮมนี่เองเป็นวันสำคัญที่มีพิธีสวดมนต์เย็น หรือเจริญพระพุทธมนต์ กล่าวคือ ก่อนวันงานจริงๆ ชาวอีสานมักจะประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นก่อนเสมอ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ผู้คนในพิธี และเพื่อปัดเป่าอวมงคลอื่นๆ ซึ่งรวมไปถึงเหตุไม่พึงประสงค์ (อุบัติเหตุร้าย) ที่จะเกิดแก่งานพิธี เช่น ลมฝน ฟ้าคะนอง อุบัติเหตุต่างๆ ที่ไม่พึงประสงค์

ในงานวันรวมนี้เองที่ต้องตั้งครุภัณฑ์ไว้เสมอ เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลและทำให้พิธีมีความศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวอีสานมักเชื่อกันว่า นอกจากเครื่องบูชา

พุทธมนต์ หรือที่อีสานเรียกว่าคายนุญคุณ ซึ่งมักประกอบด้วย ชันธ ๕ ดอกไม้ ฐูป เทียน อย่างละ ๕ คู่ ดอกฝ้ายที่แห้งแล้ว เงิน ๑๐ สลึง หรือ ๙ บาท เป็นต้น สิ่งที่สำคัญในพิธี และขาดไม่ได้คือพระพุทธรูปที่อัญเชิญมาตั้งบนโต๊ะหมู่บูชาและครุภัณฑ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ครุภัณฑ์จึงไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเครื่องประกอบพิธีเท่านั้น หากแต่เป็นวัตถุสำคัญที่มีสถานะคล้ายๆ กับสิ่งคุ้มครองในพิธี เช่นเดียวกับการทำบุญพระเวสสันดรหรือ เทศน์มหาชาติที่ต้องมีการเชิญพระอุปัชฌ์คุ้มครองในพิธี ซึ่งเป็นพิธีสำคัญที่ขาดไม่ได้ ซึ่งมักจะต้องมีหอพระอุปัชฌ์และเชิญพระอุปัชฌ์เข้าสู่หอก่อนวันงานหนึ่งวันคือวันรวม โดยจะต้องมีพิธีแห่อัญเชิญให้มาปักกรักษาในงานเพื่อให้งานบุญไร้อุปสรรคเกิดสวัสดิมงคล สำหรับพิธีและผู้คนที่มาร่วมในพิธี (พระอริยานุวัตร, ๒๕๐๖: ๒๒-๒๔)

๒. ครุภัณฑ์บทธาพหน้าที่เครื่องปกป้องรักษาพิธี

ในตอนเย็นจะมีการแห่พระอุปัชฌ์ เป็นการทำให้พิธีให้มีความศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้อันตรายเกิดขึ้น พระครูเกษมบุญสิริ (สัมภาษณ์, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙) อธิบายว่า สมัยก่อนเมื่อพระยามาร คือ ท้าวปรีมิตวสวัตตี เป็นมิถิชาติคอยก่อกวนการทำกุศลต่างๆ ของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ตอนหลังแม้พญามารจะเป็นสัมมาทิฐิแล้ว แต่ยังมีเทวดาตนอื่นเป็นมิถิชาติ อาจมาก่อกวนงานเทศน์มหาชาติได้ ซึ่งอาจจะทำให้ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ลมพัดกระโชกรุนแรง น้ำท่วม ไฟไหม้ หรือมีเหตุต่างๆ เกิดขึ้นได้ จึงเชิญพระอุปัชฌ์เข้ามารักษากิจในงานเพื่อเป็นอุบายสร้างความปลอดภัยและอบอุ่นใจแก่สาธุชนที่มาร่วมทำบุญ แต่ยังไม่มีการเทศน์คาถาพัน ประเด็นดังกล่าวนี้เองสอดคล้องกับข้ออธิบายที่พระครูวิชัยกิตติคุณ อธิบายว่า ในงานพิธีสำคัญๆ เช่น เทศน์ผะเหวด ทำบุญเบิกบ้าน ทำบุญข้าวจี เป็นต้น ในวันสวดมนต์วันแรกต้องตั้งครุภัณฑ์ไว้เสมอ โดยเฉพาะงานบุญใหญ่คืองานเทศน์มหาชาติ โดยในงานเทศน์มหาชาติบางปีที่มีภัยแล้งหรือปีที่มีทุกข์ภัยและฉาดภัย (ภัยคืออาหารหายากและภัยคือความอดอยาก ข้าวยากหมากแพง) ในเขตอำเภอกันทรวิชัย ประชาชนชาวพุทธไม่ต้องเตรียมเครื่องร้อยเครื่องกัน ในพิธีเทศน์มหาชาติ หากแต่นำเอาครุภัณฑ์เหล่านั้นไปตั้งในพิธี ปีนั้นก็ให้จัดเทศน์มหาชาติได้ตลอดไปไม่มีผลกระทบใดๆ และประชาชนก็เชื่อกันว่าไม่ต้องมีเครื่องบูชาคาถาพันครบถ้วนก็ได้ ขอเพียงมีครุภัณฑ์ในพิธี

พระครูวิชัยกิตติคุณ (สัมภาษณ์, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๙) อธิบายเพิ่มเติมถึงประเด็นเดียวกันนี้ว่า ครุฑเป็นสิ่งที่มีความคู่กับวัฒนธรรมและพิธีบุญในอีสานมานาน แม้ว่าครุฑจะมีที่มาและกำเนิดจากประเพณีและแนวคิดเรื่องเครื่องร้อยเครื่องพันในงานบุญมหาชาติ แต่ครุฑกันที่สร้างขึ้นมานี้เองต่อมากลายเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์และมีบทบาทหน้าที่ต่อชาวบ้านและชาวพุทธในภาคอีสานในฐานะคล้ายๆ กับพระพุทธรูป หากแต่ไม่ใช่สัญลักษณ์ที่เทียบได้กับพระพุทธรูปเจ้า ที่กล่าวเช่นนี้เพราะในงานมงคลหรืองานบุญที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์ ครุฑจะอยู่ต่ำกว่าพระพุทธรูปและมีสถานะคล้ายกับพระอุทิศรักษาพิธี ดังนั้น ที่สำคัญที่สุดงานพิธีทั้งในระดับครัวเรือนหรือชุมชน ของที่ขาดไม่ได้ในพิธีคือครุฑ ซึ่งเมื่อขาดแล้วจะทำให้รู้สึกได้ว่าพิธีบุญนั้นจะบกพร่องไป อาจจะได้บุญไม่เต็มที่ ชาวบ้านจึงมักเชื่อกันว่า พิธีกรรมในงานบุญที่นั้นๆ จะไม่ราบรื่นหรือเป็นงานบุญที่พร่องหรือไม่ประสบผลสำเร็จไปก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้หน้าเชื่อได้ว่า ครุฑมีสถานะเช่นเดียวกับพระอุทิศเมื่อผ่านพิธีบุญพะเวดแล้ว และมีบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องประกอบพิธีที่สำคัญขาดไม่ได้ ดังนั้น ครุฑจึงเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อและวัฒนธรรมพุทธศาสนาในอีสาน

เมื่อเสร็จงานบุญพิธีแล้วครุฑจะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น การเก็บรักษาครุฑต้องเก็บไว้ข้างๆ หรือบนโต๊ะหมู่บูชาแต่ตั้งวางไว้ในลำดับที่ต่ำกว่าพระพุทธรูป เพราะเชื่อกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีพลังอำนาจ ต่อมาเมื่อเสร็จงานบุญแล้วพระสงฆ์และฆราวาส ทายกทายิกาในอีสานส่วนมากมักเก็บรักษาครุฑไว้ที่ “หน้าครอง” กล่าวคืออาสน์สงฆ์สำหรับเจ้าอาวาส ซึ่งผู้หญิงจะขึ้นไปทหน้าครองไม่ได้เพราะถือว่าเป็นการลบหลู่ หน้าครองมักเป็นพื้นที่กันออกต่างหากจากที่นั่งทั่วไปในกุฏิเจ้าอาวาส หน้าครองเป็นที่สงวนไว้สำหรับเจ้าอาวาสหรือพระที่มีอายุพรรษาหรือคุณวุฒิสองนั่งเป็นพื้นที่เพื่อให้พระรูปอื่นๆ ทำความเคารพกราบไหว้อย่างเหมาะสม สถานที่ดังกล่าวนิยมใช้เป็นที่ตั้งที่เก็บครุฑเพื่อของศักดิ์สิทธิ์จะได้ไม่ไปปนกับสิ่งอื่น (พระครูวิชัยกิตติคุณ, สัมภาษณ์ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๙) ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๓ ภาพครุภัณฑ์วัดสุวรรณมงคล

ภาพที่ ๑๔ ภาพพระครูวิชัยกิตติคุณอธิบายเรื่องครุภัณฑ์

จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่า เมื่อผ่านพิธีงานบุญเทศน์ผะเหวดแล้ว ครุพนัไม่เพียงมีบทบาทหน้าที่ในการรักษาพิธีคล้ายๆ พระอุปคุตเท่านั้น หากแต่ยังมีตำแหน่งสำหรับตั้งหรือวางในที่ๆ เหมาะสม กล่าวคือ ต้องวางไว้ที่นั่งหรืออาสน์สงฆ์สำหรับเจ้าอาวาส โดยนัยนี้เองครุพนัจึงมีสถานะเช่นเดียวกับพระสงฆ์รูปหนึ่ง นั่นเพราะครุพนันิยมวางและจัดที่ให้อยู่ด้วยความเคารพเช่นเดียวกับสิ่งหรือวัตถุที่พุทธศาสนิกชนเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้ ครุพนัมีบทบาทหน้าที่คล้ายกับของประกอบพิธีและคุ้มครองคล้ายกับพระอุปคุต หรือพระสงฆ์ที่มีพรชามากอย่างเจ้าอาวาสในแง่มิติของที่ตั้งและตำแหน่งที่อยู่ ประเด็นเช่นนี้เองทำให้เห็นว่า ครุพนัเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อของผู้คนส่วนหนึ่งในอีสานที่เชื่อว่าครุพนัมีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นระบบความเชื่อดังกล่าวนี้อาจจะทำให้ครุพนัมีทั้งบทบาทหน้าที่สำคัญและตำแหน่งที่ตั้งชัดเจนหรือเด่นชัดอีกด้วย

บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า ครุพนั คือ วัตถุศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมพุทธศาสนาอีสานกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ดเกือบทุกวัด และมหาสารคามบางพื้นที่ที่มีกัมมัตถุดังกล่าวไว้ประจำเพราะถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์สำคัญ และหากไม่มีประจำวัดเมื่อจะต้องทำบุญสำคัญจะต้องยืมจากวัดที่มีครุพนั เดิมครุพนัเป็นวัตถุที่บรรจุเครื่องร้อยเครื่องพัน เช่น ดอกบัวต่างๆ หมากพัน พลุพัน ดอกไม้ธูปเทียน บูหรีพันมวน เป็นต้น ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในพิธีเทศน์ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติอันเป็นบุญพิธีที่ทำขึ้นในเดือนสี่ตามจันทรคติ ตามคติถือว่าทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาพระคาถา ๑๐๐๐ พระคาถา ในเวสสันดรชาดก ในเทศกาลเทศน์มหาชาติหรือบุญผะเหวดจะต้องตั้งครุพนัไว้ในพิธี ๑ คู่ หรือ ๒ คู่ ต่อมาวัตถุดังกล่าวได้ดำรงอยู่และมีหน้าที่สำคัญในฐานะเครื่องป้องกันอุปัทวันตรายในพิธีกรรมของชาวอีสาน ทั้งบุญพิธีระดับครอบครัว เช่น สวดมนต์เย็น งานเอือนติ ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น รวมถึงบุญพิธีระดับชุมชน เช่น บุญข้าวจี งานบุญคุ้มหรือบุญเบิกบ้าน งานบุญบั้งไฟ เป็นต้น

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของครุพนัคือเป็นเครื่องต้านทานและป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นในพิธี และมีไว้เพื่อป้องกันอัปมงคลอื่นๆ ที่จะบังเกิดขึ้นขณะทำพิธี

และเสริมสวัสดิมงคลให้แก่ผู้ร่วมพิธี ประเด็นสำคัญต่อมาคือครุพณ์มีบทบาทหน้าที่เป็น วัตถุแทนเครื่องร้อยเครื่องพ้องในงานบุญเดือนสี่ในปีที่ไม่สามารถจัดเครื่องบูชาคาถาพ้อง อย่างเป็นทางการ เช่น ดอกไม้ หมาก พลุ ดอกบัว ดอกสะแบง ดอกโน เป็นต้น หรือหาเครื่องสักการบูชา ๑๐๐๐ สิ่งไม่ได้ จะต้องตั้งครุพณ์ไว้ในพิธี โดยถือและเชื่อถือว่าได้ทำการบูชาครบถ้วนแล้ว นอกจากนี้ครุพณ์จะทำหน้าที่เป็นอาร์กซ์วัตถุในพิธี และทำหน้าที่ปกป้องรักษางานพิธีที่มุ่งหวังความสำเร็จสูงแล้ว ครุพณ์ยังได้รับความเคารพนับถือไม่ต่างจากพระอุปคุตหรือพระสงฆ์เถระองค์หนึ่งๆ ทั่วไป เพราะปรากฏว่าตำแหน่งสำหรับตั้งครุพณ์ในพิธีกรรมสำคัญของชาวอีสานมักจะต้องตั้งกันที่โต๊ะหมู่บูชาร่วมกับพระพุทธรูป และนิยมตั้งไว้ก่อนหรือเหนือที่นั่งสำหรับเจ้าอาวาส แต่ต่ำกว่าพระพุทธรูป อีกทั้งเมื่อเสร็จพิธีแล้วยังมักได้รับการเก็บรักษาไว้บริเวณอาสน์สงฆ์ในศาลาการเปรียญแต่ละวัด ดังนั้น ครุพณ์ในมิติวัฒนธรรมอีสานจึงไม่ใช่เพียงวัตถุในพิธีทั่วไป หากแต่เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ผ่านงานพิธีในบุญพะเหวดหรือเทศน์มหาชาติเดือน ๔ (จันทรคติ) เมื่อผ่านพิธีแล้วมีบทบาทหน้าที่คล้ายกับพระอุปคุตที่หายกจะต้องได้รับการเชิญมาประดิษฐานในพิธี และเมื่อใช้ในบุญระดับชุมชนและครอบครัว ครุพณ์มีสถานะเช่นเดียวกับพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามากกว่ารูปอื่นๆ เช่นเจ้าอาวาส และมีสถานะเป็นเช่นเดียวกับพระเครื่องหรือวัตถุมงคลศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การเคารพนับถือ

บรรณานุกรม

ธนิธ อยุธยา. (๒๕๑๔). **ตำนานเทศน์มหาชาติและแหล่งเครื่องเล่นมหาชาติบางแหล่ง.**

พระนคร: ศิวพร.

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. (๒๕๑๖). **อีตลีสอง.** กรุงเทพฯ: มหาชน.

อริยานุวัตร, พระ. (๒๕๐๖). **ระเบียบโบราณประเพณีทำบุญ [มปท.]**

ภาษาลาว

วีระจิตตะมหาเถระ [สาธุใหญ่คำจัน วีระจิต], พระ. (๑๙๙๑). **มาลัยแสน.** ม.ป.ท.

เอกสารใบลาน

มาลัยแสน. ใบลานอักษรธรรมอีสาน ภาษาอีสาน ฉบับพ่อดำ สรรค์สมบัติ บ้านทุ่งไป่รง
อ.อุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น จำนวน ๑ ผูก

สัมภาษณ์

เกษมบุญศิริ, พระครู. (๑๕ มกราคม ๒๕๖๐). **สัมภาษณ์.** เจ้าอาวาสวัดทักษิณ
ต.บ้านโสก อ.คอนสวรรค์ จ.ชัยภูมิ.

เทพสารเมธี, พระ. (๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙). **สัมภาษณ์.** เจ้าอาวาสวัดประชานิยม เจ้าคณะ
จังหวัดกาฬสินธุ์ (ธรรมยุติ) จ.กาฬสินธุ์.

ประมวล อธิปญโญ, พระอธิการ. (๑๒ มีนาคม ๒๕๕๙). **สัมภาษณ์.** เจ้าอาวาสวัดโกล
กลาง อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด.

ปรีดิ์ธรรมวัตร, พระครู. (๒๑ มีนาคม ๒๕๕๙). **สัมภาษณ์.** นิสิตมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รองเจ้าคณะอำเภอศรีสมเด็จ
จ.ร้อยเอ็ด.

วิชัยกิตติคุณ, พระครู. (๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙). **สัมภาษณ์.** อดีตเจ้าคณะอำเภอกันทรวิชัย
อายุ ๘๑ ปี เจ้าอาวาสวัดสุวรรณมงคล บ้านคันธา จ.มหาสารคาม.

วิจิตร อาจคำโพ. (๑๙ มีนาคม ๒๕๕๙). **สัมภาษณ์.** ทายกและหัวหน้าอุบาสกอุบาสิกา
อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด

สัมฤทธิ์ มุขภักดี. (๓๑ มีนาคม ๒๕๕๙). **สัมภาษณ์.** ไวยาวัจกรวัดสว่างเหล่าอ้อย
อายุ ๗๕ ปี ต.เหล่าอ้อย อ.เกษตรวิสัย จ.กาฬสินธุ์.

สิทธิวิโรภาส, พระครู. (๒๐ เมษายน ๒๕๕๙). **สัมภาษณ์.** เจ้าอาวาสวัดท่าสะแบง
รองเจ้าคณะอำเภอทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด.

ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ: บทบาทประเพณีที่มีต่อชาวสุรินทร์ในปัจจุบัน*

สารทิ ขาวดี**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษที่มีต่อชาวสุรินทร์ในปัจจุบัน โดยผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่าการดำรงอยู่ของประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษสัมพันธ์กับการมีหน้าที่รับใช้สังคม ผู้วิจัยเก็บข้อมูล ๒ แหล่ง คือ เอกสาร และลงพื้นที่ภาคสนามประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษของจังหวัดสุรินทร์ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์บุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ผู้ร่วมงาน และนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษมีบทบาทต่อชาวสุรินทร์ ในปัจจุบัน ๔ ประการ ได้แก่ บทบาทในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งเดียว บทบาทในการให้ความบันเทิงแก่ผู้ร่วมงาน บทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประจำเดือนสิบของจังหวัดสุรินทร์ และบทบาทในการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

คำสำคัญ ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ; บทบาท

---

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้าง และบทบาทของประเพณีประดิษฐ์ ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับบัณฑิต” บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๙ โดยมีศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรภาษาไทยและการสื่อสาร สาขาภาษาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

*Saendonta Ancestor Worship Tradition of Changwat Surin: Its Roles on Surin People**

Sarapee Khowdee**

Abstract

The purpose of this article is to explore the current role of **Saendonta Ancestor Worship Tradition** for the local people in Surin province. This study was based on the assumption that the existence of **Saendonta Ancestor Worship Tradition** can be correlated to the social responsibilities of the people. Data was collected from two sources – documents and field research in the **Saendonta Ancestor Worship Tradition** in Surin province during 2012-2016 to observe and participate in the ceremony. Concerning the roles of **Saendonta Ancestor Worship Tradition** of Surin at the present time, the study has observed four dimensions: serving as a means to amalgamate different ethnic groups in Surin; as a source of entertainment for rite participants; as a destination of cultural tourism in the tenth lunar month; and as a cultural education platform that is also a socialization process

Keywords: Saendonta Ancestor Worship Tradition, Role

---

* This paper is part of the dissertation for the Doctor of Philosophy and of the research project entitled “Sandonta Ancestor Worship Tradition of Changwat Surin: The Construction of an Invented Tradition and its Role”. The research was partially funded by CU. Graduate School Thesis Grant, Graduate School, Chulalongkorn University. I would like to express my gratitude to my advisor, Prof. Sukanya Sujachaya for suggestions and support.

** Assistant Professor, Curriculum of Thai and Communication, Department of Eastern Languages and Literature, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

บทนำ

ชาวไทยเชื้อสายเขมรนับถือ “โขนตา” หรือ ผิบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น และถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในชีวิตประจำวัน เห็นได้จากที่มีการประกอบพิธีเซ่นไหว้ ทุกช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญของชีวิต และยังมีงานบุญที่ปฏิบัติสืบต่อมายาวนานเพื่อ แสดงการรำลึกถึงผิบรรพบุรุษโดยเฉพาะ เรียกว่า “แซนโขนตา” ในภาษาเขมรถิ่นไทย คำว่า “แซน” หมายถึง เซ่นไหว้ “โขนตา” หมายถึง ยายตา ในที่นี้ คือดวงวิญญาณ ผิบรรพบุรุษ และญาติพี่น้องที่ล่วงลับ พิธีกรรมนี้จัดขึ้นทุกวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ และถือเป็นวันรวมญาติประจำปีเพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษในสายตระกูล ความเชื่อเรื่อง ผิบรรพบุรุษ มีคำมาจากศาสนาพุทธที่ว่า *คนเราเมื่อผู้ตายไปแล้วจะแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มที่ดีจะได้ไปสวรรค์ กลุ่มที่ทำชั่วทำบาปก็จะตกนรก เป็นสัตว์นรก ผิเปรต พวกเหล่านี้ได้รับทัณฑ์ทรมานมากน้อยต่างกัน เมื่อถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ พระยายมจะอนุญาตให้ผีเหล่านั้นเดินทางมาเยี่ยมลูกหลานได้ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (เล่ม ๔), ๒๕๔๒: ๑๒๒๕)* ทั้งนี้แม้พุทธศาสนาจะเข้ามามีอิทธิพลในภายหลัง แต่ก็สามารถผสมกลมกลืนกับความเชื่อดั้งเดิมอย่างแนบสนิท ดังปรากฏว่ามีการกำหนดให้พระสงฆ์ทำหน้าที่สวดส่งบุญแก่ดวงวิญญาณ “แซนโขนตา” เป็น “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมร แต่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เพราะเกิดขึ้นและดำรงอยู่เฉพาะกลุ่ม กระทั่งปี ๒๕๕๐ องค์การบริหาร ส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้คัดสรรมรดกภูมิปัญญาที่มามีผลดีดีและนำเสนอเป็นงานประจำปี ในนาม “ประเพณีแซนโขนตาทูขาบรรพบุรุษ” เพื่อให้เป็นชาวสุรินทร์ ได้ออกมาทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ให้คนนอกได้รู้จักมากขึ้น และจัดสืบเนื่องเรื่อยมาจนปัจจุบัน

“ประเพณีแซนโขนตาทูขาบรรพบุรุษ”: จากพิธี “ราษฎร์” สูการรับใช้ “รัฐ”

มีการบันทึกเกี่ยวกับ “บ่อนแซนโขนตา” หรือ “งานบุญแซนโขนตา” สรุปลงได้ว่า เริ่มตั้งแต่วันที่ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ถึง วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ วัน รวม ๑๗ วัน โดยประมาณ มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมหลายอย่าง ทั้งเกี่ยวข้องกับดวงวิญญาณ มนุษย์ และ พุทธศาสนา มีทั้งจัดเฉพาะครอบครัว/สายตระกูล และที่ทำร่วมกันภายในชุมชน พบทั้งสิ้น ๙ กิจกรรม/พิธีกรรม ได้แก่ “วันเตรียมงาน” “พิธีเซ่นตาดูเป็นตู่จ” “พิธีกันช้อง”

“พิธีฉลองซ็อง” “พิธีแซนโฌนตา” “พิธีจูนโฌนตา” “พิธีแห่-โชต-จะกันเจอโฌนตา” “พิธีโชต ดารเบ็ดท์อม” และ “พิธีจูนโฌนตาหลบสรุก” แบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือพิธีสงฆ์ และพิธีชาวบ้าน

พิธีสงฆ์ ประกอบด้วยพิธีสวดอุทิศบุญแก่ดวงวิญญาณ (โชตดาร) และการปฏิบัติวัฏฐากพระสงฆ์ช่วงเช้าพรรษา (กันซ็องและฉลองซ็อง) ส่วนพิธีชาวบ้านมีทั้งพิธีเกี่ยวกับ “คนตาย” และ “คนเป็น” พิธีเกี่ยวกับ “คนตาย” ได้แก่ พิธี เซนไหว้ผีบรรพบุรุษ (แซนโฌนตา) พิธีแห่กระเชอ สวดกระเชอ และเทกระเชอ (แห่-โชต-จะกันเจอโฌนตา) เพื่ออุทิศบุญแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ สัมภเวสี ผีเปรต และผีไร้ญาติ และพิธีส่งดวงวิญญาณบรรพบุรุษกลับ (จูนโฌนตาหลบสรุก) ส่วนพิธีเกี่ยวกับ “คนเป็น” เรียกว่า “จูนโฌนตา” คือการแสดงกตัญญูทเวที่ ต่อญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตด้วยการเตรียมสิ่งของมอบให้และไหว้ขอพร ทุกกิจกรรม ในงานบุญสะท้อนความรักความผูกพันระหว่างสมาชิกครอบครัวและสายตระกูล และสร้างความสมัครสมานสามัคคีกันภายในกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งตอกย้ำให้เห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างคนตายกับคนเป็น คนตายกับพระสงฆ์ พระสงฆ์กับชาวบ้าน และชาวบ้านกับชาวบ้าน โดยมีพิธีกรรม และคุณธรรมเรื่อง “ความกตัญญูทเวที่” เชื่อมร้อย กล่าวอีกนัยหนึ่งงานบุญแซนโฌนตา ทำให้มนุษย์ พุทธศาสนา และผีบรรพบุรุษ มีปฏิสัมพันธ์และดำรงอยู่ร่วมกันอย่างประนีประนอม และกลายเป็นสิ่งที่บรรพชนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรใช้เป็นเครื่องขัดเกลาสมาชิกในสังคมเรื่อยมา

จนกระทั่ง ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ มีมติเลือกงานบุญนี้มาผลิตซ้ำ (reproduction) และนำเสนอในฐานะประเพณีใหม่ของจังหวัด โดยเชิญชวนชาวสุรินทร์ทุกกลุ่มชาติพันธุ์เข้าร่วม การจัดงานมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่ออนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ (๒) เพื่อกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเห็นความสำคัญของประเพณีแซนโฌนตา และ (๓) เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนและเยาวชนมีคุณธรรมโดยแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและบรรพบุรุษ และร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่คู่จังหวัดสุรินทร์ (เอกสารสรุปผลการดำเนินการจัดงานประเพณีแซนโฌนตาบูชาบรรพบุรุษ ประจำปี ๒๕๕๐) ทั้งนี้ ระยะเวลา ๕ ปีหลัง (ปีพ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ยังได้มุ่งหวังให้งานประเพณีเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดด้วย (เพียง นิจิตตโล สัมภาษณ์, ๒ กันยายน ๒๕๕๓)

ปี พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย *กลุ่มบุคลากรขององค์การบริหารส่วนจังหวัด สุรินทร์* ได้แก่ นายกองคํการบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์ และการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่กองการศึกษา และฝ่ายประชาสัมพันธ์งาน *กลุ่มผู้ร่วมขับเคลื่อนงานประเพณี* ได้แก่ ตัวแทนคณะครูจากสถาบันการศึกษาต่างๆ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ ตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วม ศิลปินพื้นบ้าน นักแสดง ผู้ร่วมขบวนแห่ และผู้นำในการประกอบพิธีกรรม *กลุ่มนักท่องเที่ยว* ทั้งคนในและคนนอกจังหวัด รวมทั้งร่วมสังเกตการณ์การจัดงาน และศึกษาเอกสารย้อนหลังตั้งแต่เริ่มจัดงานเพื่อดูรูปแบบการจัดกิจกรรม ผู้วิจัยพบว่า ภาครัฐมีการสืบสานมรดกภูมิปัญญาเดิมโดยการปรับปรุงยุคทำให้เหมาะสมกับบริบทใหม่และวัตถุประสงค์ใหม่ โดยได้เพิ่มเติมกิจกรรมต่างๆ ให้สามารถรองรับผู้คนที่แตกต่างหลากหลาย และตอบสนองวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ และวัตถุประสงค์เสริมดังกล่าว

ความน่าสนใจของ *ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ* คือไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อการเซ่นไหว้ “ผีบรรพบุรุษในสายตระกูล” อย่างที่ปฏิบัติในชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมร แต่ถูกจัดขึ้นเพื่อให้ชาวสุรินทร์ได้เซ่นไหว้ “ผีบรรพบุรุษของจังหวัด” ร่วมกันผีเจ้าเมืองจึงกลายเป็นแกนร้อยสำคัญ ทำให้ประเพณีเก่าในบริบทใหม่กลายเป็นสมบัติร่วมของคนทั้งจังหวัด พิธี “จูนโฎนตา” ถูกปรับเป็นการไหว้ขอพรผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้อาวุโสที่ชาวสุรินทร์นับถือ ส่วนพิธีสงฆ์ได้รับเลือกมาเฉพาะพิธีถวายเครื่องบัจจไทยธรรม และพิธีสวดอุทิศบุญแก่ดวงวิญญาณ ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เมื่อภาครัฐผู้ประดิษฐ์ประเพณีเข้าใจระเบียบพิธีที่มีมาแต่เดิมอย่างลึกซึ้ง การเลือกวัน-เวลาจัดงานไม่ทับซ้อนกับวันเซ่นไหว้ในชุมชนเขมร ส่งผลให้ตั้งแต่แรกเริ่มจัดงานจวบจนปัจจุบันมีประชาชนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดร่วมเตรียมมา

บทบาทของ “ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ” ต่อชาวสุรินทร์ปัจจุบัน

นักมานุษยวิทยาสนใจบทบาทหน้าที่ของระบบต่างๆ ในวัฒนธรรม ไม่ว่าจะจะเป็นระบบความเชื่อและศาสนา ระบบครอบครัว ระบบปกครอง ระบบการศึกษา ระบบนันทนาการ โดยมองว่าระบบต่างๆ เป็นกลไกทางวัฒนธรรมซึ่งต่างมีหน้าที่ของตน และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้” (สุกัญญา สัจจฉายา, ๒๕๔๙: ๓) นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา

และนักคิดชนวิทยา ฯลฯ ยังใช้เป็นแนวทางการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของบางสิ่งหรือปรากฏการณ์บางอย่างในสังคม *ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ* เป็นตัวอย่างหนึ่งของประเพณีประติษฐานที่สะท้อนพลวัตทางวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบันเป็นการผลิตซ้ำแบบปรับประยุกต์เพื่อสืบทอดสิ่งที่มีความแต่เดิมให้ยังคงอยู่ และเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเชื่อทางศาสนา ทั้งศาสนาผี และศาสนาพุทธ ซึ่งการดำรงอยู่ต่อเนื่องยาวนานนับสิบปี น่าจะเป็นข้อยืนยันได้ว่า เพราะประเพณียังคงมีบทบาทสำคัญต่อผู้คนและสังคมชาวสุรินทร์

จากการวิเคราะห์ สามารถสรุปบทบาทของ*ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ* ที่มีต่อชาวสุรินทร์ในยุคปัจจุบัน ๔ ประการ คือ บทบาทในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งเดียว บทบาทในการให้ความบันเทิง บทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประจำเดือนสิบของจังหวัดสุรินทร์ และบทบาทในการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

๑. บทบาทในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งเดียว ในพื้นที่ประเพณีมีประชาชนทั้ง ๔ กลุ่มในจังหวัด ได้แก่ คนเขมร คนส่วย คนจีนและคนลาว (อีสาน) เข้าร่วมทุกปี ซึ่งแต่ละกลุ่มได้ช่วยกันนำเสนออัตลักษณ์จังหวัดและอัตลักษณ์ของกลุ่มตนผ่านงานประเพณี ๒ ลักษณะ คือ มีการสืบทอดและผลิตซ้ำอัตลักษณ์งานบุญแซนโฎนตาเดิม และมีการนำมานำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มานำเสนอในงานประเพณีโดยเจ้าของกลุ่ม

๑.๑ มีการสืบทอดและผลิตซ้ำอัตลักษณ์งานบุญแซนโฎนตาเดิม เมื่อภาครัฐมุ่งอนุรักษ์ประเพณีเก่าแก่ของจังหวัด จึงได้สืบทอดแนวคิดหรือสาระสำคัญช่วงพิธีศักดิ์สิทธิ์ของงานบุญแซนโฎนตาโดยการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไป ดังนี้

- **การสืบทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติเรื่องความกตัญญูทวดเวที่ต่อบรรพบุรุษ** กิจกรรมในงานบุญแซนโฎนตาเดิม ที่ไม่มีพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ พิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษภายในครอบครัว/สายตระกูล ในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ พิธีเทกระเซอโฎนตาเพื่ออุทิศบุญแก่ดวงวิญญาณ ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ และพิธีส่งดวงวิญญาณกลับ ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ในพื้นที่ประเพณีประติษฐาน

ใหม่ของจังหวัด ทั้ง ๓ พิธียังคงได้รับการสืบทอดแต่เป็นไปในลักษณะการปรับ
ประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ และวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ เมื่อ
เป็นการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษของจังหวัด (เจ้าเมืองสุรินทร์) ที่ล่องลับ เช่น ชุด
เครื่องเช่น พิธีการ ได้ถูกปรับให้ยิ่งใหญ่ และเหมาะสมกับฐานะของผู้รับ เป็นต้น

- การสืบทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติเรื่องความกตัญญูทวดเวทิต่อญาติ

ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ “จุนโฌนตา” คือกิจกรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ
คน เป็นกุศโลบายที่บรรพชนใช้อบรมสั่งสอนสมาชิกกลุ่มมาแต่ครั้งโบราณ ถูกใช้เป็น
เครื่องร้อยรัดผู้คน ใช้เป็นเวทีแสดงความรัก ความเอาใจใส่ระหว่างพ่อแม่กับลูก ปู่ย่า
ตายายกับลูกหลานในสายตระกูล และระหว่างคนเฒ่าคนแก่กับลูกหลานในชุมชน ใน
บริบทพื้นที่ใหม่ พิธีนี้ยังคงได้รับการสืบทอด โดยผู้จัดงานกำหนดให้ทุกชุมชนที่เข้าร่วม
ได้เตรียมขนม ข้าวต้ม ผลไม้ ฯลฯ จัดลงในภาชนะสวยงาม เพื่อให้ตัวแทนนำมามอบ
แต่ผู้อาวุโสที่ชาวสุรินทร์เคารพนับถือ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ ๑ ชาวสุรินทร์แซนโฌนตาเจ้าเมืองร่วมกัน และเตรียมชุดเครื่องจุนโฌนตา
ตามานำไหว้ขอพรผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้บริหาร และผู้อาวุโสในจังหวัดสุรินทร์

- การสืบทอดแนวคิดและวิถีปฏิบัติเรื่องความกตัญญูทวดเวทิต่อพระพุทธรูป

ต่อพระพุทธรูป ตลอดระยะ ๑๗ วันของงานบุญแซนโฌนตา พระสงฆ์มีบทบาท
สำคัญคือทำหน้าที่สวดอุทิศบุญแก่ดวงวิญญาณที่เชื่อว่าจะกำลังเดินทางกลับมายังโลก
มนุษย์ การทำหน้าที่ของพระสงฆ์แสดงให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อคนในสังคม
ว่า ถึงแม้จะเข้ามาภายหลังแต่ก็สามารถประสานกลมกลืนกับศาสนาผีที่ดำรงอยู่คู่
สังคมมาก่อนอย่างแนบสนิท โดยมีความเชื่อเรื่อง “บุญและการอุทิศ” เป็นสิ่งเชื่อมร้อย

ในพื้นที่ดั้งเดิม ระหว่างวันแรม ๑ ค่ำ ถึง ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ทุกครอบครัว จะจัดเตรียมสำหรับอาหารคาวหวาน ขนม ข้าวต้ม และเครื่องปัจจัยไทยธรรมไปวัด เพื่อทำบุญตักบาตร ถือศีล ฟังเทศน์ (เรียกว่า กันชอง) และให้พระสงฆ์สวดอุทิศ บุญไปยังดวงวิญญาณ (เรียกว่า โชตदार) ในประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ถูกกำหนดจัดหลังเที่ยงวัน การถวายภัตตาหารจึงถูกตัดออก เหลือเพียงถวายเครื่องปัจจัยไทยธรรมโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้บริหาร และผู้อาวุโสเป็น ตัวแทนนำถวาย ส่วนพิธีโชตदारหรือสวดอุทิศบุญแก่ดวงวิญญาณก็ยังคงสืบทอดไว้ เช่นเดิม ดังที่มีการนิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูป มาสวดทักษิณานุประทานอุทิศบุญแด่ดวง วิญญาณเจ้าเมืองทุกปี การผลิตข้าวและนำเสนอพิธีกรรมโดยการปรับประยุกต์ให้ เหมาะสมกับกาลเทศะ และวัตถุประสงค์ของการจัดงานประเพณีที่เปลี่ยนไป แสดง ให้เห็นความพยายามของภาครัฐที่จะรักษาหัวใจของงานบุญดั้งเดิมให้คงอยู่ และ ใช้งานประเพณีทำหน้าที่ยึดโยงพุทธศาสนา ลูกหลานชาวสุรินทร์ และดวงวิญญาณ เจ้าเมืองไว้ด้วยกัน เหนือสิ่งอื่นใด การคงพิธีสงฆ์เอาไว้ ก็คือวิธีการหนึ่งในการขจัด ความกังวลของชาวเมืองที่ว่า ข้าวปลาอาหาร ขนมนมเนย ข้าวของเครื่องใช้ที่ตั้งใจ จัดเตรียมเพื่อเซ่นไหว้จะไม่ถึงดวงวิญญาณ ด้วยพระสงฆ์มีความหมายในฐานะเครื่อง ประกันความอบอุ่นใจ สบายใจ และให้ความเชื่อมั่นแก่ผู้คนมาแต่ครั้งโบราณกาล

ภาพที่ ๒ พิธีสงฆ์ในประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ

๑.๒ มีการนำงานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มานำเสนอในงานประเพณีโดย

เจ้าของกลุ่ม เมื่อประเพณีไม่ใช่พื้นที่เฉพาะของกลุ่มเขมร จึงมีการเปิดรับผู้คนและไม่มี การปิดกั้นวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ที่ร่วมจังหวัดเดียวกัน จึงพบว่า กลุ่มส่วย จากอำเภอ ทำตุม ได้นำช้างจำนวน ๙ เชือก มานำขบวนทุกปี อีกทั้งยังได้เห็นชาวส่วยหลากหลาย กลุ่มที่กระจายตัวอยู่หลายอำเภอในจังหวัด นำเสนอลักษณะเครื่องแต่งกายประจำกลุ่ม ตนอย่างสวยงาม กลุ่มลาวมีการจัดสำหรับเครื่องเช่นโดยเน้นใช้ข้าวเหนียว และกับข้าว ที่ปรุงจากเนื้อวัว ซึ่งเป็นวิถีการกินในวัฒนธรรมตน บางปีก็ทำหุ่นจำลองนักร้องหมอลำ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์บ่งบอกความเป็นกลุ่มตนเช่นกัน มาเต้นประกอบเพลงหมอลำบรรด สร้างความสนุกสนานแก่ขบวนตนและขบวนที่อยู่ก่อนหน้าและตามหลัง ส่วนกลุ่มจีนแม้ ไม่ปรากฏเป็นกลุ่มก่อนในขบวนแต่เด่นชัดเหมือนกลุ่มอื่นๆ (ยกเว้นผู้นำองค์กรภาครัฐ เอกชน และประชาชนที่ได้รับเชิญมาร่วมพิธีช่วงพิธีเซ่นไหว้) แต่อาหารที่รับรู้กันว่าเป็น อัตลักษณ์สุรินทร์ คือ “ผักกาดหวานตราสามฝั่ง” ที่มีชาวจีนสามิ-ภรรยา เป็นผู้บุกเบิก พัฒนาการะบวนการผลิตจนมีชื่อเสียงเป็นจุดขายของจังหวัด ก็ได้รับเลือกมานำเสนอ ผ่านชุดเครื่องเช่น และเครื่องไหว้จุนโถงตาเช่นกัน หรือพบอาหารบางชนิดที่ครอบครัว ชาวจีนบางตระกูลขอนำมาร่วมด้วยทุกปี ส่วน กลุ่มเขมร นอกจากร่วมกันกับชาวเมือง สืบทอดพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ทั้ง ๔ พิธีดังกล่าว ยังเน้นสวมใส่ผ้าไหมพื้นเมือง เครื่องเงิน โบราณ รวมทั้งนำศิลปะการละเล่นพื้นบ้าน อาหารในพิธีเช่นโถงตา และภาษาเขมร เขมรถิ่นไทยมาผลิตซ้ำในงานประเพณี นอกจากนี้ กลุ่มเขมร ลาว ส่วย ที่อาศัยอยู่ บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิ ๑๐๕ ที่คุณภาพดีที่สุทธระดับโลก ยังมีการนำเสนอวิถีวัฒนธรรมข้าวผ่านขบวนแห่อย่างสร้างสรรค์ สะท้อนความบริบูรณ์ ของอาหารการกินและย้ำความมีชื่อเสียงเรื่องข้าวหอมมะลิจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างดี

น่าสนใจว่า ทุกปีนอกจากทุกกลุ่มจะออกแบบขบวนแห่โดยการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ กลุ่มตน และอัตลักษณ์สุรินทร์ที่สัมพันธ์กับคำขวัญประจำจังหวัดเป็นหลัก ยังเลือกสิ่งอื่น ที่กลุ่มเห็นว่าเป็นสิ่งที่ช่วยแยกความแตกต่างระหว่างตนกับกลุ่มอื่นมานำเสนอด้วย อาทิ เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบอีกว่าบางปีภาครัฐและ ชาวชุมชนต่างๆ ยังนำอัตลักษณ์ที่เป็นความภูมิใจร่วมของทุกคนที่ในฐานะเจ้าของพื้นที่ ที่เคยมีอาณาจักรขอมโบราณอันรุ่งเรืองมาก่อน จึงปรากฏการวาดปราสาทหินเป็นฉาก หลังปะรำพิธี และมีการนำภาพวาดปราสาท ป้ายไวนิลรูปปราสาท ปราสาทจำลอง

แกะด้วยโคมด้วยฝีมือประณีต มาประดับเป็นฉากบนรถ และถือในขบวนแห่อย่างสวยงาม

๒. บทบาทในการให้ความบันเทิง

นอกจากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ผู้จัดงานได้เพิ่มเติมกิจกรรมอื่น ๆ เข้ามาเพื่อสร้างความบันเทิงแก่ผู้เข้าร่วมงาน และผู้ชม ดังนี้

๒.๑ ดนตรีพื้นบ้าน การขับร้อง และนาฏศิลป์พื้นบ้าน สุกัญญา สุจฉายา (๒๕๕๖: ๓๐๘) ได้แสดงทรรศนะว่า “สำหรับชาวบ้านในชนบทที่ยังยึดหลักจารีตประเพณี คติชนไม่ได้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในปัจจุบันด้วย” ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นปรากฏให้เห็นหลากหลายรูปแบบ หนึ่งในนั้นก็คือ “ดนตรี การเต้นรำ และศิลปะการแสดง” หรือเรียกอีกอย่างว่า “ภูมิปัญญาด้านนันทนาการ” การละเล่นพื้นบ้านอาจแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ทั้งท่วงทำนอง สำเนียงเพลง บทกลอนคำร้อง และภาษาที่ใช้ สำหรับจังหวัดสุรินทร์การละเล่นของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรถือว่าโดดเด่นที่สุด เพราะชีวิตของผู้คนกับดนตรีอยู่คู่กันมาแต่ครั้งโบราณ ดังที่เจริญ กันตริม มโหรีพื้นบ้าน และการร่ายรำต่างๆ ได้ทำหน้าที่สร้างความสุขสนุกสนานและความบันเทิงเรใจแก่ชาวบ้านในช่วงเทศกาล/งานประเพณีมาโดยตลอด ในประเพณีแห่นาฏศิลป์ชาวบูรพบุรีก็เช่นเดียวกัน

จากการสังเกตบรรยากาศงาน พบว่าท่วงทำนองดนตรี ลีลา ร่ายรำ และการขับร้อง สามารถสร้างความบันเทิงแก่ผู้ร่วมในขบวน และผู้ชมนอกขบวนอย่างต่อเนื่อง ขบวนแห่ที่ภาครัฐจัดเพิ่มเข้ามา ทำให้การละเล่นพื้นบ้านสุรินทร์ได้ทำหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อรถขบวนแห่มาได้เชิญศิลปินพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงที่สุดในแถบอีสานใต้ คือน้ำผึ้ง เมืองสุรินทร์ มาขับร้องกันตริมบรรยายประวัติความเป็นมาและความสำคัญของประเพณีแห่นาฏศิลป์ น้ำเสียงที่กังวานใส สามารถเรียกความสนใจจากผู้ชมทั้งภายในและภายนอกขบวน หรือปีที่มีการจัดประกวดการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน นอกจากนักแสดงจะได้ร่วมอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านสุรินทร์ ทุกชุดการแสดงยังสร้างความสุนทรีย์ ทั้งแก่ผู้แสดง คณะกรรมการตัดสิน และผู้ชมงาน รวมถึงการบรรเลงเพลงมโหรีพื้นบ้านตลอดงานประเพณี ล้วนสร้างความสุขแก่ผู้ชม/ผู้ฟัง และตัวศิลปินเอง

ภาพที่ ๓ รอยยิ้มของนางรำในขบวนแห่ และความสุขของชาวบ้านเมื่อได้ร่วมกันรำกันตรึมในงานประเพณี

ในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นนักดนตรีพื้นบ้าน บางท่านต้องแบกเครื่องดนตรีที่น้ำหนักมากและเดินเท้าด้วยระยะทางที่ยาวไกล แต่สิ่งที่ปรากฏคือ ทุกคนต่างทำหน้าที่ด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสจนกระทั่งกิจกรรมสำเร็จลุล่วง และถึงแม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ภาครัฐได้ปรับกิจกรรมเพื่อถนอมสุขภาพนักดนตรีอาวุโส โดยเพิ่มการบรรเลงมโหรีหน้าปะรำพิธี และเชิญเฉพาะนักดนตรีสูงอายุมาบรรเลงรอบขบวนแห่ที่จะเดินทางมาถึง แต่กลับพบว่ามีจำนวนไม่น้อยยังคงไปร่วมบรรเลงดนตรีในขบวนกับลูกหลานเยาวชน ภาพเช่นนี้สะท้อนให้เห็นการใช้หัวใจในการทำหน้าที่ของศิลปินสูงวัยค่อนข้างชัดเจน

๒.๒ กิจกรรมที่ได้รับเลือกมานำเสนอใหม่ในแต่ละปี ยกตัวอย่าง ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ผู้จัดงานได้เพิ่มกิจกรรมใหม่ ๒ อย่าง ได้แก่ การแข่งขันขลุ่ยมะพร้าว และการแสดงนาฏยมวยไทยของเยาวชนจากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนของจังหวัดสุรินทร์ ทั้งสองกิจกรรมนับเป็นสีสันของงาน เพราะสามารถสร้างความสนุกสนาน และเสียงหัวเราะให้ทั้งผู้แข่งขัน คณะกรรมการ ผู้ชม และพิธีกรบนเวที

การแข่งขันชุดมะพร้าวแบบโบราณ ทั้งในรุ่นเยาวชน (เด็กนักเรียน) และรุ่นประชาชน ความสนุกสนานเริ่มตั้งแต่ลีลาท่าทางการชุด เท้าที่สังเกตเห็นส่วนใหญ่ผู้แข่งขันรุ่นประชาชนจะเน้นความสนุกสนานมากกว่าสนใจปริมาณมะพร้าวที่ชุดได้ ถึงแม้มีการระบุชุดว่า ผู้ที่ชุดนี้มะพร้าวออกมาได้มากที่สุดภายในเวลา ๕ นาทีถือเป็นผู้ชนะก็ตาม จากการสังเกตยังพบว่า ชาวต่างชาติที่ไม่เคยเห็นวัฒนธรรมเช่นนี้ก็หัวเราะไปกับท่าทางของผู้เข้าแข่งขัน บางคนจึงอุปการณ์ประกอบและลีลาท่าชุดมะพร้าวของคนไทยแบบไม่กะพริบตา บางคนขอถ่ายภาพกระต่ายชุดมะพร้าวเป็นที่ระลึกหลังการแข่งขันสิ้นสุดลง หรือความน่ารักของเด็ก ๆ จากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนของจังหวัดสุรินทร์ ที่ได้แสดงการออกกำลังกายผ่านนาฏยมวยไทย ความอึกเขิมของท่วงท่า ทำนองดนตรีที่สนุกสนานเร้าใจ ทำให้ผู้ชมหลายคนต้องออกท่าทางตามไปด้วย ส่วนกิจกรรมที่สอนน้องรำกันตรึมน้ำผึ้ง เมืองสุรินทร์ เป็นผู้ที่นำเล่นกิจกรรมก็สามารถสร้างความสนุกสนานทั้งต่อตัวที่ ๆ ที่เป็นผู้สอน และน้อง ๆ ที่มาร่วมเป็นนางรำฝึกหัด เห็นได้ชัดเจนว่า กิจกรรมเริ่มต้นด้วยความเขินอาย เพราะบางคนได้รับการไหวตโดยการกลั่นแกล้งจากเพื่อน ๆ แต่วิธีการขบร้องเชิญชวน และชมน้อง ๆ เยาวชนผ่านท่วงทำนองเพลงของศิลปิน สามารถสร้างความมั่นใจ สร้างความผ่อนคลาย และทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมแสดงออกอย่างเป็นธรรมชาติโดยไม่เคอะเขินในที่สุด

ภาพที่ ๔ กิจกรรมที่สอนน้องรำกันตรึม การแข่งขันชุดมะพร้าว และกิจกรรมการแสดงนาฏยมวยไทย

๒.๓ ความบันเทิงช่วงพิธี “จะกันเจอไญนตา” ความสุขอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่ผู้ร่วมงานบุญ/ประเพณีแซนไญนตา ทั้ง ๒ พื้นที่ ช่วงพิธีศักดิ์สิทธิ์ คือการได้แย่งอาหารที่อุทิศแก่ดวงวิญญาณร่วมกัน เรียกว่า “จะกันเจอไญนตา” (เทกระเขยขยายตา) แต่ทั้งนี้ความสนุกสนานที่พบเฉพาะในงานประเพณีแซนไญนตาบุชาบรรพบุรุษ คือ ชาวเมืองได้นำแป้ง เครื่องหอม มาทาให้กัน ในพื้นที่ดั้งเดิม นอกจากสำหรับอาหารคาวหวาน เครื่องดื่ม และเสื้อผ้าเครื่องประดับที่ลูกหลานต้องจัดเตรียมไว้ให้ดวงวิญญาณผลัดเปลี่ยนก่อนไปพึ่งเทศน์ฟังธรรม ทุกบ้านยังต้องเตรียมเครื่องหอม หรือเครื่องประทีนผิวมาในชุดเครื่องเช่นด้วย ในพื้นที่ใหม่ ผู้จัดงานยังคงสืบทอดไว้เช่นนั้น แต่ความน่าสนใจ คือหลังจากทุกคนแย่งอาหารกันแล้ว ระยะเวลาหลังพบว่ามีเด็ก ๆ และชาวบ้านบางกลุ่มได้นำเครื่องหอมจากชุดเครื่องเช่นมาทาหน้าให้กันจนมอมแมม กลายเป็นภาพคนเฒ่าคนแก่ ลูกเด็กเล็กแดงมีแป้งเประอะตั้งแต่ใบหน้าถึงเนื้อตัว และมีสีหน้ายิ้มแย้มมีความสุข

ภาพที่ ๕ เสริจสิ้นพิธี “จะกันเจอไญนตา” ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างประแป้งให้กันอย่างสนุกสนาน

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ พยายามสืบสานพิธีศักดิ์สิทธิ์ของงาน บุญแสนโหมงตาเดิม ขณะเดียวกันก็ออกแบบประเพณีให้ยิ่งใหญ่อยู่สัองการ โดยเพิ่ม นิทรรศการ ขบวนแห่ การแสดง/ประกวดการละเล่นพื้นบ้าน ทั้งได้มีการเผยแพร่ ข่าวสารการจัดงานผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ รูปแบบกิจกรรมดังกล่าวช่วยย้ำให้เห็นว่า ประเพณีแสนโหมงตาบูชาบรรพบุรุษ ได้ดำรงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม คือเป็นพื้นที่ เช่นไหว้ดวงวิญญาณบรรพชน ตอบแทนคนเป็น และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยจัดให้ประชาชนได้แสดงออกร่วมกัน แต่ทั้งนี้ก็ได้เพิ่มกิจกรรมเพื่อรับมิตการเป็น แหล่งท่องเที่ยว ดึง “คน” และ “เงิน” เข้าสู่จังหวัดด้วย

๓. บทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประจำเดือนสิบของจังหวัดสุรินทร์ หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า นอกเหนือจากที่อบจ.ต้องการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมอันดีของสุรินทร์แล้ว ยังหวังให้กลายเป็นกิจกรรมที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ในอนาคตด้วย (เพียง นิจิตตโล, สัมภาษณ์, ๒ กันยายน ๒๕๕๗) เหตุนี้ประเพณีแสนโหมงตาบูชาบรรพบุรุษ จึงได้รับการสร้างสรรค์และจัดวางรูปแบบให้มีลักษณะเหมือนงานเทศกาลทางวัฒนธรรมที่ไม่ได้มีเฉพาะพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดตามแบบดั้งเดิม แต่ได้เพิ่มเติมกิจกรรมรื่นเริง และสาระความรู้อื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกนำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์บางอย่างมาผลิตซ้ำในพื้นที่ประเพณี

กระแสโลกาภิวัตน์ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ทำให้แต่ละประเทศพยายามสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนขึ้นมาเพื่อสถาปนาความเป็นชาตินิยมแก่ประเทศของตน ทั้งยังเป็นการตอบโต้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของประเทศเจ้าอาณานิคมหรือประเทศที่มีพลังทางวัฒนธรรม ต่อมาจึงได้มีการนำเอาทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และประเพณีในฐานะอัตลักษณ์ของประเทศมาทำให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการท่องเที่ยว พร้อมใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองเป็นประหนึ่งตราสินค้าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (บุญยสฤษฎ์ อนุเกศข, ๒๕๕๘: ๑๕) การนำเอาทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ที่มีอยู่พื้นที่นั้น ๆ มาให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมอย่างใกล้ชิด ปัจจุบันรู้จักกันดีในชื่อว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความแตกต่างหลากหลายตามลักษณะเฉพาะของทุน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงอาหาร การท่องเที่ยวในตัวเมือง การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณกับการท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเทศกาล และการท่องเที่ยวด้านมรดก (บุญยสฤกษ์ อเนกสุข, ๒๕๕๘: ๑๗-๓๒) ประเพณีแห่นางไหม้ตามบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์ อาจเรียกว่าเป็นงานเทศกาลท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบผสม เพราะเป็นการประยุกต์จำลองการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์เชิงมรดกทางวัฒนธรรม เชิงประวัติศาสตร์ เชิงอาหาร เชิงศาสนาและเชิงจิตวิญญาณมาผสมผสานเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว

ในยุคปัจจุบัน เมื่อกระแสความนิยมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ได้ส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐหลายๆ แห่งร่วมมือกับภาคประชาชน คัดเลือก “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่มีอยู่แล้วในชุมชนมานำเสนอ และทำให้เป็นงานเทศกาลท่องเที่ยวลักษณะดังกล่าวอยู่ตลอดเวลา และงานบุญแห่นางไหม้ที่ไม่เคยได้รับเลือกมานำเสนอในพื้นที่สาธารณะ เพื่อรับใช้รัฐ และรับใช้บริบทการท่องเที่ยวมาก่อน ก็ได้เข้าสู่กระบวนการออกแบบให้เป็นงานเทศกาลท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปพร้อมกัน แม้จะไม่ใช่เจตนาก่อนในช่วง ๕ ปีแรก แต่ระยะ ๕ ปีหลังมีความชัดเจนมากขึ้น และวิธีการที่ภาครัฐพยายามทำให้ประเพณีแห่นางไหม้ตามบูชาบรรพบุรุษ เป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และของจังหวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสอย่างใกล้ชิด ประกอบด้วย

๓.๑ การกำหนดให้ผู้ร่วมงานแต่งกายด้วย “ผ้าไหมพื้นเมือง” ผ้าไหมพื้นเมือง และ “ปะเก้อม” (เครื่องประดับเงิน) เป็น “ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม” เพราะเป็นองค์ความรู้และความสามารถในการเลือกสรรวัสดุ การสร้างสรรค์เชิงศิลปะ และกระบวนการประดิษฐ์งานหัตถกรรม และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ (สุกัญญา สุจฉายา, ๒๕๕๖: ๓๐๗) เป็นมรดกตกทอดของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร และเป็นความภูมิใจร่วมของชาวสุรินทร์

ทุกปีชาวสุรินทร์พร้อมใจกันสวมใส่ผ้าไหมพื้นเมือง และเครื่องประดับเงินมาร่วมงาน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะมีการระบุชัดในกำหนดการ แต่ก็มีปฏิเสธไม่ได้ว่า

ผ้าไหมกับงานบุญเป็นสิ่งคู่กัน และเป็นวิถีปฏิบัติที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวสุรินทร์ อยู่แล้ว และคำสัมภาษณ์ตัวแทนคณาจารย์จากโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ว่า “ทางโรงเรียนก็มีความตั้งใจจะร่วมสืบสานอยู่แล้ว เพราะปกติทางโรงเรียนก็ได้กำหนดให้ เด็กๆ ใส่ผ้าพื้นเมืองมาโรงเรียน เพราะฉะนั้นในการมาร่วมในงาน การหาชุดพื้นเมือง มาใส่จึงไม่ใช่ปัญหา และภูมิใจที่สามารถนำเสนอสมบัติปูย่าตาตายามาแสดงให้คนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ คนสุรินทร์ได้เห็นความงดงามของผ้าพื้นเมืองสุรินทร์ ทั้งซำปิวัด สไบ โสรัง...” (ทวีศักดิ์ รัฐสมุทร, สัมภาษณ์, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗) ช่วยยืนยันถึงความตั้งใจของชาวเมือง ที่จะสวมใส่ผ้าไหมพื้นเมืองมาร่วมงาน แม้จะไม่มีกำหนดหรือบังคับก็ตาม

ภาพที่ ๖ เด็กๆ จากโรงเรียนอนุบาลสุรินทร์ และโรงเรียนบ้านดงมัน
นุ่งผ้าพื้นเมืองร่วมในขบวนแห่

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙ พบว่ามีนิสิตนักศึกษาที่มีใจอนุรักษ์ได้รวมกลุ่ม และพร้อมใจกันนุ่งผ้าไหม โสรัง หิ้วตะกร้าหมาก เทียวชมงาน สีน้าย้มแยมแจมใส่ สร้อยจุดเด่น จุดสนใจแก่ผู้คน และสื่อมวลชน ปราบกฏการณ์เช่นนี้นอกจากจะสร้าง บรรยากาศการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังเป็นสื่อแสดงให้คนนอกเห็นความมีใจอนุรักษ์ ของเยาวชนรุ่นใหม่ในจังหวัด และเป็นการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาพูดคุย แลกเปลี่ยน และเข้ามาสัมผัสถึงความงามของผ้าไหมพื้นเมืองสุรินทร์อย่างใกล้ชิด ยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๗ นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมตัวกันใส่ผ้าพื้นเมืองเดินชมงาน และเก็บเกี่ยวความรู้
ทางวัฒนธรรม

**๓.๒ การใช้งานประเพณีเป็นที่รวมศิลปพื้นบ้านด้านดนตรี การขับร้อง
และระบำรำฟ้อน** การละเล่นพื้นบ้าน เป็นอัตลักษณ์หนึ่งของจังหวัดที่ได้รับเลือกสรร
มาผลิตซ้ำไว้ในงานให้ประชาชนร่วมกันสืบสาน ผ่านกิจกรรม ๓ ส่วน *ส่วนแรก* การ
ประกวดการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ *ส่วนที่สอง* ขบวนแห่
รอบเมือง และ*ส่วนสุดท้าย* การแสดงทั้งก่อนเข้าสู่พิธีเช่นไหว้ดวงวิญญาณ และขณะ
ประกอบพิธีกรรม

กันตรึม เจริญ มโหรี และการรำรำพื้นบ้านเขมร เช่น เรือมประจุมเบ็ดน้
เรือมอัปสรา เรือมตำเรยซอ รำอวยพรต่างๆ ฯลฯ หรือ การแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นมา
เพื่อประเพณีนี้โดยเฉพาะที่ชื่อ “เรือมบวงสรวงแซนโขนตา” ล้วนเป็นความทรงจำและ
ความภาคภูมิใจร่วมของคนสุรินทร์ โดยเฉพาะกันตรึมและเจริญ (ดนตรีพื้นบ้านและ
การขับร้อง) ที่ถือกำเนิดยาวนานและได้รับการสืบสานให้คงอยู่จวบจนปัจจุบัน ซึ่งภาค
รัฐมักเลือกมาแสดงในเทศกาล/งานประเพณีระดับจังหวัดให้นักท่องเที่ยวได้ชมเรื่อยมา

ทุกปีชาวสุรินทร์และนักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิด และชมการแสดงจากศิลปินพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงระดับจังหวัด และระดับภาคอีสานตอนใต้ เช่น ศิลปินกันตรึมน้ำผึ้ง เมืองสุรินทร์ (สำรวย ตีสม) ศิลปินเจียงไทยรุ่ง (บุญคง นนทสอน) และศิลปินเจียงสมหวัง (สมหวัง ภูเงินงาม) พร้อมคณะจากชมรมเจียงเบรินสุรินทร์ หรือนักดนตรีพื้นบ้านระดับชั้นครูอย่างครูเผย สีสวาท ในวัยล่วง ๘๐ ปี และคณะมโหรีอีสานบ้านระไซร์ ศิลปินพื้นบ้านเหล่านี้หากไม่ได้รับเชิญไปแสดงในชุมชนต่าง ๆ ก็ยากที่ชาวบ้านจะได้พบเห็นหรือเสพผลงาน แต่ผู้จัดงานสามารถเชิญทุกคนมาร่วมตัวกันเพื่อขับร้องรำย่ำ และบรรเลงเพลงขับกล่อมดวงวิญญาณเจ้าเมือง และผู้ร่วมงานทุกปี เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า เป็นความโชคดีที่ชาวสุรินทร์ และนักท่องเที่ยวจะได้รับฟังและรับชมศิลปะบันเทิงที่มีความไพเราะ และหาฟังยากในงานประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ

ภาพที่ ๘ การละเล่นพื้นบ้านสุรินทร์เพื่อสร้างความบันเทิง ขณะประกอบพิธี และเวทีการประกวด

ภาพที่ ๙ การละเล่นพื้นบ้านสุรินทร์เพื่อสร้างความบันเทิงในขบวนแห่

๓.๓ การนำช้างมาร่วมขบวนแห่โดยโยงใยสัมพันธ์กับวีรกรรมเจ้าเมือง
ช้าง เป็นอัตลักษณ์จังหวัด และเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่ภาครัฐเลือกนำมาใช้เพื่อ
ดึงดูดนักท่องเที่ยว และสร้างมูลค่าเป็น “เม็ดเงิน” จำนวนมหาศาลสู่จังหวัดมาโดย
ตลอด ในรอบหนึ่งปีมีเทศกาลหรืองานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับช้างมากมาย ทั้งที่จัด
ระดับตำบล (กะโป) ระดับอำเภอ (ท่าตุม) และระดับจังหวัด ได้แก่ “มหัศจรรย์งานช้าง
สุรินทร์” “งานขบวนช้าง” “งานแต่งงานบนหลังช้าง (ชัตเต)” และ “งานวันช้างไทย”
กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ช้างก็ได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มในประเพณีแห่นาตามบูชาบรรพบุรุษ

ตลอด ๑๐ ปีที่มีการจัดงาน ได้มีการคัดเลือกช้างจำนวน ๙ เชือก มา
นำขบวนแห่เครื่องแห่นาตามบูชา ขบวนแห่เครื่องจูงนาตามบูชา และขบวนชวนกันไปทำบุญ
ช้างในงานประเพณีนี้จึงมีความพิเศษ เพราะไม่ได้ทำหน้าที่สะท้อนความเชื่อและวิถี
ชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กวยเลี้ยงช้าง อำเภوتاตุมเท่านั้น แต่ได้ต่อยอดประวัติศาสตร์
ที่ผูกโยงกับเรื่องราวของพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (เชียงใหม่) เจ้าเมือง
ประทายสมันต์ (เมืองสุรินทร์) และกลุ่มผู้นำชุมชนสมัยอื่น ๆ เช่น พระสังฆะบุรีศรี
นครอัจจะ (เชียงใหม่) เจ้าเมืองสังฆะ พระศรีนครเดา (เชียงใหม่ หรือตากะฮาม)
เจ้าเมืองรัตนบุรี พระไกรภักดีศรีนครลำดวน (ตากะจะ) เจ้าเมืองขุขันธ์ ฯลฯ
ในยุคก่อร่างสร้างเมือง ช้างจึงเป็นความภูมิใจร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ และเป็นความ
ทรงจำของคนทั้งจังหวัด ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ประกาศเกียรติยศแก่เจ้าเมืองไป
พร้อมกัน

ดังนั้น สิ่งที่น่าท่องเที่ยวมีโอกาสได้เห็นในพื้นที่จัดงานประเพณีแห่นาตามบูชา
บรรพบุรุษโดยไม่ต้องเดินทางเข้าไปยังหมู่บ้านช้าง เช่น การจำลองวัฒนธรรม

การเลี้ยงช้าง เลือฝ้าเครื่องแต่งกายของกลุ่มส่วยเลี้ยงช้าง วิธีการคล้องช้าง อุปกรณ์คล้องช้าง เป็นต้น หากมองผลในเชิงบวก การเลือกนำช้างมาเป็นส่วนหนึ่งของงานนับเป็นวิธีการที่ภาครัฐและชุมชนเจ้าของช้างสามารถใช้ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านช้างให้เป็นที่รู้จักทางหนึ่ง เพราะความแสนรู้ของช้างสามารถดึงดูดใจหรือสร้างความปรารถนาให้นักท่องเที่ยวอยากเดินทางไปชมวิถีชีวิตชาวส่วย และวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างในแหล่งท่องเที่ยวจริงในโอกาสต่อไปได้

๓.๔ การคัสสรรอาหารพื้นเมืองในพิธีกรรมมานำเสนอในรูปแบบ

นิทรรศการ “นิทรรศการมีชีวิต” ได้รับการจัดขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ต่อกัย “ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน” ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรและชาวสุรินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทขนม และข้าวต้มพื้นเมืองในพิธีกรรม ได้รับเลือกเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” อย่างหนึ่งในพื้นที่จัดงาน นักท่องเที่ยวจึงได้รับความรู้ภาคทฤษฎีเกี่ยวกับอาหารผ่านนิทรรศการและการจัดแสดงของจริง ขณะเดียวกันยังได้ฝึกปฏิบัติและเรียนรู้ความสำคัญของอาหารที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต พิธีกรรม และความเชื่อของชาวสุรินทร์ไปพร้อมกัน

ภาพที่ ๑๐ นักเรียน/ชาวบ้านสาธิตทำขนมพื้นเมือง
นิทรรศการและการจัดแสดงขนม-ข้าวต้มในพิธีแซน

ภาพที่ ๑๑ นักศึกษาจากสถาบันต่างๆ รวมตัวกันมาเที่ยวชมงาน และเก็บเกี่ยวความรู้ทางวัฒนธรรม

ขนม-ข้าวต้มพื้นเมืองในพิธีกรรม คือหนึ่งสิ่งทีกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรใช้ บ่งบอกอัตลักษณ์กลุ่ม หลายชนิดกลายเป็นสิ่งที่ทำให้ “คนนอก” รู้จักและจดจำความเป็น สุรินทร์ไปด้วย การที่อาหารพื้นเมืองในพิธีกรรมและงานบุญได้รับเลือกมาผลิตซ้ำ สะท้อนให้เห็นว่า ในแง่บวกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยให้เกิดกระบวนการ สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของท้องถิ่น (บุญยสฤกษ์ อเนกสุข, ๒๕๕๘: ๑๓) โดยการที่ภาครัฐเชิญ “คนใน” ในฐานะเจ้าของมรดกภูมิปัญญาเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ และจากการสัมภาษณ์คณะครู นักเรียน ชาวบ้าน ผู้ที่มาชม และชิมอาหารในชุมชนนันทการ ต่างกล่าวความรู้สึกไปในทางเดียวกันว่า ดีใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณี และภูมิใจที่ได้ช่วยรักษามรดกภูมิปัญญา ของปู่ย่าตายายไว้ ส่วนผู้ที่ต้องทำรายงานส่ง ส่วนใหญ่เห็นว่าได้รับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับประเพณีแขนงนี้ตามากขึ้น อีกทั้งนันทการยังช่วยให้เข้าใจและจดบันทึก ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง นอกเหนือจากการอัดเสียงสัมภาษณ์

บุญยสฤกษ์ อเนกสุข (สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐) ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ ความทับซ้อนระหว่างความเป็นพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ท่องเที่ยวในเทศกาลหรือ งานประเพณีหนึ่งๆว่า เมื่อพื้นที่ (space) ซ้อนทับกันระหว่างการอนุรักษ์ความดั้งเดิม (authentic) ของชาติพันธุ์ไม่เอื้อให้ทำหน้าที่ (function) ตอบสนองกับโลกปัจจุบัน การท่องเที่ยวจึงกลายเป็นกลไกเอื้อให้เกิดกิจกรรมผลิตซ้ำอัตลักษณ์กลุ่มขึ้น ผ่านการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนที่เป็นนานาชาติพันธุ์ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า **พื้นที่นี้เป็น ชุมทางของการแสดงออกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**

เหตุนี้ พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ผ้าไหมพื้นเมือง เครื่องประดับ ดนตรีพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง และวัฒนธรรมช่าง ในปัจจุบันจึงให้คุณค่าทั้งด้านความรู้สึก ขณะเดียวกันก็สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในบริบทของการท่องเที่ยวแก่งหวัด ช่วงที่มีการจัดงานอีกด้วย

๔. บทบาทในการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

“งานบุญแซนโฉนตา” ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ระเบียบแบบแผน ขั้นตอนพิธี และวิถีปฏิบัติของบรรพชน อนุชนรุ่นหลังได้ใช้กิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดงานบุญ เป็นเครื่องมือปลูกฝังคุณธรรมแก่ลูกหลาน ทั้งเรื่องความกตัญญูต่ตต่อผู้ที่มีชีวิตและผู้ล่วงลับไป การให้และเสียสละ การแสดงความรักและสมัครสมานสามัคคีภายในครอบครัว ภายชุมชน และระหว่างชุมชน ฯลฯ คุณธรรมเหล่านี้ล้วนมีเป้าหมายเพื่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งอย่างมีความสุข เป็นส่วนหนึ่งของ “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” กล่าวคือ “เป็นการปลูกฝังบรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม เพื่อให้เขาสามารถอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี (ณรงค์ เล็งประชา อ่างใน อับดุลลอฮ์มาลิก หมัดหะเร, ๒๕๕๖: ๗)

ในบริบทของประเพณีแซนโฉนตาบุชาบรรพบุรุษ ยังคงเป็นไปเช่นนั้น ภาครัฐได้ใช้งานประเพณีเป็นกลไกในการทำให้ประชาชนโดยเฉพาะเด็ก และเยาวชนได้ซึมซับและเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผนของกลุ่ม รวมทั้งได้พัฒนาบุคลิกภาพ ความคิด จิตใจของผู้คน ดังนี้

๔.๑ พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์: พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประเพณีแซนโฉนตา
การที่ผู้จัดงานพยายามรักษาและสืบทอดพิธี “จูน แซน โชต จะ” ที่เป็นหัวใจของงานบุญแซนโฉนตาในบริบทพื้นที่ดั้งเดิมไว้ แสดงให้เห็นว่าภาครัฐเข้าถึงและเข้าใจ “สาร” บางอย่างที่บรรพชนซ่อนไว้ในงานบุญ และเลือกสรรมาสืบทอดและผลิตซ้ำอย่างตรงจุด ทั้งยังใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นเตือนและปลูกฝังคุณธรรมแก่ชาวเมืองโดยระบุดัดเป็นวัตถุประสงค์การจัดงาน

“สาร” ที่ซ่อนอยู่ในพิธีกรรมย่อย ล้วนเป็นคำสอนสำคัญที่ผู้คนในอดีตต้องการบอกลูกหลานว่า การจะมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขคนเราต้องลด ละ เลิก

ความตระหนี่ในใจ เรียนรู้ที่จะเป็นผู้ที่ให้ตอบแก่ผู้ที่ให้เรามาก่อน ไม่ว่าจะเป็นการให้แก่ผู้ที่เราจำเป็นต้องไม่ได้ อย่างดวงวิญญาณผู้ล่วงลับ ด้วยการสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ เตรียมสำหรับอาหารอย่างดีเพื่อประกอบพิธีเช่นไหว้ แม้สิ่งตอบแทนไม่ได้มาในรูปทรัพย์สินเงินทอง แต่ก็ได้รับความสุขทางใจ การให้แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ผ่านพิธี “จุนจวนตา” พรจากผู้หลักผู้ใหญ่ เคารพนับถือ ย่อมเป็นความสุขและสิริมงคลหนึ่งแก่ชีวิตมนุษย์ รวมทั้งการร่วมรับอานิสงส์แห่งบุญจากการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาผ่านการทำสังฆทาน

นอกจากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ จะเป็นพื้นที่ให้ผู้คนได้แสดงสำนึกในบุญคุณผู้อาวุโส บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ และตอบแทนพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม พิธีกรรมยังเป็นพื้นที่ความรู้ที่มี ผู้สูงอายุคอยทำหน้าที่เสมือนครูผู้ถ่ายทอดหลักวิชา และอธิบายความสำคัญของประเพณีพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณนี้แก่ผู้ที่สนใจเรียนรู้ เท่าที่สังเกตพบว่า ทุกปีมีผู้สูงอายุทั้งชาย-หญิงจากชุมชนต่าง ๆ เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก การได้รับมอบหมายให้ดูแลชุดเครื่องเช่น และประกอบพิธีบนขบวนรถ นอกจากทำให้พิธีจำลองบนรถมีความศักดิ์สิทธิ์ สมจริง เมื่อการแห่เสร็จสิ้นคนเหล่านี้ยังได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมโบราณนี้แก่เยาวชนและผู้สนใจอีกด้วย ดังปรากฏว่า มีนักเรียน นิสิต นักศึกษาจากสถาบันต่างๆ และผู้สื่อข่าวขอสัมภาษณ์หลังขบวนแห่เสร็จสิ้นทุกปี

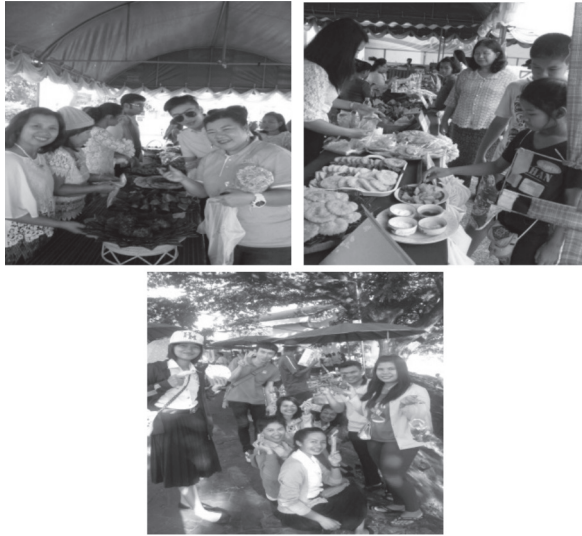

ภาพที่ ๑๒ ผู้สูงอายุในขบวนแห่

กรณีขบวนแห่ของวัดอมรินทราราม บ้านตาเตียว ตำบลตาเบา อำเภอปราสาท ได้รับรางวัลขบวนแห่ชนะเลิศ และรองชนะเลิศ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ และ พ.ศ. ๒๕๕๗ ตามลำดับ จุดเด่นของขบวนนี้ คือมีการจัดตกแต่งขบวนอย่างสวยงาม และพยายามรักษาอัตลักษณ์ของงานบุญแขนโง้นตาตามอย่างโบราณ ทั้งยังได้เชิญคนเฒ่าคนแก่จากหลาย ๆ หมู่บ้านแต่ร่วมตำบลเดียวกันมาร่วมกิจกรรม สิ่งนั้นนอกจากสะท้อนให้เห็นความสมัครสมานสามัคคี ความร่วมแรงร่วมใจกันของคนในตำบลแล้ว การที่ทุกชุมชนที่เข้าร่วม ได้เชิญผู้อาวุโสที่มีความรู้เรื่องพิธีกรรมมานั่งบนรถ ยังหมายถึงการยกย่องให้เกียรติ อีกทั้งความรอบรู้ในแบบแผนพิธีกรรม สามารถทำให้ขบวนที่มีการสาธิตพิธีเช่นไหว้ขณะเรียกเชิญดวงวิญญาณ กอปรกับคว้นอุป แสงเทียน สามารถสร้างความศักดิ์สิทธิ์แก่พิธีจำลองอย่างยิ่ง เหนือสิ่งอื่นใด ย่อมส่งผลโดยตรงให้ขบวนแขนโง้นตานั่น ๆ มีความสมจริง ดึงดูดใจผู้ชม และคณะกรรมการไปพร้อมกัน

๔.๒ นิทรรศการมีชีวิต: พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ ว่าด้วยอาหารพื้นเมืองในพิธีกรรม “นิทรรศการมีชีวิต” คือ แหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับขนม-ข้าวต้มพื้นเมืองในพิธีกรรม พร้อมจัดแสดงของจริงให้ผู้ชมงานได้เห็น สัมผัส และชิมอาหาร รวมทั้งมีการจำลองการจัดเครื่องเช่นตามที่มีมาแต่โบราณ ปีพ.ศ. ๒๕๕๖ ผู้จัดงานได้เพิ่มกิจกรรมสาธิตการทำขนมพื้นเมืองสุรินทร์ ให้ผู้ชมได้รับความรู้ และมีโอกาสลงมือฝึกทำเอง

กิจกรรมสาธิต นับว่าให้ประโยชน์ถึง ๒ ทาง ทางแรก ช่วยให้เด็กๆ ที่รับผิดชอบดูแลกิจกรรม ได้เรียนรู้วิธีการทำขนมพื้นบ้านจากชาวบ้านที่มาร่วมเป็นผู้สาธิต เพราะขนมพื้นเมืองบางชนิด เช่น ขนมเนยล ขนม (ก้น) ตางราง อันซอมซังจรุก อันซอมเสลิก โดง อันซอมกะบง ฯลฯ เด็กรุ่นใหม่อาจไม่คุ้นชิน เพราะทำขึ้นเฉพาะเมื่อมีพิธีกรรม หรือมีเทศกาลงานบุญเท่านั้น ทางที่สอง ผู้เข้าชมที่เป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา จะได้รับทั้งความรู้ ภาคทฤษฎี-ภาคปฏิบัติอย่างเต็มที่ รวมทั้งสามารถหาคำตอบได้ทันทีเมื่อเกิดข้อสงสัย

ภาพที่ ๑๓ นักท่องเที่ยว และนักศึกษาต่างถิ่น ชม ชิมอาหารพื้นเมือง และรับเป็นของฝาก/ของที่ระลึก

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มนักศึกษา สาขาการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตสุรินทร์ ที่ได้รับมอบหมายจากผู้สอนในรายวิชา “ท้องถิ่นศึกษา” เก็บข้อมูลประเพณี ทุกคนกล่าวตรงกันว่า “ประทับใจกิจกรรมขบวนแห่ และนิทรรศการอาหารพื้นเมืองอย่างมาก เพราะได้ทั้งความรู้ และได้ทานขนมอร่อย ขนมบางชนิดไม่เคยรู้จักมาก่อน ได้ลองทำด้วย” (ศิริพร งามเจริญ, เกศสุตา สารเสนา, จุฑามาศ ประยงค์หอม, สุทธิดา พาหุรักษ์ , ธนาภรณ์ หัตถกล้า, น้ำเพชร รอดเฝ้า และณัฐริกา อินทรามะ; สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗) ที่น่าสนใจคือ นักศึกษาหลายคนมาจากต่างถิ่นการมาชมงานจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ได้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลิน และความรู้ด้านวัฒนธรรม

๔.๓ การละเล่นพื้นบ้าน: พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านดนตรีและการแสดง

นอกจากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์และนิทรรศการ ผู้จัดงานได้เพิ่มเติมการละเล่นพื้นบ้านเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และช่วยกล่อมเกลาคิดใจผู้คน ทุกปีก่อนถึงวันแสดงจริง นักดนตรีนางรำ ต่างฝึกซ้อมอย่างหนักเพื่อให้การแสดงออกมาดีที่สุดในขบวน “วงมโหรีพื้นบ้าน

สุรินทร์” ที่บรรเลงซักร่วมดวงวิญญาณและผู้คน ทั้งหน้าปะรำพิธีในขบวนแห่ และบนเวทีการแสดง *ครูธงชัย สามสี* ซึ่งได้รับมอบหมายจากทางวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรินทร์ศึกษา และองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นผู้ทาบทามและเชิญนักดนตรีพื้นบ้านทั่วทั้งจังหวัด มาฝึกซ้อมเพื่อแสดงในงานได้ให้สัมภาษณ์ถึงที่มาของการรวมตัวกัน ความรู้สึกของนักแสดง และบรรยากาศในช่วงเวลาที่อยู่ด้วยกันว่า

“นักแสดงวงมโหรีที่มาแสดงนั้น ล้วนแล้วแต่บรมครู พ่อครู แม่ครู ที่มีวงมโหรีเป็นของตัวเองทั้งสิ้น แต่เรามาปรับให้เป็นหนึ่งวง บรรเลงเพลงเดียวกัน แต่งกายเหมือนกัน ทานด้วยกัน ทำกิจกรรมด้วยกัน ทำแบบนี้มา ๑๐ กว่าปีแล้ว และสิ่งที่นักแสดงทุกคนภูมิใจ คือถือว่าได้รับเกียรติอย่างยิ่งในการมาเป็นนักแสดงของจังหวัด เพราะปกติเคยแสดงแต่ในชนบทตามหมู่บ้าน”

จากคำให้สัมภาษณ์บ่งบอกว่าครูธงชัย สามสี และนักแสดงทุกคนภาคภูมิใจเมื่อได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่แสดงดนตรีพื้นบ้านของจังหวัด และมองว่าเป็นกิจกรรมที่มีเกียรติ (เพราะปกติเคยแสดงแต่ในชนบทตามหมู่บ้าน) ความรู้สึกเช่นนี้จึงนำมาสู่การพยายามทุ่มเท เสียสละกำลังกายอย่างเต็มที่ และเดินทางออกจากบ้านมารวมตัวกันเพื่อฝึกซ้อม ด้วยหวังให้งานในวันแสดงจริงออกมาดีที่สุด

นอกจากนี้ ยังพบว่าในงานทุกปีจะมีกลุ่มเยาวชนและปราชญ์ทางดนตรีหลายวัย มาร่วมกันสืบสานการละเล่นพื้นบ้าน และเท่าที่สังเกต ไม่ว่าฝนตกหรือแดดจัด คนเหล่านี้ยังคงยิ้มแย้มแจ่มใส และยินดีตอบคำถามนักเรียน นิสิต นักศึกษา และสื่อมวลชนที่เข้าไปขอข้อมูลความรู้ ผู้วิจัยสัมผัสได้ว่า ถ้อยคำ น้ำเสียง และแววตาขณะที่ให้สัมภาษณ์ บ่งบอกได้ถึงความภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่ในฐานะตัวแทนชาวสุรินทร์มาถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ทั้งชาวสุรินทร์และนักท่องเที่ยวได้ชม ส่วนนักแสดงที่เป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า การได้มาเล่นดนตรีบุชาดวงวิญญาณเจ้าเมืองนับเป็นมงคลสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิต

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ อนุชา ทวีเหลือง ชาวบ้านจากบ้านบก ต.นาบัว อ.เมือง รับหน้าที่นักร้องและนักดนตรี สามารถเล่นเครื่องดนตรีได้หลายชนิด อาทิ กลอง ซอ

สิ่งที่ประทับใจในงานคือ “เห็นความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจของบรรดาศิลปิน และ นักร้องนักดนตรีที่มีหลายวัย และเป็นบุคลากรคุณภาพ” อนุชา กล่าวถึงครูเพลงพื้นบ้าน (อาวุโล) ที่ตนมีโอกาสร่วมบรรเลงเพลงว่า ทุกคนเปี่ยมไปด้วยความรู้และพร้อมจะถ่ายทอดแก่นุชนรุ่นหลังตลอดเวลา ซึ่งเขาเรียกท่านเหล่านั้นว่า “ปรมาจารย์” (อนุชา หวีเหลือง, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗) ส่วน วรวุฒิ แพ้โธสง เขียวชนจากอำเภอยะนิงมดรัก เกิดที่พม่ายแต่เติบโตที่สุรินทร์ ไม่มีเชื้อสายเขมร แต่หลงรักดนตรีพื้นบ้านเขมร ทำหน้าที่เล่นซอกันตรึมในวงมโหรี วรวุฒิเป็นตัวอย่างหนึ่งของเยาวชนที่ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการฝึกเล่นดนตรีโบราณของสุรินทร์จนคล่องแคล่ว เขาได้กล่าวความประทับใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในงานว่า “ตั้งใจและภูมิใจที่ได้พบศิลปินพื้นบ้านสุรินทร์ที่มาจากหลายพื้นที่ ได้รับความรู้มากมายจากบรมครูเหล่านั้น” วรวุฒิอยากให้มีการจัดประเพณีนี้ตลอดไป เพื่อจะได้สืบสานอนุรักษ์ทั้งงานประเพณีและดนตรีพื้นบ้าน โดยให้เหตุผลสั้นๆ ว่า “ถ้าไม่สืบสานก็สาบสูญ” (วรวุฒิ แพ้โธสง, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗) คำกล่าวของตัวแทนเยาวชนทั้ง ๒ คน คือสิ่งสะท้อนให้เห็นว่างานประเพณีได้เปิดพื้นที่ให้ศิลปินรุ่นหลังได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิชาทางดนตรีจากศิลปินชั้นครูผู้มีประสบการณ์

๔.๕ ประเพณี: พื้นที่รวมตัวกันทางสังคมเพื่อทำกิจกรรมส่วนรวม

ช่วงเดือนสิบทุกปี สภาพอากาศของจังหวัดสุรินทร์ค่อนข้างแปรปรวนบางปีแดดจัด บางปีฝนตก บางปีเกิดน้ำท่วมใหญ่ในตัวเมือง (ปี ๒๕๕๖) แต่การจัดงานประเพณีก็ยังคงมีอยู่แต่มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมเพื่อความเหมาะสมประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ จึงถือเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้เด็ก เยาวชน ประชาชน ครูเพลง และศิลปินพื้นบ้าน ได้พบเจอกัน ได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านผ่านการทำงานเป็นกลุ่ม และฝึกความอดทนร่วมกัน ปรากฏการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ประเพณีไม่เพียงมีบทบาทในฐานะพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกัน ช่วยกล่อมเกล่าจิตใจผู้เล่น/ผู้แสดง และผู้ชม/ผู้ฟัง การดำเนินกิจกรรมท่ามกลางอากาศที่แปรปรวน ยังเป็นบททดสอบสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมของสังคมให้ลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์

ภาพที่ ๑๔ ความสดใสน่ารัก และความสุขของเด็กๆ ในชุมชนแห่ง

บทสรุป

การสืบทอดและผลิตซ้ำวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางวัฒนธรรม “เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในกลุ่มสังคมหนึ่งๆ จากรุ่นสู่รุ่น ทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตอยู่ หรือมีบทบาทในกลุ่มสังคม (วัชรภรณ์ ดิษฐ์บ้าน, ๒๕๕๖: ๒๒๔) และในสังคมประเพณีถือว่า “พิธีกรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ถึง ๒ ด้าน ทั้งทางด้านสังคม และจิตใจ” (ศิราพร ณ ถกลาง, ๒๕๕๘: ๓๒๒) สิ่งที่ชาวสุรินทร์ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ร่วมกันทำเพื่อให้ประเพณีแขนงนี้ตามาบูชาบรรพบุรุษ ยังคงดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ช่วยตอกย้ำให้เห็นว่าประเพณี/พิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้มีหน้าที่ตอบสนองความสุขทางใจในระดับปัจเจกและระดับสังคมโดยรวมเท่านั้น ยังเห็นบทบาทของพิธีกรรมในฐานะเป็นเครื่องปลดปล่อยสำหรับสังคมที่มีจารีตประเพณีเคร่งครัดอีกด้วย

อนึ่ง เมื่อประเพณีแขนงนี้ตามาบูชาบรรพบุรุษไม่ได้ดำรงอยู่เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมเดิมเพียงอย่างเดียว แต่ได้รับการสร้างสรรค์เพื่อรองรับ

บริบทการท่องเที่ยวไปพร้อมกัน การคัดเลือก “ทุนทางวัฒนธรรม” มาเป็น “สินทรัพย์สร้างสรรค์” (สุกัญญา สุจฉายา, ๒๕๕๕: ๒๒๗) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่จังหวัด การดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐจึงสะท้อนการปรับปรนทางวัฒนธรรมเพื่อก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์แก่ชุมชนได้อย่างดี ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (๒๕๕๖: ๒๑๓-๒๑๔) กล่าวถึงประเพณีประดิษฐ์ในท้องถิ่นอีสานว่า “ถึงแม้ผู้คนส่วนใหญ่อาจจะมองว่า การปรุงแต่งประเพณีในปัจจุบันเป็นการประดิษฐ์เพื่อสร้าง “มูลค่า” เป็นสำคัญ แต่ท้ายที่สุด ก็จะพบว่า ประเพณีต่างๆ เหล่านี้ล้วนช่วยตอบสนองความต้องการทางจิตใจ และประเพณีประดิษฐ์เหล่านี้ก็ยังเป็นเครื่องมือในการช่วยทำให้เห็นการปรับตัวทางวัฒนธรรมซึ่งก่อให้เกิดพลังในเชิงสร้างสรรค์แก่ชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาได้เช่นกัน”

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา จังหวัดสุรินทร์. (๒๕๓๓). **แซมชาย ฉบับพิเศษ รวมประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น จังหวัดสุรินทร์**. สุรินทร์: ม.ป.ท.
- ดลใจ ถาวรวงศ์ ต้นเจริญ และ จันทร์ขลิ มาพุทธ. (๒๕๕๒). “กระบวนการขัดเกลาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนต้นแบบ จังหวัดฉะเชิงเทรา.” ใน **วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑-๒.
- บรรณ สวันตร์จจจ. (๒๕๕๓). **พงษาวดารเมืองสุรินทร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สุรินทร์: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- บุญยสฤษฏ์ อเนกสุข. (๒๕๕๘). **ยล เยี่ยม เยือน เหยา: แนวคิด ทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (๒๕๕๖). “แม่น้ำโขงกับการเป็นเวทีของประเพณีประดิษฐ์ในอีสาน”. ใน **วารสารอักษรศาสตร์**, ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม.
- วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. (๒๕๕๖). “ความเชื่อเรื่องพระอุปคุตปราบมาร: การสืบทอดและการผลิตซ้ำในสังคมไทยปัจจุบัน”. ใน **วารสารอักษรศาสตร์**, ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม.
- ศิราพร ณ ถलग. (๒๕๕๘). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์.
- _____. บรรณาธิการ. (๒๕๕๘). **“ประเพณีสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน(เล่ม๔). (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สุกัญญา สุจฉายา. (๒๕๔๘). **พิธีกรรม ตำนาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

_____. (๒๕๕๔). เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการจัดการวัฒนธรรม. ใน **“วารสารไทยศึกษา”** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เดือนสิงหาคม-มกราคม.

_____. (๒๕๕๖). **วรรณกรรมมุขปาฐะ.** กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อับดุลลอฮ์มาลิก หมัดดีหะ. (๒๕๕๖). **การดูแลเยาวชนตามวิถีแห่งศาสนาอิสลามของผู้นำมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์. (๒๕๕๕). **เอกสารสรุปผลการดำเนินการจัดงานประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ ประจำปี ๒๕๕๕.** สุรินทร์: ม.ป.ท.

สัมภาษณ์

ทวีศักดิ์ รัฐสมุทร, สัมภาษณ์, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๗.

ธงชัย สามสี (ครูเพลงพื้นบ้าน), สัมภาษณ์, ๒๔ เมษายน ๒๕๕๙ และ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๙

ธีรพงษ์ ยอดรัก, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗.

บุญยสฤกษ์ อเนกสุข, สัมภาษณ์, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เพียง นิจิตตะโล (หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยว อบจ.สุรินทร์), สัมภาษณ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๖, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๗ และ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.

เยาว์ ล้าเลิศ, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗.

วรุฒิ แพ้โฮสง, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗.

ศิริพร งามเจริญ และคณะ, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗.

สงัด โบนดี, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗.

อนุชา ทวีเหลือง, สัมภาษณ์, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗.

- * หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารไทยศึกษา
- * รายชื่อหนังสือและสิ่งพิมพ์ของสถาบันไทยศึกษา
- * ใบสมัครสมาชิกวารสารไทยศึกษา
- * ประวัติผู้เขียนบทความในวารสารไทยศึกษาฉบับนี้

หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารไทยศึกษา

๑. เป็นบทความทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับไท - ไทยศึกษาเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่หรือทบทวนภูมิปัญญาของคนไท - ไทย ให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป
๒. เป็นบทความภาษาไทย ความยาวประมาณ ๓๐ หน้ากระดาษ A๕ ขนาดอักษร Angsana New ๑๔ พร้อมทั้งแฟ้มข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
๓. ส่งบทความพร้อมบทคัดย่อในรูปแบบของไฟล์ข้อมูล เลือกส่งได้หลายช่องทาง ดังนี้ โดยส่งบทความด้วยตนเอง ส่งไฟล์มาที่ E-mail : chula.its.journal@gmail.com หรือส่งบทความฉบับพิมพ์มาที่กองบรรณาธิการวารสารไทยศึกษา สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารประชาธิปไตย - ราชมังคลาภิเษก ชั้น ๙ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐
๔. วารสารไทยศึกษาเปิดรับบทความตลอดปี ทั้งนี้รอบการพิจารณาบทความโดยคณะบรรณาธิการ แบ่งเป็น ๒ รอบ ดังนี้
  ๑. บทความที่ตีพิมพ์ในฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม- เดือนมิถุนายน) พิจารณาราวเดือนพฤศจิกายนของปีก่อนหน้า
  ๒. บทความที่ตีพิมพ์ในฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม - เดือนธันวาคม) พิจารณาราวเดือนพฤษภาคมของปีเดียวกัน
๕. ต้องระบุชื่อบทความ ชื่อ - นามสกุลจริง และประวัติโดยย่อของผู้เขียนบทความ พร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๖. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวรวมกันไม่เกิน ๑ หน้า กระดาษ A๕ และกำหนดคำสำคัญ (Keywords) อย่างน้อย 3-5 คำ
๗. หากบทความมีตารางหรือแผนภูมิประกอบ ให้แนบไฟล์ภาพ ตาราง หรือแผนภูมิมาพร้อมกับบทความด้วย
๘. หากบทความมีตัวอักษร หรือสัญลักษณ์พิเศษ ให้แนบข้อมูลของตัวอักษรหรือสัญลักษณ์พิเศษนั้นมาพร้อมกับบทความด้วย

๙. ภาพถ่ายที่ใช้ประกอบในบทความ ควรระบุแหล่งที่มาในกรณีที่ผู้วิจัยถ่ายภาพเอง ให้ระบุวัน เดือน ปี ที่บันทึก
๑๐. การอ้างอิงในบทความใช้การอ้างอิงแบบนามปี (author dale system) ระบุบรรณานุกรมเรียงตามลำดับตัวอักษร ตามระบบการอ้างอิง APA ทำัยบทความ
๑๑. บทความจะได้รับการประเมินคุณภาพของบทความทั้งในด้านเนื้อหาและความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๒ ท่าน ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับบทความโดยระบบ double blind review
๑๒. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการไม่ส่งคืนต้นฉบับ เปิดเผยชื่อผู้ทรงคุณวุฒิแก่ผู้เขียนบทความในทุกกรณี ยกเว้นการแก้ไขภาษาและระบบอ้างอิงของบทความ
๑๓. บทความทุกบทความเป็นลิขสิทธิ์ของวารสารไทยศึกษา การเผยแพร่หรือนำไปใช้ในการอ้างอิงแหล่งที่มาจากวารสาร ต้องได้รับคำยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้จัดการวารสารเท่านั้น

รายชื่อหนังสือและสิ่งพิมพ์ของสถาบันไทยศึกษา

หนังสือ

๑. จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. **สาระไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓. (ราคาเล่มละ ๑๕๐ บาท)
๒. จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. **ร้อยคำร้อยความ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓. (ราคาเล่มละ ๒๐๐ บาท)
๓. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. **ทำเนียบผลงานวิจัยด้านไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕. (ราคาเล่มละ ๑๘๐ บาท)
๔. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. **ภาษาไทยที่ดีเป็นอย่างไรใครกำหนด**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕. (ราคาเล่มละ ๔๐ บาท)
๕. อรวรรณ บรรจงศิลป์ **ดุริยางคศิลป์ไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖. (ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท)
๖. ตรีศิลป์ บุญขจร. **กลอนสวดภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗. (ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท)
๗. ประคอง นิมมานเหมินท์. **ย้ายวิญญาณ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙. (ราคาเล่มละ ๖๐ บาท)
๘. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **พินิจไทยไตรภาค ปฐมภาค : ภาษา**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙. (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๙. ตรีศิลป์ บุญขจร, บรรณาธิการ. **พินิจไทยไตรภาค ทุตติภาค : ศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดี**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐. (ราคาเล่มละ ๒๐๐ บาท)
๑๐. ตรีศิลป์ บุญขจร, บรรณาธิการ. **พินิจไทยไตรภาค ตุตติภาค : ประวัติศาสตร์และไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐. (ราคาเล่มละ ๒๐๐ บาท)
๑๑. กนก วงษ์ตระหง่าน. **แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท)

๑๒. ประคอง นิมนานเหมินท์. **เจ้าเจื่องหาญวีรบุรุษไทยลือ ตำนาน มหาเทพย์ พิธีกรรม.** กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔. (ราคาเล่มละ ๒๕๐ บาท)

วารสารระดับชาติ

๑. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๑ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๒. รุ่งอรุณ กุลอ้ารง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสมมติศิลป์ ภูมิปัญญาไทย** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๑ - มกราคม ๒๕๕๒ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๓. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๒ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๔. รุ่งอรุณ กุลอ้ารง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสมมติภูมิปัญญาอาหารไทย** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๒ - มกราคม ๒๕๕๓ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๕. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับวรรณกรรมพุทธศาสนาในสังคมไทย** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๓ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๖. รุ่งอรุณ กุลอ้ารง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับพุทธศิลป์ในสังคมไทย** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๓ - มกราคม ๒๕๕๔ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๗. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับวัฒนธรรมในเชิงวัตถุ** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๔ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๘. รุ่งอรุณ กุลอ้ารง, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๔ - มกราคม ๒๕๕๕ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๙. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับพิธีกรรมและความเชื่อในวิถีชีวิตไทย-ไท** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๕ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)

๑๐. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสมมติทางวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ - มกราคม ๒๕๕๖ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๑. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับศาสนาและพระมหากษัตริย์กับการสร้างสรรค์สังคมไทย** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๖ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๒. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับพลวัตและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมในสังคมไทย** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๖ - มกราคม ๒๕๕๗ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๓. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับการเผยแพร่คตินิยมพุทธศาสนาผ่านสื่อ** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๗ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๔. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา ฉบับสรรพศิลป์ในสังคมไทย** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๗ - มกราคม ๒๕๕๘ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๕. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)
๑๖. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, บรรณาธิการ. **วารสารไทยศึกษา** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘ (ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท)

วารสารและหนังสือระดับนานาชาติ

วารสาร

๑. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.1/2008 (Price 150 baht)
๒. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.2/2009 (Price 200 baht)
๓. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.3/2010 (Price 200 baht)

๔. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.4/2011 (Price 200 baht)
๕. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.5/2012 (Price 200 baht)
๖. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.6/2013 (Price 200 baht)
๗. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.7/2014 (Price 200 baht)
๘. RIAN THAI International Journal of Thai Studies Vol.8/2015 (Price 200 baht)

หนังสือ

๖. **Essays on Thai Folklore** by Phraya Anuman Rajadhon Bangkok: Institute of Thai Studies, Chulalongkorn University, 2009 (Price 350 baht)

สิ่งพิมพ์พิเศษ

๑. รวมบทความวิจัยจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติเรื่อง “Buddhist Narratives in Asia and Beyond” เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุ ๕๕ พรรษา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เล่มที่ ๑
๒. รวมบทความวิจัยจากการประชุมวิชาการระดับนานาชาติเรื่อง “Buddhist Narratives in Asia and Beyond” เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเจริญพระชนมายุ ๕๕ พรรษา เมื่อวันที่ ๘-๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เล่มที่ ๒

ประวัติผู้เขียน

Biographies of the authors

ศาสตราจารย์ สุกัญญา สุจฉายา

ศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา ปัจจุบันดำรงศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Prof. Sukanya Sujachaya is currently a Professor in master degree curriculum for Thai language, Faculty of manities Srinakarinwirot University

อาจารย์ ชวิน พงษ์ผจญ

อาจารย์ชวิน พงษ์ผจญ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Mr. Chawin Pongpajon is currently a lecturer at Division of Teaching Thai Language, Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Chulalongkorn University

SHI LEI

Shi Lei ปัจจุบันเป็นนิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

Shi Lei is currently master degree student in Department of Thai, Faculty of Humanities, Srinakarinwirot University

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุกัด มหาวรรการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุกัด มหาวรรการ ปัจจุบันผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

Assist. Prof. Dr. Supak Mahavarakorn is currently an assistant professor in Department of Thai, Faculty of Humanities, Srinakarinwirot University

รองศาสตราจารย์ ผกาศรี เย็นบุตร

รองศาสตราจารย์ผกาศรี เย็นบุตร ปัจจุบันเป็นรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Assoc. Prof. Phakasri Yenbutra is currently an associate professor in Department of Thai, Faculty of Humanities, Srinakarinwirot University

อาจารย์ ดร. ณัฐกาญจน์ นาคนวน

อาจารย์ ดร. ณัฐกาญจน์ นาคนวน ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Dr. Nathakarn Naknuan is currently a lecturer in Department of Thai Faculty of Liberal Arts Mahidol University.

อาจารย์ อีรพัฒน์ พูลทอง

อาจารย์ อีรพัฒน์ พูลทอง ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก.

Mr. Tirapat Poolthong is currently a lecturer, Program in Thai Language, Faculty of Humanities and Social Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok.

อาจารย์ ดร. สุธธินันท์ ศรีอ่อน

อาจารย์ ดร. สุธธินันท์ ศรีอ่อน ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Dr. Suddhinan Sri-on is currently a lecturer in the Department of Eastern Languages and Literature, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สารภี ขาวดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สารภี ขาวดี ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ
หลักสูตรภาษาไทยและการสื่อสาร สาขาภาษาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Assist. Prof. Dr. Sarapee Khowdee is an Assistant Professor, Curriculum
of Thai and Communication, Department of Eastern Languages and Literature,
Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.

ใบสมัครสมาชิกวารสารไทยศึกษา

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว)..... นามสกุล.....
สถานที่จัดส่งวารสารไทยศึกษา เลขที่.....ต.รอก/ซอย.....
หมู่ที่.....หมู่บ้าน.....ถนน.....
แขวง/ตำบล.....เขต/อำเภอ.....
จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....โทรสาร.....
E-mail.....

มีความประสงค์สมัครเป็นสมาชิกวารสารไทยศึกษา

- ประเภทสมาชิก ๑ ปี / ๒ ฉบับ (๑๖๐ บาท) รวมค่าส่ง
ปีที่ .....ฉบับที่.....เดือน.....พ.ศ.....
- ประเภทสมาชิก ๒ ปี / ๔ ฉบับ (๓๒๐ บาท) รวมค่าส่ง
ปีที่ .....ฉบับที่.....เดือน.....พ.ศ.....
ปีที่ .....ฉบับที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชำระเงินโดย

- ชำระเงินสดด้วยตนเองที่สถาบันไทยศึกษา
- ชำระเงินผ่านธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาสภาอากาศไทย
ประเภทบัญชี ออมทรัพย์ ชื่อบัญชีสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เลขที่บัญชี ๐๔๕ - ๒ - ๔๕๕๐๖๓
- ได้ส่งสำเนาหลักฐานการชำระเงินมาพร้อมนี้
วันที่ส่งหลักฐาน...../...../.....

ส่งใบสมัครสมาชิกและสอบถามรายละเอียดได้ที่

เจ้าหน้าที่ จำปาทิพย์งาม
สถาบันไทยศึกษา อาคารประชาธิปไตย - รา้ไฟพรณี ชั้น ๙
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๒๑๘ ๓๔๔๕ โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๕๑๖๐

